

Dunderberg I.O. - The Beloved Disciple in conflict. Revisiting the Gospels of John and Thomas

TAM METİN EKSİKSİZ TÜRKÇE TERCÜME (264 Sayfa)
Gnostik Araştırma Kütüphanesi Arşivi

--- SAYFA 1 [Görsel / Boş] ---

--- SAYFA 2 ---

SEVGİLİ MÜCADELE ÇATIŞMADA MI?

--- SAYFA 3 ---

Bu sayfa kasıtlı olarak boş bırakılmıştır

--- SAYFA 4 ---

SEVGİLİ MÜCADELE ÇATIŞMADA MI? YUHANNA VE THOMAS ISMO DUNDERBERG'İN İNCİLLERİNE YENİDEN GİRİŞ 1

--- SAYFA 5 ---

3 Great Clarendon Street, Oxford ox2 6dp Oxford University Press, Oxford Üniversitesi'nin bir bölümüdür. Oxford New York Auckland Cape Town Dar es Salaam Hong Kong Karaçi Kuala Lumpur Madrid Melbourne Mexico City Nairobi Yeni Delhi Şanghay Taipei Toronto Arjantin'de ofisleri ile Avusturya Brezilya Şili Çek Cumhuriyeti Fransa Yunanistan Guatemala Macaristan İtalya Japonya Polonya Portekiz Singapur Güney Kore İsviçre Tayland Türkiye Ukrayna Vietnam Oxford, Oxford University Press'in Birleşik Krallık'ta ve diğer bazı ülkelerde tescilli ticari markasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Oxford tarafından yayınlanmıştır. University Press Inc., New York Ismo Dunderberg 2006 Yazarın manevi hakları ileri sürülmüştür Veritabanı hakkı Oxford University Press (yapımcı) İlk yayınlanma tarihi 2006 Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, Oxford University Press'in önceden yazılı izni alınmadan veya yasaların açıkça izin verdiği şekilde veya uygun çoğaltma hakları kuruluşuyla mutabakata varılan koşullar kapsamında hiçbir biçimde veya yöntemle çoğaltılamaz, bir erişim sisteminde saklanamaz veya aktarılamaz. Yukarıdakilerin kapsamı dışında kalan çoğaltmayla ilgili sorular yukarıdaki adresteki Haklar Departmanı, Oxford University Press'e gönderilmelidir. Bu kitabı başka herhangi bir ciltte veya kapakta dağıtmamalısınız ve aynı koşulu herhangi bir alıcıya da uygulamalısınız. British Library Yayın Verilerinde Kataloqlama Mevcut veriler Library of Congress Yayın Verilerinde Kataloqlama Dunderberg, Ismo. Sevgili Mürit çatışma halinde mi?: Yuhanna ve Thomas/Ismo Dunderberg İncillerini yeniden ziyaret etmek. pc.cm. Bibliyografik referansları (s.) ve indeksi içerir. ISBN-13: 978-0-19-928496-2 (alk. kağıt) ISBN-10: 0-19-928496-2 (alk. kağıt) 1. Sevgili Mürit. 2. İncil. N.T. Yuhanna - Eleştiri, yorum, vb. 3. Thomas İncili (Kipti İncili) - Eleştiri, yorum vb. I. Başlık. BS2452.B36D86 2006 226.5'06-dc22 2006006145 Dizgi, SPI Publisher Services, Pondicherry, Hindistan tarafından Büyük Britanya'da asitsiz kağıt üzerine Biddles Ltd., King's Lynn tarafından basılmıştır ISBN 0-19-928496-2 978-0-19-928496-2 1 3 5 7 9 10 8 6 4 2

--- SAYFA 6 ---

Önsöz Bu kitap, Yuhanna İncili ve onun Tomas İncili ile ilişkisi üzerine son on yılda yazdığım makalelere dayanmaktadır. Ancak bu kitabı hazırlarken daha önceki materyalleri bir dereceye kadar yeniden düzenledim. Bu süreç yalnızca bazı önemli güncellemeler ve düzeltmeler eklemeyi mümkün kılmakla kalmadı, aynı zamanda orijinal yayınlar arasındaki örtüşmeleri ortadan kaldırmayı, materyalin yerini değiştirmeyi ve bazı noktaları daha önce olduğundan daha net bir şekilde formüle etmeyi de mümkün kıldı. Kitabım, birkaç Amerikalı bilim insanı tarafından savunulan, John ve Thomas'ın birbiriyle çelişen müjdeler olduğu yönündeki mevcut teorinin eleştirel bir incelemesini sunuyor, ancak bu onun ne tek ne de en önemli amacı. Ayrıca bu İnciller arasındaki ilişkiye dair kendi görüşümü geliştirmeye çalıştım. Çok kısa bir şekilde ifade etmek gerekirse, benim önerim, bunların hemen hemen aynı zamanlarda -ilk yüzyılın başında- yazıldığı ve genellikle belirli konular hakkındaki daha geniş erken Hristiyan tartışmalarının bir parçası oldukları, ancak birbirlerinin bu tartışmalardaki farklı konumlarından habersiz olduklarıdır. Ayrıca bu kitapta, Sevgili Mürit'in Johannine Figürü hakkındaki farklı görüşleri tartışacağım ve onu diğer erken Hristiyan metinlerindeki benzer Figürler bağlamında daha net bir şekilde konumlandırmaya çalışacağım. Bu kitabın yazımının çeşitli aşamalarında bana destek olan birçok kişiye minnettarım. On yılı aşkın bir süredir, Risto Uro ve Antti Marjanen'e özellikle minnettarım.

--- SAYFA 7 ---

önce beni Thomas'ın İncili hakkındaki araştırma projelerine katılmaya davet etti. Bu kitaptaki materyallerin çoğu, bazıları birden fazla kez olmak üzere, eleştirel incelemeden geçmiştir ve onların yorumları ve önerileri, bu kitabın dipnotlarında gösterilebileceğinden çok daha fazla katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda Sevgili Mürit hakkındaki görüşlerim hakkındaki anlayışlı yorumlarından dolayı Raimo Hakola ve Heikki Ra'isa'nen'e de müteşekkirim. Diğer birçok bilim insanının yorumları beni, önceki yayınlarımı bir kitap halinde bir araya getirme planını gerçekleştirmeye teşvik etti. Özellikle Tjitze Baarda, Adela Yarbro Collins, April DeConick, Karen King, Anne McGuire, Elaine Pagels, Philip Sellew, John Turner ve Urban von Wahlde'den bahsetmek istiyorum. Oxford University Press'in iki isimsiz okuyucusu bu kitabın içeriği hakkında birçok değerli öneride bulundu; Her şeyden önce onların yorumları, Sevgili Mürit ve James hakkındaki teorimi orijinal yayında yaptığımdan daha güçlü bir şekilde formüle etmemi sağladı. Ayrıca Jon Ma'ya da en kalbi teşekkürlerimi sunarım. Asgeirsson'a (şu anda Reykjavik'te), Jonathan ve Annette Reed'e, James Robinson, Tammi Schneider ve Karen Torjesen'e, 1995 yılında, bu kitapta tartışılan konularla ilgili araştırmalar yürütebildiğim Antik Çağ ve Hristiyanlık Enstitüsü'ne (Claremont, California) yaptığımız beş aylık ziyaretimiz sırasında bana ve aileme gösterdikleri konukseverlik ve dostluk için teşekkür ederim. Finlandiya Akademisi'ne Araştırma Görevlisi olarak atanmam, bu araştırmaya uzun vadeli odaklanmamı sağladı. Şu anda çalıştığım yer olan Helsinki Üniversitesi İncil Araştırmaları Bölüm Başkanı Raija Sollamo'ya, bu konuda bilgi sahibi olmamı sağladığı için minnettarım.

--- SAYFA 8 ---

Üniversitemizdeki idari görev yoğunluğuna rağmen burslara biraz zaman ayırıyoruz. Anadili İngilizce olmayan biri ve yazar olarak, 'Finglish'imi daha okunaklı hale getiren herkese minnettarım: Ralph Carlson, Milton Moreland ve Christopher Tuckett. Bu kitabın son versiyonu Margot Stout Whiting tarafından revize edildi; onun yorumları genellikle kitabın içeriğine ilişkin zekice açıklamalarla zenginleştirildi. Oxford University Press personeli, özellikle Lucy Kureshi, Amanda Greenley ve Elizabeth Robottom ile kopya editörü Kristi Long, bu kitabın son düzenlemesinde çok yardımcı oldular. Endeksler Timo Vanhoja tarafından derlendi. Son olarak eşim Pa"ivi Salmesvuori benim sevgili ve gerçek yoldaşım oldu. Bu kitapla veya genel olarak araştırmamla ilgili planlarım veya şüphelerim hakkında konuştuğumda beni desteklemekte inanılmaz derecede tutarlı davrandı. Minnettar olmak için her türlü nedenim olan insanlar arasında Pa"ivi ve üç sevgili çocuğumuz Fanni, Linus ve Olga, bunca yıldır bana açık ara en büyük destek oldular. İD. Markos'un Gizli İncili hakkındaki kısa tartışmamda (s. 178-79), bu metne muhtemelen orijinal bir erken Hristiyan yazısı olarak yaklaşıyorum. Bu görüş şimdi Stephen C. Carlson'un, Gizli İşaretin modern bir aldatmaca olduğunun iddia edildiği The Gospel Hoax: Morton Smith's Invention of Secret Mark (Waco, Texas: Baylor University Press, 2005) adlı yeni kitabı ışığında yeniden düşünülmelidir. Ne yazık ki, ana sonucu şimdilik bana inandırıcı gelen bu önemli çalışmaya o kadar geç erişebildim ki, bu metne ilişkin değerlendirmemi artık yeniden yazamadım. Önsöz vii

--- SAYFA 9 ---

Teşekkür Aşağıdaki materyalleri kitabımın bir parçası olarak (değiştirilmiş bir biçimde) yeniden yayınlama izni için yayıncılara şükranlarımı sunmak isterim: Ismo Dunderberg, 'John ve Thomas Çatışmada mı?' Orijinal olarak Elli Yıl Sonra Nag Hammadi Kütüphanesi'nde yayınlandı: İncil Edebiyatı Anma Topluluğu Bildirileri. Anne McGuire ve John D. Turner tarafından düzenlenmiştir. NHMS 44. Leiden: E.J. Brill, 1997, 361-80. Brill Academic Publishers, Leiden, Hollanda, 1997. Ismo Dunderberg, 'The Beloved Disciple in John: İdeal Figure in an Early Christian Controversy'. Orijinal olarak Fair Play: Diversity and ConXicts in Early Christian'da yayınlanmıştır. Düzenleyenler Ismo Dunderberg, Christopher Tuckett ve Kari Syreeni. Leiden: E. J. Brill, 2001. Brill Academic Publishers, Leiden, Hollanda, 2001. Ismo Dunderberg, 'Thomas' I-Sayings and the Gospel of John' ve 'Thomas and the Beloved Disciple'. Orijinal olarak Kavşakta Thomas'ta yayınlandı. Risto Uro tarafından düzenlenmiştir. Edinburgh: T. & T. Clark, 1998, 33-88. Aksi belirtilmedikçe Thomas İncili'nden ve İncil metinlerinden yapılan tüm alıntılar kendi çevirilerimdir.

--- SAYFA 10 ---

İçindekiler Tablolar x Kısaltmalar xi 1. Giriş 1 2. John ve Thomas Çatışmada - Ne Hakkında? 14 3. Yuhanna İncili'ndeki Tomas Figürü 47 4. Tomas'taki İsa'nın İ-Deyişleri ve Johannine Gelenekleriyle İlişkisi 68 5. Yuhanna İncili'ndeki Sevgili Havari 116 6. Sevgili Havari ve Tomas 149 7. Bağlamda Sevgili Havari 165 8. Sonuç 199 Kaynakça 209 Dizin Antik Referanslar Dizini 227 İncil ve Diğer Antik İsimler Dizini 243 Modern Akademisyenler Dizini 245

--- SAYFA 11 ---

Tablolar Tablo 1 1 Yuhanna 1:1, Murator Kanonunda ve 1 Kor. 2:9//Git. Thom. 17 83

--- SAYFA 12 ---

Kisaltmalar AAAbo Acta Academiae Aboensis AASF Acta Academiae Scientiarum Fennicae AB Anchor Bible ABD Anchor Bible Dictionary (ed. David N. Freedman; 6 cilt; New York: Doubleday, 1992) AGSJU Arbeiten zur Geschichte des Spätjudentums und Urchristentums ANRW Aufstieg und Niedergang der römischen Welt: Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung (ed. Hildegard Temporini ve Wolfgang Haase; Berlin: de Gruyter, 1972-) BAA Walter Bauer, Kurt Aland ve Barbara Aland, Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur (6. baskı; Berlin: de Gruyter, 1988) BASP Amerikan Papirologlar Derneği Bülteni BETL Bibliotheca ephemeridum theologicarum lovaniensium Bib Biblica BU Biblische Untersuchungen BZ Biblische Zeitschrift BZNW Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft CCD Walter Ewing Crum, A Kıpti Sözlüğü (Oxford: Clarendon, 1939; repr. 2000: Sandpiper Books) CH Corpus Hermeticum

--- SAYFA 13 ---

ETL Ephemerides theologicae lovanienses EvT Evangelische Theologie EWNT Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament (ed. Horst Balz ve Gerhard Schneider; 3 cilt; 2. baskı; Stuttgart: Kohlhammer, 1992) HTKNT Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament HTR Harvard Theological Review HTS Harvard Teolojik Çalışmalar Uluslararası Yorumlama JBL İncil Edebiyatı Dergisi JECS Erken Hristiyan Çalışmaları Dergisi JHG Yüksek Eleştiri Dergisi JSNT Yeni Ahit Araştırmaları Dergisi JSNTSup Yeni Ahit Çalışmaları Dergisi: Ek Serisi JTS İlahiyat Çalışmaları Dergisi KEK Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament (Meyer-Kommentar) LPGL G. W. H. Lampe, A Patristic Greek Lexicon (10. izlenim; Oxford: Clarendon, 1991) LSJ Henry George Liddell ve Robert Scott, Greek-English Lexicon with a Revised Supplement (9. baskı; rev. Henry Stuart Jones ve Roderick McKenzie; Oxford: Clarendon, 1996). NHMS Nag Hammadi ve Manichean Studies NHS Nag Hammadi Studies NovTSup Novum Testamentum Supplements NTA New Testament Apocrypha (ed. Edgar Hennecke ve Wilhelm Schneemelcher; İngilizce çevirisi, R. McL. Wilson tarafından; 2 cilt; Philadelphia: The Westminster Press, 1963-65) xii Kisaltmalar

--- SAYFA 14 ---

NTAbh Neutestamentliche Abhandlungen NTS Yeni Ahit Çalışmaları NTTS Yeni Ahit Araçları ve Çalışmaları O¹ TKNT O¹ kumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament SBB Stuttgarter biblische Beiträge SBLDS İncil Edebiyatı Derneği Tez Serisi SBLSCS İncil Edebiyatı Topluluğu Septuagint ve Aynı Kökten Çalışmalar SBLSP İncil Derneği Edebiyat Semineri Makaleleri SBS Stuttgarter Bibelstudien SD Çalışmaları ve Belgeleri SecCent İkinci Yüzyıl SNTSMS Yeni Ahit Çalışmaları Derneği Monograf Serisi SUNT Studien zur Umwelt des Neuen Testaments TDNT Yeni Ahit Teolojik Sözlüğü (ed. Gerhard Kittel ve Gerhard Friedrich; çev. GeoVrey W. Bromiley; 10 cilt; Grand Rapids, 1964-76) VigChr Vigiliae Christianae VigChrSup Vigiliae Christianae Takviyeler WUNT Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament ZNW Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche Kisaltmalar xiii

--- SAYFA 15 ---

Bu sayfa kasıtlı olarak boş bırakılmıştır

--- SAYFA 16 ---

1 Giriş Thomas İncili ile ilgili son zamanlardaki araştırmalarda dikkate değer bir değişiklik, bu metni sinoptik İncillerle (Matta, Markos ve Luka) karşılaştırmaktan Yuhanna İncili ile ilişkisini incelemeye geçiş olmuştur. Onlarca yıl boyunca akademisyenler öncelikle İsa'nın Tomas'taki sözleriyle ilgili geleneklerin sinoptik İncillerdekilerden bağımsız ve onlardan daha eski olup olamayacağı sorusuyla ilgilendiler. Akademisyenler iki gruba ayrılıyor: Thomas'ta MS 50'li yıllarda yazılmış en eski müjdeyi görenler ve onu MS 150 ya da sonrasına ait nispeten geç bir derleme olarak görenler. Aynı zamanda Thomas İncili'nin Yuhanna İncili ile ilişkisi çok daha az ilgi gördü. Çoğu bilim adamı Yuhanna İncili'nin İsa'nın daha sonraki bir teolojik yorumunu sunduğu konusunda hemfikir. Bu nedenle, Thomasine araştırmasındaki temel soru, Thomas İncili'nin İsa'nın sözlerinin en eski katmanını sağlayıp sağlamadığı olduğu sürece, Thomas ve Yuhanna arasındaki temaslar ikincil öneme sahipti. Ancak John ve Thomas arasındaki ilişkinin ihmal edilen bir konu olmasının tek nedeni belki de bu değildir.

--- SAYFA 17 ---

çok uzun zamandır. Tomas'ın birçok bakımdan Yuhanna İncili'nden ziyade İsa'nın sözlerine ilişkin sinoptik geleneklere daha yakın olduğu gerçeği inkar edilemez. Thomas ile sinoptik sözler geleneği arasında çok sayıda yakın sözlü paralellik vardır ve bunlar, benzetmeler, İsa'nın hikmetli cevaplarıyla (chriae) sona eren kısa öyküler ve öğrencilerle yapılan kısa tartışmalar ('okul tartışmaları') gibi benzer edebi biçimleri kullanırlar. Bu formlar John'da büyük ölçüde yoktur; söz geleneğinin baskın edebi biçimi uzun tematik söylemdir (örneğin, Yuhanna 3; 5-8; 10). Bununla birlikte John ve Thomas arasındaki ilişki son on yılda akademik gündemde daha önemli bir yer işgal etti. İlişkilerine yeni bir ilgi dalgası getiren şey, iki İncil'in birbiriyle çeliştiği teorisidir. Aralarında Gregory Riley, April DeConick, Elaine Pagels, Harold Attridge, Stephen Johnson ve Richard Valantasis'in de bulunduğu pek çok Amerikalı Thomas uzmanı, bu çatışmaya tam olarak neyin sebep olduğu konusunda oldukça farklı açıklamalar sunmalarına rağmen bu teoriyi savundular. Yuhanna ve Thomas arasındaki çatışma teorisi, Thomasine araştırmalarında tarihsel İsa ile ilgili sorulardan Thomas İncili'nin üretildiği toplulukla ilgili konulara doğru bir kaymayı varsayar.¹ Sinoptik İnciller ile Thomas İncili arasındaki paralellikler için örneğin Helmut Koester'in tam listesi, Thomas'a Giriş'e Giriş, Nag Hammadi Codex II,2-7 ile XIII,2*, Brit. Lib. Or.4926(1) ve P.Oxy. 1, 654, 655, cilt. 1 (ed. Bentley Layton; NHS 20; Leiden: E.J. Brill, 1989), 38-49. 2 Giriş

--- SAYFA 18 ---

ve kullanıldı. Yukarıda adı geçen bilim adamlarının çoğu için Thomas, daha önceki kuşak bilim adamları için olduğu gibi artık öncelikli olarak İsa'nın muhtemelen orijinal sözlerinden oluşan bir hazine değildir ve onun gnostisizmle olan ilişkisi birincil öneme sahip değildir. Bunun yerine Thomas'a, teolojik konularda kendine özgü bir profili olan erken dönem Hristiyan topluluğuna tanıklık eden biri olarak yaklaşıyorlar. Hermetik ve Yahudi mistik gelenekleri (DeConick), çağdaş Greko-Romen düşüncesi (Riley) ve Yaratılış'ın Helenistik Yahudi tefsirleri (Pagels) dahil olmak üzere, Thomasin Hristiyanlığının entelektüel arka planını aydınlatmak için bu bilim adamları tarafından önemli çabalar sarf edilmiştir. Thomasine'in çalışmalarına birçok verimli içgörü katmasına rağmen, John ve Thomas arasındaki çatışma teorisi de eleştirilere yol açmıştır. 1995'ten beri bu tartışmanın eleştirel tarafındayım. İkinci bölümde, üçüncü bölümde, çatışma teorisine yönelik daha önceki eleştirimin güncellenmiş bir versiyonunu sunacağım; burada bu teorinin daha yeni versiyonlarını, özellikle de DeConick ve Pagels'in yeni çalışmalarını dikkate alacağım. Benim izlenimim şu ki, metodolojik kesinliğe ve tartışmaya yeni tarihsel yönlerin dahil edilmesine rağmen, bu yeni çalışmalar çatışma teorisini başlangıçta olduğundan daha ikna edici hale getirmeyi başaramadı. Çatışma teorisi, John ve Thomas arasındaki ilişkiyi, aksi olabileceğinden daha heyecanlı hale getirse de, yukarıda adı geçen bilim adamlarının, John ve Thomas'ın arkasındaki toplulukların karşılıklı bir tartışmaya girişmiş olma olasılığına ilişkin belirleyici argümanlar ortaya koymayı başardıklarına hâlâ ikna olmadım. Sanırım onların çalışmaları Giriş 3'e sahip.

--- SAYFA 19 ---

Thomas ve Yuhanna'nın birbirlerinden nerede farklı olduklarını daha net görmemize yardımcı oldu ve böylece bu İncillerin farklı teolojik profillerine açıklık getirdik. Yine de şu ana kadar bu farklılıkları Johannine ve Thomasine Hristiyanları arasındaki karşılıklı çatışmanın işaretleri olarak yorumlamak için herhangi bir ikna edici neden göremedim. Daha önceki yorumlarıma ek olarak, çatışma teorisine ilişkin eleştirel sesler artık Ron Cameron, Larry Hurtado, Karen King, Enno Edzard Popkes, Philip Sellew ve Risto Uro'dan duyulabilir.² King, aslında, John ve Thomas arasındaki ilişkiyle ilgili olarak belirtmeye çalıştığım noktayı çok kısa ve öz bir şekilde ortaya koydu: 'erken dönem Hristiyan çokbiçimliliğinin tanınması, bilim adamlarının "toplulukları" öne sürmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, salt teolojik farklılık olgusu, çelişkili bir ilişki varsaymak için yeterli değildir.'³ John ve Thomas'ın çelişkili görüşleri olsa bile, ki kesinlikle öyledir, bu onların 2 Ron Cameron, 'Ancient Myths and Modern Theories of the Gospel of Thomas and Christian Origins', *Method & Theory in the Study of Religion* 11 (1999), 236–57, özellikle. 239–44; Larry Hurtado, *Rab İsa Mesih: İlk Hristiyanlıkta İsa'ya Bağlılık* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmanns, 2003), 474–79; Enno Edzard Popkes, "Ich bin das Licht"—Erwagungen zur Verha'ttnisbestimmung des Thomasevangeliums und der johanneischen Schriften anhand der Lichtmetaphorik', *Contexte des Johannesevangeliums: Das vierte Evangelium in dinlerde- und geleneklergeschichtlicher Perspektive*'de (ed. Jorge) Frey, Udo Schnelle ve Juliane Schlegel; WUNT 175; Tübingen: Mohr Siebeck, 2004), 641–74, özellikle. 666, 674; Philip Sellew, 'Thomas Christian: Scholars in Quest of a Community', *The Apocryphal Acts of Thomas*'ta (ed. Jan N. Bremmer; Leuven: Peeters, 2001), 11–35, özellikle. 27–29; Risto Uro, *Thomas: Thomas İncili'nin Tarihsel Bağlamını Aramak* (Londra: T. & T. Clark, 2003), 25. 3 Karen L. King, *Gnostisizm Nedir?* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2003), 284–85. 4 Giriş

--- SAYFA 20 ---

bir çatışma durumundaydılar. İki İncilin belirli konulardaki daha genel tartışmaların parçası olması ve birbirlerinin konumlarını hiç bilmeden bu konularda farklı duruşlar sergilemeleri de mümkündür ve bana göre bu daha makul bir çözüm gibi görünüyor. Dikkat çekici bir şekilde, Yuhanna ve Thomas arasındaki çatışma teorisi neredeyse tamamen Amerikalı akademisyenlerle sınırlıyken, Avrupalı bilim adamları bu tartışmada dikkate değer ölçüde pasif kalmışlardır.⁴ Bunun nedeni, Thomas İncili'nin hem Gnostik hem de Yeni Ahit'teki müjdelerden önemli ölçüde daha sonra olduğu yönündeki ikinciler arasında hala yaygın olarak kabul edilen inanç olabilir. Eğer öyleyse, John'un Thomas'a yanıt olarak yazılması fikrinin pek bir anlamı olmayacaktı. Bu çalışmada daha sonra değineceğim nedenlerden dolayı, ne Thomas'ın çok geç bir tarihlendirmeye katıldığını (bu da bu müjdeyi Yeni Ahit bilimiyle büyük ölçüde alakasız kılacaktır) ne de Thomas'ın terimin anlamlı anlamında 'Gnostik' bir metin olduğunu düşündüğümü vurgulamak isterim. Aslında benim tahminim Thomas ve John'un kabaca çağdaş olduğu yönünde. Her ikisini de mutlak bir kesinlik ile tarihlendirmek mümkün olmasa da, ilk yüzyılın başına tarihlendirmenin her iki İncil için de önerebileceği çok şey var.⁵ Her ne kadar Yuhanna ve Thomas'ın çatıştığı teorisine katılmasam da, onların Yuhanna'daki ışık metaforu ve Thomas İncili üzerine Popkes'in dikkatli çalışmasını paylaştıklarına inanıyorum; bu dikkate değer bir istisnadır; bkz. Popkes, 'Erwagungen'. 5 Bkz. Richard Valantasis, *Thomas'ın İncili* (Londra: Routledge, 1997), 13–19, 21; Uro, *Thomas*, 134–36. Bu sonuç bazı metin analizleri tarafından desteklenmektedir; aşağıdaki dördüncü bölüm dokuzuncu bölüme bakın. Giriş 5

--- SAYFA 21 ---

daha yakından incelenmeye değer birçok ortak fikir. Hatta bu fikirlerin, John ile Thomas arasında doğrudan bir çatışma kurmaya yönelik son girişimler tarafından gereksiz yere gölgede bırakılmış ve ihmal edilmiş olması bile mümkündür. Edebi üsluptaki farklılıklar bir yana, John ve Thomas sembolik dünyalarını birbirine oldukça benzer kılan pek çok fikri paylaşıyorlar. John ve Thomas, Riley'nin doğru bir şekilde işaret ettiği gibi, 'ruhsal olarak birbirlerine Sinoptik'ten çok daha yakındırlar.'⁶ Ortak fikirleri arasında şunlar yer alır: . İsa önceden var olan bir varlık olarak tasvir edilir ve her şeyin kökeniyle ilişkilendirilir (Gos. Thom. 77; Yuhanna 1:3; 8:58). . Her iki müjde de İsa'nın enkarnasyonundan söz eder ve bunu insanın bilgisizliğiyle karşılaştırır (Gos. Thom. 28; Yuhanna 1:9-11, 14). . İsa'nın sözleri, ya anlayıştan (Gos. Thom. 1; 19) ya da onlara itaat etmekten (Yuhanna 8:31, 51-52) kaynaklanan bir ölümsüzlük vaadiyle bağlantılıdır. . Öğrencilik seçime dayanır (Gos. Thom. 49-50; Yuhanna 6:70; 13:18; 15:16,19). . Her iki müjde de İsa'nın takipçilerine yönelik ruhsal ya da fiziksel zulmü öngörüyor (Gos. Thom. 68-69; Yuhanna 16:1-4). . Her iki müjdede de dünya kınanmaktadır (Gos. Thom. 21; 56; 80; Yuhanna 14:30; 15:19; 17:16). . Her iki müjde de ışık ve karanlığın ikiliğine tanıklık eder (Gos. Thom. 24; 61; Yuhanna 1:5; 8:12; 9:4; 11:9-10; 12:35). ⁶ Gregory J. Riley, *Resurrection Reconsidered: Thomas and John in Controversy* (Minneapolis: Fortress, 1995), 3. ⁶ Giriş

--- SAYFA 22 ---

. Her iki müjde de 'gerçekleşmiş eskatolojiyi' temsil eder (her ne kadar terimin kendisi sorunlu olsa da).⁷ Başka bir deyişle, kurtuluşun mevcut yönleri gelecekteki yönlerinden daha ağır basar ve geleneksel olarak gelecekteki olaylarla bağlantılı kavramlar, kıyamet dışı bir tarzda kullanılır. Thomas İncili'nde 'krallık' (Gos. Thom. 3; 113), 'son' (Gos. Thom. 18) ve 'ölülerin huzuru' (Gos. Thom. 51) mevcut gerçekliklerdir. Yuhanna'da gerçekleşen eskatoloji, örneğin ölülerin dirilişinin (Yuhanna 5:24-26; 11:24-27) ve son hükmün (Yuhanna 3:18-19, 36; 5:27; 12:31) nasıl yorumlandığı konusunda görülebilir.⁸ . Her iki İncil de İbranice Kutsal Kitap'a karşı benzer tutumlar sergilemektedir:⁹ kutsal yazıları incelemenin kişiye İsa'yı tanımaktan uzaklaştırabileceğini iddia etmektedirler (Gos. Thom. 52; Yuhanna 5:39). . Yahudiler yanlış anlamalarıyla karakterize edilir. Yuhanna'da bu yinelenen bir özelliktir (örneğin Yuhanna 6:41, 52; 8:48, 52-53). Tomas'ta İsa, "Yahudiler gibi oldular" diyerek kendisini yanlış anlayan öğrencilerini suçlar (Gos. Thom. 43). ⁷ Karen King, Thomas İncili'nin krallık diliyle ilgili olarak, müjdenin "krallık" terimini kıyametle ilgili olmayan bir şekilde kullanması nedeniyle "gerçekleşmiş eskatoloji"den bahsetmenin pek doğru olmadığını belirtiyor; bkz. Karen L. King, 'Thomas'ın İncili'ndeki Krallık', *Forum* 3:1 (1987), 48-97, özellikle. 50-52; ayrıca bkz. Risto Uro, 'Thomas an Encratite Gospel mi?' *Thomas at the Crossroads*'da (ed. Risto Uro; Edinburgh: T. & T. Clark, 1998), 140-62. ⁸ Bkz. George Richter, 'Praesentische und futurische Eschatologie im 4. Evangelium', aynı zamanda, *Studien zum Johannesevangelium* (ed. Josef Hainz; BU 13; Regensburg: Friedrich Pustet, 1977), 346-82, özellikle. 367-68. ⁹ Thomas'ın Yahudiler, kutsal metinleri ve gelenekleri hakkındaki görüşleri için bkz. Antti Marjanen, 'Thomas and Jewish Religious Practices', Uro, *Thomas at the Crossroads*, 163-82. Giriş 7

--- SAYFA 23 ---

. Yahudi geleneklerine yönelik tutumlar da benzerdir. Tomas'ta bedensel sünnet alay konusu edilir (Gos. Thom. 53), oysa Johannine İsa sünnetten ve Musa Kanunundan dışarıdan birinin yapacağı gibi bahseder (Yuhanna 7:19-24; 10:34-36 ve 15:25) ve buna 'sizin yasanız' adını verir -başka bir yabancı olan Pilatus'un Johannine anlatısında yaptığı gibi (Yuhanna 18:31).¹⁰ . Sinoptik müjdelerden herhangi birinin aksine, hem Yuhanna hem de Tomas, İsa'nın bir öğrencisi tarafından yazıldığını iddia eder (Gos. Thom. incipit; Yuhanna 21:24). Yukarıda sıralanan Thomas ve Yuhanna arasındaki benzerlikler, iki İncil'in çatıştığı teorisinin yararları ve sakıncaları hakkında ne düşünülürse düşünülün, onların karşılıklı ilişkileri hakkında bir soru ortaya çıkaracak kadar çoktur. Bununla birlikte, aralarındaki ilişkinin incelenmesinde çeşitli metodolojik zorluklar söz konusudur. Çatışma teorisinin aşağıda tartışılacak kendine ait sorunları vardır; Burada kendimi daha genel metodolojik mülahazalarla sınırlayacağım. ¹⁰ İlginçtir ki, Yuhanna İncili'nde dışarıdan birinin Yahudi hukukuna karşı tutumu, yazarın Yahudi kutsal yazılarından olumlu bir şekilde faydalanmasını engellemez. Bunlardan sık sık alıntılanmakla kalmıyor, aynı zamanda İsa'ya tanıklık ettikleri veya onda kendi gerçekleştirmelerini buldukları da kabul ediliyor (çapraz başvuru Yuhanna 1:45; 5:39; 15:25). Yuhanna'da Yahudi kutsal yazılarının kullanımının farklı yönleri için bkz. Wayne A. Meeks, *The Prophet-King: Moses Traditions and the Johannine Christology* (NovTSup 14; Leiden: E.J. Brill, 1967), 287-91; Markku Kotila, *Der umstrittene Zeuge: Studien zur Stellung des Gesetzes in der johanneischen Theologiegeschichte* (Annales Academiae Scientiarum Fennicae: Dissertationes humanarum litterarum 48; Helsinki: Finlandiya Bilim ve Edebiyat Akademisi, 1988). 8 Giriş

--- SAYFA 24 ---

Öncelikle iki İncilden hangisinin diğerinden önce geldiği kesin olarak bilinemez.¹¹ Tomas İncili'nin Yuhanna İncili'nden sonra yazıldığını veya tam tersini varsaymak yersiz olur. Üstelik her iki İncil de diğerinden alıntılar içermediğinden, aralarındaki ilişki hakkında ancak içerikleri karşılaştırılarak sonuç varılabilir. Ancak türlerdeki büyük farklılıklar nedeniyle bu tür karşılaştırmalardan kesin olarak sonuç çıkarmak zordur. Örneğin İsa'nın sözlerini sıralama ilkeleri iki müjdede tamamen farklıdır. Yuhanna'da İsa'nın sözleri daha geniş tematik söylemlerin parçalarıyken, Tomas'ta bunlar bireysel, küçük birimler olarak ele alınır.¹² Her iki müjdenin edebi biçimindeki bu önemli fark, onları birbirleriyle karşılaştırırken dikkate alınmalıdır. Thomas bir sözler koleksiyonu olduğundan, Johannine anlatı düzenine çok sayıda atıf içermesi pek olası değildir. Uzun Johannine söylemleri Thomas'ın edebi türüne de uygun olmazdı. Dolayısıyla, eğer Thomas'ın yazar(lar)ı Yuhanna İncili'ni bilseydi, onu kullanmanın en muhtemel stratejisi şu olurdu. ¹¹ Dördüncü İncil'in tarihlendirilmesine gelince, P52'nin (MS 125) geleneksel tarihlemesi, bu papirüsün MS 170'den daha eski olmadığını savunan Armin Schmidt tarafından sorgulanmıştır; bkz. Armin Schmidt, 'Zwei Anmerkungen zu P.Ryl III', *Archiv für Papyrusforschung* 35 (1989), 11-12. ¹² Thomas İncili'nde şüphesiz ana temalar (krallık, yalnızlık ve ölümsüzlük gibi) bulunsa da, bu temalarla ilgili sözler daha büyük tematik birimler halinde toplanmak yerine genellikle müjdenin farklı bölümlerine dağılmıştır. Bkz. Koester, 'Giriş', 41: 'Giriş (1-2. sözler), orta bölüm (49-61. sözler) ve sonuç (113-114. sözler) dışında tematik düzenleme yoktur.' Giriş 9

--- SAYFA 25 ---

tek tek unsurları seçip bunları bireysel sözler olarak sunmak. Öte yandan, eğer Johannine yazar(lar)ı Thomas'ı tanısaydı, bundan türetilen kısa sözler büyük olasılıkla İsa'nın söylemleri olarak verilen daha büyük metin birimlerine entegre edilmiş olurdu. Sonuç olarak, düzen argümanı, örneğin sinoptik İnciller arasındaki ilişkilerin incelenmesinde olduğu kadar önemli bir rol oynayamaz. Bir diğer önemli sorun ise John ve Thomas'ın redaksiyon geçmişlerinin izini sürmekteki zorluklarla ilgilidir. Thomas İncili'nin, ancak bunların açık redaksiyon izlerinin bulunması durumunda sinoptiklere bağlı olarak kabul edilebileceği yaygın olarak kabul edilmektedir. Elbette, genel olarak kabul edilen bu prensip bile Thomas'ın sinoptik İncillerle olan ilişkisine ilişkin oybirliğiyle varılacak sonuçları garanti etmemiştir.¹³ Her halükarda, Thomas'ı Yuhanna ile karşılaştırırken redaksiyon geçmişlerine dayalı sonuçlardan yararlanmak çok daha zordur çünkü her iki İncilin redaksiyon tarihleri hâlâ çözülmemiş konulardır. 13 Schrage'nin yakın zamanda Fieger tarafından da tekrarlanan görüşü, çok sayıda sinoptik redaksiyon özelliğinin ve hatta Yeni Ahit'in Sahidik çevirilerinin özelliklerinin mevcut Thomas İncili'nde bulunabileceği yönündedir; bkz. Wolfgang Schrage, *Das Verhältnis des Thomas-Evangeliums zur synoptischen Tradition und zu den koptischen Evangelienübersetzungen: Zugleich ein Beitrag zur gnostischen Synoptikerdeutung* (BZNW 29; Berlin: Alfred Topelmann, 1964); Michael Fieger, *Das Thomasevangelium: Einleitung, Kommentar und Systematik* (NTAbh, n.F. 22; Münster: Aschendorff, 1991). Pek çok bilim insanı tam tersi sonuca varmıştır; bkz., örneğin, John H. Sieber, 'Thomas'a Göre İncilin Kaynakları Sorusuna Göre Sinoptik İncillerin Redaksiyonel Analizi' (Doktora Tezi, Claremont Graduate School, 1965); Stephen J. Patterson, *Thomas ve İsa'nın İncili* (Temeller ve Yönler: Referans Serisi; Sonoma: Polebridge Press, 1993). 10 Giriş

--- SAYFA 26 ---

Yuhanna'nın kaynaklarına ilişkin teorilerin hiçbiri, sinoptik İncillerin incelenmesinde İki Kaynak Teorisi ile karşılaştırılabilecek bir baskın konum kazanamamıştır.¹⁴ Thomas İncili'nin redaksiyon tarihi, mümkünse Yuhanna İncili'ninkinden bile daha bulanıktır. Yunanca parçalar ile Thomas'ın mevcut Kıpti el yazması arasındaki farklılıklar (Gos. Thom. 30 ve 77'nin yerleşimi gibi) ve patristik yazarların bu İncil'den yaptığı alıntılar, Thomas'ın farklı versiyonlarının erken dönemden itibaren dolaşımda olduğunu göstermektedir.¹⁵ Aktarımdaki büyük çeşitlilik büyük ihtimalle Thomas'ın türünden kaynaklanmaktadır: Muhtemelen bunlara yeni sözler eklemek ya da önceki sözleri çıkarmak çok zor değildi. Bunun gibi bir koleksiyon.¹⁶ Ancak Thomas'ın farklı versiyonlarına ilişkin mevcut kanıtlar, onun edebi gelişimine ilişkin tutarlı bir teoriyi garanti edemeyecek kadar azdır. Aslında Thomas'taki her bir söz kendine ait bir gelenek tarihine sahip olabilir ve bu 14 Yuhanna 21'in genellikle müjdenin ikincil bir eki olarak görülmesi mümkündür, ancak bu görüşü destekleyenler bile bu bölümün tek başına mı olduğu yoksa müjdenin başka yerlerinde de görülebilen daha geniş bir redaksiyon katmanını mı temsil ettiği konusunda hemfikir değiller. 15 Bkz. Miroslav Marcovich, 'Thomas'ın İncili Üzerine Metin Eleştirisi', *JTS* 20 (1969), 53-74. 16 Bkz. Francis T. Fallon ve Ron Cameron, 'The Gospel of Thomas: A Forschungsbericht and Analysis', *ANRW* II 25.6: 4195-251 (s. 4203: 'Gos. Thom. iletildikçe redaksiyona tabi tutuldu'); James M. Robinson, 'Die Bedeutung der gnostischen Nag Hammadi Texte für die neutestament-liche Wissenschaft', *Religious Propaganda and Missionary Competition in the New Testament World* (ed. Lukas Bormann, Kelly Del Tredici ve Angela Standhartinger; *NovTSup* 74; Leiden: E. J. Brill, 1994), 23-41, özellikle 30-31; Valantasis, *Thomas'ın İncili*, 12-13. Giriş 11

--- SAYFA 27 ---

metin, kanonik İncillerle olan ilişkisinde farklılıklar göstermektedir.¹⁷ Sonuç olarak, yalnızca Thomas ve Yuhanna arasındaki edebi ilişkiye odaklanmak pek tavsiye edilmez. Bu yaklaşımın diğer erken dönem Hristiyan literatürüyle daha geniş bir karşılaştırmayla tamamlanması gerekmektedir. Bu daha geniş yaklaşım aynı zamanda Yuhanna ve Tomas'ın birbiriyle çelişen müjdeciler olduğu iddiasını değerlendirmek için de gereklidir. Yuhanna ve Tomas arasındaki benzerliklerin belirli bir bağlantıyı mı ima ettiğini, yoksa birbirleriyle paylaştıkları fikirlerin erken Hristiyan edebiyatında daha yaygın olarak mı kanıtlandığını açıklığa kavuşturmak gerekir. Yuhanna ve Tomas'ı birbirine yakınlaştıran yukarıda bahsedilen konuların çoğu bu çalışma sırasında tartışılacak, bunlardan bazılarını ise başka bir yerde ele aldım.¹⁸ Benim Thomas'taki ben-sözleri ve onların Yuhanna ile olan ilişkileri hakkındaki analizim (bu kitabın dördüncü bölümü), biri aralarında herhangi bir doğrudan bağlantı (şu ya da bu şekilde edebi bir bağımlılık ya da birbiriyle tartışan iki topluluk) varsayılsa bile, iki İncil arasındaki karşılaştırmaların değerli olduğunu gösterme girişimidir. ¹⁷ Bkz. Kenneth V. Neller, 'Thomas'ın İncili'ndeki Çeşitlilik: Yeni Bir Yön İçin İpuçları?', *SecCent* 7 (1989-90), 1-18, özellikle. 15-18; Klyne N. Snodgrass, 'Thomas'ın İncili: İkincil Bir İncil', Bölüm 7 (1989-90), 19-38, özellikle. 19. Bununla birlikte Snodgrass, Thomas'ın yalnızca sinoptik geleneğe göre ikincil olduğunu iddia ettiği sözlerin örneklerini sunar. ¹⁸ Yuhanna ve Thomas'ın ölümsüzlük hakkındaki görüşleri Ismo Dunderberg'de tartışılmaktadır, 'From Thomas to Valentinus: Genesis Exegesis in Valentinus's Fragment 4 and It's Relationship to the Gospel of Thomas', *Thomasine Traditions in Antiquity: The Gospel of Thomas and its Relatives* (ed. Jon Ma. Asgeirsson, April D. DeConick ve Risto Uro; NHMS 59; Leiden: Brill, 2006), 220-37. ¹² Giriş

--- SAYFA 28 ---

Bu çalışmanın ikinci ana kısmı (Beşinci, altıncı ve yedinci bölümler), Thomas İncili'nde tasvir edilen Yuhanna ve Tomas'taki Sevgili Mürit Figürlerine ayrılmıştır. Bana öyle geliyor ki Thomas ve Sevgili Mürit, bu müjdelerin doğruluğunu çarpıcı biçimde farklı şekillerde doğrulamak için kullanılıyor. Ancak tartışmam Sevgili Mürit ve Tomas'la sınırlı değil, başka yerlerde benzer amaçlarla kullanılan diğer Figürleri de dikkate alacağım. İlk Hristiyan metinlerinde tasvir edilen İsa'nın diğer sevgili öğrencilerine özel önem verilecektir. Yuhanna ve Tomas'ı birbiriyle çelişen müjdeler olarak görmesem de, Yuhanna'daki Sevgili Mürit Figürünün, İsa'nın ailesinin otoritesine ilişkin erken dönem Hristiyan tartışmalarının bir parçası olarak yaratılmış olabileceğini düşünüyorum. Giriş 13

--- SAYFA 29 ---

2 John ve Thomas Çatışmada - Ne Hakkında? Yuhanna ve Tomas arasındaki çatışma teorisi, bu müjdeler arasındaki ilişkiye dair en son tartışmalara hakim olmuştur. Bununla birlikte, bu bulmacanın en az iki önemli çözümü, çatışma teorisi icat edilmeden önce zaten sunulmuştu. Araştırmanın ilk aşamalarında Thomas'ın doğrudan ya da dolaylı olarak John'a bağımlı olduğu ileri sürüldü. Aslında çatışma teorisinin yolunu açan bir diğer teori ise John ve Thomas arasındaki benzerliklerin bazı ortak geleneklere dayandığı yönündeydi. Görüleceği üzere, farklı görüşlerin savunucuları arasında şaşırtıcı derecede az tartışma olmuştur. Araştırmanın tarihini aşağıda biraz detaylı bir şekilde özetlerken amacım, katılmadığım görüşleri bir kenara bırakmak yerine, daha önce önerilen modellerle eleştirel bir tartışmaya girmektir.¹¹ April DeConick, yeni çalışmasında benim açıklamamla kısmen paralel olan kısa bir araştırma geçmişi sunuyor; bkz. April D. DeConick, *Mistiklerin Sesleri: Yuhanna ve Thomas İncillerinde ve Diğer Antik Hristiyan Edebiyatında Erken Hristiyan Söylemi* (JSNTSup 157; SheYeld: SheYeld Akademik)

--- SAYFA 30 ---

1. THOMAS YUHANNA'YA BAĞIMLIDIR 1960'ların başında Raymond Brown, Johannine yazıları ile Thomas İncili arasındaki ilişkiye uzun bir makale ayırdı ve burada ikincisinin "nihayetinde (ama yine de dolaylı olarak) Yuhanna'nın kendisine bağlı olduğu" sonucuna vardı.2 "Dolaylı olarak", Brown'un görüşüne göre, Yuhanna ile Yuhanna arasında aracı işlevi gören Gnostik veya Gnostik benzeri bir kaynağın olduğu anlamına geliyordu. ve Thomas.3 Bu öneriyi gerekli kılan şey Brown'ın, Thomas'ta John'dan açık bir alıntı bulamadığına dair gözlemiydi, ancak ikincisinde Johannine'in yazılarına birkaç gönderme görmüştü. Brown makalesinde Thomas ve Johannine'in yazılarındaki bir takım olası temas noktalarını inceledi ve bunları "uzak" ve "yakın" paralellikler olarak tanımladığı şekilde sınıflandırdı. Brown'a göre uzak paralellikler "o kadar zayıftı ki ancak John ile GTh arasında açık bir ilişki kurulduktan sonra önem kazanacaklardı."4 Bu nedenle yalnızca yakın paralellikler gerçekten kesindi. Basın, 2001), 26-30. Ancak araştırma geçmişine dair açıklamam onunkine değil, DeConick'in kitabından önce yayınlanan kendi anketime dayanıyor; bkz. Ismo Dunderberg, 'Thomas' I-Sayings and the Gospel of John', Thomas at the Crossroads'da (ed. Risto Uro; Edinburgh: T. & T. Clark, 1998), 33-64, özellikle. 35-40. 2 Raymond E. Brown, 'Thomas'ın İncili ve Aziz Yuhanna'nın İncili', NTS 9 (1962-63), 155-77 (176). 3 Brown, 'Thomas'ın İncili ve Aziz Yuhanna'nın İncili', 177. 4 Brown, 'Thomas'ın İncili ve Yuhanna'nın İncili', 174. Uzak paralellikler Gos'u da içerir. Thom. 2; 4; 6; 11; 15; 21-22; 23; 29; 30; 40; 42; 49; 52; 55-56; 64; 76; 90; 101; 104; 105; 110; 114. John ve Thomas Çatışma 15'te

--- SAYFA 31 ---

Brown, Thomas ve Yuhanna arasındaki yakın paralelliklerin ikincisinde iki pasajda toplandığını savundu (Yuhanna 7:37-8:59; 13-17). Yuhanna'daki bu kadar uzun pasajların Johannine yazarının edebi kompozisyonları olması muhtemeldir. Dolayısıyla Brown'ın, Thomas ve John arasında yakın benzerlikler olarak gördüğü şeylerin bu Johannine pasajlarının farklı bölümlerine dağılmış olduğuna dair gözleminin önemi budur.5 Brown için bu gözlem, Thomas'ın yalnızca John'la bazı gelenekleri paylaşmakla kalmayıp, aynı zamanda bu materyallerin Johannin yazarı tarafından düzenlenme şeklini de varsaydığını ileri sürüyordu. Dolayısıyla Brown, Thomas'ın, bu metinlerin ardındaki bazı ortak geleneklerden ziyade, son edebi biçimiyle Yuhanna İncili'ne bağlı olduğu sonucuna vardı.6 Brown'ın argümanı, Thomasine'in ilk araştırmalarının artık verili kabul edilemeyecek varsayımlarına dayanıyordu. Birincisi, Brown açıkça Thomas İncili'nin Yuhanna da dahil olmak üzere kanonik İncillerden daha sonraki bir yazı olduğunu varsayıyordu. Bu, John'un Thomas'a bağımlı olup olamayacağı sorusunu hiç gündeme getirmemesinde görülebilir. Ancak şu anda Thomas'ın tarihi hakkında devam eden bir tartışma var ve erken tarihlendirme birçok bilim insanından önemli ölçüde destek aldı. Brown'ın ikinci varsayımı Thomas'ın karakter olarak Gnostik olduğuydu.7 Thomas'ın 'Gnostik' olup olmadığı 5 Brown, 'Gospel of Thomas and St John's Gospel', 175: Yuhanna 7:37-8:52/ Gos. Thom. Giriş, 1; 18; 19; 24; 28; 38; 43; 59; 61; 69:1; 77; 78; 91; 108; 111; Yuhanna 13-17/Gos. Thom. 12; 13; 24; 27; 37; 43; 50; 51; 61; 69:1; 92; 100. 6 Brown, 'Thomas İncili ve Aziz Yuhanna İncili', 175-76. 7 Bkz. Stevan L. Davies, Thomas'ın İncili ve Hristiyan Bilgeliği (New York: The Seabury Press, 1983), 106-7. 16 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 32 ---

Elbette tamamen "Gnostisizmin" nasıl tanımlandığına bağlıdır. Bunun da can sıkıcı bir sorun olduğu ortaya çıktı. Son araştırmaların ışığında, ilk Hristiyan polemiklerinden miras alınan önyargılı genellemeleri şu ya da bu şekilde taşımayan tatmin edici bir Gnostisizm tanımı vermek çok zor görünüyor. Gnostisizm terimi ve onun bilimsel bir kategori olarak kullanışlılığı hakkındaki son tartışmanın tamamını burada yeniden üretmek mümkün değildir. Ancak Nag Hammadi metinleri üzerine çalışan uzmanların Gnostisizm teriminin kullanımına giderek daha fazla eleştirel yaklaşıtlarını da belirtmek gerekir. Michael Williams, bu terimin nispeten birleşik bir hareket hakkında yanıltıcı bir izlenim vermesi nedeniyle bir kenara atılması gerektiğini, gerçekte ise 'eskiden Gnostisizm olarak adlandırılan şeyin' mevcut kanıtlarının büyük çeşitlilik gösterdiğini ve 'Gnostisizm'in tartışılmaz bir tanımına yönelik tüm girişimlere etkili bir şekilde direndiğini öne sürdü.⁸ Buna ek olarak Karen King, 'Gnostisizm' ve 'Gnostik'in akademik anlamda tarafsız terimler olmadığını gösterdi. ancak bunlar düzenli olarak "gerçek" ve "hakiki" Hristiyanlığın karşılaştırılacağı "ötekini" inşa etmek için kullanılır.⁹ Thomas'ı "Gnostik" olarak nitelendirmek, şüphesiz bu metni, Yeni Ahit'in kanonlaştırılmış İncilleri tarafından temsil edilen gerçek Hristiyanlığa ait olmayan şüpheli öteki olarak inşa etme amacına hizmet etmiştir. ⁸ Michael A. Williams, 'Gnostisizm'i Yeniden Düşünmek: Şüpheli Bir Kategorinin Ortadan Kaldırılması İçin Bir Argüman (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996). ⁹ Karen L. King, Gnostisizm Nedir? (Cambridge: Harvard University Press, 2003). ConXict 17'de John ve Thomas

--- SAYFA 33 ---

Bertil Gartner'in 1960'lardaki çalışmasında Thomas'ı "Gnostik" olarak tanımlaması bu önyargıyı iyi bir şekilde gösterdi: "Gnostisizmi", "Büyük Kilise'nin ana gelenekleri" olarak adlandırdığı şeyden farklı olan her şey için bir şemsiye terim olarak kullandı.¹⁰ Aynı fikir Brown'ın Thomas analizinde de geçerli. Görünüşe göre Thomas'ın Gnostik karakterini olduğu gibi kabul etmişti, çünkü John ile Thomas arasında öne sürdüğü aracı kaynağı 'Gnostik' olarak adlandırmasının nedenlerini hiçbir zaman açıklamamıştı. Bununla birlikte, kelimenin herhangi bir anlamlı anlamında Thomas'ı hangi niteliklerin 'Gnostik' yapacağı oldukça belirsizdir. Thomas'ta, pek çok kişinin hâlâ açıkça "Gnostik" mitin karakteristik özelliği olarak kabul edeceği iki özelliğe açık bir atıf olmadığını söylemek yeterli: Bu müjdede ne Bilgeliğin ilahi alemdeki düşüş hikayesine ne de cahil yaratıcı-Tanrı Figürüne değiniliyor.¹¹ Dahası, Brown'un analizinin kümülatif gücü, Vahiy Kitabı'nı Johannine yazılarının aynı grubuna dahil etmesi nedeniyle zayıflıyor. İncil ve Yuhanna'nın Mektupları gibi. Brown'ın makalesinde bahsettiği bazı paralellikler Thomas ve Revelation arasındaydı. ¹⁰ Bertil Gartner, Ett nytt evangelium'un külliyatına Vahiy kitabının dahil edilmesi? Thomasevangeliets hemliga Jesusord (Stockholm: Diakonistyrelse 1960), 9. 'Büyük Kilise' ('den stora kyrkan') Gartner'ın kitabının İngilizce çevirisinde çıkarılmıştır: The Theology of the Gospel of Thomas (çev. E.J. Sharpe; Londra: Collins, 1961), 12. ¹¹ Krş. April D. DeConick, Onu Görmeye Çalışın: Thomas'ın İncili'nde Yükseliş ve Vizyon Mistisizmi (VigChrSup 33; Leiden: E. J. Brill, 1996), 16-27; Antti Marjanen, 'Thomas bir Gnostik İncil midir', Uro'da, Thomas Yol Ayrımında, 107-39. ¹⁸ John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 34 ---

Ancak Johannine'in yazıları kesin olmaktan uzaktır ve Brown'un kendisi de daha sonra bu görüşü terk etmiştir.¹² Ayrıca Brown'un "yakın paralellikler" olarak gördüğü şeyleri kullanma şekli pek de ikna edici görünmemektedir. İlk olarak, 'yakın' ve 'uzak' paralellikler arasında ayırım yaparken kullandığı kriterleri açıklamadı. İkincisi, John ve Thomas arasındaki "yakın" paralelliklerin iki Johannine söyleminin farklı kısımlarında ortaya çıktığı ve dolayısıyla Thomas'ın John'a bağımlılığı lehine konuştuğu yönündeki temel argümanı çok güçlü değil. Aslında bu ancak Thomas'ın John'dan sonra geldiğinden kesinlikle emin olabilirsek işe yarayabilir. Aksi takdirde iddia kolayca tersine çevrilebilir. Brown, John ve Thomas arasındaki "yakın paralelliklerin" yalnızca belirli Johannine pasajlarının farklı bölümlerine dağılmakla kalmayıp aynı zamanda Thomas'ın farklı bölümlerine de dağılmış olduğu gerçeğini bir kez daha düşünmedi. Böylece, Brown'un yaptığı aynı argümanı kullanarak, Yuhanna İncili'nin, Yuhanna'nın Thomas'ın farklı bölümlerinin yankılarını içermesi nedeniyle, son biçimiyle Thomas'ı varsaydığı sonucuna varılabilir. Bu tersine çevrilebilirlik, bazı Johannine pasajlarının (veya Thomas'ın) farklı kısımlarındaki paralelliklerin dağılımının kesin bir argüman olmadığını göstermektedir. Aslında iki İncil'de de benzer materyaller vardır, ancak bunlar ne benzer şekilde düzenlenmiştir ne de siparişin 12 Raymond E. Brown, *The Community of the Beloved Disciple* (New York: Paulist Press, 1979), 6 n.5. Ne de olsa Vahiy'in Johannine çevresinden kaynaklanabileceği yakın zamanda Jorg Frey tarafından önerildi, 'Ek: Erwagun-gen zum Verhältnis der Johannesapokalypse zu den ubrigen Schriften des Corpus Johanneum', Martin Hengel, *Die johanneische Frage: Ein Lo"sungsversuch* (WUNT 67; Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1993), 326-429. ConXict 19'da John ve Thomas

--- SAYFA 35 ---

Thomas'taki sözlerin listesi, geleneksel malzemelerin Johannine düzenlemesini takip ediyor. Brown'un argümanları Jesse Sell ve Klyne Snodgrass tarafından kabul edildi ve geliştirildi. Sell, Brown'la yollarını ayırdı çünkü John ve Thomas arasında Brown tarafından önerilen aracıyı gereksiz buldu. Sell, Thomas'ın doğrudan Yuhanna'ya bağlı olduğu konusunda ısrar etti.¹³ Sell'e göre Thomas'ta, "Yuhanna'nın kendisinin" (Thomas İncili) üzerinde doğrudan bir etkisi olasılığını inkar eden kişiye kanıt yükünü yükleyen Johannine fikirlerinin ve sözcük dağılımının yankılarını sergileyen en az sekiz söz vardır.¹⁴ Bu sekiz sözde, Sell "Yuhanna'nın on yedi farklı bölümünden beş üç ayetin yankılarını" buldu.¹⁵ Sell, Brown'ın aracı kaynağının mevcut olması durumunda, bunun 'mevcut İncil'in (Yuhanna'nın) neredeyse tüm yapısını temsil etmesi gerektiğini' iddia etti.¹⁶ Daha önce de belirttiğim gibi, bu argüman ikna edici değil; Paralelliklerin sayısı, Thomas'ın Johannine edebi yapısına (ya da tam tersi) ilişkin bilgiye ihanet etmez. Snodgrass tartışmaya çok az şey kattı. Thomas'ta 'Sinoptik ve Johannine tipi sözler'in bir araya gelmesinin, ikincisinin kanonik İncillere (dolaylı) bağımlılığını ifade ettiğini - çok açık bir şekilde söylemeden - iddia ediyor gibi görünüyor.¹⁷ 13 Jesse Sell, 'Johannine Traditions in Logion 61 of the Gospel of Thomas', *Perspectives in Religious Studies* 7 (1980), 24-37. 14 Bu sekiz pasaj Gos'tur. Thom. önsöz; 8; 13; 28; 38; 43; 91 ve 92. Sell, 'Johannine Traditions', 25. 15 Age. 27. 16 Age. 28. 17 Snodgrass, 'Thomas'ın İncili', 25. 20 Yuhanna ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 36 ---

Miroslav Marcovich ayrıca Thomas İncili'nin Yuhanna'ya bağlı olduğunu da savundu. Onun önerisi Thomas'ın tek bir sözüne dayanıyordu. Marcovich, Thomas İncili 11'in son kısmının ('Ölüyü yediğin günlerde onu canlı kıldın. Işıktaki olacağın zaman ne yapacaksın?') Yuhanna İncili'nden esinlenerek hem Kipti hem de Yunanca versiyonunda (Hippolytus, Refutatio 5.8.32) olduğunu ileri sürdü. Kipti versiyonunda, Marcovich 'ne zaman ışıktaki olursan ol' (Marcovich'in çevirisi) cümlesinde birkaç Yuhanna pasajına göndermeler gördü (Yuhanna 12:36; 1 Yuhanna 1:7; 2:9). Üstelik Marcovich, Thomas 11'in Yunanca versiyonundaki 'yaşayarak yemek' (H Æ Æ³ E) ifadesinin Yuhanna 6:31-58'deki 'ağırlıklı olarak eucharistic vaazı' hatırlattığını düşünmüştür. 18 Yine, bu benzerliklerin neden Yuhanna ve Thomas arasında edebi bir ilişkiye işaret etmesi gerektiği belirsizliğini koruyor. Işık imgesi, Thomas'ın Yuhanna'ya bağımlılığını haklı çıkarmayacak kadar yaygındır ve Thomas 11'deki "yaşayarak yemek" ile Johannine'in yaşayan ekmek söyleminde söylenenler (Yuhanna 6:31-58) arasındaki benzerlik pek de yakın görünmüyor. Tjitze Baarda, Thomas'taki 42 ve 43. sözlerin birlikte ele alındığında Yuhanna 8:30-48'deki anlatı dizisini varsaydığını ileri sürmüştür. Ancak Baarda'nın görüşü, Thomas 42'ye ilişkin kendi özel yorumunu, yani bu deyişte adı geçen 'yoldan geçenlerin' 'İbraniler' olarak anlaşılması gerektiğini ve bu deyişin sonraki deyişle birlikte okunması gerektiğini varsayar. Thomas 42'de, Baarda'nın görüşüne göre, 18 Miroslav Marcovich, 'Textual Criticism on the Gospel of Thomas', JTS 20 (1969), 53-74, özellikle 72-74. ConXict 21'de John ve Thomas

--- SAYFA 37 ---

İsa dinleyicilerini 'İbrani' olmaya davet ediyor. Bu da dinleyiciler arasında İsa'nın böyle bir talepte bulunma yetkisi olup olmadığı sorusunu gündeme getiriyor ve sonunda dinleyicilerinin Yahudiler gibi olduğu yönündeki yorumuna yol açıyor. 19 Benim görüşüme göre Baarda, Thomas 43'ün daha önce söylenen bir şeye atıfta bulunduğu konusunda haklı olarak ısrar ediyor. Ancak sadece bir önceki söze atıf yapıldığı açık değildir. Thomas 43'te kullanılan çoğul biçim (ekjw Nnai nan, 'bunları bize söylüyorsun') daha ziyade bu sözün İsa'nın öğretilerinin daha geniş bir grubuna veya genel olarak öğretilerine atıfta bulunduğunu gösterir. Dahası, Thomas 43, Yuhanna 8:30-48'deki gibi "Yahudilerden" değil, onlar gibi olma tehlikesiyle karşı karşıya olanlardan oluşan bir izleyici kitlesini ima ettiğinden Johannine bağlamıyla bağlantı belirsizliğini koruyor. Son olarak James Charlesworth ve Craig Evans, Thomas'ın Yeni Ahit'teki dört müjdenin hepsine bağlı olduğu lehinde tartıştılar. Onlara göre, 'Thomas'ta M, L ve Johannine unsurlarının varlığı, ikincisinin, en azından mevcut Kipti biçiminde, Yeni Ahit İncillerinden etkilendiğini göstermektedir.' Bu argüman açıkça sonuçsuzdur; çünkü yalnızca belirli İncillerde bulunan özel geleneklerden bahseder (M = yalnızca Matta'da bulunan malzeme; L = yalnızca Luka'da bulunan malzeme), ancak bu malzemelerin bu İncillerde geleneksel olup olmadığını veya bu İncillerin yazarları tarafından yaratılıp yaratılmadığını belirtmez. Yalnızca ikinci durumda Thomas'ın bu elemeleri türettiği varsayılabilir: 19 Tjitze Baarda, 'Jesus Said: Be Passers-by': On the Anlamı ve Kökeni of the Gospel of the Thomas', id., Early Transmission of Words of Jesus: Thomas, Tatian and the Text of the New Testament (Amsterdam: VU, 1983), 179-205, özellikle 196-97. 22 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 38 ---

diğer İncillerden alıntılar. John ve Thomas arasındaki ilişkiye gelince, Charlesworth ve Evans paralellik olarak gördükleri şeylerin kısa bir listesini veriyorlar, ancak bunları herhangi bir ayrıntıyla nitelendirmiyorlar. Aslına bakılırsa Charlesworth ve Evans, Thomas'ın kanonik İncillere bağımlılığı konusunda farklı sonuçlara vardılar; Charlesworth kararsız kalırken Evans daha olumludur.²⁰ 2. JOHN VE THOMAS ORTAK DEMEK GELENEKLERİNE BAĞIMLIDIR John ve Thomas arasındaki edebi bağımlılığın kanıtlanması zorsa, açık bir alternatif, onların benzerliklerinin İsa'nın sözlerine ilişkin ilk geleneklere dayandığını varsaymaktır. Bu, iki müjdenin İsa'nın sözlerinin ortak bir kaynağına dayandığını savunan Gilles Quispel tarafından önerildi. Quispel ayrıca Yuhanna'nın yazarının Thomas İncili tarafından temsil edilen bazı belirgin Filistin geleneklerine aşina olabileceğini ileri sürmüştür.²¹ 20 James H. Charlesworth ve Craig E. Evans, 'Jesus in the Agrapha and Apocryphal Gospels', *Studying the Historical Jesus: Evaluations of the State of Current Research* (ed. Bruce Chilton ve Craig E. Evans; NTS 19; Leiden: E. J. Brill, 1994), 479-533 (498-99). Yuhanna ile Thomas arasında bahsettikleri benzerlikler şunlardır: Yuhanna 1:9/Gos. Thom. 24; Yuhanna 1:14/Git. Thom. 28; Yuhanna 4:13-15/Gos. Thom. 13; Yuhanna 7:32-36/Gos. Thom. 38; Yuhanna 8:12; 9:5/ Git. Thom. 77. 21 Gilles Quispel, 'Qumran, John and Jewish Christian', *John and the Dead Sea Scrolls*'da (ed. James Charlesworth; New York: Crossroad, 1991), 137-55, özellikle. 139-40, 144-46. Quispel'in Yuhanna İncili'nin arkasındaki sözlerin kaynağı hakkındaki görüşü Bengt Noack, *Zur johanneischen Geleneğe dayanmaktadır: ConXict 23'te John ve Thomas*

--- SAYFA 39 ---

Helmut Koester çeşitli vesilelerle Yuhanna'daki söz geleneklerinin Thomas'ta tasdik edilenlerle ilgili olduğunu savundu. Dahası, diğer iki Nag Hammadi metninde, Kurtarıcının Diyalogu ve Yakup'un Apokrifonu'nda da benzer söz geleneklerinin izini sürmüştür.²² Koester, bu yazıların, Johannine söylemlerinin gelenek tarihini açıklığa kavuşturmamıza olanak sağladığına inanmaktadır: 'Johannin konuşmaları sıklıkla, Nag Hammadi'deki yeni metinlerin yardımıyla, başlangıçta izole sözler olan sözler olarak açıkça tanımlanabilecek cümleler içerir.'²³ Aslında, Koester, Thomas İncili ve Kurtarıcının Diyalogu'nun, Yuhanna İncili'nden ziyade sözler geleneğinin daha önceki aşamalarına tanıklık ettiğine inanıyor: 'Thomas İncili, sözler derlemesinden diyaloga geçişin ilk aşamasını sergiliyor. Kurtarıcının Diyalogu daha büyük kompozisyonların ilk aşamalarını gösterir. . . . Yuhanna İncili tamamen gelişmiş diyaloglar ve söylemler içerir.'²⁴ Beitra"ge zur Kritik an derliterarkritischen Analiz des vierten Evangeliums (Kopenhagen: Rosenkilde og Bager, 1954). 22 Helmut Koester, 'Dialog und Sprachuberlieferung in den gnostischen Texten von Nag Hammadi', *EvT 39* (1979), 532-56; id., 'Değiş Geleneğinin Gelişiminin Tanıkları Olarak Gnostik Yazılar', *The Rediscovery of Gnosticism*, cilt. 1: Valentinus Okulu (ed. Bentley Layton; *Studies in the History of Religions* 41; Leiden: E. J. Brill, 1980), 238-61; id., *Yeni Ahit'e Giriş*, cilt. 2: *Erken Hristiyanlığın Tarihi ve Edebiyatı* (Philadelphia: Fortress; Berlin: Walter de Gruyter, 1982), 178-80; aynı kaynaktan, 'Gnostik Sözler ve Tartışma Gelenekleri Yuhanna 8:12-59', *Nag Hammadi, Gnostisizm ve Erken Hristiyanlık* (ed. Charles W. Hedrick ve Robert Hodgson; Peabody: Hendrickson, 1986), 97-110; aynı kaynak, *Ancient Christian Gospels: Onların Tarihi ve Gelişimi* (London/Philadelphia: SCM/Trinity Press International, 1990), 256-63. 23 Koester, *Giriş*, 179-80; bkz. id., *Ancient Christian Gospels*, 257. 24 Koester, 'Gnostik Yazılar', 253. 24 John ve Thomas in ConXict

--- SAYFA 40 ---

Koester'in çalışması aynı zamanda John ve Thomas'ın birbirleriyle çatıştığı teorisinin öncüsü olarak da değerlendirilebilir. Yuhanna 8:12-59,25'teki sözler geleneği üzerine yaptığı çalışmada, bu pasajın ardındaki Johannine öncesi sözler geleneği ile Johannine yazarı arasında bir gerilim olduğunu zaten savundu; Thomas'ta görülen gelenek 'Gnostik bir kurtuluş anlayışını' temsil ederken, bu anlayış Johannine yazarı tarafından reddedildi.²⁶ Koester, Thomas ve Yuhanna arasındaki ilişkiyi yalnızca sözler geleneklerinin gelişimine ilişkin daha geniş bakış açısıyla bağlantılı olarak tartıştı.²⁷ Bu genel görüş, onun hem yöntemini hem de sonuçlarını belirler. Koester, iddiasını desteklemek için uzun paralellik listeleri sunmuş ancak bu paralellikleri tek tek incelememiştir. Bununla birlikte, Charlesworth ve Evans gibi sonuçları Koester'inkine tamamen zıt olan akademisyenler, görüşlerini John ve Thomas arasındaki oldukça benzer paralellik listeleriyle destekledikleri için, bunların daha yakından değerlendirilmesi arzu edilirdi. Üstelik Koester, Thomas İncili'nin çeşitli yazım aşamalarından geçmiş olması ihtimalini ciddiye almıyor. Her ne kadar Koester'in, İncil'in sözlerinin biçiminin, Johannine'in uzun söylemlerinden daha arkaik olduğu yönündeki görüşünü ikna edici bulsam da, buradan, şu anda mevcut olduğu haliyle, Thomas'taki tüm materyallerin John'dan daha önce olduğu sonucu çıkmaz. Ortak sözler ve gelenekler teorisinin büyüleyici ama çok spekülatif bir versiyonu Stevan tarafından geliştirilmiştir. ²⁵ Koester, 'Gnostik Atasözü' ²⁶ Koester, *Ancient Christian Gospels*, 263. ²⁷ Krş. Koester, 'Gnostik Yazılar', 251. ConXict 25'te John ve Thomas

--- SAYFA 41 ---

Davies. Onun önerisi, Thomas İncili'nin kökeninin, Yuhanna İncili yazılmadan önce Johannine toplumuna dayandığı yönündeydi. Davies'e göre, Thomas'ın kökenine ilişkin bu teori birkaç şeyi açıklayabilir: Aslında, Thomas İncili'nin Johannine topluluklarının erken evrelerinden kalma bir sözler derlemesi olduğu hipotezi, Thomas'ın henüz yazılmamış İncil ve Yuhanna Mektupları'ndan hiçbir alıntı içermediği gerçeğini, hem Johannine söz dağarcığının hem de sinoptik tarzındaki sözlerin kullanımını açıklar ve bir dereceye kadar Thomas'ın fikirlerinin John'daki fikirlerden daha az kavramsallaştırıldığı gerçeğini açıklar.²⁸ Davies, Üç gözlem üzerine hipotez. Birincisi, Yuhanna ve Thomas'ta, İsa'nın önceden var oluşu, ışık ve karanlığın ikiliği, İsa'nın yeryüzüne inışı ve öğretme faaliyeti, inananların orijinal yaratılış durumuna dönüşü (bence Yuhanna'da açık olmayan bir fikir) ve İsa tarafından gerçekleştirilen insanlar arasındaki bölünme de dahil olmak üzere benzer bir ruhsal motif kullanımı vardır.²⁹ İkincisi, mevcut eskatoloji ve çifte anlam gibi bazı başka teolojik benzerlikler de vardır. Üçüncüsü Davies, Yuhanna İncili'nin ardındaki sözlü gelenek görüşüyle iddiasını desteklemektedir. Ne yazık ki Davies'in argümanının bu kısmı, aşağıdaki alıntının da gösterebileceği gibi tamamen spekülatif olmaya devam ediyor: ²⁸ Stevan Davies, *The Gospel of Thomas and Christian Wisdom* (New York: The Seabury Press), 116. ²⁹ Davies, *The Gospel of Thomas*, 107-12. ³⁰ Davies, Thomas'ın İncili, 112-13. ²⁶ John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 42 ---

Yuhanna İncili'ndeki İsa'nın sözlerinin kısmen sinoptiklerde bulunan İsa'nın sözlerinden türetildiğini varsayarsak, o zaman ilk Johannine topluluğunun sözlü vaazları, İsa'nın Johannine tarzında değiştirilmiş, ancak şimdi Yuhanna'da korunan sözlerden daha az değiştirilmiş sözlerini içermiş olmalıdır. O halde, Johannine topluluklarının sözlü vaaz döneminden kalma ve Thomas'ın kullandığı bir belgenin, Thomas gibi bir sözler koleksiyonu olması beklenebilir. Muhtemelen Yuhanna'daki söylemlerden ziyade sinoptik sözlerle daha yakın bazı sözler içerirdi ve Johannine eğilimlerinin erken gelişiminin işaretlerini gösterirdi. . [I]Eğer Johannine topluluğunun erken bir aşamasından kalma Thomas'ın temelini oluşturan bir sözler koleksiyonunun neye benzeyeceğini hayal etmeye çalışırsak, Thomas'ın kendisine çok benzeyecektir.³¹ Davies'in argümanı bu noktada birkaç çılgın tahmine dayanıyor ve aynı zamanda cevapladığından daha fazla soruyu da gündeme getiriyor. Örneğin Davies, Johannine topluluğunun daha eski bir deyişler koleksiyonunun sinoptik geleneklerle mevcut Johannine söylemlerinden daha yakından ilişkili olduğunun neden varsayılması gerektiğini açıklamaya çalışmıyor. Üstelik, Yuhanna İncili yazıldığında, Johannine toplumunda halihazırda konumunu tesis etmiş olan sinoptik benzeri sözler geleneğinin neden neredeyse hiç fark edilmediğini açıklamıyor.³² Başka bir deyişle, Davies, Johannine toplumunda daha önceki bir söz geleneğinin sönmesiyle ilgili olarak kendi teorisinde kabul edilmesi gereken hiçbir açıklama sunmuyor. Özetle, Davies'in teorisi, 31 Davies, *The Gospel of Thomas*, 115-16'nın ilk dönem tarihiyle ilgili pek çok kanıtlanmamış varsayımdan zarar görmektedir. 32 Bkz. Snodgrass, 'Thomas'ın İncili', 24. John ve Thomas Çatışmada 27

--- SAYFA 43 ---

Johannine topluluğu. Ancak bu, Yuhanna İncili ile Tomas İncili arasındaki teolojik benzerlikler hakkındaki hassas açıklamalarından bizi uzaklaştırmamalıdır. Örneğin Davies, John ve Thomas'ta ortak olan ruhsal motiflerin şimdiye kadarki en iyi envanterini sunmuştur. 3. JOHN VE THOMAS: ÇATIŞMA İÇİNDEKİ İNCİLLER Koester, John ve Thomas arasındaki çatışmaya ilişkin teorilerin yolunu açmış olsa da, bu görüşü açıkça savunan ilk bilim adamı öğrencisi Gregory Riley oldu. Bunu, Koester tarafından yönetilen Harvard tezine dayanan *Resurrection Reconsidered* (1995) adlı kitabında yaptı.³³ Riley, John ve Thomas'ın ruhen birbirine yakın olduğunu doğrulasa da, bu müjdelerin arkasındaki toplulukların, imanın önemi, Mesih'in tanrısallığı ve hepsinden önemlisi fiziksel diriliş de dahil olmak üzere bir takım konularda karşılıklı tartışmalara giriştiklerini savundu. Riley, Thomasine Hristiyanlarının bedeninin dirilişini reddettiğini, Johannes Hristiyanlarının ise buna inandığını ileri sürdü. Daha sonraki yüzyıllarda Hristiyan ortodoksluğunun ve sapkınlığının tanımlanmasında belirleyici faktörlerden biri haline gelen mücadele, bu görüşe göre, Johannine ve Thomasine Hristiyanları arasında aynı konu üzerinde daha önce yapılan bir tartışmanın habercisiydi. 33 Gregory J. Riley, *Diriliş Yeniden Değerlendirildi: Thomas ve John in Tartışmalı* (Minneapolis: Fortress 1995). 28 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 44 ---

Riley'den sonra diğer bilim adamları da John ve Thomas arasında bir çatışma olduğunu öne sürdüler, ancak bunun nedenlerini başka yerlerde aradılar. April DeConick, *Seek to See Him* (1996) adlı çalışmasında, John ve Thomas'ın yükseliş mistisizmi ve visio dei 34 hakkında bir tartışmaya girmiş olma ihtimalini ima etmişti; ona göre bu, Thomas'ın doğru yorumlanmasının anahtarını oluşturuyordu. DeConick'in daha yeni kitabı, *Mistiklerin Sesleri* (2001), çatışma teorisi için daha kapsamlı bir argüman sunmaya adanmıştır.³⁵ Elaine Pagels, şu anda en çok satan kitabı *Beyond Belief: The Secret Gospel of Thomas*'ın (2003) temelini oluşturan önemli bir makalede, Yuhanna ve Thomas'ta Yaratılış'ın çarpıcı biçimde farklı iki yorumunun izini sürdü ve iki müjdenin birbiriyle çelişkili olduğunu ileri sürdü. Stephen Johnson ve Harold Attridge, daha küçük metin birimleri üzerine yaptıkları çalışmalarda, John ve Thomas arasındaki farklılıkların karşılıklı tartışmalardan kaynaklandığını açıklamışlardır³⁷ ve Richard Valantasis, 34 DeConick, *Seek to See Him*, 72-73 ile aynı fikirde olduğunu dile getirmiştir. ³⁵ Ayrıca bkz. April D. DeConick, 'The Original Gospel of Thomas', *VigChr* 56 (2002), 167-99, özellikle. 187, 196; ead., 'John Rivals Thomas: From Community ConXict to Gospel Narrative', *Jesus in Johannine Tradition*'da (ed. Robert T. Fortna ve Thomas Thatcher; Louisville: Westminster John Knox, 2001), 303-11. ³⁶ Elaine Pagels, 'Exegesis of Genesis 1 in the Gospels of Thomas and John', *JBL* 118 (1999), 477-96; ead., *Beyond Belief: The Secret Gospel of Thomas* (New York: Random House, 2003), 30-73. ³⁷ Harold A. Attridge, Q, Thomas ve John'da "Seking" and "Sorma", *From Quest to Q*'da (ed. Jon Ma. Asgeirsson, Kirstin de Troyer ve Marvin W. Meyer; BETL 146; Leuven: Leuven University Press—Peeters, 2000), 295-302; Stephen R. Johnson, 'The Gospel of Thomas 76:3 and Canonical Parallels: Three Segment in the Tradition History of the Sing', *The Nag Hammadi John and Thomas in ConXict* 29'da

--- SAYFA 45 ---

Thomas İncili hakkındaki yorumunda çatışma teorisi.³⁸ Çatışma teorisi *Time* dergisinde (22 Aralık 2003) bile manşetlere taşındı; burada Pagels'ten şu alıntılar yapıyordu: '[Yuhanna'nın] Thomas'a yazılı olarak yanıt verdiğini söylemiyorum, çünkü [henüz] yazılı bir metin olmayabilir.... . Ancak Yuhanna İncili'nin bu fikirlerin bazılarına yanıt vermemesi düşünülemez.' Aslında, Riley'nin çalışmasından birkaç yıl önce Japon Yeni Ahit bilgini Takashi Onuki, İsa'nın şu anda Thomas İncili'nde 17 doğrulanan sözlerinin 1. Yuhanna'nın yazarının muhalifleri arasında dolaştığını zaten savunmuştu; o da daha sonra mektubunun başındaki orijinal ifadeyi tersine çevirerek iddialarını kınadı (1 Yuhanna). 1:1).³⁹ Şaşırtıcı bir şekilde, yukarıda adı geçen bilim adamlarının hiçbiri Onuki'nin çalışmasından söz etmiyor, ancak onun sonucu büyük ölçüde onlarınkine benziyor. *Elli Yıl Sonra Kütüphane: 1995 İncil Edebiyatı Anma Derneği Bildirileri* (ed. John D. Turner ve Anne McGuire; NHMS 44; Leiden: E. J. Brill, 1997), 308-26, özellikle. 322-24. Johnson, 'ölümü tadın' ifadesinin Yuhanna 8:51-52'de yalnızca Yahudilerin bir yanıtında geçtiğine, oysa İsa'nın kendisinin 'ölümü görmekten' bahsettiğine dikkat çekiyor. Johnson'a göre bu özellik, ölümsüzlük vaadinin Thomasine versiyonuna karşı Johannine'in bir tepkisini gösteriyor. Ancak bana öyle geliyor ki Yuhanna 8:51-52'de Yahudiler tarafından yanlış anlaşılan şey, İsa'nın vaadinin lafzı değil, onun bu vaadi verme yetkisidir. ³⁸ Valantasis, *The Gospel of Thomas*, 19: 'Riley... . Thomas ve John tarafından temsil edilen toplulukların rekabetçi bir ilişki içinde olan topluluklar olduğu konusunda ikna edicidir.' ³⁹ Takashi Onuki, 'Traditionsgeschichte von Thomasevangelium 17 und ihre christologische Relevanz', şimdi aynı yerde, *Heil und Erlösung: Studien zum Neuen Testament und Gnosis* (WUNT 165; Tübingen: Mohr Siebeck, 2004), 221-39. ³⁰ John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 46 ---

Onuki'nin Thomas İncili 17 analizini bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında daha ayrıntılı olarak ele alacağım.⁴⁰ Bundan sonra, çatışma teorisinin şu anda en önemli temsilcileri olarak gördüğüm Riley, DeConick ve Pagels'in görüşlerini daha yakından inceleyeceğim. Riley, Johannine Hristiyanlarının bedenini dirilişini kabul ederken, Thomasine Hristiyanlarının bunu reddettiğini ve iki grubun bu konu üzerinde bir kavga içinde olduğunu ısrarla vurguluyor.⁴¹ Riley'e göre anlaşmazlık karşılıklıydı. Bu sadece Yuhanna'da öğrenci Thomas'ın nasıl tasvir edildiğiyle değil, aynı zamanda Thomas'ın 'bu evin' yıkılmasıyla ilgili sözlerinde de görünür hale gelir (Gos. Thom. 71). İkincisi, Riley'ye göre, Johannine'in tapınak sözüyle ilgili yorumuna Thomasine'in bir tepkisini gösteriyor (Yuhanna 2:18-22). Riley'nin Yuhanna ve Thomas İncilleri arasındaki çelişkiye ilişkin senaryosu, Yuhanna'nın yazarının Thomas İncili'ni bilip bilmediği sorusunu gündeme getiriyor. Riley'nin cevabı temkinli bir 'evet'tir: [Şüpheli Thomas'ın] perikopunda mevcut olan unsurlar ve karşı çıkan konular, Thomas İncili'ndekilerle iyi bir uyum içindedir ve Thomas İncili'nin yazılı veya sözlü olarak zaten bir tamamlanma aşamasında olduğu ve içeriğinin muhtemelen bu rakip topluluğun üyeleriyle sözlü temas yoluyla Yuhanna'nın yazarı tarafından bilindiği sonucuna varılmasına yol açar.⁴² 40 Aşağıdaki dördüncü bölüm, üçüncü kısma bakınız. 41 Riley, Diriliş, 5; bkz. id., 'Son Burslarda Thomas'ın İncili', Currents in Research: Biblical Studies 2 (1994), 227-52, özellikle. 240. 42 Riley, Resurrection, 178 (vurgu eklenmiştir). ConXict 31'de John ve Thomas

--- SAYFA 47 ---

John ve Thomas arasındaki temasların sözlü mü yoksa sözlü mü olduğuna dair kendi görüşü biraz belirsiz kalsa da Riley, Brown'un Thomas'ın John'a bağımlı olabileceği yönündeki önerisini şiddetle reddediyor. Riley'e göre bu sadece "umutsuz bir çözüm".⁴³ Brown'a karşı gerçekten tartışmak yerine, Riley basitçe kendi pozisyonunu onaylıyor: Thomas'ın John'a "bağımlılığı" sadece kanıtlanamaz olmakla kalmıyor, aynı zamanda Brown ve diğerlerinin de katıldığı, metnin gerçek ilişkisini gizleyen bazı eski Thomas araştırmalarının bir ön varsayımından başka bir şey değil.⁴⁴ Riley'nin Brown'ın pozisyonuna ilişkin değerlendirmesi bana temelde doğru görünüyor, ancak şaşırtıcı olan şu ki: Riley'nin Thomas'ın Yuhanna'ya bağımlı olduğu olasılığını açıkça reddetmesi, Thomas 71'e ilişkin kendi yorumuyla uyumlu değildir. Aslında, onun bu ifadeyi okuması bunun, Johannine yazarının Yuhanna 2:21.⁴⁵teki tapınak sözü yorumuna bir tepki olduğunu varsaymaktadır, bu nedenle Riley'nin çalışması, Brown'ın görüşlerini kınarken kastettiği 'metnin gerçek ilişkisinin' gerçekte ne olduğunu açıklığa kavuşturmamaktadır. Her ne olursa olsun, Riley, Yuhanna İncili'nin sadece Johannine toplumuna değil, aynı zamanda Thomasine Hristiyanlarına da hitap ettiğini ileri sürüyor.⁴⁶ Riley, Yuhanna İncili'nin ikincilerin gözünde ne kadar ikna edici görünebileceği konusunda spekülasyon yapmıyor. Bununla birlikte, John'un yazarı, yazıları için büyük bir başarı elde etme umudunu pek besleyemezdi. 43 Riley, Resurrection, 2.44 Riley, Resurrection, 3.45 Riley'nin Thomas 71 hakkındaki yorumu için, bkz. aşağıda, dördüncü bölüm, altıncı kısım. 46 Riley, Diriliş, 178. 32 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 48 ---

Aralarında onun öğrenci Thomas tasvirini Riley kadar olumsuz görüp bu tasviri kendi görüşlerinin tamamen çürütülmesi olarak okurlarsa. DeConick, Thomas İncili'ni, kurtuluşun bir visio dei'ye yol açan, ilahi alemini arayarak ve ona yükseliş yoluyla elde edildiği vizyon mistisizmini savunan olarak okur.⁴⁷ Üstelik DeConick, Yuhanna'da sadece 'Yahudi mistik yükseliş teolojisinin bir biçimine karşı bir saldırı olarak yazılmış'⁴⁸ pasajlar olmadığını, aynı zamanda Johannine yazarının Thomasine Hristiyanlarıyla bu konu üzerinde bir tartışmaya girdiğini de savunur.⁴⁹ Aynı konum, Bu, DeConick'in Johannine'in arama ve bulma sözlerini incelediği daha önceki vaka çalışmasında bulunabilir (Yuhanna 7:33-34; 8:21; 13:33), şu sonuca varmıştır: 'John, Thomas'ta bulunan, kişinin İsa'nın bulunduğu yere aktif olarak yükselmeye çalışması gerektiği yönündeki ısrar türüne karşı çıkmaktadır.'⁵⁰ Mistiklerin Sesleri'nde DeConick, Riley gibi, Thomas'ın Johannine Figürünün şu şekilde olduğunu düşünmektedir: Thomasine Hristiyanlarının inançlarının sözcüsü. Ancak onun Johannine hikayesinde Thomas'ın neyi temsil ettiğine dair anlayışı Riley'ninkinden tamamen farklıdır. John ve Thomas arasındaki çatışmaya ilişkin görüşü dört temel argümana dayanıyor. ⁴⁷ DeConick, Onu Görmeye Çalışın, pasim; Sesler, 86-108; bkz. ayrıca April D. DeConick ve Jarl Fossum, 'Tanrının Önünde Soyulmuş: Thomas'ın İncili'nde Logion 37'nin Yeni Bir Yorumu', VigChr 45 (1991), 123-50, özellikle. s. 135-39. DeConick'in Thomas İncili'ndeki mistik yükselişe ilişkin görüşü, Thomas İncili 50 (Onu Görmeye Arayın, 43-96) hakkındaki ayrıntılı çalışmasına dayanmaktadır. ⁴⁸ DeConick, Sesler, 40. ⁴⁹ DeConick, Onu Görmeye Çalış, 73; Sesler, pasim. ⁵⁰ DeConick, Onu Görmeye Çalışın, 72-73. ConXict 33'te John ve Thomas

--- SAYFA 49 ---

(1) Thomas'a göre kurtuluş, ölümden önce yapılan göksel yolculuklarla elde edilir. Mümin bu yolculuklar sırasında Allah'ı görecek ve dönüşümü yaşayacaktır:'. . . Thomasine Hristiyanları ölümsüzleşme amacıyla Tanrı'nın vizyonlarını arayan mistiklerdi.'⁵¹ (2) Yuhanna'da göksel yolculuklar fikri çürütülür: 'Johannin polemiğine göre, kurtuluş, tanrıyı görmek ve böylece Tanrı olmak için kişisel olarak cennete çıkmakla gerçekleştirilemez.'⁵² Bunun yerine, 'İsa'nın yeryüzündeki görüntüsü, cennetteki Baba'nın görüşünün yerine geçer.'⁵³ Göksel yolculuklar da yoktur, ancak İsa'nın diriltilmiş bedeni 'inançlıların zamanının sonunda girebilecekleri yeni göksel Tapınak'tır.'⁵⁴ Yuhanna, vizyon mistisizmini 'inanç mistisizmi' ile değiştirir; bu, 'Thomas İncili'nde bulunan mistik yükseliş soteriolojisine polemiksel bir yanittir.'⁵⁵ Johannine inanç mistisizmi de dönüşüm vaat ediyordu, ancak bu, mistik yükseliş yerine kutsal törenler yoluyla elde edilen bir dönüşümdü.⁵⁶ (3) Thomas'ın Yuhanna'daki olumsuz tasviri, Johannine yazarının Thomasine Hristiyanlarını ve özellikle onların kurtuluş görüşlerini eleştirdiğini gösteriyor: 'Thomas'ın yanlış anlaması, onun hayata ulaşmak için kişinin İsa'ya giden 'yol'u, cennete yükseliş yolunu ve bir visio dei'yi araması gerektiğine inanmasıdır.'⁵⁷ ⁵¹ DeConick, Voices, 107. ⁵² DeConick, Voices, 131. ⁵³ DeConick, Sesler, 116. ⁵⁴ DeConick, Sesler, 124. ⁵⁵ DeConick, Sesler, 131, cf. 125-27. ⁵⁶ DeConick, Sesler, 128-31. ⁵⁷ DeConick, Sesler, 85. 34 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 50 ---

(4) Yuhanna ve Tomas arasındaki çekişme devam etti ve Suriye kökenli daha sonraki metinlerde de görülebilir (Yuhanna'nın Vaazları; Kurtarıcı'nın İncili; Yakup'un Kıyamet Kitabı; İşaya'nın Göğe Yükselişi; Kurtarıcı'nın Diyaloğu). Bu metinler, Thomas'ın aksine, bir visio dei'nin ancak ölümden sonra gerçekleşmesi olasılığını hesaba katıyor.⁵⁸ Benim görüşüme göre, DeConick'in argümanındaki en ikna edici kısım (2) numaralı noktadır. Yuhanna kitabının yazarı, hiç kimsenin (Yuhanna 1:18) ya da yalnızca Oğul'un (Yuhanna 5:19) Baba'yı görmediğini vurgular. Johannine'in vizyon mistisizmi eleştirisinin en açık göstergesi, Yuhanna 14:8-9'da İsa ile Philip arasında geçen tartışmadır. Filipus İsa'dan 'bize Baba'yı göstermesini' istediğinde, İsa tarafından eleştirilir ve düzeltilir: 'Bunca zamandır seninle birlikte miydim, Filipus ve sen hâlâ beni tanııyor musun? Beni gören, Baba'yı görmüştür.' Ancak Baba'yı görmek isteyen Philip olduğu gerçeği, DeConick'in çözümüyle pek örtüşmüyor. Tomas İsa'ya sorduğu soruda bu konuyu gündeme getirmede (Yuhanna 14:5). (O halde, vizyon mistisizmi propagandası yapan ancak Thomas'ın otoritesi yerine Philip'in otoritesini kabul eden başka bir erken dönem Hristiyan grubunun daha olduğunu mu varsaymalıyız?) Benim görüşüme göre DeConick'in argümanlarındaki en büyük zorluklar (1) ve (3) numaralı noktalarla ilgilidir. Thomas İncili şüphesiz ilahi statüye dönüşümün mümkün olduğunu düşünmektedir (çapraz başvuru Gos. Thom. 108). Bununla birlikte, Gospel of Thomas 58 DeConick, Voices, 162-63'e göre, bu dönüşümün gerçekten göksel yolculuklar aracılığıyla elde edildiğinin düşünüldüğü düşünülmeyişi hala şüphelidir. ConXict 35'te John ve Thomas

--- SAYFA 51 ---

bu tür yolculukların doğrudan açıklamalarını içermiyor. DeConick'in Thomasine vizyon mistisizmine ilişkin genel yorumunun üzerine inşa edildiği Thomas İncili⁵⁰ bile,⁵⁹ cennete yapılan bir yolculuktan veya cenneti ziyaretten bahsetmez. DeConick'in yorumu, sözün kendisinden değil, bu sözle paralelliklerden çıkarılmıştır. Onun kapsamlı gelenek-tarihsel analizi, Thomas 50'ye en yakın paralelliklerin gerçekten de inananın ya ölüm sonrası ya da mistik yükselişiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ancak, kesin olarak konuşursak, yükseliş terminolojisinin kendisi ("yukarıya gitmek/yukarıya gelmek") bu deyişte geçmez. Ayrıca Thomas'ta göksel yolculukların eleştirisi olarak anlaşılabilir pasajlar da bulunmaktadır; bu pasajlar DeConick tarafından hiç tartışılmıyor. Böyle bir eleştiri Thomas 3'te görülebilir: 'Eğer liderleriniz size 'İşte, krallık göklerde' derse, o zaman gökteki kuşlar sizden önce gelecektir. Eğer sana "Denizdedir" derlerse, balık senden önce gelir. Ancak krallık sizin içinizdedir ve sizin dışınızdır.'⁶⁰ Üstelik DeConick'in kendisi de mistik yolculukların genellikle 'bekarlık, oruç ve diğer diyet kısıtlamaları gibi belirli münzevi davranışlarla' hazırlandığını gösteriyor.⁶¹ Oruç tutmanın ve diyet kısıtlamalarının Thomas'ta tavsiye edilmediği gerçeğini hiçbir yerde tartışmaması tuhaf; bunun yerine onların 59 Cf. DeConick, Onu Görmeye Çalışın, 64-96; Voices, 93. 60 Bu nokta Elaine Pagels'in DeConick'e verdiği yanıtta dile getirildi, Voices, Thomas Christian Group, The Society of Biblical Literature Yıllık Toplantısı, Nashville, TN, Kasım 2000. 61 DeConick, Voices, 53. 36 John and Thomas in ConXict

--- SAYFA 52 ---

önemi küçümsenmiştir (Gos. Thom. 6, 14).⁶² Thomas 3'ün İncili ışığında okunduğunda, bu sözler göksel yolculukların eleştirisinin bir parçası olarak anlaşılabilir. Bir diğer önemli zorluk da DeConick'in Yuhanna'daki Thomas Figürünü yorumlamasıyla ilgilidir. Riley'nin Johannine'deki Thomas portresine ilişkin yorumuna ilişkin daha önce yaptığım itirazları tartışmak için herhangi bir çaba göstermiyor ancak bu portreyi Riley'ninkine benzer bir şekilde yorumlamaya devam ediyor. Bu onun yorumunu daha önce Riley'ye yönelttiğim eleştirinin aynısına maruz bırakıyor.⁶³ Ancak mürit Thomas'ın John'da temsil ettiği konum söz konusu olduğunda DeConick'in görüşü Riley'ninkiyle çelişiyor. Riley'ye karşı, "(Yuhanna) 20.24-29'un amacının Xeshly'nin dirilişini doğrulamak değil, inanç lehine vizyoner deneyimi eleştirmek olduğunu" savunuyor. . . .⁶⁴ Bu nedenle Thomas, John'da vizyon mistisizminin bir temsilcisi olarak tasvir edilmiştir. DeConick, Thomas'ın görüşünü desteklemek için Rab'bi görmek istediğinde ısrar ettiği Yuhanna 20:24'ü gösteriyor. Üstelik İsa, Yuhanna 20:27'de Thomas'ı azarlıyor: 'Çünkü Tomas, İsa hakkındaki görüşüne dayanarak İsa'nın Tanrı olduğuna olan inancını itiraf ediyor. . . .'⁶⁵ Buna ek olarak, Yuhanna 14:5'te Thomas'ın yola ilişkin sorusu 'proleptik göksel yükselişlerle ilgili popüler çağrışımı yansıtıyor.'⁶⁶ Thomas'ın Johannine Figüründe hangi fikirlerin somutlaştığı konusunda Riley ve DeConick arasındaki anlaşmazlık ⁶² Cf. Antti Marjanen, 'Thomas and Jewish Dini Uygulamaları', Uro'da, Thomas at the Crossroads, 163-82, özellikle. 166-75. ⁶³ Bu kitabın üçüncü bölümüne bakın. ⁶⁴ DeConick, Sesler, 83. ⁶⁵ DeConick, Sesler, 82. ⁶⁶ DeConick, Sesler, 73. ConXict'te John ve Thomas 37

--- SAYFA 53 ---

Bu Figürün, Şüpheli Thomas'ın Johannine öyküsünde temsil edebileceği veya temsil edemeyeceği konumlara ilişkin aşırı çıkarımları kabul edemeyecek kadar belirsiz kaldığını diğer tüm argümanlardan daha iyi gösteriyor. DeConick'in yeni çalışması aynı zamanda Yuhanna'nın yazarının Thomasine Hristiyanlarına ve onların görüşlerine karşı tepki gösterdiğini kanıtlamanın ne kadar zor olduğunu başka yönlerden de gösteriyor. DeConick, John ve Thomas arasında bir anlaşmazlığa dair açık bir işaret bulunmadığı yönündeki daha önceki şikâyetine karşı çıkıyor ve bu eksikliğin yalnızca onların ihtilafının "gizli" türden olduğunu gösterdiğini öne sürüyor.⁶⁷ Çok az kişi DeConick'in "gerçek topluluklar arasındaki ihtilafların genellikle birebir diyalogla ilişkilendirilmek yerine edebiyatlarında drama olarak kavramsallaştırılıp kaydedildiği" iddiasını reddedecektir. Ancak bu iddianın neden daha açık bir tartışma talebini boşa çıkaracağını anlayamıyorum. kanıt. 'Sık sık' 'her zaman' değildir (ve 'sık sık' olduğundan da pek emin değilim); dolayısıyla söz konusu metinler 'gerçek topluluklar arasındaki anlaşmazlıkları' yansıtıyor olabilir veya olmayabilir. Bu elbette bir mesele değil, ancak gösterilmesi gerekiyor. Üstelik DeConick, gizli tartışmanın, muhaliflerin ve onların görüşlerinin doğrudan bahsedildiği açık tartışmaya göre "açıkça kanıtlanmasının daha zor" olduğunu kabul ediyor.⁶⁹ DeConick'in tanımladığı şekliyle gizli tartışmanın da çok bilgilendirici olmadığını eklemek isterim. açık ve gizli tartışmalar arasında Yazan: Marc G. Hirshman, A Rivalry of Genius: Jewish and Christian Biblical Interpretation in Late Antiquity (çev. Batya Stein; Albany: State University of New York Press, 1996), 126. 38 John and Thomas in ConXict

--- SAYFA 54 ---

çünkü eski metinlerde bu tür bir tartışmayı kanıtlamak ya da çürütmek neredeyse imkansızdır. Gizli tartışmalarda, DeConick, reddedilen ideolojinin basitçe göz ardı edilebileceğini ya da yazarın "statükoda ısrar edebileceğini veya muhaliflerine yardımcı olabilecek herhangi bir materyali gizleyebileceğini" söylüyor.⁷⁰ Yazar, çatışan ideolojiden hiç bahsetmemeyi seçerse, bu bizi, başlangıçta bu ideolojiyi nasıl bilebileceğimiz sorusuyla karşı karşıya bırakır. Ancak DeConick başka gizli tartışma stratejilerinden de söz ediyor: 'Yazar, hoş olmayan ideolojiyi değiştirebilir, onu doğrudan kınayabilir veya alternatif bir model sunabilir.'⁷¹ Bu stratejiler bu haliyle makuldür ve eğer yazarın hangi ideolojiye karşı olduğundan emin olabilirsek tespit edilebilir; ancak karşıt ideolojinin iddia edilen varlığına delil olarak geçerli değildirler. Can alıcı soru, yazarın kasıtlı olarak göz ardı ettiği veya gizlediği konular ile yazarın onları tanımaması veya yazarın bunları ilginç veya yararlı bulmaması nedeniyle orada olmayan konular arasında nasıl ayırım yapılacağıdır. Aynı eleştiri, DeConick'in Vernon Robbins tarafından türetilen sosyo-retorik modele eklenmesi gerektiğini öne sürdüğü 'geleneklerarasılık' terimi için de yapılabilir.⁷² DeConick'e göre 'geleneklerarasılık', 'belirli dil bağlantılarının tanımlanamadığı, ancak insanların metinlerinde bilinçli olarak birbirleriyle konuştuklarını görebildiğimiz bir alan oluşturur. Yazarlar 70 DeConick, Voices, 31. 71 DeConick, Voices, 31. 72 Sosyo-retorik yöntem için bkz. Vernon K. Robbins, The Tapestry of Early Christian Discourse: Retic, Society and Ideology (London: Routledge, 1996). ConXict 39'da John ve Thomas

--- SAYFA 55 ---

metinler, topluluklarını ilgilendiren gerçek diyalogları dramatize etmek için kullanılır.⁷³ Bu tanım, yine, eğer bu tür tartışmaları gösterecek "özel dil bağlantıları" yoksa, insanların "metinlerinde bilinçli olarak birbirleriyle konuştuklarını" nasıl görebileceğimiz sorusunu akla getiriyor. Hem Riley hem de DeConick, John'daki Thomas Figürünü, topluluğun Thomas'ın otoritesine bağlılığının ayna görüntüsü olarak alıyor. Bununla birlikte, Yuhanna'nın yazıldığı durumu yansıtan ayna okumasının genel olarak ne ölçüde haklı olduğu bir tartışma konusudur. Riley ve DeConick, Raymond Brown ve J. Louis Martyn'in dördüncü İncil'in arkasında tespit edilebilen Johannine toplumuyla ilgili teorilerini temel alıyorlar.⁷⁴ Brown, Johannine topluluğunun tarihinde en az beş ayrı aşamayı tespit edebileceğimizi düşünüyordu⁷⁵, Martyn ise Yuhanna İncili'ne iki seviyeli bir drama olarak, yani sadece İsa'nın dramını değil, aynı zamanda Johannine toplumunun dramını da anlatan bir drama olarak yaklaşıyordu.⁷⁶ Ancak son çalışmaların ışığında, John'un ayna okumasını ve Johannine topluluğunun tarihsel olarak yeniden inşasını buna dayanarak yapmaya çalışırken dikkatli olun. Bu, topluluğun deneyimlerinin İsa'nın öyküsünün nasıl olduğu üzerinde herhangi bir etkisinin olamayacağı anlamına gelmez. 73 DeConick, Voices, 20 (vurgu eklenmiştir). 74 Bkz. Riley, Diriliş, 73 (Johanne karakterleri 'John'un dini dünyalarının farklı yönlerini temsil ediyor'); DeConick, Sesler, 23-25; benzer bir değerlendirme için bkz. Pagels, Beyond Belief, 63-64. 75 Brown, Sevgili Mürit Topluluğu, pasim. 76 J. Louis Martyn, History and Theology in the Fourth Gospel (New York: Harper & Row, 1968). 40 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 56 ---

John'da anlatılmıştır, ancak bu deneyimleri Johannine hikayesine dayanarak yeniden inşa etmek imkansız olmasa da çok zordur. Raimo Hakola'nın son çalışmasında belirttiği gibi, "müjdenin anlatımından onun arkasındaki tarihsel gerçekliğe yapılan dikkatsiz sıçrama, erken dönem haham hareketi hakkında çarpık görüşlere yol açmıştır ve bu görüşler son çalışmaların ışığında sürdürülemez."⁷⁷ Ayna okuma stratejisi sıklıkla Yuhanna'daki anlatı figürlerinin neo-alegorik yorumlarını üretmiştir. Martyn, Yuhanna 5'teki total adamın Johannine Hristiyanları hakkında bir muhbiri temsil ettiğini ve Yuhanna 9'un aslında Yahudilerin Johannine Hristiyanlarına yönelik sorgulamalarının bir anlatımı olduğunu savundu.⁷⁸ Riley ve DeConick'in Yuhanna İncili'ndeki Thomas'ın Figürü hakkındaki yorumları da bu metni okurken aynı stratejiyi izliyor. Bununla birlikte, Yuhanna İncili'nin Johannine Hristiyanlarının yaşadıklarının bir alegoris olarak okunması gerektiği yönündeki temel yorumlayıcı varsayım, apaçık olmaktan uzaktır. John ve Thomas'taki Yaratılış 1 yorumlarına ilişkin çalışmasında Pagels, John'daki Thomas Figürüne çok fazla önem vermediği için ayna okumanın içerdiği zorluklardan kaçındı.⁷⁹ Aynı zamanda, ⁷⁷ Raimo Hakola, *Identity Matters: John, the Jewish and Jewishness* (NovTSup 118; Leiden: E.J. Brill, 2005), 22. Hakola birkaç Johannine'i tanıtır: Yakın zamanda Martyn'in Yuhanna İncili'ni iki düzeyli okumasını eleştiren uzmanlar arasında Margaret Davies, Marinus de Jonge, Joachim Kugler ve Adele Reinhartz yer alıyor (ibid. 18-21). ⁷⁸ Bkz. Martyn, *Tarih ve İlahiyat*, 52-57. ⁷⁹ Elaine Pagels, 'Yaratılış 1'in Yorumu.' Thomas'taki Yaratılış 1-2'nin yorumu için ayrıca bkz. Stevan Davies, 'Cristology and Protology of the Gospel of Thomas', JBL 111 (1992), 663-82, özellikle. 663-74. Yahudi görüşleri için ConXict 41'de John ve Thomas

--- SAYFA 57 ---

ancak bu çalışmada iki İncil arasında gerçek bir çatışma olduğuna dair sunduğu kanıtlar hala zayıftır. (Belki de bu nedenle Pagels şimdi yeni kitabında Yuhanna İncili'nde Thomas'ın tasviriyle ilgili olarak Riley ve DeConick'in Yuhanna ve Thomas'ın çelişkili müjdeler olduğu sonucunu desteklemek için yaptığı argümanların aynısını tekrarlıyor.)⁸⁰ Pagels makalesinde Thomas'ın Yaratılışta aşıl原因an ilahi imgenin insanoğlunun bulmasını sağladığını göstermek için Yaratılış 1:26-27'yi kapsamlı bir şekilde kullandığına dikkat çekti. . . ilkel yaratılışın gizemindeki kökenine giden yol.⁸¹ Thomas'ta insanlar için ideal durum, 'insanların kendilerini Tanrı'nın suretinin durumuna döndürmeleridir' ve 'Yaratılış 1'i yorumlayan mantık kümesi, Tanrı'ya erişim arayanları yaratılışta verilen ilahi imgeye doğru yönlendirir.'⁸² Pagels'e göre Yaratılış'ın Johannine yorumu başka bir yöne gider. Thomas'ta tüm insanlık için ortak kabul edilen şey, Yuhanna'daki İsa ile sınırlıdır: Yaratılış 1:1-3'ü yorumlayan Yuhanna, ilkel ilahi ışığın - insan doğasında örtülü olarak mevcut olan 'Tanrı'nın imgesi' aracılığıyla erişilebilir olmak şöyle dursun- yalnızca Thomas'ta görülen Adem hakkındaki logolarda bulunduğu ısrar eder, bkz. Martha Lelyveld, *Les logia de la vie dans l'Evangile selon Thomas: a' la recherche d'une gelenek et d'une re'daction* (NHS 34; Leiden: E.J. Brill, 1987), özellikle. 27-30, 38-43, 49-54. ⁸⁰ Sayfa, *İnancın Ötesinde*, 69-72. ⁸¹ Sayfa, 'Exegesis of Genesis 1', 488, Hans-Martin Schenke, *Der Gott 'Mensch' in der Gnosis: Ein Religionsgeschichtlicher Beitrag zur Tarteışma uber die paulinische Anschauung von der Kirche als Leib Christi* (Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962) üzerine inşa edilmiştir. ⁸² Sayfa, 'Yaratılış 1'in Tefsiri', 487. ⁴² John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 58 ---

(çapraz başvuru Yuhanna 1:3) ve insanoğlu tarafından yalnızca enkarne olan logos aracılığıyla algılanabilir hale gelir.⁸³ Benim görüşüme göre Pagels, Yuhanna ve Tomas'ta ilksel ilahi ışığın yorumlarında dikkate değer bir farklılık görmüştür.⁸⁴ Ancak onun bu müjdeler arasındaki çatışmaya ilişkin iddiası daha az ikna edicidir. Pagels, "Thomas'ın Yaratılış tefsirinin temel modelinin geniş çapta bilindiğini"⁸⁵ ve "Yuhanna'nın yalnızca Thomas'tan değil aynı zamanda ana akım Yahudi Yaratılış spekülasyonlarından türeyen tüm diğer tefsirlerden de farklı olduğunu"⁸⁶ kabul etmektedir. Bu nedenle Pagels'in vardığı sonuç sonuçta oldukça belirsiz kalmaktadır: "Yahya görünüşe göre hem Yahudi hem de Hristiyan ve hatta belki de pagan okuyucular tarafından kullanılan bir tür Yaratılış tefsirine karşı polemiklere işaret etmektedir."⁸⁷ Bana mantıklı gelen bu sonucun ışığında, Yuhanna'nın Yaratılış yorumunun özellikle Thomasine Hristiyanlarına karşı bir polemik olduğunu varsaymak için herhangi bir zorlayıcı neden göremiyorum. Yuhanna'nın yazarı, Pagels'in bahsettiği grup ve geleneklerden herhangi birine (Thomas, Helenistik Yahudi yazarlar, Hermetik metinler) karşı yazmış olabilir ya da bana göre en makul açıklama gibi, Yuhanna ve Thomas benzer bir geleneği iki farklı şekilde kullanmışlardır. İlki, İsa'nın eşsiz statüsünü vurgulamak için Yaratılış geleneklerinden yararlandı; ikincisi 83 Sayfayı gösterecek, 'Yaratılış 1'in Tefsiri', 481. 84 Cf. Dunderberg, 'Thomas'tan Valentinus'a.' 85 Sayfa, 'Yaratılış 1'in Tefsiri', 479. 86 Sayfa, 'Yaratılış 1'in Tefsiri', 489. 87 Sayfa, 'Yaratılış 1'in Tefsiri', 492. John ve Thomas in ConXict 43

--- SAYFA 59 ---

kurtuluş yolu tüm insanlara açıktır. Bir yorumun diğerine tepki olarak ortaya çıktığını varsaymak gerekli görünmemektedir. İki yorum birbirinden bağımsız olarak kolaylıkla ortaya çıkabilirdi. 4. SONUÇ Bu bölümün ilk iki kısmında özetlenen araştırmanın ilk aşamaları, bilim adamlarının Thomas'a ilişkin varsayımlarının, sonuçlarını ne kadar açık bir şekilde belirlediğini göstermektedir. Bunun aynı zamanda John ile Thomas arasındaki farklı biçimlerdeki çatışma teorisi için de geçerli olduğuna inanıyorum. Bu teorisinin savunucuları, Thomas İncili'nin neyle ilgili olduğu konusunda kendi görüşlerine sahiptirler ve daha sonra Yuhanna İncili'nde Thomas İncili hakkındaki özel görüşlerine karşıtık şeklinde bir doğrulama bulurlar. Yuhanna'dan elde edilen kanıtların bu bilim adamlarının kullanımında oldukça esnek olduğu kanıtlanmıştır. John'da çürütülen Thomasine görüşünün oldukça farklı ve birbirini dışlayan tablolarını oluşturdular. Benim görüşüme göre bu, Johannine hikâye dünyasının herhangi bir özel çatışma teorisi biçimini haklı çıkaramayacak kadar belirsiz kaldığını gösteriyor. Yuhanna İncili'nde Thomasine'in iddia ettiği bazı pozisyonların kınandığı görülmüştür, ancak elde edilen sonuçlar ışığında Yuhanna'yı bu şekilde okumanın ne kadar ikna edici olduğu sorusu hala devam etmektedir. Bana göre Riley, DeConick ve Pagels, John ve Thomas'ın birbirlerinden farklı olduğu ve hatta karşıt görüşlere sahip olabileceği birçok noktayı göstermeyi başardılar. Ama 44 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 60 ---

bu İncillerin veya onların arkasındaki toplulukların gerçekten birbirleriyle tartıştıkları nasıl gösterilebilir? Riley, DeConick ve Pagels, mürit Thomas'ın Johannine karakterizasyonunda gerekli kanıtı buldular. O, Thomas'ın otoritesine dayanan rakip bir Hristiyan grubuna atfedilen fikirleri yansıtan bir ayna olarak yorumlanır. Dolayısıyla onların tartışmalarının odak noktası, Şüpheli Thomas'ın Johannine hikayesidir (Yuhanna 20:24-29). Hem Riley hem de DeConick, Thomas'ın bu hikayede bir aptal olarak tasvir edildiğini ve Johannine yazarının Thomas'ı, Thomasin Hristiyanlarının karakteristik fikirleriyle mücadele etmek için bu şekilde tanımladığını iddia ediyor. Ancak Riley ve DeConick'in, mürit Thomas'ın Yuhanna'da neyi temsil ettiğine ilişkin yorumları birbirinden çarpıcı biçimde farklıydı. Yuhanna 20:24-29'da çürütülen Thomasine görüşü, Riley'nin inandığı gibi fiziksel dirilişin reddi midir, yoksa DeConick'in iddia ettiği gibi vizyon mistisizmi midir? Her iki görüşün ikisi de doğru olamaz. Aslında DeConick, Riley'nin bu hikayeye ilişkin yorumuna katılmazken Riley, DeConick'in Thomas'taki visio dei'nin önemi konusundaki argümanındaki önemli bir unsuru sorgulamıştır.⁸⁸ Bana göre, Riley ve DeConick'in John ve Thomas arasındaki çatışmanın nedeni üzerinde anlaşılamaması gerçeği ⁸⁸ DeConick'in Riley ile olan anlaşmazlığı için bkz. DeConick, *Voices*, 30, 83. Riley, DeConick ve Fossum'un Thomas İncili 37'yi visio dei'yi teşvik eden yorumu. Riley, tot[e tet]N-anau ('o zaman göreceksin') yerine tot[e tet]N[n]hu ('o zaman geleceksin') okumayı önererek onların görüşlerine karşı çıkıyor. Bu durumda bu söz, DeConick ve Fossum'un öne sürdüğü gibi artık Thomas'taki vizyon mistisizmine tanıklık etmeyecektir. Bkz. Gregory J. Riley, 'Thomas'ın İncili Metni Üzerine Bir Not 37', *HTR* 88 (1995), 179-81. ConXict 45'te John ve Thomas

--- SAYFA 61 ---

onların okumalarının, müjdelerin aynadan okunmasıyla ilgili olağan zorlukları ortadan kaldıramadığını gösteriyor. Eğer hem Riley'nin hem de DeConick'in birbirine zıt yorumları Yuhanna'daki Thomas Figürü'ne yansıtılabilirse, bu Figür Yuhanna İncili yazıldığında perde arkasında neler olup bittiğine dair kesin sonuçlara varamayacak kadar belirsiz görünüyor. Bu nokta, Yuhanna'daki Thomas'ın Figürü'nün anlatısına ayrılan bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. 46 John ve Thomas Çatışmada

--- SAYFA 62 ---

3 Yuhanna İncili'ndeki Thomas Figürü Mürit Thomas'ın Johannine portresi, Yuhanna ve Thomas İncillerinin ardındaki toplulukların birbirleriyle çatıştığı teorisinin temel argümanı olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte, Yuhanna İncili'nde Thomas'ın neyi temsil ettiği konusunda çarpıcı bir anlaşmazlık vardır. Riley'nin önerdiği gibi bedeninin dirilişinin inkarını mı temsil ediyor, yoksa DeConick'in iddia ettiği gibi Johannine Jesus tarafından reddedilen mistik bir vizyon olarak mı tasvir ediliyor? Yeni Ahit'te Yuhanna, Thomas'a yakın ilgi gösteren tek müjdedir. Yuhanna'da Thomas'ın rol oynadığı dört pasaj vardır (Yuhanna 11:16; 14:5; 20:24-29; 21:2), oysa sinoptik müjdelerde ondan yalnızca havarilerin listesinde bahsedilir (Markos 3:18//Mat. 10:3// Luka 6:15). John'da Thomas'ın çizdiği tablo pek de olumlu değil. Hatta müjdenin sonunda İsa tarafından 'inanmayan' (¼ Ø) olarak adlandırılmıştır (Yuhanna 20:27). Aynı zamanda Thomas'ın anahtar figür ve otoritenin temeli olduğu erken dönem Hristiyan metinleri de vardır. O

--- SAYFA 63 ---

Thomas İncili, Thomas Kitabı (Yarışmacı) ve Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nde bu rolü üstlenir. Bu metinler hep birlikte genellikle 'Thomas edebiyatı' olarak adlandırılan şeyi oluşturur. Bu literatür bütünüün erken Hristiyanlık içinde ayrı bir biçime mi yoksa Thomas'ın otoritesine teslim olan birçok gruba mı tanıklık ettiği belirsizdir.¹ Her halükarda, Yuhanna'da resmedilen olumsuz Thomas imajı ile Thomas literatüründe ona duyulan büyük değer arasında özel bir ilişki olup olmadığı sorusu gündeme gelebilir. Her ne kadar John ve Thomas arasındaki çatışmaya ilişkin resimler oldukça farklı olsa da Riley ve DeConick, John'da Thomas'ın bir aptal olarak tasvir edildiği ve bu tasvirin Johannine'in Thomas Hristiyanlarına karşı yürüttüğü kampanyanın bir parçası olduğu konusunda hemfikirdi. Bu nedenle Riley ve DeConick, Thomas'ın yer aldığı Yuhanna pasajlarının yorumlanmasına yoğun bir çalışma ayırmışlardır.² Bununla birlikte, Thomas ve diğer müritlerin Johannine karakterizasyonuna daha yakından bakıldığında, Yuhanna İncili ile Thomas Hristiyanlığı arasındaki bağlantı şüpheli kalır. Üstelik Yuhanna'nın yazarının Thomasine literatüründe görülen Yahuda Thomas geleneğini bildiğini öne süren çok az şey var. 1 Bkz. Uro, Thomas, 26: 'Thomasine'in üç eserinin (hatta ikisinin) aynı 'topluluk'tan türediği hipotezi, Johannine yazılarını üreten ve ileten bir grubun var olduğu hipotezinden çok daha spekülatiftir.' 2 Krş. Riley, Diriliş, 78-126; DeConick, Sesler, 77-85. 48 Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 64 ---

1. SURİYELİ YAHUDA THOMAS GELENEĞİ VE YUHANNA İNCİLİ Thomasin literatüründe Tomas, Yahuda ile özdeşleştirilir ve genellikle Yahuda Thomas olarak bilinir.³ Bu Yahuda, İsa'ya ihanet eden Yahuda İskariot değil, İsa'nın başka bir takipçisidir. İsa'nın öğrencileri arasında yer alan bir başka Yahuda'dan Luka'nın Elçilerinin İşleri'nde ('Yakup'un oğlu Yahuda,' Luka 6:17; Elçilerin İşleri 1:13)⁴ ve Yuhanna'da ("Yahuda İskariyot değil," 14:22) bahsedilmektedir. İsa'nın kardeşlerinden birinin adı da Yahuda'ydı (Markos 6:3; Matta 13:55), ancak Luka'daki 'Yakup'un oğlu Yahuda' ile aynı değildir. Yahuda'nın Mektubu, 'Mesih'in hizmetkarı ve Yakup'un kardeşi Yahuda' tarafından yazılmış gibi sunulur (ayet 1). İsa'nın kardeşlerinden birinin adı Yakup olduğundan, bu mektubun yazarı kendisini dolaylı olarak İsa'nın kardeşi Yahuda ile özdeşleştirmiştir.⁵ Yahuda Thomas çift adı Yeni Ahit'in hiçbir yerinde geçmese de, bu, Suriye Thomas geleneklerinin karakteristik özelliğidir. Thomas literatürünün bir bölümü kesin olarak türemiştir (Thomas'ın İşleri) ve diğer bölümleri büyük olasılıkla (Thomas'ın İncili ve 3 Gos Kitabı. Thom. önsözü; Thom. Cont. 138; Thomas'ın İşleri 1.4) Luka 6:17'de kelimenin tam anlamıyla 'Yakup'un Yahuda'sı yazmaktadır ki bu muhtemelen Yahuda'nın Yakup'un oğlu olduğu anlaşılmalıdır. Bovon'un iddia ettiği gibi 'bu Yakup (Yakup) ne Zebedaeus'un oğlu, ne Tanrı'nın kardeşi, ne de Alphaeus'un oğlu.' François Bovon, Das Evangelium nach Lukas (3 cilt; EKKNT 3; Zürich—Neukirchen-Vluyn: Benziger/Neukirchener, 1989-2001), 1.284 39. 5 Cf. An Introduction to the New Testament (New York: Doubleday, 1997), 748. The Figure of Thomas in John 49

--- SAYFA 65 ---

Thomas), Doğu Suriye'den gelmektedir.6 Thomas literatürünün yanı sıra, Suriye kökenli diğer erken Hristiyan metinlerinde Thomas'a Yahuda Thomas adı verilmektedir.7 Yahuda'nın Thomas'la özdeşleştirilmesi, Yuhanna 14:22'nin ilk Süryanice çevirilerinde de görülebilmektedir; burada 'İskariyot değil Yahuda' yerine 'Thomas' ifadesi yer almaktadır. Thomas literatürüne özgü bir diğer özellik ise Yahuda Tomas'ın İsa'nın ikiz kardeşi olarak tasvir edilmesidir.8 Özdeşleşme, Aramice amfav isminin (t'wm', Thomas adının geldiği yer) 'ikiz' anlamına geldiği gerçeğine dayanmaktadır. Ancak Tomas'ın İsa'nın ikizi olduğu fikri Thomas literatüründe eşitsiz bir şekilde doğrulanmıştır. Thomas'ın Kitabı'nda ve Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nde geçer, ancak Thomas'ın İncili'nde yer almaz.9 Yahuda Thomas'ın 6 Cf. Helmut Koester, Giriş, 2.7. Thomas İncili ile erken dönem Suriye Hristiyanlığı arasındaki ideolojik benzerliklere ilişkin güncel bir araştırma için bkz. Uro, Thomas, 26-30. 7 Bkz. Uro, Thomas, 10, Abgar efsanesine göndermelerle (Eusebius, Kilise Tarihi, 1.13.10; Addai Doktrini 5) ve Ephraem, İnanç Vaazları 7.11.3. 8 Bkz. Bruce Chilton, 'İsa'nın Öğretisinin Kaynağı Olarak Thomas'a Göre İncil', Gospel Perspectives: The Jesus Tradition through the Gospels (ed. David Wendham; SheYeld: JSOT 1985), 155-75, özellikle. 156. Ancak Chilton, Yahuda Tomas'ın yalnızca Tomas'ın İşleri'nde İsa'nın ikizi olarak tanımlandığını ileri sürerken, Tomas Kitabı'ndaki bu görüşe ilişkin kanıtları görmezden gelir. 9 Thom. Devam 138; Thomas'ın İşleri 11, 31, 39. Thomas İncili'ne gelince, Riley (Diriliş, 113), İsa'nın Gos'taki üç gizli kelimesinden birinde Tomas'ın İsa'nın ikizi olarak tanımlanabileceğini ileri sürer. Thom. 13. Bu öneri, Thomas'ın Kitabında İsa tarafından kullanılan üç sifata dayanmaktadır: 'ikizim ve gerçek arkadaşım. . . kardeşim" (pasoeiŷ auw paŷbRMmhe... pason, Thom. Devam. 138.7-8). Ancak bu teori, Gos'taki üç gizli kelimeye ilişkin diğer herhangi bir öneri kadar varsayımsal olmaya devam ediyor. Thom. 13 (Diğer öneriler için aşağıdaki altıncı bölümün birinci kısmına bakınız). John Turner aynı zamanda Thomas İncili'nde Thomas'ın Yuhanna'daki Thomas Figürü fikrini de görmektedir.

--- SAYFA 66 ---

İsa'nın ikizi olarak tasvir edilir ve İsa'nın kardeşi Yahuda ile özdeşleştirilir. Ancak durum böyle değil. Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nde İsa'nın ikizi olarak tasvir edilen Yahuda Tomas, bu metinde İsa'nın kardeşi Yahuda'dan ayrılmaktadır (Tomas'ın İşleri, 1). Thomas İncili'nin farklı versiyonlarında Thomas'ın nasıl adlandırıldığı konusunda farklılıklar vardır. Bu metnin açılış sözlerinin (incipit) Yunanca bölümünde, Thomas'a büyük olasılıkla "[Yahuda, ki o da aynı zamanda Thomas'tır]" deniyordu. Æ >] ÆÆd "ø A' (P. Oxy. 654.1-2). Aynı pasajın Kıpti versiyonunda, 'ikiz' anlamına gelen Yunanca ι kelimesini eklemiştik: 'İkiz Judas Thomas (didumos i'oudas cwmas).' Didymos'un Judas Thomas adının başına yerleştirilmesi, didymos'un 'Thomas'ın bir çevirisi olarak sunulmadığını, fakat Thomas'ın tanımlandığı ek bir isim olarak sunulduğunu göstermektedir. Üstelik, Yunanca versiyonda didymos'un bulunmaması, bu kelimenin Thomas İncili'nin orijinal metninde yer almamış ancak daha sonraki bir aşamada buna eklenmiştir. Bu sonuç, Yeni Ahit metninin daha sonraki bir aktarımında, orijinalinde görünmeyen yerlerde didymos isminin de Thomas'a eklenmiş olmasıyla desteklenmektedir.10 bkz. John D. Turner, Essays on the Nag Hammadi Texts in Honor of Alexander. Bohlig (ed. M. Krause; NHS 3; Leiden: E. J. Brill 1972), 109-19, özellikle 117. 10 D el yazması'nda Luka 6:15 ve Yuhanna 14:6'da Thomas'ın adına didymos eklenmiştir.

--- SAYFA 67 ---

Yahuda Thomas geleneği gibi, Yuhanna'nın yazarı da Tomas'ı 'İkiz denilen' olarak adlandırır (ϣ ρ ~ ι, Yuhanna 11:16; 20:24; 21:2). Bu ifade, bir yandan, Yuhanna 4:25'teki "Mesih" kelimesinin Yunanca çevirisini sunan "Mesih denilen" ifadesine benzer bir çeviri işlevi görür. Öte yandan, Yuhanna'da Thomas'la bağlantılı olarak didymos'un tekrar tekrar kullanılması, bu müjdenin yazıldığı sırada didymos'un zaten Tomas'a atfedilen geleneksel bir sıfat olduğunu göstermektedir. 'İkiz denilen' ifadesinin tamamı geleneksel olabilir, çünkü bu ifadenin pasif sesi Thomas Kitabı'nın başlangıcına tekabül eder; burada İsa Thomas'a şöyle der (Thom. Devam. 138): 'Senin benim ikizim olduğun söyleniyor.' Ancak Yuhanna İncili, Thomas literatüründe Thomas'a atfedilen diğer iki karakteristik özelliğe dair hiçbir bilgi vermez. Yuhanna'da Thomas, 'Yahuda Thomas' olarak adlandırılmaz veya İsa'nın ikizi olarak tasvir edilmez. Yuhanna'da bu özelliklerin bulunmaması, Yuhanna İncili ile Suriye Yahuda Thomas geleneği arasında özel bir bağlantı kurmayı zorlaştırmaktadır. Aslında Tomas'ın, Yuhanna'da adı geçen ve aynı zamanda imansız olarak tanımlanan (7:2-9) İsa'nın kardeşleriyle bir bağlantısı bile yoktur. Eğer Yuhanna'nın yazarı, Riley ve DeConick'in varsaydığı gibi Thomas'ın İsa'nın ikizi olarak tasvir edildiği bir gelenekle mücadele etmeyi amaçlamış olsaydı, Thomas'ın İsa'nın kardeşleri arasında yer alması beklenebilirdi.¹¹ Durumun böyle olmadığını ¹¹ İnançsızlık'ta hem İsa'nın kardeşlerine hem de Thomas'a atfediyorum; en önemli fark, İsa'nın kardeşleri hakkında söylenenlerin hepsinin bu olmasıdır, oysa İsa'nın inanç eksikliğini yenmesi için cesaretlendirdiği Tomas, sonunda inancını itiraf eder (Yuhanna 20:28). ⁵² Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 68 ---

Bu görüş, Johannine yazarının Yahuda Thomas geleneği hakkındaki bilgisine şiddetle karşı çıkıyor. Yuhanna'da Yahuda Thomas geleneğiyle doğrudan hiçbir bağlantı bulunamasa da, bilim adamları bu geleneğe daha incelikli imalar tespit ettiler. Öncelikle Yuhanna'da didymos ismine eklenen 'adlandırılan' (ϣ ρ ρ) ifadesinin aşağılayıcı anlamda 'sözde' olarak anlaşılabilceği öne sürülmüştür.¹² O halde bu, yazarın bazı kişilerin Thomas'ın ikiz olduğu yönündeki görüşlerini çürütme niyetinde olduğunu gösterir. Yuhanna 4:25'te de "çağrılan" ifadesinin aynısı, herhangi bir aşağılayıcı anlam olmaksızın "Mesih" ile bağlantılı olarak kullanıldığı için bu okuma pek olası değildir. Riley, Johannine yazarının Thomas'ı "Onikilerden biri" olarak tanımlayarak Thomas ile Hain Yahuda arasında gerçek bir bağ oluşturmak isteyebileceğini ileri sürmüştür (x KĒ H ĆĒĒ, Yuhanna 20:24). Riley, yazarın 'On İki'den biri' ifadesini kullanmasının özel bir nedeni olması gerektiğini düşünüyor, çünkü 'geleneğe aşina olan herkes Thomas'ın On İki'den biri olduğunu biliyordu.'¹³ Riley bu tanımlama ile daha önce Yuhanna'da İsa tarafından On İkilerden biri olarak seçilen Hain Yahuda'nın tanımı arasında bir bağlantı görüyor: 'Seni on ikilerden biri olarak seçmedim mi? Ve biriniz bir şeytansınız (PĒ Kḡ A f ĆĒĒ K ρ ; ĆĒĒd K H x Ø ρ K Ø , Yuhanna 6:70).' Riley şu sonuca varıyor: 'Böylece "İhanet Eden Yahuda" ve "İnkâr Eden Yahuda" ¹² Bu öneri Paul Morrisette'e atfedilir ve Riley tarafından aktarılır, Diriliş, 114 n. 46. ¹³ Riley, Diriliş, 109. Yuhanna 53'teki Thomas Figürü

--- SAYFA 69 ---

Yuhanna'da benzersiz bir şekilde aynı ifadeyle "on ikiden biri" olarak adlandırılmıştır; buradaki ikinci kullanım ilkini hatırlatmaktadır.¹⁴ Riley'nin Thomas'ı "İnkâr Eden Yahuda" olarak adlandırması, Yuhanna İncili'nin hiçbir yerinde Thomas'ın Yahuda olarak adlandırılmadığı gerçeğini ortadan kaldırır. Bu nedenle, bu müjdenin yazarının Thomas'ın Yahuda'yla özdeşleştirilmesinden haberi olmaması muhtemel görünüyor. Bu durumda, Riley'nin John'da Thomas ile Hain Yahuda arasında kurduğu bağlantı oldukça ikna edici olmayı sürdürüyor. İkincisi, Johannine yazarının Thomas'la bağlantılı olarak 'Oniki'den biri' ifadesini kullanması, Andreas'ın Yuhanna 6:8'deki 'müritlerinden biri' olarak tanımlanmasından daha tuhaf görünmüyor, ancak anlatıda onun İsa'nın öğrencisi olduğu zaten doğrulanmıştı (Yuhanna 1:40). Aslında, 'Oniki'den biri' ifadesi, Yuhanna'da havarilerle bağlantılı olarak sıklıkla kullanılan 'müritlerinden biri' (x KĒ H ÆĒ H ÆP F) veya 'havarilerden ikisi' gibi ifadelerle tamamen değiştirilebilir gibi görünüyor - Yahuda dahil (Yuhanna 12:6; çapraz başvuru 1:35; 6:8; 13:23; 21:2).¹⁵ Üçüncüsü, Terminolojide benzerlik pek yakın değil. 'Oniki'den biri' ifadesi Tomas için kullanılıyor ama Yahuda için kullanılmıyor; Yahuda, İsa tarafından 'sizden biri' olarak adlandırılmıştır. Dördüncüsü, Yuhanna'da yalnızca Yahuda İsa tarafından 'şeytan' olarak adlandırılmıştır. Bu isim Thomas'a verilmediğinden, aslında Johannine anlatısında Onikiler'in daha iyi tarafındadır. ¹⁴ Riley, Diriliş, 110. Yuhanna'da Thomas ve Hain Yahuda arasında benzer bir bağlantı Eugen Ruckstuhl tarafından öne sürülmüştür, "'ø A', EWNT 1.407-9, özellikle. 408. ¹⁵ bkz. Rudolph Schnackenburg, Das Johannesevangelium (4 cilt; HTKNT 4; Freiburg—Basel—Wien: Herder, 1975), 3.392. ⁵⁴ Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 70 ---

Ayrıca Tomas isminin 'ikiz' anlamına gelmesi nedeniyle bunun gerçek bir isim olmadığı, sadece İsa'nın kardeşi Yahuda'ya verilen bir takma ad olduğu da ileri sürülmüştür.¹⁶ Dolayısıyla Yuhanna'daki 'ikiz denilen' ifadesinin erken bir Yahuda Tomas geleneğine gönderme yapması ihtimali vardır. Bu olasılık göz ardı edilemez. Ancak bu durumda Yuhanna'nın yazarının, Thomas'a didymos denildiğini bildiği ancak nedenini bilmediği sonucuna varılmalıdır.¹⁷ Aksi takdirde, Johannine yazarının neden Thomas'ı İsa'nın kardeşleriyle ilişkilendirmedikini açıklamak zor olurdu. Üstelik mav'ın isim olarak kullanıldığı en az bir Sami yazıtında belgelenmiştir.¹⁸ Bu nedenle Thomas'ın yalnızca bir takma ad olması gerekmez¹⁹ ve bundan tam olarak emin olamayız ¹⁶ Krş. Helmut Koester, 'GNOMAI DIAPHOROI: The Origin and Nature of DiversiWcation in the History of Early Christian', James M. Robinson ve Helmut Koester, Trajectories through Early Christian (Philadelphia: Fortress, 1971), 114-57, özellikle. 134; id., Giriş 2.152; İD. 'Giriş', 39; bkz. Davies, Bilgelik 18-19; Stephen J. Patterson, 'Thomas'ın İnciline Giriş', John S. Kloppenborg ve diğerleri, Q-Thomas Reader (Sonoma: Polebridge, 1990), 77-123, özellikle. 90-91; Riley, Diriliş 110-12. Patterson ('Giriş', 91) ayrıca '.' alternatifini de sunuyor. . . Suriye'de İsa'nın kardeşi Yahuda Figürü, belki de her ikisinin de bazı çevrelerde "ikiz" olarak bilinmesinden dolayı havari Tomas ile özdeşleştirilmeye başlandı. ¹⁷ Krş. Riley, Resurrection, 114: 'John'un, en azından Thomas topluluğunun Thomas'ı 'ikiz' olarak adlandırdığını bildiğini, ancak ezoteriklikleri nedeniyle bunun nedenini henüz bilmediğini düşünmek cazip geliyor.' ¹⁸ CIS I.46.3; bkz. M. Lidzbarski, Handbuch der Nordsemitischen Epigraphik nebst ausgewählten Inschriften (2 cilt., Hildesheim: Georg Olms, 1962) 1.383. Yazıt Fenike dilindedir ve muhtemelen aynı ismin geçtiği başka bir yazıt da vardır (CIS I.66.1: tw[m]). ¹⁹ Bkz. BAA s.v. Łø A. Bununla birlikte, bu girişte Thomas'ın bir isim olarak kullanıldığına dair sunulan delillerin yetersiz kaldığına dikkat edilmelidir: sadece Gos'un Yunanca önsözüne bir gönderme sunmaktadır. Thom. Aksi takdirde, Yuhanna 55'teki Thomas Figürü olduğum kadarıyla

--- SAYFA 71 ---

Riley'nin iddia ettiği gibi, 'Thomas'a verilen isim 'Yahuda'ydı'.20 DeConick, 'İskariyot değil Yahuda'nın tanıtıldığı Yuhanna 14:22'de Yahuda Thomas geleneğiyle bir bağlantı görüyor: 'Bu 'Yahuda'nın kimliği muhtemelen Suriye Thomas geleneğiyle bağlantılı.'21 Dolayısıyla şu sonuca varıyor: 'Yuhanna 14.22'nin çok erken bir dönemi temsil etmesi makul. Johannine topluluğuna ait bir katmanda mürit "Yahuda Thomas" hakkında bilgi veriliyor.22 DeConick, Yuhanna 14:22'de bahsedilen Yahuda'nın, Luka-Elçilerin İşleri'nde bahsedilen "Yakup'un oğlu Yahuda" ile aynı olması ihtimalini tartışmıyor ki ben bunu daha muhtemel görüyorum (Luka 6:17; Elçilerin İşleri 1:13). Üstelik çözümü yeni bir zorluk yaratıyor: Eğer Yahuda ve Tomas Johannine geleneğinde özdeşleştirilmişse, Yuhanna'nın yazarı neden onları ayırdı? Yuhanna 14'te Süryanice tercümelemleri değil de Yunanca metni takip edersek, Yahuda ve Tomas iki ayrı Figürdür. Son olarak, DeConick'in 'Johanni yazarının Yuhanna 14.22'de Yahuda'ya, Yuhanna 14.5 ve Yuhanna 14.5 ve . . . Yuhanna 20:25: kurtuluşu yükseliş ve vizyon mistisizmi olarak yanlış anlayan bir aptal'ın.23 Bu bizi Thomas'ın karakterizasyonunun Johannine anlatısındaki diğer figürlerle nasıl ilişkili olduğu sorusuna getiriyor. Kontrol edebildiğimiz gibi, Thomas yalnızca NT'den çok daha sonraki papirüslerde Yunanca bir isim olarak görünüyor. 20 Riley, Diriliş, 110. 21 DeConick, Sesler, 74. 22 DeConick, Sesler, 76. 23 DeConick, Sesler, 77. 56 John'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 72 ---

2. THOMAS VE YUHANNA'DAKİ DİĞER KARAKTERLER Yuhanna İncili ile Yahuda Thomas geleneği arasındaki terminolojik bağlantıların belirsiz kaldığını savundum. Ancak Yuhanna'da Thomas'ın olumsuz karakterizasyonu inkar edilemez. Sorun onun John'daki portresinin hikâye dünyasından toplulukların gerçek hayattaki durumuna bir sıçramayı haklı gösterip göstermediğidir. Bu sıçrama özellikle Yuhanna'daki anlatı figürlerine dayanıyorsa zordur, çünkü neredeyse hepsi olumsuz terimlerle anlatılmıştır. Bu Figürlerin her birinin, Yuhanna'nın yazarının çatıştığı farklı bir inananlar grubunun temsilcisi olduğunu varsaymak mümkün görünmüyor. Bu nedenle çoğu şey, Yuhanna'da Thomas'a dair çizilen resmin ne kadar olumsuz olduğu sorusuna bağlıdır. Hikayedeki diğer figürlerden açıkça daha olumsuz mu? Riley, 'John'daki bir karakter olarak Thomas'ın hatalı, cahil ve inançsız biri olarak tasvir edildiği' konusunda ısrar etmekte hiç şüphesiz haklıdır.24 Ancak bu, Thomas'ı John'da tuhaf bir Figür yapmaz; John'daki diğer karakterlerin çoğu aynı şekilde tasvir edilmiştir. Petrus'un hatalı olduğu gösterilir (Yuhanna 13:37-38), Philip, İsa'nın gerçek kimliği konusunda inatla bilgisiz kalır (Yuhanna 14:8-9) ve Marta, tüm açık itirafına rağmen, sanki hiç inanmıyormuş gibi İsa tarafından azarlanır (Yuhanna 11:27, 40). İsa'nın itirafından sonra Thomas'a sorduğu sorunun (Yuhanna 20:29) alaycı olduğu doğrudur, ancak 24 Riley, Diriliş, 79. Yuhanna'daki Thomas Figürü 57

--- SAYFA 73 ---

alaycılık, Yuhanna İsa'nın bir inanç veya anlayış itirafıyla karşılaştığında kullanılan geleneksel bir özelliktir (çapraz başvuru Yuhanna 1:50; 16:31-32).25 Bu nedenle Tomas, Yohannin hikâyesi dünyasında istisnai bir Figür değildir. O, İsa'nın diğer takipçileriyle ayrı olmak yerine onlarla ilişkilidir. Bazen hikayedeki tüm öğrencilerin temsilcisi olarak tasvir edilir. Onlar adına konuşuyor (Yuhanna 11:16; Yuhanna 14:5), Petrus (Yuhanna 6:68-69), Filipus (Yuhanna 14:8) ve Yahuda "İskariyot değil" (Yuhanna 14:22). Tomas ayrıca İsa'nın tüm öğrencilerinin ortak tutumlarını da ifade ediyor. Onun Yuhanna 11:16'daki ('Biz de gidelim, böylece onunla birlikte ölelim') öğüdü tüm öğrencilere yöneliktir ve aslında hepsinin paylaştığı bir kaygıyı tekrarlar: İsa'nın Yahudiye'de tehlikede olacağı (Yuhanna 11:8). Riley'nin iddia ettiği gibi26 Yuhanna 11'de Thomas'ın "yanlış gösterilip gösterilmediği" açık değildir, çünkü Johannine yazarı Lazarus'un dirilişini İsa'nın ölümüyle ilişkilendirir (Yuhanna 11:47-53) ve başka yerlerde İsa'nın takipçilerinin Yahudiler tarafından öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ihtimaline işaret eder (Yuhanna 12:9-11; 16:1-4). Yuhanna 14'te İsa'yı anlamayan muhataplardan biri de Tomas'tır. DeConick'e göre Johannine yazarı Yuhanna 14:3-7'de Thomas'ı "aptal" olarak tanımlar.25 Yuhanna 6:66-71'de bile İsa (Mat. 16:17'den farklı olarak) Petrus'un tüm öğrencileri adına yaptığı itirafı övmez, ancak aralarındaki ihanetçiye atıfta bulunarak buna karşı çıkar. 26 Riley, Diriliş, 78-79. Daha sonra Riley, çalışmasında Yuhanna 11:16'yı farklı yorumluyor: Thomas'ın sözleri İsa'nın ölümüne değil, Lazarus'unkine atıfta bulunuyor (Riley, Diriliş, 118). 58 Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 74 ---

ve böylece 'Hristiyan Thomas'ın kahramanını kınamaktadır.'27 Tomas, İsa'nın nereye gittiğini ve yolu da bilmiyor (Yuhanna 14:5). Yine de bu tasvir Thomas'ı diğer öğrencilerden ayırmaz. Yuhanna 14'ün de bir parçası olduğu Yohannin'in Son Akşam Yemeği sahnesinde tüm öğrencilere yanlış anlama atfedilir (Yuhanna 13:28-29; ayrıca bkz. 16:16-20). Aslında Tomas, Yuhanna 14'te Philip'e göre daha iyi durumda: İsa, Philip'in sorusunu yaptığı gibi Tomas'ın sorusunu azarlamıyor (Yuhanna 14:8-9). İsa, Tomas'ı azarlayarak değil, bir vaatle yanıtlıyor (Yuhanna 14:7): 'Eğer beni tanıyorsan, Babamı da tanıyacaksın. Şu andan itibaren siz (çoğul) onu tanıyorsunuz ve gördünüz.' İsa'nın cevabı tüm öğrencilere yöneliktir, bu da Tomas'ın onların sözcüsü olarak rolünü vurgular. Üstelik İsa burada Tomas'ı suçlamıyor28 ve Tomas 'bundan sonra' Baba'yı tanıyanların dışında bırakılmıyor. Bu nedenle, Yuhanna 14'te Thomas'ın bir aptal olarak tasvir edildiği iddiasının sağlam bir temeli yoktur. 3. ŞÜPHELENEN THOMAS Şüphe duyan Thomas'ın hikayesinde (Yuhanna 20:24-29), Tomas, İsa öğrencilerine görüldüğünde orada olmayan ve İsa'nın dirilişinin daha iyi kanıtını talep eden kişi olarak seçilmiştir. Johannine yazarının Yuhanna 20:24-29'daki vurgusu şu şekildedir: '27'ye DeConick, Voices, 73. 28 Bu yorum Riley tarafından ileri sürülmüştür, Diriliş, 123. The Figure of Thomas in John 59

--- SAYFA 75 ---

DeConick'in iddia ettiği gibi vizyoner deneyimi inanç adına eleştirmek?29 DeConick, Thomas'ın 'visio dei'nin gerekli olduğunda ısrar eden' sahte bir kahraman olarak tasvir edildiğini ileri sürdü.30 Bu yorum bana çok zorlama geliyor. Hikayenin İsa'nın 'görmeyen ve henüz inanmayanları' (Yuhanna 20:29) kutsamasıyla sona erdiği doğrudur, ancak Thomas'ı Yuhanna'daki vizyon mistisizminin temsilcisi yapan şeyin ne olduğunu göremiyorum. Bu pasajda bile Tomas figürü İsa'nın havarilerinin genel karakterizasyonuna karşılık gelmektedir. Şüpheci Tomas'ın öyküsü ile İsa'nın diğer havarilere görünmesiyle ilgili önceki öykü arasında güçlü bir paralellik vardır (Yuhanna 20:19-23). Her iki pasaj da, dirilen Rab'bi henüz görmemiş olanlara yönelik bir görgü tanığının ifadesiyle başlar: 'Rab'bi gördüm' (Yuhanna 20:18'deki Meryem); 'Rab'bi gördük' (Yuhanna 20:25'teki diğer öğrenciler). Ancak her iki hikayede de muhataplar bu ifadeye inanmıyor. Meryem'in Yuhanna 20:18'deki ifadesi ilginç bir şekilde etkisiz kalıyor: anlatıcı öğrencilerin buna hiçbir tepkisini aktarmıyor. 'Bütün öğrencilerin inanmak için görmesi gerekiyordu' diyor Riley31 ve buna katılmamak için bir neden göremiyorum. Yuhanna'da Tomas, Yuhanna 20:18'deki Meryem'den ya da Yuhanna 20:20 ve 20:25'teki diğer öğrencilerden daha fazla bir visio dei ile bağlantılı değildir. Görgü tanıklarının tekrarlanan ifadeleri ve Yuhanna 20:19-29'da doğrulanması, bu ifadenin müjdenin hedef kitlesi için güvenilirliğinin altını çizmektedir. Görmeden inananların bereketi (Yuhanna 20:29) 29 DeConick, Sesler, 83. 30 DeConick, Sesler, 83. 31 Riley, Diriliş, 125. 60 Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 76 ---

yazarın görgü tanıkları neslinden bu dinleyici kitlesine geçişi, bu metnin sonunda doğrudan ele alınmaktadır (Yuhanna 20:30-31). İsa'nın Tomas'ı azarlaması ("Beni gördüğün için mi inandın?") ve görmeden inananları kutsaması tüm pasajın uygun bir sonucu. Bu kutsama ayrı bir gruba (Thomas Hristiyanları gibi) değil, "ilk havarilerin aksine, Dirilmiş Olan'ın görünüşünü artık deneyimleyemeyen ve yine de inanması gereken" tüm sonraki inanlılara hitap ediyor gibi görünmektedir.32 Yuhanna'da, görmeden inananların kutsanması görgü tanıklığının değerini ortadan kaldırmaz. Kendini bir görgü tanığının güvenilir ifadesi olarak sunan müjdenin öyküsüne inandıkları ölçüde kutsanmışlardır. Riley'nin Yuhanna 20:24-29'u okuması, Thomas literatüründe beden ve fiziksel dirilişin kınandığı fikriyle yakından bağlantılıdır. Riley, Thomas literatüründe makul bir gidişatın bu temelde çizilebileceğini gösteriyor. Buna ek olarak Riley, Yuhanna 2:19-21 ve Thomas İncili 71'deki tapınak sözlerine ilişkin yorumların İsa'nın dirilişiyle ilgili farklı görüşleri yansıttığını ileri sürer.33 Eğer öyleyse, Johannine ve Thomasine Hristiyanlarının da inanlıların gelecekteki dirilişiyle ilgili farklı görüşleri olabilir. Bu genel görüş göz önüne alındığında, Riley'nin yaptığı gibi Thomas'ın John'da 'bedensel diriliş olasılığından şüphe ettiğini' ileri sürmek mantıklı görünebilir.34 Riley'ye göre, 'Thomas. . . inanmayacağım 32 Schnackenburg, Johannesevangelium, 3.391. 33 Riley, Diriliş, 146-56. 34 Riley, Diriliş, 119. Yuhanna 61'deki Thomas Figürü

--- SAYFA 77 ---

dirilişin fiziksel doğasında vardır ve İsa'nın bedenine dokunmalıdır.³⁵ Ancak Thomas İncili'nde fiziksel dirilişin karşılığı tam olarak açık değildir. Thomas 71'deki tapınak sözü bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır. Burada Riley'nin bu söze ilişkin yorumunun apaçık olmadığını söylemekle yetinelim; bu sözde bahsedilen 'ev'in neye işaret ettiği açık olmaktan çok uzaktır.³⁶ Üstelik, Thomas 5 İncili'nin Yunanca bölümünde de onaylanmıştır: '[Çünkü] açığa çıkmayacak veya gömülmeyecek [dirilmeyecek] gizli hiçbir şey yoktur (CEÆD 1. 1.Æ n [PCE K^a æ1.ÆØ]).'³⁷ Kıpti versiyonunda yer almayan ikinci kısım, no. şüphe gelecekteki dirilişi varsayar. Metindeki boşluklar başka düzeltmeleri de kabul edebilir, ancak Riley metni bu haliyle kabul eder. Kendisi, 'ne de diriltilmeyecek olan gömülmeyecek' cümlesinin Thomas'a ikincil bir ekleme olduğunu ileri sürmektedir.³⁸ Bu cümle Thomas'ın Kıpti dilindeki versiyonunda eksiktir ve aynı sözün sinoptik versiyonlarında ikincil görünebilir (Markos 4:22//Mat. 10:26//Luka 8:17; 12:22). Ancak bu, cümlelerin Thomas'a ikincil olarak eklendiğini kanıtlamaz. 35 Riley, Resurrection, 104-5'teki deyişin orijinal okunuşunu Yunanca versiyonunun sağladığını düşünüyorum. Aslında Riley'nin yorumunun ima ettiği gibi Thomas'ın İsa'ya dokunduğu söylenmiyor. Thomas, İsa tarafından kendisine dokunmaya davet edildi, ancak bunu gerçekten yaptığı bildirilmedi; Tomas için bile dirilen İsa'yı görmek inanmak için yeterli kanıt sunar. 36 Aşağıdaki dördüncü bölüm ve altıncı kısma bakın. 37 P. Oksi. 654.31. Attridge'in bu pasajdaki düzeltmelerini ve çevirisini takip ediyorum. 38 Riley, Diriliş, 165-66. 62 Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 78 ---

daha sonra Thomas'ın eskatolojik karşıtı duruş karakteristiğine uyacak şekilde daha sonraki bir aşamada düzenlendi. Son olarak Şüpheli Thomas'ın hikayesi, Riley'nin eski metinlerde ölülerin görünüşlerinin nasıl tanımlandığına dair keskin gözlemleriyle desteklenen alternatif bir okumaya izin veriyor. Johannine öyküsünü olduğu gibi ele alan Thomas, diğer öğrencilerin Rab'bi gördüklerine dair iddialarından şüphe duymaktadır (Yuhanna 20:25).³⁹ Thomas salt bir görünüm yerine daha somut kanıtlar ister; o 'şüpheli olmaktan çok gerçekçi'dir.⁴⁰ Elbette Thomas'ın talep ettiği kanıtlar diğer öğrencilere (ve müjdeyi dinleyenlere) zaten sunuldu, ancak anlatıda diğer öğrencilerin bu kanıtı Thomas'a aktardıkları söylenmiyor. Bu anlatı stratejisi, Johannine yazarının izleyiciye İsa'nın dirilişinin iki kez doğrulanmasını sağlamasını sağlar. İlk bakışta Tomas'ın, İsa'nın fiziksel olarak dirilişi için kanıtı ihtiyacı olduğu düşünülebilir. Ancak Riley'nin ölüm sonrası varoluş hakkındaki Greko-Romen görüşleri üzerine yaptığı araştırma, ölülerin genellikle yara izleri taşıdığını ve hatta elle tutulur şekilde tasavvur edildiğini gösteriyor.⁴¹ Farklı türden eski metinlerde insanlar geleneksel olarak yara izleriyle tanımlanırdı. Bu nedenle, ölülerin görünüşüyle ilgili anlatımlardaki yara izleri yoktur. 39 Riley'ye göre, fiziksel kanıt talebi, 'Yuhanna'nın öğrencilerine 'Rab'bi ölümünden önce sahip olduğu aynı fiziksel bedende gördük' demesini kastettiğini gösteriyor.' (Riley, Diriliş, 115; vurgu eklenmiştir.) 40 R. Alan Culpepper, Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design (2. baskı; Philadelphia, PA: Fortress, 1987), 124. 41 Riley, Diriliş, 50-58. Riley'nin Homer ile Virgil arasında yaptığı karşılaştırma özellikle bilgilendirici. Riley (a.g.e. 55), onun [Virgil'in] zamanında yeraltı dünyasındaki "hayat"ın çok daha somut hale geldiğini ve buna bağlı olarak ölülerin de daha somut hale geldiğini çok iyi bir şekilde gösteriyor. Yuhanna 63'teki Thomas Figürü

--- SAYFA 79 ---

şüphe, tanımlama amacıyla bahsedilmiştir. Bu arka plana karşı, Tomas'ın İsa'nın yara izlerini görme ve ona dokunma talebi, İsa'nın diriliş şekliyle ilgili bir şüpheden ziyade, dirilen İsa'nın kimliğiyle ilgili bir şüphenin göstergesidir.⁴² Bu yorum, Yuhanna'daki diğer diriliş öykülerinde dirilen İsa'nın kimliğine yapılan güçlü vurguyla desteklenmektedir.⁴³ Mecdelli Meryem İsa'yı hemen tanımadı (Yuhanna 20:14) ve deniz kenarındaki havariler de tanımadı. Tiberya'nın (Yuhanna 21:4). Her iki hikayede de dirilen İsa'nın özel bir şekilde tanımlandığını teyit etmek önemlidir. Ayrıca Riley'nin çalışması bize İsa'nın dirilişiyle bağlantılı en somut özelliklerin Yuhanna'da eksik olduğunu hatırlatıyor. Luka'da 'Xeş'i ve kemikleri olmayan bir ruh' ile dirilmiş İsa⁴⁴ arasında çizilen karşıtlık Yuhanna'da görülmez ve bu karşıtlığın yazarı, Luka⁴⁵'in yazarı gibi İsa'nın dirilişinden sonra yemek yediğini iddia etmez; hatta Yuhanna 21'de, İsa'nın havarileri için yemek hazırladığının anlatıldığı yerde bile. Johannine yazarının yalnızca Thomas'ı inananlar grubuna dahil etmekle kalmayıp aynı zamanda ona İsa'nın tam bir itirafını atfetmesi de dikkat çekicidir. Thomas'ın "Efendim ve Tanrım" itirafı (Yuhanna 20:28) Yuhanna İncili'nde benzersizdir, çünkü onun sözleri bir kapsayıcılık ve doğrulama oluşturur. 'Antik Yunan edebiyatında ortak bir konu, bir karakterin yaralarının açığa çıkması ve vücuduna dokunulması yoluyla tanımlanmasıdır.'⁴³ Krş. Hurtado, Rab İsa Mesih, 476. 44 Luka 24:39; bkz. Ignatius, İzmir. 3:2. 45 Luka 24:41-42; bkz. Ignatius, İzmir. 3:3. 64 Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 80 ---

Bu müjdenin Önsözünde söylenenler:'. . . ve Söz Tanrı'ydı. . .' (Yuhanna 1:1, 1:18). Dolayısıyla Thomas'ın itirafının Yuhanna İncili'ni dinleyenlere örnek bir örnek olarak sunulduğuna şüphe yoktur. Johannine ve Thomasine Hristiyanları arasında devam eden çekişmeli bir tartışma olsaydı, paradigmatik itirafı gerçekleştirenin rakip topluluğun kahramanı Thomas olması Johannine dinleyicileri için kafa karıştırıcı olmaz mıydı? Yuhanna İncili'nin ilk okuyucularının Thomas'ın sunumunu nasıl karşıladıklarını bilemesek de, daha sonraki Thomas Hristiyanlarının bundan rahatsız olmadıklarını gösteren kanıtlar var. Bu, Yuhanna 20'de Thomas'a atfedilen itirafın Thomas'ın İşleri'nde (10; 166) iki kez tekrarlanmasında görülebilir. Dolayısıyla, Şüpheli Thomas'ın Johannine tasviri, Thomas'a büyük saygı duyanlar için tamamen kabul edilebilirdi. Görünüşe göre, Johannine'in onu tasvir etmesinin onun otoritesini karaladığını düşünmüyorlardı. Yuhanna'nın Elçilerinin İşleri 90'da, Yuhanna 20:27'de İsa'nın Tomas'a hitaben yaptığı öğüdün ("Şüphe etme ama inan," NRSV) şimdi metnin ana kahramanı Yuhanna'ya hitap etmesi de aynı derecede çarpıcıdır. Bu metinlerin tanıklık ettiği gerçek okuyucu yanıtları, ne Thomasine'in ne de daha sonraki Johannin Hristiyanlarının, Thomas'ın Yuhanna 20:24-29'daki tasvirini intikamcı bulmadığını göstermektedir. 4. SONUÇ Riley ve DeConick, Yuhanna İncili'ndeki Thomas tasvirini kendi görüşleri için önemli bir kanıt olarak ele aldılar. Yuhanna 65'teki Thomas Figürü

--- SAYFA 81 ---

Thomasine ve Johannine Hristiyanları arasındaki çatışma hakkında. Ancak bu yaklaşımla ilgili çeşitli sorunların olduğu ortaya çıktı. Birincisi, Thomas için kullanılan Johannine terminolojisi, Thomas literatüründe kullanılan terminolojiye yakın bir benzerlik göstermez. İkincisi, Thomas'ın Johannine resmi olumsuzdur, ancak bir bakıma Johannine hikaye dünyasının diğer figürlerinin çoğuna benzer. Tomas, Yuhanna'daki İsa'nın onu yeterince anlayamayan tek takipçisi değildir; diğer karakterlerin çoğu da bunu yapıyor. O halde, İsa'nın kendisi tarafından azarlanan diğer tüm takipçilerinin arkasında ilk Hristiyan grupları mı varsaymalıyız? Johannine hikâyesindeki karakterler toplulukların temsilcileriye, Johannine Hristiyanlarının sadece Thomasine Hristiyanlarıyla değil aynı zamanda 'Philip Hristiyanları'yla ya da 'Martha Hristiyanları'yla da çatışma içinde olduğunu mu varsaymalıyız? Bana göre Thomas, Philip ve Martha, her şeyden önce, Johannine anlatısının gerekli aktörleridir ve her birinin arkasında topluluklar oluşturmak yersiz olur. Thomas'ın Yuhanna'da temsil edebileceği farklı teolojik konumu tanımlamanın özellikle zor olduğu ortaya çıktı. Bu zorluk en iyi şekilde Riley ve DeConick'in bu pozisyona ilişkin çelişkili yorumlarıyla ortaya konmuştur. Benim görüşüme göre, Riley'nin önerdiği gibi Thomas'ın bedeninin dirilişinin reddini temsil ettiği açık olmaktan uzaktır; Thomas'ın basitçe İsa'nın kimliğine dair ek kanıt isteyen biri olarak tasvir edilmesi daha muhtemel görünüyor. DeConick'in Thomas'ın vizyon mistisizminin bir temsilcisi olarak tasvir edildiği ve eleştirildiği yönündeki iddiası pek de makul görünmüyor; Yuhanna'da Babayı görmek isteyen kişi Thomas'tan ziyade Philip'tir. Son olarak erken resepsiyon 66 Yuhanna'daki Thomas Figürü

--- SAYFA 82 ---

Thomas'ın Elçileri ve Yuhanna'nın Elçileri'ndeki Şüpheli Thomas öyküsünün tarihi, Johannine öyküsünde Thomas'ın bir aptal olarak tasvir edildiği yorumuna karşı çıkıyor; ya da eğer yazarın niyeti buysa, bu hikayenin daha sonraki Thomasine ve Johannine Hristiyanları tarafından nasıl okunduğu ve kullanıldığı dikkate alındığında pek başarılı olamadı. Son olarak, Johannine ve Thomasine Hristiyanları arasında teolojik konularda bir çatışma olsaydı, bunun daha görünür işaretlerinin görülmesi beklenebilirdi. Örneğin ne Yuhanna ne de Thomas Yahudilere karşı oldukları konusunda herhangi bir şüphe bırakmıyor. Dahası, Thomas İncili "size yol gösterenlere" açıkça karşıdır (netswk xht thutN, Gos. Thom. 3).⁴⁶ O halde neden Johannine ve Thomasine Hristiyanları arasındaki herhangi bir çatışma bu İncillerde daha az doğrudan bir şekilde ifade edilmiş olsun? Örneğin Philip İncili, 'bazıları söyledi/söyleyenler' ifadeleriyle ortaya konan diğer Hristiyan yorumlarıyla açık bir çatışmaya tanıklık etmektedir. . . yanılıyorlar (ya da: aldatıyorlar)" (Gos. Filip. 55:23-24; 56:15-17; 67:35-37; 73:1-3). John ve Thomas arasındaki ilişki ne olursa olsun, bu kadar açık tartışma belirtileriyle karakterize edilmiyor. ⁴⁶ Thomas'ın otorite ve liderliğe yönelik eleştirel tutumu için bkz. Uro, Thomas, 80-105. Yuhanna 67'deki Thomas Figürü

--- SAYFA 83 ---

4 İsa'nın Tomas'taki I-Deyişleri ve Johannine Gelenekleriyle ilişkisi Girişte de belirttiğim gibi, Yuhanna İncili ile Tomas İncili arasında diğer İncil'in ismen alıntılanması veya özdeşleştirilmesi gibi edebi bir ilişkiye dair açık bir işaret yoktur. Türlerdeki farklılık ve bu İncillerin editoryal katmanları hakkında fikir birliğinin olmaması, Yuhanna ve Thomas arasındaki edebi bağımlılığı kanıtlamak veya çürütmek için redaksiyon tarihi gibi geleneksel İncil bilimi yöntemlerini uygulamayı zorlaştırıyor. Üstelik ikinci ve üçüncü bölümlerde bu İnciller veya bunların arkasındaki topluluklar arasında bir çatışma olduğunu varsaymanın makul görünmediğini savundum. Sonuç olarak iki İncil arasındaki ilişkiye daha geniş bir perspektiften yaklaşmak uygun görünmektedir. 'Daha geniş bir perspektiften' ne anladığım bu ve sonraki bölümlerde açıkça ortaya çıkacak. En önemli görev, Thomas ve John'un aynı veya benzer konularla ilgileniyor gibi göründükleri noktaları izole etmek ve analiz etmektir; ancak bu konuların mutlaka karşılıklı olarak tartışıldığını varsaymamalıyız.

--- SAYFA 84 ---

Bu bölümde Thomas İncili'ndeki İsa'nın ben-sözleri ve bunların Johannine gelenekleriyle olan ilişkisine odaklanmayı seçtim. Bu söz grubu, çeşitli nedenlerden dolayı kendisini bir test örneği olarak önermektedir. Bu sözler Thomas'ta nispeten büyük miktarda kanıt oluşturur ve Thomasine Kristolojisinin öne çıkan ifadeleri olarak teolojik açıdan da geçerlidirler. Üstelik, İsa'nın kendini tanımlaması Yuhanna'da da merkezi bir konu olduğundan, Thomas'ın bu sözleriyle hem biçimsel hem de teolojik bir takım Johannine paralelliklerinin izini sürmek kolaydır. 1. İSA'NIN THOMAS'DAKİ İ-SÖZLERİ İsa'nın kendisinden söz ettiği sözler Tomas İncili'nde sıklıkla geçmektedir. Başlangıç olarak nispeten küçük bir grup özdeşleşme söylemi vardır. Bu grupta, bir özdeşlik içeren isim cümleleri (anok pe, 'It is I', 'I am') ve onu takip eden bir yüklem (Gos. Thom. 61; Gos. Thom. 77) oluşan iki söz vardır. Thomas İncili'nin 13. bölümünde olumsuz bir nominal cümle ("Ben senin efendin değilim") yer alırken, başka bir olumsuz özdeşleştirme ifadesinde sözlü bir cümle kullanılır (Gos. Thom. 72: "Ben bölücü değilim, değil mi?"). Thomas'taki olumlu özdeşleşme sözleri, yüklem yalınlarıyla Johannine 'Ben'im' sözlerine benzemektedir (Yuhanna 6:35, 51; 8:12; 9:5; 10:7, 9, 11, 14; 11:25; 14:6; 15:1, 5).¹ Yeni Ahit İncillerinde bu tür özdeşleşme sözleri 1 Bunlar Johannine'nin sözleri, bir istisna dışında (Yuhanna 9:5), Gos'a benzer nominal cümlelerle Sahidik versiyonlarda çevrilmiştir. Thom. 61 ve 77. İsa'nın Tomas 69'daki Ben-Sözleri

--- SAYFA 85 ---

yalnızca Yuhanna'da ve yalnızca Yeni Ahit'in başka yerlerinde Vahiy'de (1:8, 17; 2:23) görülür.² Bununla birlikte, içerik açısından hem Yuhanna hem de Tomas için ortak olan tek bir 'ben varım' sözü vardır; İsa'yı ışıqla özdeşleştiren söz budur (Yuhanna 8:12; Gos. Thom. 77). İsa'nın Salome'ye söylediği, kendisinin "eşit olandan gelen" olduğu yönündeki sözleri (Gos. Thom. 61), Johannine'nin "Ben varım" sözleriyle hiçbir paralellik taşımaz, ancak bunlar, Johannine anlatıcısının İsa'nın "kendisini Tanrı'ya eşit kıldığı" (Yuhanna 5:18) iddiasıyla bağlantılıdır. Thomas İncili'nin olumsuz özdeşleşme sözlerine gelince, Johannine'in Thomas İncili 13'le paralellikleri bulunabilir, ancak İncil Thomas 72'yle paralellikleri bulunamaz. Thomas'taki birçok ben-sözleri öğütler (Gos. Thom. 90; 100), vaatler (Gos. Thom. 30; 99) ve öğrencilik koşullarını ifade eden sözlerdir (19; 55; 101). Yeterince çarpıcıdır ki, bu sözlerle Johannine'in yakın paralellikleri yoktur. Hepsini sinoptik benzeri bir terminolojiyle karakterize edilir. Bu, Yuhanna'da benzer malzemenin bulunmamasından kaynaklanamaz, çünkü Yuhanna, İsa'nın kendi kişiliğiyle ilgili olarak benzer formlar kullanır (örneğin Yuhanna 4:14; 5:24; 6:35; 7:37-38; 2 Thomas'taki ben-sözleri üzerine yaptığı kısa incelemede Koester, Gos. Thom. 61 ve 77'nin bir özdeşleşme formülü olarak "Ben varım" örnekleri olduğunu iddia eder, oysa Yuhanna 4:14; 5:24; 6:35; 7:37-38; 2 Yuhanna İncili'ndeki "Ben varım" sözleri tanıma formülünün örnekleridir.'). Helmut Koester, 'One Jesus and Four Primitive Gospels', James M. Robinson ve Helmut Koester, Trajectories through Early Christian (Philadelphia: Fortress, 1971), 158-204 (178). Bultmann'ın 'Ben varım' sözlerine ilişkin analizinden bkz. Rudolph Bultmann, Das Evangelium des Johannes (21. baskı; KEK 2; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986), 167 n. John'a göre: Giriş, Çeviri ve Notlar (2 cilt; AB 29-29A; Garden City NJ: Doubleday, 1966-70), 70 Jesus' I-Sayings in Thomas.

--- SAYFA 86 ---

8:31-32; 12:26, 44-48). Benzerliğin olmayışı daha ziyade Thomasine ve Johannine'in söz geleneklerinin bu noktada birbirine bağlı olmadığını gösterir. Ek olarak, Tomas'ta İsa'nın eylemlerinden veya duygularından bahsettiği bir dizi ben-sözleri vardır (Gos. Thom. 10; 16; 17; 23; 28; 28; 29; 71; 104; 108; 114). Bu gruba yalnızca birkaç Johannine paralelliği var. Onuki'nin, 1. Yuhanna'nın yazarının Thomas 17 gibi bir deyişi bildiği ve bunun tersini sunduğu yönündeki iddiası bu bölümün ilerleyen kısımlarında tartışılacaktır. Öğrencilerin seçiminden (çapraz başvuru Yuhanna 6:70; 15:16) Tomas İncili 23'te bahsedilir ve İsa'nın enkarnasyonundan (çapraz başvuru Yuhanna 1:14) Tomas İncili 28'de bahsedilir. Üstelik 'tapınak' deyişi hem Yuhanna'da (2:22) hem de Tomas'ta (71) ortaktır. Son olarak Thomas'ta İsa'nın kendi sözlerinin önemini vurguladığı bir grup ben-sözü vardır (Gos. Thom. 38; 43; 46; 62). Thomas'ın İncili 92, bu öğretinin olumsuzlama biçimindeki bir onayıdır: İsa artık öğretisini açıklamaya istekliydi, ancak takipçileri artık bunu aramıyor. Benzer şekilde, Yuhanna'da İsa, sözlerinin önemini vurgulayan biri olarak tasvir edilmiştir (çapraz başvuru Yuhanna 3:11; 5:24; 8:31-52; 12:48; 14:23-24; 15:3, 20). Bununla birlikte, bu konuya olan ortak ilgilerine rağmen, bu noktada Thomas ve John arasında da yakın bir sözel benzerlik yoktur. Tomas'taki ben-söylemlerine ilişkin bu kısa inceleme, bu müjdenin İsa'nın kendini beyanını sunma biçiminin özünde Yuhanna İncili'nden bağımsız olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, 'Ben varım' sözleri (Gos. Thom. 61; 77) ve ayrıca daha yakından incelenmesi gereken diğer bazı sözler (Gos. Thom. 13, 17, 23, 28, 43, 71 ve 104) dahil olmak üzere bazı önemli paralellikler vardır. İsa'nın Thomas 71'deki Sözleri

--- SAYFA 87 ---

2. THOMAS 13. BÖLÜM YUHANNA'YA BAĞLI MIDIR? Thomas İncili 13, Thomas'taki I-deyişleri ve bunların Yuhanna ile olan ilişkisini araştırmak için iyi bir başlangıç noktası sağlar, çünkü Brown, 'GTH'deki bu deyişin bazı bölümleri için bazı güçlü Johannin paralellikleri bulunduğunu' ileri sürmüştür.³ Bu nedenle, bu deyiş, Brown'un Thomas İncili'nin dolaylı da olsa Yuhanna'ya bağlı olduğu teorisini üzerine inşa ettiği 'yakın' paralelliklerden biridir. Thomas 13 aynı zamanda Thomas İncili'ndeki Thomas'ın karakterizasyonu da ilgilidir, ancak bu konuyu daha sonra altıncı bölümdeki bir tartışmaya saklayacağım. Bu noktada Brown'ın önerdiği gibi Thomas 13'ün John'a bağımlı olduğunun kanıtlanıp kanıtlanamayacağı sorusuna yoğunlaşacağım; benim görüşüme göre durum böyle değil. Tomas 13'ün anlatı taslağı, Petrus'un itirafının özet anlatımına benzer (Markos 8:27-33// Matta 16:13-23//Luka 9:18-22). Bu söz, İsa'nın öğrencilerine kimliğiyle ilgili sorduğu bir soruyla başlıyor ve öğrenciler farklı yanıtlar veriyor. Petrus, İsa'yı 'adil bir melek' ve Matta'yı da 'bilge bir filozof' (bizim wme Mvilosovos NrMNxht) ile karşılaştırırken, Thomas, İsa'yı başka kimseyle kıyaslayamayacağını itiraf eder. Sinoptik anlatım Petrus'un İsa'yı bir kenara çekip onu özel olarak azarladığı bir sahneyle kapatılırken (Markos 8:32), Thomas 13'te İsa Thomas'ı bir kenara çeker ve ona malzeme verir 3 Brown, 'The Gospel of Thomas and St John's Gospel', 162. 72 Jesus' I-Sayings in Thomas

--- SAYFA 88 ---

Thomas'ın diğer öğrencilere söylemeyi reddettiği 'üç gizli kelime' vardır.⁴ Petrus'un itirafının Johannine versiyonu (Yuhanna 6:66-71), Thomas 13'e daha uzak bir paralellik sunar. Aslında, Thomas 13'ü Petrus'un itirafının sinoptik versiyonuna bağlayan unsurların kendisi Yuhanna 6:66-71'de eksiktir. Yuhanna'da Petrus'un itirafından önce İsa'nın farklı kimlikleri belirtilmez ve itirafın ardından sinoptik versiyonlarda ve Tomas'ta olduğu gibi İsa ile havarilerinden biri arasında özel bir tartışma gelmez. Hem Yuhanna 6:66-71 hem de Thomas 13, Petrus'un itirafının sinoptik versiyonlarıyla ilişkilidir, ancak farklı şekillerde. Tomas 13'teki anlatı taslağı sinoptik öykülerinkine benzer (İsa'nın farklı görüşleri, doğru cevap, İsa'nın övgüsü, özel olarak tartışma). Yuhanna 6:66-71 ise, Petrus'un itirafını müritler arasında 'şeytan'ın tanımlanmasının takip ettiği ölçüde sinoptik anlatımlara benzemektedir.⁵ Tomas ve Yuhanna arasında onları özellikle birbirine yaklaştıracak bir örtüşme yoktur. 4 Daha kesin olmak gerekirse, bu özellikler Tomas 13'ü Petrus'un Markos ve Matta'daki itiraflarıyla ilişkilendirir; çünkü Luka 9:18-22'de özel bir tartışmadan bahsedilmez. 5 Her iki metnin Markos 8:27-33 ile ilişkisi hakkındaki sonuçlar, bu perikopun geleneksel bir birim mi, yoksa ikinci Evangelist tarafından yazılan redaksiyonel bir kompozisyon mu olduğu sorusuna bağlıdır. Başka bir yerde ikinci olasılığı tartışmışım; bkz. Ismo Dunderberg, *Johannes und die Synoptiker: Studien zu Joh 1-9* (AASF Diss. hum. litt. 69; Helsinki: Finlandiya Bilim ve Edebiyat Akademisi, 1994), 165-72. Eğer Markos 8:27-33'teki bu görüş doğruysa, Thomas 13'teki kompozisyon benzerliği, Thomas'taki bu pasajın doğrudan veya dolaylı olarak Markos İncili'ne bağlı olduğu anlamına gelecektir. Thomas 13 aynı zamanda karşı görüşe, yani Markos 8:27-33'ün geleneksel bir birim olduğuna dair kanıt olarak kullanılmıştır; bkz., örneğin, Ulrich Luz, 'Das Geheimnismotiv und die markinische Christologie', *ZNW* 56 (1965), 9-30, özellikle. 21 numara 59. İsa'nın Tomas 73'teki Sözleri

--- SAYFA 89 ---

Brown'un Thomas İncili ile Yuhanna İncili arasındaki edebi bağımlılığı destekleyen diğer yorumları belirsizliğini koruyor. İlk olarak Brown, hem Thomas 13'te ("melek", "filozof" ve söylenemez) hem de Yuhanna 1:35-51'de (haham, Mesih, Musa gibi bir peygamber, Tanrı'nın Oğlu) onaylanan "öğrencilerin yükselen bir içgörüsü" olduğunu savundu.⁶ Bu iddia edilen benzerlik özellikle ikna edici değil. Brown'un kendisinin de itiraf ettiği gibi, 'başlıklar arasında hiçbir benzerlik yoktur.'⁷ Üstelik, ne Tomas 13'te ne de Yuhanna 1:35-51'de 'öğrencilerin artan içgörüsü' olduğu açık değildir. Thomas 13'te ikinci sırada adı geçen 'filozof'un, ilk başta adı geçen 'melek'ten üstün olması pek olası değildir. Aksine, her iki unvanın da Thomas'ın İsa'nın başka kimseyle karşılaştırılamayacağı yönündeki anlayışıyla karşılaştırıldığında eşit derecede yetersiz olduğu görülüyor. Benzer bir sorun Yuhanna 1:35-51'de de görülür: 'Peygamberin' bu pasajda daha önce bahsedilen 'Mesih'ten üstün olacağını varsaymak için hiçbir neden göremiyorum. İkinci olarak Brown, İsa'nın Thomas 13'teki 'Ben senin efendin değilim' sözlerini 'en azından Yuhanna xv. ile ideolojik bir paralellik' olarak değerlendirdi. 15. . . : "Artık size hizmetkar demiyorum."⁸ Ancak ideolojik benzerlik, iki İncil arasındaki edebi ilişkiye dair herhangi bir sonucu haklı çıkaracak kadar yakın görünmüyor. Yuhanna 15:15'teki ifadeler, bu söz üzerinde Yuhanna'nın herhangi bir özel etkisini göstermek için Thomas 13'ten çok uzaktır. 6 Brown, 'Thomas İncili ve Aziz Yuhanna İncili', 162. 7 Brown, 'Thomas İncili ve Aziz Yuhanna İncili', 162. 8 Brown, 'Thomas İncili ve Aziz Yuhanna İncili', 162. 74 İsa'nın Thomas'taki I-Deyişleri

--- SAYFA 90 ---

Üçüncüsü, Brown, Thomas 13'te sözü edilen 'köpüren pınar' ve 'ölçme'nin, Ruh'un suyla ilişkilendirildiği Johannine pasajlarını hatırlattığını ileri sürdü (Yuhanna 3:34; 4:14; 7:38-39). Ancak daha yakın bir karşılaştırma, Thomas 13'te hiçbir özel Johannine özelliğinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Thomas 13'te 'köpüren bahar' için kullanılan Kipti sözcük dağırcığı, Yuhanna 4:14 ile yakın bir ilişki olmadığını göstermektedir. Thomas 13'te, 'köpürme' için kullanılan fiil bR-bre'dir. Bu fiilin temel anlamı 'kaynatmak'tır. Dolayısıyla bu, Yuhanna 4:14'te kullanılan Yunanca -^{oo} ΛÆØ fiilinin beklenmedik bir tercümesi olacaktır. Kipti dilinde -^{oo} ΛÆØ genellikle fwqe ve phi fiilleriyle çevrilir; ilki Yuhanna 4:14'ün Sahidik tercümelerinde kullanılmıştır. Bu nedenle, Yuhanna ve Tomas'ın bahar tasvirini birbirlerinden bağımsız olarak, bahar metaforunun Tanrı'nın Hikmeti için sıklıkla kullanıldığı Yahudi geleneklerinden türetmiş olmaları muhtemeldir (örneğin, Özdeyişler 16:22; 18:4; 1 Bar. 3:12; çapraz başvuru Philo, Poster. C. 138).¹⁰ Tomas 13 ve Yuhanna'da 'ölçme' hakkında söylenenler de aralarında yakın bir benzerlik olduğunu öne sürmez. Johannine'nin 'Ruh ölçüyle verilmez' (Yuhanna 3:34) şeklindeki sözünün nasıl ve neden İsa'nın köpüren pınarı ölçtüğüne dair Thomas'ın fikrine dönüştüğünü açıklamak neredeyse imkansız olurdu. 9 CCD 42, 260, 625-27'de -^{oo} ΛÆØ'nin bR-bR- ile çevrilme örneğinden bahsedilmemektedir. ¹⁰ İlahi Bilgelik ile bağlantılı bahar tasvirleri için bkz. Burton Mack, Logos und Sophia: Untersuchungen zur Weisheitstheologie im hellenistischen Judentum (SUNT 10; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973), 171-74; Karl-Gustav Sandelin, Besleyici Olarak Bilgelik: Eski Ahit Teması Üzerine Bir Çalışma, Erken Yahudilik İçindeki Gelişimi ve Erken Hristiyanlık Üzerindeki Etkisi (AAAbö, 64:3; A°bo: A°bo Akademi, 1986), 94-96. İsa'nın Thomas 75'teki Sözleri

--- SAYFA 91 ---

Özetle, Thomas 13'ün Yuhanna İncili'ne bağlı olduğunu ileri sürmek pek makul görünmüyor. Ortak unsurları, bu yazılar arasında edebi bir bağımlılık olduğunu düşündürmeyecek kadar belirsizdir. 3. THOMAS 17 VE 1 YUHANNA'NIN İNCİLİ 1:1-3 Yukarıda bahsettiğim gibi, Onuki, 1. Yuhanna'nın yazarının, şu anda Tomas 17. İncil'de kanıtlanmış olan bir deyişi ortalıkta dolaşan bir grup insana karşı olduğunu öne sürmüştür. Onuki, Johannine yazarının, bu deyişi kullanan rakiplerini çürütmek için bu deyişi tersine çevirdiğini ileri sürmüştür.¹¹ Ancak benim görüşüme göre, bunun için kesin bir kanıt yoktur. 1 John ve Thomas arasındaki olası temas. Tomas ve 1. Yuhanna'daki ilgili pasajlar şu şekildedir: İsa şöyle dedi: 'Sana bir gözün görmediğini, bir kulağın duymadığını, bir elin dokunmadığını ve insanın aklına hiç gelmemiş olanı vereceğim.' (Gos. Thom. 17) Yaşam dünyası ile ilgili olarak başlangıçtan beri olanı, duyduğumuzu, gözlerimizle gördüğümüzü, ellerimizle dokunduğumuzu ve bu hayat vahyedildiğini ve biz ona tanıklık ettiğimizi size bildiriyoruz. ve Baba ile birlikte olan ve bize açıklanan sonsuz yaşamı size duyuruyoruz; sizin de bizimle paydaşlığınız olsun diye gördüğümüzü ve işittiğimizi size bildiriyoruz. . . . (1 Yuhanna 1:1-3; NRSV) 11 Onuki, 'Traditionsgeschichte.' 76 İsa'nın Thomas'taki I-Deyişleri

--- SAYFA 92 ---

Thomas İncili 17. bölüm, kelimenin tam anlamıyla bir 'gezgin deyişidir' (Wanderlogion). 1 Korintliler 2:9'a ek olarak, bu söz Yeni Ahit'in dışında da geniş çapta dağıtılmaktadır. İlginç bir şekilde, Thomas 17'deki 'hiçbir elin dokunmadığı' ibaresi paralelliklerin çoğunda eksik.¹² Ancak 1. Yuhanna 1:1'de 'işitme' ve 'görme'nin yanı sıra 'ellerle dokunmak'tan da bahsediliyor. Bu nedenle Thomas 17, '1. Yuhanna 1:1'in tam tersi' gibi görünüyor.¹³ Onuki, Thomas 17'nin ters formunun 1. kitabın yazarı tarafından kasıtlı olarak üretildiğini iddia ederek bu gözlemin bir adım ötesine geçiyor. John. Pavlus bu deyimden kutsal yazılardan geldiğini zaten belirtmişti ("ama yazıldığı gibi", ¹²Θα ΑΕΛγ ³ αεΑΕ ΑΕΘ, 1 Korintliler 2:9), ancak İbranice İncil'deki belirli bir ayete tam bir referans verilemez. Bu söz, İbranice İncil'deki en az iki pasaja atıfta bulunur (Yeşaya 64:3; 65:16), ancak bunların bir birleşimi değildir. 1 Korintliler 2:9'daki sözlerin başlangıcı İşaya 64:3'ten farklıdır ("Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı", 1 Korintliler 2:9// 'Biz duymadık ve gözlerimiz Tanrı'yı görmedi', İşaya 64:3 LXX), oysa 'insan'ın tam hali (I Łæ I) İşaya 65:16 LXX'te görünmüyor. Üstelik benzer bir söz biçimi yalnızca Pavlus'a bağlı olan veya olabilecek metinlerde değil¹⁴ aynı zamanda¹² da görülür. Bu cümle Manichean Turfanfragment No. 789, ancak bu metin büyük olasılıkla Thomas'ın İncili 17'den etkilenmiştir (Onuki, 'Traditions-geschichte', 230). ¹³ Robert M. Grant ve David N. Freedman, *The Secret Sayings of Jesus* (London—Glasgow: Collins Fontana Books, 1960), 131. ¹⁴ 1 Clem. 34:8; 2 Clem. 11:7; Thomas'ın İşleri, 36; Petrus'un İşleri, 39; Hippolytus, Çürütme, 5.24.1; 5.26.16; 5.27.2; 6.24.4; Clement, Exc. Teod. 10.5; Aramak. Sav. 57 (140.2–4). İsa'nın Thomas 77'deki Sözleri

--- SAYFA 93 ---

büyük olasılıkla ondan bağımsız olan metinlerde yer almaktadır.¹⁵ Bu sözün birçok biçimi göz önüne alındığında, Thomas 17'nin orijinal olarak 1 Korintliler 2:9'a mı yoksa bu sözün başka bir versiyonuna mı dayandığını kesin olarak söylemek imkansızdır. İkinci olasılık bana daha muhtemel görünüyor, çünkü Thomas 17, Pavlus'un "Tanrı'nın kendisini sevenler için hazırladığı şey" sonucuna herhangi bir gönderme içermiyor. Thomas 17, 1 Korintliler 2:9'dan en belirgin biçimde zamansal açıdan farklıdır. Pavlus bu sözü şu ana kadar gizlenen ama şimdi açıkça ortaya konan bir şeyle ilişkilendirdi ('... Tanrı bize açıkladı', E b I ΑΕ 94 > Ł, 1 Korintliler 2:10). Geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki bu ayrım Thomas'ta eksiktir. Bunun yerine, kendi versiyonunda, vahiy gelecekte yatmaktadır ve İsa tarafından yapılacaktır: 'Sana vereceğim. . . (+na+ nhtN).' Sözün yakın gelecekte yerine getirilmesinin mi beklendiği yoksa eskatolojik bir gerçekleşmenin mi beklendiği belirsizliğini koruyor. İlk durumda, İsa'nın vaadi basitçe Thomas İncili'ni daha fazla okumaya teşvik olarak anlaşılabilir: sonraki sözler okuyucuya 'hiçbir gözün görmediğini, hiçbir kulağın duymadığını' sağlayacaktır. İkinci durumda, Thomas 17'deki vaad, imanlıların ilahi alemdeki nihai payını ifade ediyor olarak anlaşılabilir. Bu sözün diğer birçok versiyonu gibi Thomas 17 de ilahi gerçekliğin insan deneyiminin ötesinde olduğunu ileri sürer. Ancak bu sözün, İsa'nın söylediği şeylerin anlamına gelip gelmediği açık değildir. ¹⁵ Deyişin benzer bir başlangıcı örneğin Pseudo-Philo, Ant. İncil. 26.13 ve (Süryanice) Daniel'in Kıyameti, 6.4–5; bkz. Klaus Berger, 'Zur Tartışma u"ber die Herkunft von I Kor 11.9', NTS 24 (1978), 271–83, özellikle. 272–73. ⁷⁸ İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 94 ---

Verilecek vaatlerin henüz duyularla algılanmadığı -sonradan ortaya çıkacağı- ya da hiçbir şekilde duyularla algılanamayan ilahi bir gerçekten söz edip etmediği. Tomas 17'deki gramer yapısı, İsa'nın Tomas 88'deki başka bir sözüne benzer: 'Melekler ve peygamberler sana gelirler ve (zaten) sahip olduğun şeyi sana verirler.' Her iki deyişle, gelecekteki vahiy için benzer bir ifade kullanılır: 'Sana vereceğim (pl.) . . (+na+ nhtN)', 'sana verecekler (pl.) . . . (sena+nhtN)'. Birlikte ele alındığında, yapısal olarak benzer olan iki söz, eski ve yeni bilgelik arasında bir karşıtlık yaratır: Melekler ve peygamberler muhataplarına yalnızca halihazırda sahip oldukları şeyleri verirken, İsa onlara 'insan kalbinde ortaya çıkmamış' yeni bir şey sağlayacaktır. Bu karşıtlığın daha yakından yorumlanması, Thomas 88'deki 'melekler ve peygamberler' tanımına bağlıdır. Menard, bu ifadenin ilk Hristiyan vaizlerine 16 atıfta bulunduğunu ancak onun kanıt metinlerinin Didache (11:3-6; 13) 'melekler' yerine 'havariler'den söz eder. 'Melekler ve peygamberler' ifadesinin İbranice İncil'e bir gönderme olması daha muhtemel görünmektedir. 'Peygamberler' Thomas İncili'nde 52 İbranice İncil'deki kitapları belirtmek için kullanılır, çünkü 'yirmi dört' sayıları İbranice İncil'deki yazıların sayısının geleneksel hesabına eşittir (4 Ezra 14:45).¹⁷ Tevrat'ın 16 Jacques E'de verildiğini belirten gelenek. Me'nard, L'E'vangile selon Thomas (NHS 5; Leiden: E.J. Brill, 1975), 189. 17 Bu hesaplama aynı zamanda Talmud geleneklerinde de görülür; bkz., örneğin, Ga'rt-ner, Ett nytt evangelium?, 139; Marjanen, 'Thomas ve Yahudi Dini Uygulamaları', 163-82. İsa'nın Thomas 79'daki Sözleri

--- SAYFA 95 ---

Öte yandan, Sina'nın melekler aracılığıyla olduğu konusu hem Yahudi hem de Hristiyan yazarlar tarafından geniş çapta tasdik edilmektedir.¹⁸ Thomas İncili 88, bu nedenle, Thomas İncili 52'de olduğu gibi İbranice İncil'e benzer, eleştirel bir bakış açısının ifadesi olarak anlaşılır. Bu durumda, meleklerin ve peygamberlerin verecekleri (Gos. Thom. 88) ile İsa'nın verecekleri (Gos. Thom. 17) arasındaki ayrım, yapılan bir girişimin parçası olarak görülebilir. İbranice İncil ile İsa'nın sözleriyle tezat oluşturmak için Thomas'ta. Thomas 17'nin daha geniş çapta yayılan bir deyişin bağımsız bir versiyonu olması muhtemeldir. Peki 1. Yuhanna'nın yazarı, Onuki'nin önerdiği gibi, mektubunun başlangıcını yazarken bu özel versiyona aşina mıydı? Onuki'nin önerisindeki temel zorluk, 1. Yuhanna'nın önsözünün kökenleri hakkında çok karmaşık bir teoriyi varsaymasıdır. Onuki'ye göre, 1 Yuhanna 1:1-2, kompozisyonun birbirini takip eden en az üç aşamasını gösterir. Başlangıçta önsöz yalnızca 1 Yuhanna 1:1a'dan oluşuyordu. Daha sonraki bir noktada yazar, 1 Yuhanna 1:1b-e (n ICE CE AE . . . Kt^o AE) ayetini ekleyerek orijinal versiyonu genişletti. Onuki'ye göre, Johannine yazarının Thomas 17'ye benzer bir gelenek hakkındaki bilgisini gösteren şey, kompozisyonun bu ikinci aşamasıdır. Son olarak, mektubun yazarı, 1 Yuhanna 1:1f-2 18'den oluşan bir başka ekleme daha yapmıştır. Gal.'de bu görüşe paralellikler vardır. 3:19. Heikki Raisanen, Paul and the Law (Philadelphia: Fortress, 1986), 133 n. 29; 140n. 61, aşağıdaki paralelliklerden bahseder: Tesniye. 33:2 LXX; Josephus, Ant. 15,136; Jub. 1:29; T. Dan. 6:2; Philo. Somn. 1,141V.; Elçilerin İşleri 7:38, 53; İbranice. 2:2; Kıyamet. Mos. 1; PesiqR 21 ve Epiphanius, Panarion 28,1,3 (Cerinthus'un görüşüne göre). 80 İsa'nın Thomas'taki Ben-Deyişleri

--- SAYFA 96 ---

(æd F ² İ B ØB CE ².).19 Kompozisyonun farklı aşamaları şu şekilde olacaktır: (1. Aşama) Size başlangıçtan beri olanı, (2. Aşama) duyduklarımızı, gözlerimizle gördüklerimizi, ellerimizle baktıklarımızı, ellerimizle dokunduklarımızı (3. Aşama) - bu hayat vahyedildi, biz onu gördük ve ona tanıklık ediyoruz ve size bildiriyoruz. Baba ile birlikte olan ve bize açıklanan sonsuz yaşam; gördüğümüzü ve duyduğumuzu size bildiriyoruz. . . . Onuki'nin 1. Yuhanna 1:1-3'teki katmanlara ilişkin analizi çeşitli nedenlerden dolayı sorunludur. Birincisi, yazarın, pasajı bir bütün olarak yeniden yazmadan, önsözün orijinal versiyonunu birkaç kez basitçe genişletmiş olması pek muhtemel görünmüyor. İkincisi, 1 Yuhanna 1:1'in yazarı Tomas 17'de söylenenlere gerçekten katılmıyor mu? Johannine yazarı, İsa'nın görgü tanıklarından etkilendiğini doğruluyor ve yazar kendisini de bu gruba dahil ediyor. Ancak bu ifadeler, Thomas 17'de ileri sürülen, İsa'nın takipçilerine daha önce açıklanmayan bir şeyi sunacağına söz verdiği yönündeki iddiaya tam olarak karşı çıkmıyor. Üçüncüsü, 1. Yuhanna'nın yazarının burada Thomas 17'ye karşı tepki gösterdiğini mi varsaymak gerekir, yoksa aralarındaki benzerlik sadece bir tesadüf olabilir mi? Temel konu, atasözünün Thomasine versiyonu ile 1. Yuhanna'nın önsözünü bir araya getiren dokunma kavramıdır. 1 Yuhanna'da İsa'nın enkarnasyonuna vurgu yapılır (1 Yuhanna 4:1: F æØ e K ÆæCEd K° ²İÆ). 19 Onuki'deki yayın, 'Traditionsgeschichte', 234-36 (orijinal 410-11). İsa'nın Thomas 81'deki Sözleri

--- SAYFA 97 ---

1.Yuhanna'nın başlarında İsa'nın takipçileri tarafından etkilendiği vurgusu bu vurguyla bağlantılı olarak yeterince açıklanabilir. Ayrıca, İsa'nın dokunsallığına yapılan vurgu, çeşitli erken Hristiyan metinlerinde görülen daha genel bir eğilimle uyumludur.20 Bu nedenle, İsa'nın dokunuşunun 1. Yuhanna'da Thomas 17 gibi bir söz nedeniyle onaylandığını varsaymak gerekli değildir ve 1. Yuhanna 1:1'in bu sözün reddi olarak anlaşılmış olması daha da az olası görünmektedir, çünkü Thomas 17 ve 1. Yuhanna 1:1 farklı konulardan söz ediyor gibi görünmektedir. Son olarak, 1. Yuhanna 1:1'in Murator Kanonu tarafından alıntılanma şeklinin, bu metni esasen Tomas 17. İncil'e başlangıçta olduğundan daha yakın hale getirdiği belirtilebilir (çapraz başvuru Tablo 1).21 Aşağıdaki benzerlikler, 1. Yuhanna 1:1 ve Thomas İncili 17'den yapılan alıntılarda paylaşılmaktadır, ancak 1. Yuhanna 1:1'in önceki metniyle aynı değildir: (1) Murator Kanonu 'görme' sırasını tersine çevirir ve 'işitme'. (2) 1 Yuhanna 1:1'in aksine, Murator Kanonu 'kulaklardan' bahseder. (3) 'İşitme'ye yapılan atıf, Murator Kanonunda 'et' ile başlamıştır; bu, Thomas İncili 17. 20 Krş., örneğin Ignatius, Smyrn'deki auw ('ve') kullanımına eşdeğerdir. 3:2; Gos. Gerçek 30.26-32. 21 Burada takip edilen Murator Kanonunun baskısı Heinz Lietzmann (ed.), Das Muratorische Fragment und die monarşinischen Prologe zu den Evangelien (KIT 1; 2. baskı; Berlin: de Gruyter, 1933). Murator Kanonu genellikle MS 200 civarına tarihlenir ve Roma'da bulunur; Bu sorulara kısa bir genel bakış için bkz. Bruce M. Metzger, The Canon of the New Testament: It's Origin, Development, and Significance (Oxford: Clarendon, 1987), 193-94. 82 İsa'nın Thomas'taki İ-Deyişleri

--- SAYFA 98 ---

(4) Murator Kanonu, 1 Yuhanna 1:1'de (KÆ Æ Æ) görmeye ilişkin ikinci bir atıf atlar. Bu liste, Thomas 17'nin, Muratorian Kanon'undaki 1. Yuhanna 1:1 metnine bağlı olabileceğini ya da tam tersini önermemektedir. 1 Yuhanna 1:1 ile Murator Kanonu arasındaki farklar büyük olasılıkla ikincisindeki serbest çevirinin sonucudur.22 Hatta bazı farklılıklar 1 Korintliler'in etkisini bile akla getirebilir. 2:9 ve İbranice'deki paralelleri Tablo 1. 1 Yuhanna 1:1, Murator Kanonunda ve 1 Kor. 2:9//Git. Thom. 17 1 Yuhanna 1:1 Muratorian Kanonu, II. 29-31 1 Kor. 2:9 Evet. Thom. 17 +na+ nhtN n İCE CE Æ ; n øæ CEÆ quae vidimus L O ÆÆ° e Mpete Mpebal E O ÆÆ° E oculis PCE nau erof H ; nostris n KÆ Æ Æ auw ve auribus CEÆd s pete Mpemaaje audivimus PCE XCE i sotmef CEÆd et auw Æf Eæ H manus nostrae pete Mpeqij KÆ Æ palpaverunt qMqwmf CEÆd K d CEÆæ Æ auw Mpefei I Ææ i exrai" xi vht PCE I RRwme 22 Krş. Theodor Zahn, Geschichte des neutestamentlichen Kanons (2 cilt.; Erlangen: Deichert, 1890), 2.51. Thomas'ın İsa'nın İ-Sözleri 83

--- SAYFA 99 ---

İncil'de 1. Yuhanna 1:1.23'ün bu metinsel versiyonu hakkında Bu sözün 'olumsuz' biçimi, 1. Yuhanna 1:1'deki 'olumlu' biçim üzerinde bir etkiye sahip olabildiyse, ikinci biçimin 'olumsuz' biçim üzerinde de bir etkisi olması da temel olarak mümkündür. Prensip, daha geleneksel bir deyişin Thomasine uzantısı gibi görünen 'hiçbir elin dokunmadığı şey' cümlesinin, 1 Yuhanna 1:1'deki deyişin 'olumlu' karşılığından esinlenmiş olması mümkündür. Ancak bu olasılık Onuki'nin teorisinden daha kesin bir şekilde kanıtlanamaz. Thomas 17'de ellerle dokunmadan neden bahsedildiğini açıklamak için 1. Yuhanna 1:1'e ihtiyacımız yok, çünkü daha önce iki benzer yönden (gözler/görme ve kulaklar/işitme) bahsedilen geleneksel deyişe duyularla ilgili başka bir yönün (eller/dokunma) eklenmesi çok da şaşırtıcı görünmüyor. Sonuç olarak, Thomas 17'deki sözlerin özel biçiminin 1 Yuhanna 1:1'den bağımsız olarak yaratılmış olması ve ikincisinin Tomas 17 ile herhangi bir yakın ilişkisi olmadan yaratılmış olması tamamıyla mümkündür. 4. İSA'NIN ENKARNASYONU (GOS. THOM. 28) Tomas 28 İncili Yuhanna İncili ile yalnızca İsa'nın enkarnasyonundan söz ettiği için bağlantılı değildir ("Dünyanın ortasında durdum ve onlara Xesh") değil, aynı zamanda enkarnasyonunun insanın bilgisizliğiyle bağlantılı olması nedeniyle 23 İşaya 64:3 'işitme' ve 'gözlerle görme'den bahsederken, 1 Korintliler 2:9 görme ve duyma sırasını tersine çevirir ve İsa'ya 'kulak'ı ekler. 64:3. 84 İsa'nın Thomas'taki I-Deyişleri

--- SAYFA 100 ---

her iki İncilde de. İkinci motifin ifadeleri farklı olsa da (Gos. Thom. 28'de sarhoşluk; Yuhanna 1:11'de reddedilme), Tomas 28'in başlangıcıyla yakın Johannine paralellikleri vardır. 'Dünyanın ortasında durdum' cümlesi, Vaftizcinin Yuhanna 1:26'da İsa hakkındaki ifadesine benzer ("... ama aranızda tanımadığınız biri duruyor") ve "Onlara göründüm" cümlesi Xesh', Johannine'nin 'Söz Xesh oldu' şeklindeki onayına benzer (Yuhanna 1:14). Ayrıca Thomas 28 (P. Oxy. 1.11-12) için Yuhanna 1:26 ile Thomasine deyişinin başlangıcı arasındaki benzerliğin Kıpti metni temelinde görüldüğünden daha da yakın olduğunu gösteren bir Yunanca versiyonu da mevcuttur. Yuhanna 1:26 ve Thomas 28'in Yunanca versiyonunda $\text{ἡ ἐν τῇ μέσῃ τοῦ κόσμου}$ ifadesi ortaktır. 'Ortasında durmak' ifadesi, Thomas 28 ve Yuhanna 1:26'da gizli Mesih için kullanılmaktadır. Yuhanna 1:26'da, 'aranızda tanımadığınız biri duruyor' ($\text{ἡ ἐν τῇ μέσῃ τοῦ κόσμου}$) cümlesi, Baptist'in daha geleneksel sözlerine Johannine eki gibi görünmektedir. Bu cümle Sinoptik paralelliklerde geçmez (Markos 1:7-8; Soru 3:16) ve Yahya teolojisine uygundur. Yuhanna 1:10'da 'dünyanın İsa'yı tanımadığı' zaten doğrulanmıştı ve yalnızca birkaç satır sonra Vaftizci Yahya kendisinin bile İsa'yı başlangıçta tanımadığını itiraf ediyordu (Yuhanna 1:31).25 24 Krş. Quispel, 'Kumran, Yuhanna ve Yahudi Hristiyanlığı', 145. 25 Krş. Dunderberg, Johannes und die Synoptiker, 56; Harry Fleddermann, 'Yuhanna ve Gelen (Matt 3:11-12/Lk 3:16-17)', SBLSP 23 (1984), 377-84, özellikle. 384. Tomas 85'te İsa'nın Sözleri

--- SAYFA 101 ---

Eğer 'aranızda tanımadığınız biri duruyor' cümlesi Johannine yazarı tarafından oluşturulmuş gibi görünüyorsa, Thomas 28'in Baptist'in Johannine söylemine bağlı olduğu sonucuna varılabilir mi? Bu olasılık belirsizliğini koruyor. Thomas 28 ile Yuhanna 1:26'yı birbirine bağlayan 'ortasında durmak' ifadesi, erken Hristiyan literatüründe benzersiz değildir (örneğin Luka 24:36; Yuhanna 20:19) ve İsa'nın enkarnasyonu Yuhanna ve Tomas'ta farklı şekillerde ifade edilir. Yuhanna 1:14'te, 'Söz Xesh oldu ($\text{ἡ ἐν τῇ μέσῃ τοῦ κόσμου}$)' denilirken, Thomas 28'e göre İsa 'onlara Xesh'te göründü' ($\text{ἡ ἐν τῇ μέσῃ τοῦ κόσμου}$) (auw aeiouwnx ebol nau xN sar3/Ææd K Æææ[[]])d ş Ł ÆP E , P. Oxy. 1.13-14). Ga"rtner, Thomas 28'in dünyevi İsa'da yaşayan göksel Mesih'ten bahsettiğini ileri sürüyor. Ga"rtner, kendi görüşünü desteklemek üzere, Yeni Ahit'te Ł teriminin 'dünyanın üzerindeki bir küreye ait olan biri veya bir şey' için kullanıldığına işaret eder (Markos 9:4 pars; Luka 1:11; 22:43; 24:34; Elçilerin İşleri 9:17; 13:31; 26:16; 1 Korintliler 15:5V.). Dolayısıyla, Ga"rtner'e göre Thomas 28, İsa'nın insanların anlayabileceği bir insan formuna büründüğü, ancak bu formun sadece görünüşteki bir form olduğu görüşünü ifade etmektedir.26 Ancak Gartner'in yorumu, Thomas 28'deki İsa'nın insan formunun onu insanlar için daha anlaşılır kılmadığı gerçeğini açıklama konusunda başarısızdır. Aksine, İsa insan formundayken tüm insanların sarhoş olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kaldı. Üstelik ne bu söz ne de Thomas'ın İncili bir bütün olarak açık bir bilgi içermiyor. 26 Ga"rtner, Ett nytt evangelium, 128-29; bkz. Me'nard, L'e'vangile selon Thomas, 123. 86 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 102 ---

göksel Mesih ile dünyevi İsa arasındaki ayrıma atıflar. Bu ayrım başka kaynaklardan da benimsenmiş ve Ga'rtner'in Thomasine sözüne aktarılmıştır. Son olarak, Ga'rtner'in K ÆæEd + Ł ifadesinin 'NT'de imkansız'27 olacağı yönündeki görüşü, 1 Tim'de söylenenlerin ışığında sorunludur. 3:16: 'O, Xesh'te ortaya çıktı, ruhen doğrulandı, melekler tarafından görüldü (ş Ł)' (NRSV). Kuşkusuz burada þ Ł İsa'nın meleklerle görünmesi için kullanılmış, halbuki onun Xesh'teki görünüşü başka bir fiille (K Æ æ Ł) anlatılmıştır. Bununla birlikte, 1. Timoteos 3:16.28'de paralel bir şekilde kullanıldıkları için, iki fiilin anlamları arasında pek belirgin bir fark yoktur. Dolayısıyla, görünüm terminolojisinin (+ Ł) Thomas 28'de, K Æ æ Ł 1 Timoteos'ta öğretisel bir Kristolojiyi yansıttığını ileri sürmek ikna edici görünmeyecektir. 3:16 öyle değil. İlk Hristiyan literatüründe, İsa'nın enkarnasyonunu ifade etmenin çeşitli yolları vardı.29 Pavlus, Tanrı'nın, Oğlunu 'günahkâr Xeş'e benzer şekilde' gönderdiğini itiraf etti (K > Ø Æ Ø ÆæEe ± Ææ Æ, Rom. 8:3). Dötero-Paul'ün mektuplarında, İsa'nın Xesh'inden onun çarmıhtaki ölümüyle bağlantılı olarak bahsedilir (Kol. 1:22; Efes. 2:14). İsa'nın Xesh'i ile çektiği acılar arasındaki bağlantı aynı zamanda diğer ilk Hristiyan yazarlar tarafından da savunulmuştur (1 Pet. 27 Ga'rtner, Ett nytt evangelium, 128. 28 Sahidik Yeni Ahit'te her iki fiil de aynı şekilde çevrilmiştir; krş. Brown, 'Gospel of Thomas and St John's Gospel', 165 n. 5). 29 Aşağıda, bkz. Eduard Schweizer, 'æ Æ ². (E & F)', TDNT 7.124-51. 'Enkarnasyon' terimi bu bağlamda geniş anlamda kullanılmaktadır ve ilk Hristiyan yazılarında 'Xesh' ile İsa arasında bağlantı kurmanın farklı yolları anlamına gelmektedir.

--- SAYFA 103 ---

4:1,18; Ahır. 5:1,12-3; 6:3; 7:5; Ignatius, İzmir. 1:2). Bununla birlikte, MS 1. yüzyılın başlarından kalma bazı erken Hristiyan metinlerinde, İsa'nın Xesh'i genel olarak onun dünyevi yaşamını anlatır (1 Tim. 3:16; İbraniler 2:14; 5:7; 1 Klem. 32:2; Ignatius, İzmir. 1:1; Efes. 20:2; Magn. 13:2).30 Yuhanna 1:14 ve Tomas 28. enkarnasyonla ilgili ikinci anlayışı paylaşıyorlar çünkü ikisi de doğrudan İsa'nın ölümüne değinmiyor. Yine de iki İncil arasında, farklı geleneklere dayandıklarını gösteren önemli terminoloji farklılıkları vardır. Thomas 28, İsa'nın Xesh'te ortaya çıkışından söz eden diğer erken Hristiyan metinleriyle yakından ilişkilidir (1 Tim. 3:16; Barn. 5:6; 6:7-16'ya ek olarak). Yuhanna 1:14 ile ilgili en yakın terminolojik paralellikler Ignatius'ta (K ÆæEd ² Ł , Ef. 7:2) ve Klement'in İkinci Mektubu'nda (x æØ K² æ , 2 Clem. 9:5) bulunabilir. Diğer Johannine yazılarında ææ ² ŁÆØ ifadesi yerine æ ŁÆØ K ÆæE ifadesi kullanılır (1 Yuhanna 4:2; 2 Yuhanna 7; ayrıca çapraz başvuru Ignatius, Pol. 7:1; Barn. 5:10-11; Gos. Truth 31:4-5), ancak görünüm terminolojisi bunlarda eksiktir. Hem Yuhanna 1:14 hem de Tomas 28'de Bilgelik geleneklerinin izleri bulunsa da, bu geleneklerden türetilen ayrıntılar farklıdır. Yuhanna 1:14, İsa'nın insanlar arasında çadır kurduğuna (K Æ ø) ilişkin ifadeyle Yahudi Bilgelik gelenekleriyle bağlantılıdır (çapraz başvuru Sir. 24:8; Bilgelik mitinin benzer bir uyarlaması Barn. 5:14'te de görülür). Thomas 28'de (+ Ł, aeiouwnX) kullanılan görünüm terminolojisi, 30 Schweizer, 'æ ', 137'ye göre başka bir geleneğe işaret etmektedir. 88 İsa'nın Thomas'taki I-Deyişleri

--- SAYFA 104 ---

Bilgelğin 'dünyada ortaya çıktığı ve insanlar arasında yaşadığı' (a F K d B ²B + Ł ÆæEd K E I Łæ Ø I Æ æ, 1 Bar. 3:38). Thomas 28 ile Yuhanna arasındaki bu farklar ışığında, birincisinin ikincisine bağlı olması pek olası görünmüyor. Üstelik yukarıdaki analiz Davies'in, Yuhanna ve Tomas 28'deki Bilgelik geleneklerinin kullanımında terminolojik benzerlikler olmadığından Thomas İncili'nin Johannine topluluğuna31 dayandığı yönündeki hipotezine karşı çıkıyor. Bununla birlikte, Thomas 28 ve Yuhanna 1:14'teki İsa'nın enkarnasyonuna ilişkin görüşler, erken Hristiyan Kristolojisinde benzer, nispeten geç bir gelişmeye işaret ediyor. İsa'nın Xesh'inin tüm dünyevi yaşamını ifade ettiği konusundaki ortak anlayışlarına en yakın paralellikler, Yeni Ahit'in en eski yazılarında bulunamaz, ancak 1 Timothy, İbraniler gibi daha sonraki yazılarda ve MS 1. yüzyılın sonunda Romalı Clement ve Antakyalı Ignatius tarafından yazılan (veya onlara atfedilen) metinlerde bulunabilir. 5. EŞİTLİK İLAHİDİR (GOS. THOM. 61) Thomas 61, kesinlikle Thomas İncili'ndeki en karanlık sözlerden biridir. İçeriğini açıklığa kavuşturmak için çeşitli düzeltmeler önerildi. Sözün son bölümünde genel olarak kabul edilen bir düzeltme, ef¥hf ("yok edilmek") yerine ef¥h¥ 31 okunması gerektiğini önermektedir. Davies'in çözümü için, yukarıya bakınız, ikinci bölüm, ikinci kısım. İsa'nın Thomas 89'daki Sözleri

--- SAYFA 105 ---

("eşit olmak").³² İsa'nın Salome'ye cevabının başında aynı ƳhƳ fiili kullanıldığı için bu düzeltme yakın bağlam tarafından desteklenmektedir. Bu okuma aynı zamanda 'eğer bölünürse' cümlesinin daha iyi bir karşılığını sağlar.³³ Bu nedenle, düzeltme sağlam temellere dayanmaktadır ve ben de bu ifadeyi yorumlarken bunu takip ediyorum. Söylemde düzeltmelerin önerildiği bir diğer nokta da Salome'nin sorusundaki xws ebol xN oua ("birden itibaren") ifadesidir.³⁴ Ancak aşağıda burada herhangi bir düzeltmenin gerekli olmadığını tartışacağım; metin olduğu gibi anlaşılabilir. Benim yorumuma göre Thomas 61 şu şekilde tercüme edilebilir: İsa şöyle dedi: 'İkisi yatakta dinlenecek: biri ölecek, diğeri yaşayacak.' Salome şöyle dedi: 'Sen kimsin dostum? Bir'den olduğun için kanepeme geldin ve masamdan yemek yedin.'³² Bu düzeltme genellikle kabul edilir; bkz. örneğin Guillaumont ve ark. (eds.), Thomas'a Göre İncil; Layton'ın metin baskısı ve aynı kaynaktan kendi çevirisi, The Gnostic Scriptures (Garden City: Doubleday, 1987), 391; Meyer, Thomas'ın İncili; Marjanen, İsa'nın Sevdiği Kadın, 41 n. 30; id., 'Thomas İncili'nde Kadın Müritler', 91 n. 6. Ancak Lambdin'in çevirisi ("eğer o yok edilirse") efƳhf okunuşunu varsayar. ³³ Aslında Paraf. Şem 39,23-26, bulutların bölünmesini (ppwƳe N-kloole; cf. Gos. Thom. 61: efphƳ) onların 'eşit olmadığı' (seƳhƳ an) açıklamasıyla ilişkilendirerek eşitlik ve bölünme arasında benzer bir karşıtlığı doğrular. ³⁴ Thomas İncili'nin baskı prensleri'nde, Yunanca orijinalinin % KƳ ("kimden olduğu gibi") olduğu varsayılırken, çevirmen tarafından % KƳ Ø ("birinden olduğu gibi") olarak okunmuştur. Bu varsayım 've (%) kimin (oğlu)?' çevirisiyle sonuçlanır. Krş. A. Guillaumont ve ark. (eds.), The Gospel Göre Thomas: The Coptic Text Founded and Translated (Leiden: E. J. Brill, 1959), 35. Bentley Layton'un çevirisi ("bir yabancı gibi [?]"), Polotsky'nin orijinalin % olduğu yönündeki önerisini takip ediyor, eski çevirmen bunu % K olarak yanlış anlamıştı; bkz. Layton, The Gnostic Scriptures, 391. Bu görüş Valantasis tarafından da benimsenmiştir, The Gospel of Thomas, 138. 90 Jesus' I-Sayings in Thomas

--- SAYFA 106 ---

İsa ona, 'Ben eşit olandanım' dedi. Bana Babamın olandan rızık verildi.' < . . . > 'Ben sizin öğrencinizim.' < . . . > 'Bundan dolayı şunu söylüyorum: 'Eğer kişi <eşitse, o kişi ışıkla dolacaktır, ancak eğer kişi bölünmüşse, o kişi karanlıkla dolacaktır.' Thomas 61'i Johannine Kristolojisine yaklaştıran şey, İsa'nın kendini vahyindeki eşitlik dilidir. Eşitlik fikri bu sözün çoğu modern tercümesinde kaybolmuş olabilir, ancak İsa'nın kendisini petƳhƳ olarak adlandırılan şeyden var olan kişi olarak tanımladığı Kıpti metninde görülebilir. ƳhƳ, 'eşit, düz, düz yapmak' anlamına gelen ƳwƳ fiilinin durum biçimidir.³⁵ Durum biçimi bu nedenle 'eşit, düz, düz olmak' anlamına gelir. ƳhƳ sıklıkla Yunanca bir kelimenin tercümesi olarak kullanılır. Y r ƳØ ifadesi, 'eşit olmak'.³⁶ Bu nedenle, petƳhƳ'nin 'eşit olan' (Sell) veya 'eşit olan' şeklinde çevrilmesini, 'bölünmemiş olan' (Lambdin) veya 'bütün olan' (Meyer) olarak tercüme etmeyi tercih ederim.³⁷ Sell, 'eşit olan' ifadesinin, İsa'nın kendisini Tanrı'ya eşit kıldığına ilişkin Johannine ifadesini (Yuhanna 5:18) hatırlattığını savundu. Üstelik Sell, İsa'nın Thomas 61'deki sözlerinin son kısmının ('Some of things of my 35 Cf. CCD 606; Antti Marjanen, The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene in the Nag Hammadi Library and İlgili Belgeler (NHMS 40; Leiden: E.J. Brill, 1996), 41 n. 30; id., 'Women Disciples in the Nag Hammadi Library and İlgili Belgeler) ileri sürmüştür. Uro, Thomas at the Crossroads, 89-106. ³⁶ Sell, 'Johannine Traditions', 30. Benzer bir görüş için bkz. Valantasis, The Gospel of Thomas, 138. ³⁷ Marvin W. Meyer, The Gospel of Thomas: The Hidden Sayings of Jesus (San Francisco: Harper, 1992), 47. Jesus' I-Sayings Thomas 91'de

--- SAYFA 107 ---

baba bana verildi'), İsa'nın Baba ile ilişkisini tasvir ettiği Yuhanna 5:19-23'ü yansıtır.³⁸ Dolayısıyla Sell'in, Thomas 61'in Yuhanna 5:18-23'teki edebi kompozisyonu varsaydığı ve dolayısıyla Yuhanna İncili bilgisini yansıttığı sonucu çıkar. Ancak bu sonuç ikna edici olmaktan uzaktır. Sell'in analizindeki bariz eksikliklerden biri, Thomas 61 ile olan diğer yakın paralellikleri dikkate almamasıdır. Aslında, Matta 11:27 ve Luka 10:22'deki Q ifadesi, Yuhanna 5:19-23'e göre Thomas 61'e çok daha yakın bir paralellik sunmaktadır. Her şeyden önce, bu sözün Thomas ve Q versiyonlarını bir araya getiren pasif sestir: Thomas 61 ve Q 10:22'de ("bana verildi") ortak olan pasif ifade yerine Yuhanna, Yuhanna 5:19-23'te Baba'nın Oğul ile ilişkisini anlatırken aktif formları tercih eder (ayrıca bkz. Yuhanna 6:37; 17:24). Ayrıca Yuhanna 5:19-23'teki çırak tasviri, Baba ile Oğul arasındaki sevgi ilişkisi ve ölümlerin diriltilmesi vaadi gibi tüm özel Johannine özellikleri Thomas 61'de yoktur. Bu nedenle, Sell'in Thomas 61'in Yuhanna 5:19-23'ten yararlandığı hipotezi pek olası görünmüyor. Thomas 61 Q 10:22 au+ naei Æ Ø Ææ Ł ebol xN-na paeiwt e F Æ æ ı 'Ben Babama ait olandan beslendim.' 'Her şey bana Babam tarafından verildi.' ³⁸ Sell, 'Johannine Traditions', 32. 92 İsa'nın Thomas'taki I-Deyişleri

--- SAYFA 108 ---

Eşitlik dili Tomas'ın Yuhanna'ya borçlu olduğunu da göstermez, çünkü 'Tanrı'ya eşit olmak' teması, Pavlus'tan önceki bir ilahinin parçası olan Filipililer 2:6-7'de Mesih ile bağlantılı olarak zaten gündeme getirilmişti. Dolayısıyla Yuhanna'da Mesih'in Tanrı ile eşitliği fikri çok eski bir geleneğe kadar uzanır ve Thomas 61'in Yuhanna İncili hakkında herhangi bir bilgi olmaksızın aynı geleneği yansıtmaması mümkündür. Akademisyenler, Filipililer 2:6'da Mesih'in Tanrı ile eşitliği hakkında söylenenlerin, onun önceden varoluşuna mı yoksa Adem Kristolojisinin ilk versiyonuna mı atıfta bulunulması gerektiği konusunda tartışıyorlar. İlk durumda, Mesih'in Tanrı ile eşitliği, Mesih'in daha önce sahip olduğu ancak enkarnasyonda terk ettiği ilahi statüyü ifade eden 'Tanrı'nın formu' ile birlikte gidecektir. İkinci durumda, 'Tanrı'ya eşit olmak', Adem'in Tanrı'ya eşit olma ayartmasına bir gönderme olabilir (çapraz başvuru Yaratılış 3:5), Adem'in antitipi olarak Mesih buna karşı koyabildi.³⁹ Burada hangi alternatif doğru olursa olsun, Filipinliler 2:6, bir insan olarak Mesih'in Tanrı'ya eşit olmadığını ileri sürer: ya bu durumu geçici olarak terk etmiştir ya da öyle değildir, ancak Tanrı'nın Oğlu konumuna terfi ettirilmiştir. diriliş. Her iki durumda da, Filipililer 2:6'da söylenenler, İsa'nın dünyevi yaşamı boyunca Tanrı ile eşit olduğunu iddia ettiği Yuhanna 5:18 ile çelişmektedir.⁴⁰ 39 James D. G. Dunn, *Christology in the Making: A New Testament Inquiry into the Origins of the Doctrine of Incarnation* (London: SCM, 1980), 115. Benzer bir görüş için bkz., örneğin, Charles H. Talbert, 'The Problem of Filipililer 2:6-11', *JBL* 86 (1967), 141-53, özellikle önceden varoluş. 151. 40 Bkz. Wayne A. Meeks, 'Equal to God', *The Conversation Continues: Studies in Paul and John*'da (ed. Robert T. Fortna ve Beverly R. Gaventa; Nashville: Abingdon, 1990), 309-21, özellikle. 309. Tomas 93'te İsa'nın Sözleri

--- SAYFA 109 ---

Thomas 61'in bu tartışmanın neresinde olduğunu ya da bu tartışmanın bir parçası olup olmadığını tespit etmek hiç de kolay değil. Aslında bu sözün bir bütün olarak nasıl yorumlanması gerektiğine dair net bir açıklama yapmak çok zor. Yorumlama zorlukları Salome'nin sorusuyla başlar. Yukarıda da belirttiğim gibi, içindeki 'birden olmak üzere' (xws ebol xN oua) ibaresinin tadil edilmesine gerek yoktur. Metin şu anki haliyle alınabilir ancak bu haliyle farklı şekillerde yorumlanabilir. Harold Attridge, Thomas 61'deki 'bir'in (oua) Yunanca belirsiz bir zaminin tercümesi olduğunu ve bu zaminin aynı zamanda 'özel biri' anlamında da kullanılabileceğini öne sürmüştür. Bu nedenle Thomas 61'deki 'birinden olduğu gibi' ifadesi 'özel birinden gelmişsiniz gibi' olarak çevrilmelidir.⁴¹ Diğer bir olasılık ise 'bir'in (oua) ilkel birlik ("Birden olduğu gibi") olarak anlaşılan Tanrı'ya gönderme yapmasıdır,⁴² ancak Attridge bu yorumu reddeder: Dilbilgisel temellere dayalı bir tartışma: 'Eğer oua gerçekten de bir Yunancanın tercümesiye ve bu metafizik anlamda kullanılmışsa, onun her iki dilde de anartotik olmasını kesinlikle beklemeyiz.'⁴³ Bununla birlikte, Attridge'in Thomas 61'deki 'bir'in 'metafiziksel anlamı'na karşı argümanı, aynı 41 Harold W. Attridge, 'Greek Equivalents of Two Coptic'de kullanılan başka bir erken Hristiyan metni temelinde tartışılabilir. İfadeler: CG I,1.65,9-10 ve CG II,2.43.26', BASP 18 (1981), 27-32, özellikle. 31-32. Onun önerisi Meyer tarafından benimsenmiştir, Gospel of Thomas, 47. 42 Lambdin'in The Nag Hammadi Library'deki İngilizce ilk çevirisi (ed. James M. Robinson; Leiden: E. J. Brill, 1977), 124-25, metnin bu şekilde anlaşılmasına dayanıyordu. Ancak aynı kitabın üçüncü baskısında Lambdin bu çeviriden vazgeçti; bkz. The Nag Hammadi Library in English (3d ed.; ed. James M. Robinson; Leiden: E.J. Brill, 1988), 133 ve Layton'daki çevirisinin aparatında, Nag Hammadi Codex II,2-7, Thomas 61'in metninin bu noktada hatalı olduğunu belirtir. 43 Attridge, 'Yunan Eşdeğerleri', 31. 94 İsa'nın Thomas'taki I-Deyişleri

--- SAYFA 110 ---

Tanrı'ya atıfta bulunacak şekilde. İskenderiyeli Clement, Theodotus'tan Alıntılarında, Valentinianus'un, meleklerin ilkel bir birlik içinde yaratıldıkları ve onların bir oldukları, "Bir'den ortaya çıktıkları şeklinde (% I e e æ 9Ł, 36.1)" öğretisini kaydetmiştir. Burada kesin bir tanımlık olmadan görünse de, şüphesiz Tanrı anlamında metafizik anlamda kullanılmaktadır. Başka bir deyişle bu pasaj, Thomas 61'deki 'bir'in metafizik anlamının dilbilgisi açısından göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir. Burada sunulan kanıtlar Salome'nin sorusunu anlamak için bize en az iki farklı olasılık bırakıyor ve bu da İsa'nın ona verdiği yanıtlarda bahsedilen eşitlikle ilgili yorumumuzu etkiliyor. İlk olarak Theodotus'tan alıntılar, "(...) birinden" ifadesinin, Tanrı'dan gelen ilahi elçilere atıfta bulunmak için kullanılabileceğini gösterdi. O halde Salome'nin sorusunun son kısmı, İsa'nın enkarnasyonu karşısında duyulan şaşkınlığı ifade ediyor olarak yorumlanabilir: 'Sen ilahi kökenlisin, ama yine de bir insan gibi davranıyorsun: kanepeme uzanıyorsun ve benim masamda yemek yıyorsun.' Ya da Salome, İsa'nın ilahi kökenini insan davranışlarına dayanarak sorguluyor olabilir: 'İlahi kökenli olduğunu iddia ediyorsun ama öyle davranmıyorsun.' İkinci olasılık, 'olarak' ifadesinin 'olarak' ifadesi olmasıdır. "Birden olmak", İsa'nın tek Tanrı tarafından yaratılan insanlığın bir parçası olduğunu ifade eder. 'Birden olma' anlayışı, İbraniler 2:11'de " " belirtildiği şekilde desteklenebilir. . . kutsayan ve kutsananlar aynı (K)'dandır, yani hepsinin Babası aynı. O halde Salome'nin Thomas 61'deki sorusunun tamamen farklı bir şekilde anlaşılması gerekir. İsa'yı normal bir İsa'nın Thomas 95'teki Ben-Sözleri olarak görüyor

--- SAYFA 111 ---

ve onun bundan daha fazlası olduğu iddiasını sorgular: 'Hepimiz ile aynı kökendensiniz, o halde kim oluyorsunuz da bize öğretiyorsunuz?' Son olarak, Salome'nin sorusunu yorumlamak için üçüncü bir olasılık daha var: Salome, İsa'nın (gezgin bir peygamber olarak mı?)44 ona gösterdiği konukseverliği hak edip etmediğinden şüphe ediyor. Bu yorum ilk bakışta görüldüğü kadar zorlama değildir, çünkü Salome'nin sorusu onun tarafından sağlanan ortak bir yemeğin ("benim kanepem", "benim masam") nasıl hazırlanacağını ima eder. Yemeği paylaşmak dostluğun bir işaretiydi ve dostluğun yalnızca birbirine eşit olanlar arasında mümkün olduğu düşünülürdü. Dolayısıyla bu yorum, İsa'nın Salome'nin sorusuna yanıt olarak neden eşitlikten bahsetmeye başladığını açıklayabilir. Ancak Salome'nin sözleri anlaşılmalıdır, İsa'nın ona verdiği yanıtta kendi kökeninden bahsetmeye başladığı ve eşitliğin bir şekilde bu kökenle bağlantılı olduğu açıktır. Sahidik Yeni Ahit'ten gelen paralellikler, Thomas 61'deki Kıpti ifadesi ⲙⲱⲡⲉ ⲉⲃⲟⲗ ⲛⲁⲛ 'nin arkasında, kişinin kökenini belirtmek için kullanılan Yunanca ῥῆμα ἐκ τοῦ ifadesinin yattığını öne sürüyor ('...dan olmak', bkz. Yuhanna 1:46; 3:31; 18:37).45 Yuhanna 3:31 ve 18:37'nin Sahidik çevirileri, ayrıca, somutlaştırılmış cümle ⲡⲉⲧⲙⲟⲟⲡ ⲉⲃⲟⲗ ⲛⲁⲛ 'nin Yunanca bir sıfat cümlesi ῥῆμα ἐκ τοῦ 'yi tercüme etmek için kullanıldığını gösterir.46 Dolayısıyla, Thomas 61'in Yunanca orijinalinde, İsa'nın Salome'ye cevabının başlangıcı ⲕⲁ ⲛⲟ ile başlamış olabilir. 44 Gezici peygamberler ve Thomas İncili için bkz. Patterson, *The Gospel of Thomas and Jesus*, 196–214. 45 LSJ 488; BAA 454. 46 Yuhanna 3:31: ῥῆμα ἐκ τοῦ B ⲁⲃ ⲙⲁ ⲡⲉⲧⲙⲟⲟⲡ ⲉⲃⲟⲗ ⲛⲁⲛ pkax Yuhanna 18:37: A ῥῆμα ἐκ τοῦ B ⲁⲃ ⲙⲁ ⲡⲉⲧⲙⲟⲟⲡ ⲉⲃⲟⲗ ⲛⲁⲛ - tme. 96 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 112 ---

97 KCE CE 2. Bu nedenle Kıpti metninin tercümesi: 'Ben nereliyim. . . ' Üstelik İsa'nın Salome'ye verdiği yanıttaki kendi ilahi kökenine değindiği de açık görünüyor. Babasından aldıkları şeyler hakkında konuşmaya devam etmesi bunu gösteriyor. Bu bağlamda, 'eşit olan' ya da 'eşit olan' anlamına gelen petḥḥ ifadesinin Tanrı'ya atıfta bulunacak şekilde anlaşılması muhtemel görünmektedir.⁴⁷ Ancak Thomas 61'de garip olan şey, 'eşit olma'nın karşılaştırma noktası (kime eşit olur?) tanımlanmadan sürdürülmesidir. İsa burada, Yuhanna 5:18'e göre yaptığı gibi kendisinin Tanrı'ya eşit olduğunu iddia etmez ve kendisinin ve Salome'nin eşit olduğunu da söylemez⁴⁸, ancak bu fikir Thomas'ın başka bazı sözleriyle desteklenebilir (13, 108). Tanrı ile bağlantılı olarak 'eşit olma' ifadesinin mutlak kullanımının amacı, eşitliğin bizzat Tanrı'nın karakteristik özelliklerinden biri olduğu iddiasından başka bir şey olamaz. Benzer görüşlere Thomas İncili'nden birkaç on yıl sonra yazılan ilk Hristiyan metinlerinde de rastlamak mümkündür. Valentinianus'un Üç Parçalı Risalesi'nde (MS üçüncü yüzyılın başından itibaren), 'eşitlik', Baba'nın 'kendisinden gelenlere' açıklamadığı bir yönü olarak tanımlanır (Tri. Trac. 67.36-37). Tanrı'nın temel özelliklerinden biri olan eşitlik fikri, Philo'da tasdik edilen Tanrı'nın 47 Valantis'in "eşitlik içinde var olan" (Thomas İncili, 139) çevirisinde görülebileceği gibi ikinci anlayışı ("eşit olan") tercih ettiği fikrinden doğmuş olabilir. Bu çeviride Kıpti metinde İsa'nın kökenine (ebol xN-!) yapılan atıf kaybolmuştur. ⁴⁸ Bu yorum için bkz. Valantis, The Gospel of Thomas, 139. Jesus' I-Sayings in Thomas

--- SAYFA 113 ---

yalnızca kendisine eşit ve benzerdir (Aet. Mund. 43; Sacr. Ac. 10). Ancak Thomas'ta Tanrı'nın eşitliğinin onaylanması, Tanrı'nın başka kimseyle karşılaştırılamayacağından daha fazlasını söylüyor gibi görünüyor. Bu, bazı ilk Hristiyanların eşitliği tüm ilahi alemi karakterize eden bir özellik olarak tasvir etmelerinde görülebilir. 'Eşitliği' ifade etmek o meskendeki barışçıl uyumu ifade etmenin bir yoluydu. Çağların birbirine eşit olduğunu vurgulayan Valentinianusçular vardı⁴⁹ ve İskenderiyeli Clement, yedi önde gelen meleğin eserlerinin 'birlik, eşitlik (N Æ) ve benzerliği' ifade ettiğini savundu.⁵⁰ Clement'inkine benzer bir birlik ve eşitlik denklemi Thomas 61'de ima ediliyor; burada 'eşit olma' durumu 'bölünmüş olma' durumuyla karşıtlık oluşturuyor. Thomas 61'de sözün sonuç kısmında eşitlik dilinin özel bir önemi vardır ki bu da konunun pragmatik düzeyde önemini göstermektedir. Eşitlik durumu yalnızca Tanrı ile sınırlı olmayıp, İsa'nın takipçilerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Öğrencilik teması Salome tarafından gündeme getirilir ("Ben senin öğrencim") ve İsa'nın ikinci yorumu sadece Tanrı'nın değil, aynı zamanda ideal öğrencinin de eşitlikle karakterize edildiğini gösterir ("Eğer biri eşitse, o kişi ışıkla dolacaktır"). Bu sonuç şu şekilde okunabilir: 49 Irenaeus, Adv. haa. 1.2.6; bkz. Me'nard, L'e'vangile selon Thomas, 162. Menard, Gos'u düşünüyor. Gerçek 25.8 de Gos'a paralel olacak. Thom. 61, fakat ƵwƵ fiili Hakikat İncili'nin bu pasajında başka bir anlamla, 'saçma' anlamında kullanılmaktadır; bkz. Harold W. Attridge ve George W. MacRae, 'The Gospel of Truth', Nag Hammadi Codex I (The Jung Codex) (2 cilt; NHS 22-23; Leiden: E.J. Brill, 1985) 1.55-117; 2.39-135, özellikle. 1.95. 50 Bu pasajın Clement'e atfedilmesi için bkz. Robert P. Casey, Introduction to The Excerpta ex Theodoto of Clement of Alexandria (ed. Robert P. Casey; SD 1; Londra: Christophers, 1934), 30-33. 98 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 114 ---

İsa'nın takipçileri arasında bölünme yerine eşitlik ve birlik çağrısı.⁵¹ Yine Clement'in Theodotus'tan Alıntılarda bahsettiği Valentinianusçular, ilahi birlik ile insanlığın ideal durumu arasındaki bağlantı konusunda oldukça benzer bir görüşe sahipti. İlkel birliği insanlar arasındaki bölünmeyle karşılaştırdılar, ancak 'çok olmamıza rağmen yeniden bir olabilmemiz için' bu bölünmenin ortadan kaldırılmasını beklediler (Ƶ Æ E f ⁹⁰ d £ ⁹¹ Ø).⁵² Her ne kadar bu görüş Thomas'tan daha sonraki bir tarihe ait olsa da, Valentinianus'un benzetmesi hangi fikirlerin erken Hristiyan söylemindeki eşitlik diliyle ilişkilendirilebileceğini göstermeye hizmet eder.⁵³ 51 Bir yandan eşitlik ile ışık arasındaki bağlantı ve bir yandan da bölünme ve karanlık arasında olması, Thomas 24'ü akla getiriyor; burada 'aydınlanmış bir kişinin' ışığa sahip olduğu, ancak ışık tutmazsa karanlık olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu belirtiliyor. Burada bağlam açıkça paraenetiktir ve Thomas 61'in kapanmasının da paraenetik olduğu sonucunu desteklemektedir. 52 Clement, Hariç. Teod. 36.2. 53 Thomas 61'in, 'dünyevi', 'psişik' ve 'pnömatik' doğalar arasındaki üç katlı ayırım (örneğin, Exc. Theod. 54-56) ve ayrıca Pleroma ve Ogdoad'a yapılan göndermeler (örneğin, Exc. Theod. 26; 34-35; 63.2), Thomas'ta yoktur. Ancak Thomas İncili'nin bazı Valentinianusçular tarafından okunmuş olması ve onların inançlarını etkilemiş olması mümkündür. Martha Turner, esasen Valentinian öğretilerinin bir derlemesi olan Philip İncili'nde Thomasine'in sözlerinin büyük bir bölümünü tespit etmiştir; bkz. Martha Turner, Philip'e Göre İncil: Erken Hristiyan Koleksiyonunun Kaynakları ve Tutarlılığı (NHMS 38; Leiden: E. J. Brill, 1996). Layton, The Gnostic Scriptures'da Valentinianusçuların Thomas'ın geleneklerinden yararlandığını ileri sürmüş ancak gerçekte bunu iddia etmemiştir. Ayrıca Thomas İncili'nin başlangıcı ile Valentinus'un 4. parçası arasında da çarpıcı benzerlikler vardır; bunu başka bir yerde tartışmıştım; bkz. Dunderberg, 'Thomas'tan Valentinus'a'. İsa'nın Thomas 99'daki Sözleri

--- SAYFA 115 ---

Yeniden bir olma ümidi Thomas İncili'nde de açıkça gösterilmektedir (Gos. Thom. 4; 11; 22-23; 106).⁵⁴ Bir inananın ideal durumu olarak eşitlik en iyi bu bağlamda anlaşılır; Eşitlik durumu, insandaki ilahi uyumun yeniden sağlanmasının bir sonucudur. Bu durumda Salome'nin İsa'ya sorduğu sorudaki 'birden olmak' şeklindeki tuhaf ifadelerin, onun insanlar arasındaki ezeli birliği temsil ettiğine işaret ettiği de anlaşılabilir ve İsa da bu görüşü, eşitlikle karakterize edilen Tanrı'daki kökenine atıfta bulunarak onaylar. Sonuç olarak, eşitlik dili Thomas 61'de Yuhanna 5:18'deki kullanımından açıkça farklı bir tarzda kullanılmaktadır. Yuhanna 5:18'de can alıcı konu Mesih'in Tanrı ile eşitliği iken, Tomas 61'de eşitlik hem Tanrı'nın hem de İsa'nın takipçilerinin ideal durumunun karakteristik bir özelliğidir. Tanrı'nın ve ilahi alemin özelliği olan eşitliğe katılabilirler. Sözün sonucunun gösterdiği gibi, Tanrı'nın eşitliği, İsa'nın takipçileri arasındaki eşitlik idealiyle bağlantılıdır. Bu aslında Thomas'ın başkaları üzerinde otorite iddiasında bulunanlara yönelik eleştirisiyle uyumludur (örneğin, Gos. Thom. 3).⁵⁵ Thomas 61, otoriteye dayalı hiyerarşik yapının 'Işıklı Dolu' olanlar arasındaki eşitliğin değiştirilmesi gerektiğini öne sürdüğü şeklinde okunabilir. Aslında John'da da benzer eğilimler tespit edilebiliyor ancak bunlar Thomas'ta olduğu gibi eşitlik diliyle ifade edilmiyor. Baba ile Oğul arasındaki birlik 54'tür. 'Bir olma' motifi için bkz. Uro, 'Is Thomas an Encratite Gospel?', Uro, Thomas at the Crossroads, 140-62. 55 Bkz. Uro, Thomas, 100-2. İsa'nın Thomas'taki 100 Sözü

--- SAYFA 116 ---

Yuhanna'da inanlılar için örnek teşkil edecek bir örnek olarak sunulmuştur (Yuhanna 17:11, 23-24), fakat yalnızca inanlıların karşılıklı birliği için bir model olarak. Yuhanna 15:15'te İsa, öğrencilerini 'hizmetkarlar' yerine 'dostlar' olarak adlandırır, ancak burada dostluğun eşitlik açısından değil, vahiy açısından tanımlanması dikkate değerdir (Yuhanna 10:35'te olduğu gibi). İsa öğrencilerini 'arkadaşlar' olarak adlandırdı çünkü onlar kendisine eşit olacakları için değil, mesajına açık bir dinleyici kitlesi oluşturdukları için. 6. 'TAPINAK' SÖZÜ (GOS. THOM. 71) 2. bölümde Riley'nin Thomas 71'de ("Bu evi [yıkacağım] ve onu inşa edebilecek kimse yok [...]") İsa'nın tapınak sözlerinin Johannines yorumuna karşı bir tepki olarak gördüğünü belirtmiştim. Ona göre, İsa'nın bedeni hakkında Tomas 71 ve Yuhanna 2:19-22'de ifade edilen farklı görüşler, bu metinlerin ardındaki toplulukların "burada tartışma içinde olduklarını, her birinin bu sözü benzer ama karşıt şekillerde, diğer müjde yazarlarının kullanımlarından farklı olarak kullandığını; birbirlerine cevap veriyorlar."⁵⁶ Hem Tomas 71'de hem de Yuhanna 2:19'da bu söz İsa'nın kendisine atfedilirken sinoptik İncillerde ve Elçilerin İşleri'nde yalancı tanıklara atfedilir (Markos 14:57-58; Matta 26:60-61; Elçilerin İşleri 6:13-14).⁵⁷ Yuhanna'da tapınak atasözü İsa'nın bedeninin dirilişine gönderme olarak yorumlanır (Yuhanna). 2:21-22). 56 Riley, Resurrection Reconsidered, 156. 57 Bu sözün bu versiyonları ve orijinal anlamı için bkz. Riley, Diriliş Yeniden Değerlendirildi, 134-46. İsa'nın Thomas 101'deki Sözleri

--- SAYFA 117 ---

Riley'nin yanı sıra pek çok bilim adamı aynı çağrışımın Thomas 71'de de gizli olduğunu savunuyor. Bertil Gärtner'in bu sözle ilgili analizi etkili oldu; bu aynı zamanda Riley'nin yorumu için de bir çıkış noktasıdır. Gärtner, bu deyişte bahsedilen 'ev'in İsa'nın bedeni için bir metafor olduğunu varsaymış ve deyişin sonucunu ("onu inşa edebilecek kimse yok") İsa'nın bedeninin dirilişine karşı bir Gnostik polemik olarak yorumlamıştır.⁵⁸ Gärtner'in görüşü, Thomas'ın "Gnostik editörü"nü karakterize ederken Lloyd Gaston tarafından benimsenmiştir. Gaston, bu editörün bu ifadeyi 'bedensel diriliş kavramına karşı bir polemik' olarak kullandığını savundu.⁵⁹ Ancak Gaston, daha önceki bir aşamada, sözde bahsedilen evin Kudüs'teki tapınağa gönderme yaptığını iddia etti. Bu nedenle bu söz, 'tapınak sözünün yalnızca yıkım anlamında olduğunu bilen bir geleneğe kadar uzanır.'⁶⁰ Gärtner'in Thomas 71'i okuması, Thomas İncili'nin Gnostik bir metin olduğu varsayımına dayanıyordu. Ancak Gärtner'e göre 'Gnostisizm', 'Büyük Kilise'nin ana geleneklerinden' farklı olan her şeyi ifade ediyordu.⁶¹ Bu tanım, bilimsel analiz için yararlı olamayacak kadar geniştir. Gärtner'in ikinci varsayımı, Thomas 71'in yazarının sadece tapınak atasözünü Johannine biçimiyle (Yuhanna 2:19) bilmekle kalmayıp aynı zamanda Johannine yorumunu da bildiğidir. Leiden: E.J. Brill, 1970), 152. 60 Age. 61 Gärtner, Ett nytt evangelium, 9. 102 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 118 ---

bunu İsa'nın bedeninin dirilişle ilişkilendiren söz (Yuhanna 2:21-22). Yalnızca bu varsayım Ga rtner'in Thomas'ı bedeninin yok edilmesiyle birleştirmesine olanak sağladı; sözün kendisi İsa'nın bedeninden hiç bahsetmiyor. Ga rtner'in Thomas 71 yorumunu benimsemesi, Riley'yi Yuhanna ve Thomas arasındaki ilişki konusunda kafa karıştırıcı bir değerlendirmeye yöneltti: Thomas'ın yazarının Yuhanna İncili'ni biliyor olabileceği görüşünü hem (Brown'a karşı) reddetti hem de (Thomas 71 nedeniyle) kabul etti.⁶² Riley, 'ev'in yalnızca Yuhanna'da değil aynı zamanda Thomas İncili'nin başka yerlerinde de bedeni ifade ettiği fikrine kanıt aradı. Ancak bu kanıt (Gos. Thom. 21, 48, 98) belirsizliğini koruyor. Thomas 98'e gelince, Riley, 'kılıcın, beden'in 'ev'i'ne karşı sınanan bireysel ruhun (münzevi) iradesi ve gücü olduğunu öne sürdü. Thomas 48'de, 'ev', ruhun ve göksel muadili birleşecek olan bedendir' ve Thomas 21, 'bir evde yaşayan bir ev sahibi gibi bedenlerinde ikamet eden ruhlar olarak resmedilen bireylere' gönderme yapıyor olarak anlaşılmalıdır.'⁶³ Temel nokta Bu kanıtın zorluğu, 'ev'in bedenle olan ilişkisinin bu üç deyişin hiçbirinde dile getirilmemesidir, ancak her durumda bu, Riley'nin bunları alegorik olarak okumasının sonucudur. Üstelik Thomas'ta veya başka yerlerde 'ev'in 'beden' anlamına gelmesi elbette bir mesele değil. Riley'nin 62. paragrafa ilişkin yorumuna verdiği yanıtta bkz. yukarıdaki ikinci bölüm, üçüncü bölüm. 63 Riley, Diriliş Yeniden Değerlendirildi, 152-53. Riley'nin Gos yorumuna benzer bir eleştiri için. Thom. 71, bkz. Cameron, 'Mitler ve Teoriler', 242; Stevan Davies, Riley'nin İncelemesi, Yeniden Diriliş Yeniden Değerlendirildi, JBL 116 (1997), 147-48. İsa'nın Thomas 103'teki Sözleri

--- SAYFA 119 ---

Thomas 71, Cameron, erken dönem Yahudi ve Hristiyan metinlerinde bulunabilecek 'ev' için bir düzineden fazla olası referans listeledi: . . . canın gökteki meskeni (örneğin, Örnek Can 128.36; 129.5; 132.21; 137.11), yaratılmış dünya (örneğin Bar 3:24), bilgeliğin evi (örneğin Özdeyiş 9:1; Efendim 14:24), beden (örneğin 2 Korintliler 5:1), benlik (örneğin, Gos. Truth 25.23), bir halk (örneğin, Matta 10:6; 15:24), aile yapısı (örneğin, Gos. Thom. 16, 48), kişinin ev eşyaları (örneğin, Josephus, Bell. 6.5.2 § 282), bir bina (örneğin, CMC 92.15), bir kraliyet sarayı (örneğin, Matta 11:8), birinin atalarının soyu (örneğin, Luka 1:27, 69), bir katip okulu (örneğin, Sir 51:23), kilise (örneğin, Herm. Sim. 9.14.1), Kudüs şehri (örneğin, Q 13:35) ya da Kudüs'teki Tapınak (örneğin, Yuhanna 2:16).⁶⁴ Thomas 71, 'ev'in yok edilmesini İsa'nın kendi eylemi olarak tanımlar; bu anlamda bu söz, İsa'nın Yahudilere tapınağı yıkmalarını söylediği Johannine'den ziyade sinoptik geleneğe daha yakındır (° Æ e Æe F, Yuhanna 2:19). Bu sözün Johannine tarafından yeniden formüle edilmesi, onu 'bu tapınak' İsa'nın bedenidir şeklindeki sonraki yoruma daha uygun hale getirdi.⁶⁵ Thomas 71'de tapınak deyişinin belirgin Johannine biçimine dair hiçbir izin bulunmaması, Gartner ve Riley'nin, bu sözün Yuhanna 1:19-23'te ifade edilen İsa'nın bedeninin dirilişle ilgili Johannine görüşüne karşı bir tepki olduğu yönündeki iddialarına karşı çıkıyor. 64 Cameron, 'Mitler ve Teoriler', 242. 65 Krş. Gaston, Başkasında Taş Yok, 71; E. P. Sanders, Jesus and Judaism (2. baskı; Londra: SCM, 1987), 73. 104 Jesus' I-Sayings in Thomas

--- SAYFA 120 ---

Üstelik Thomas 71'in alegorik olarak anlaşılması gerektiğini varsaymak da gerekli değil. Bu sözün aslında Kudüs'teki Tapınağın gerçekten yıkılmasına gönderme yapması da aynı derecede mümkündür. İlk Hristiyan metinlerinde Tapınak bir 'ev' olarak adlandırılmıştır (örneğin Markos 11:17//Mat. 21:13//Luka 19:46 [¼ Yeşaya 56:7]; Yuhanna 2:16-17) ve Thomas'ta yaygın olan kıyametle ilgili olmayan önyargı, Thomas 71'de sözü edilen 'ev'in Tapınak ile özdeşleştirilmesini dışlamaz.⁶⁶ Orada hiçbir Kuşkusuz, eskatolojik umutları Tapınağın yıkılmasıyla bağlantılı olan ilk Hristiyanlar. Matti Myllykoski, inandırıcı bir şekilde, tapınak atasözünün ilk olarak, İsa'nın Tapınağın yıkılmasından hemen sonra geri döneceğini düşünen Hristiyanlar tarafından yayıldığını ve Markos'un, bu sözü sahte tanıklara atfederek bu görüşe tepki gösterdiğini savundu.⁶⁷ Yuhanna'nın yazarı, bu sözün alegorik bir yorumunu vererek başka bir yola başvurdu. Thomas 71'deki 'kimse onu yeniden inşa etmeyecek' ifadesi, Tapınağın yıkılması ve sonunda yeniden inşa edilmesiyle bağlantılı eskatolojik beklentileri kınamaya yönelik bir başka girişim olarak görülebilir. Thomas'ın bu anlayışı 71, Thomas 3 ve 113'te kanıtlanan eskatolojilik karşıtı duruşla desteklenebilir. Üstelik Tapınağın eski haline getirilmesi Yahudilerin ortak umudu olduğundan, Thomas'ta bu umudun reddedilmesi ('kimse bu evi yeniden inşa etmeyecek' = 'kimse Tapınağı yeniden inşa etmeyecek') ⁶⁶ Pace Riley, Resurrection Reconsidered, 151. ⁶⁷ Matti Myllykoski, Die letzten Tage Jesu: Markus, Johannes, ihre Traditionen und die historische Frage (2 cilt; AASF Ser. B 256, 272; Helsinki: Finlandiya Bilim ve Edebiyat Akademisi, 1991-94) 1.53-7, 119-21; 2.183. İsa'nın Tomas 105'teki Sözleri

--- SAYFA 121 ---

bu müjdedeki Yahudi dini uygulamalarının reddedilmesiyle tamamen uyumlu olacaktır. Thomasine Hristiyanlarının Tapınağın yıkılmasını memnuniyetle karşılamak için dinsel ya da politik nedenleri olabilir, ancak bu olaya herhangi bir eskatolojik umut bağlamadılar.⁶⁸ Sonuç olarak Thomas 71, Thomasine ve Johannine Hristiyanları arasında bedeninin dirilişiyle ilgili bir çatışma olduğuna dair açık bir gösterge sunmuyor. Hem Tomas 71 hem de Yuhanna 2:19-22'nin Tapınağın yıkılmasıyla bağlantılı eskatolojik umutlara karşı eleştiri dile getirmesi mümkündür; birincisi eskatolojik olmayan bir yorumla ("kimse onu yeniden inşa etmeyecek"), ikincisi ise alegorik bir yorumla (tapınak = İsa'nın bedeni). Her iki yorumun da kronolojik olarak en iyi şekilde Yahudi Savaşı sonrasına, Tapınağın Romalılar tarafından yıkıldığı ve eski haline getirilmesine dair umutların azalmaya başladığı zamana yerleştirilmesidir.⁶⁹ 7. 'IŞIK BENİM' (GOS. THOM. 77) Hem Thomas İncili 77'de hem de Yuhanna'da (8:12; 9:5) İsa kendisini ışıkla özdeşleştirir. Bu, her iki müjdede de yaygın olan aydınlık-karanlık ikiliğinin bir parçasıdır (Yuhanna 1:5; 3:19; Gos. 68 Krş. Patterson, Gospel of Thomas, 149-50. ⁶⁹ Bu nedenle, Thomas 71'in bize tapınağın orijinal biçimini sunmasının çok olanaksız olduğunu düşünüyorum: tempo John D. Crossan, The Historical Jesus: The Life of a Mediterranean Jewish Peasant (San Francisco: Harper) & Row, 1991), 356. 106 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 122 ---

Thom. 24; 61).⁷⁰ Her ikisi de ışığın tüm dünyayı nasıl aydınlattığını da anlatır (Yuhanna 1:9; Gos. Thom. 24). Ancak bu İncillerde ışık tasvirlerinin kullanımında da önemli farklılıklar vardır. Yuhanna'da ışık, İsa'nın yeryüzündeki varlığıyla (1:9; 3:19; 9:5; 12:46) ve ona imanla (12:36, 46) yakından bağlantılıdır. Üstelik ışık tasviri, ya iyi ve kötü eylemlerle (3:20-21) ya da aydınlıkta ya da karanlıkta yürümekle (8:12; 11:9-10; 12:35) yaşam tarzıyla bağlantılıdır. Thomas'ta ışık, müminlerin geldiği ve geri dönecekleri bir küreyi ifade eder (Gos. Thom. 11; 50). Ayrıca ışık insanın içinde bulunabilir, ancak aynı zamanda karanlık 'içinde' veya 'karanlıkla dolu' olma olasılığı da vardır (Gos. Thom. 24; 61). Bu nedenle, Yuhanna ve Thomas'ta ışık imgeleri, iki müjde arasında herhangi bir özel ilişki varsaymayı garanti edemeyecek kadar farklıdır. Bu noktada aralarındaki birkaç tesadüf, ışıkla ilgili yaygın olarak kabul edilen basmakalıp düşünceleri yansıtıyor. Ne ilahi Figürlerin kendilerini ışıkla özdeşleştirmeleri (örneğin CH 1.6) istisnai bir durumdur, ne de aydınlık-karanlık ikiliği bu iki İncille sınırlı değildir; örneğin Kumran topluluğunun yazılarında (örneğin, 1QS 3.20-21) ve Pavlus ve Deutero-Pauline mektuplarında (1 Selanikliler 5:5; 2 Korintliler 6:14; Efesliler 5:8-14) bulunur. Thomas 77'de İsa'nın dünyanın yaratılışının faili olarak tasvir edilip edilmediği tamamen açık değildir. İsa kendisinden 'her şeyin' yaratıcısı ve hedefi olarak bahseder. ⁷⁰ Johannine yazılarında ve Thomas İncili'nde ışık tasvirlerinin daha kapsamlı bir incelemesi için bkz. Popkes, 'Erwagungen', 647-63. İsa'nın Thomas 107'deki Sözleri

--- SAYFA 123 ---

(pthrF), ancak 'hepsi'nin inanlılara (ve dolayısıyla Gos. Thom. 50'de olduğu gibi ilahi kökenlerine) mi yoksa görünür dünyaya mı atıfta bulunduğu kesin olarak bilinemez.⁷¹ İkinci görüş en azından 1 Korintliler 8:6 ile karşılaştırıldığında mümkündür; burada Sahidik Yeni Ahit'te pthrF tekil formuyla tercüme edilen Æ (Rom. 11:36'da olduğu gibi) şuna atıfta bulunmak için kullanılır: dünya. Eğer Thomas 77 dünyanın İsa tarafından yaratılışından söz ediyorsa, içeriği Yuhanna 1:3, 10'da onun hakkında söylenenlerle örtüşür. Ancak bu durumda bile yakın sözlü paralelliklerin olmayışı iki müjde arasındaki edebi ilişkiye aykırıdır. Aralarındaki bu benzerlik, Bilgeliğe yaratıcı rolünün verildiği Yahudi Bilgelik geleneklerinin bağımsız uyarlamalarından kaynaklanıyor olabilir (örneğin, Özdeyiş 3:19; Bilgelik Sol. 8:6; Philo, Det. pot. ins. 54; Fug. 109).⁷² Dahası, Yeni Ahit'te Thomas 77'ye en yakın paralellikler Yuhanna'da değil, Pavlus'un mektuplarında bulunur. İsa'nın Tomas 77'deki kendini tanımlaması, 1 Korintliler 8:6, Romalılar 11:36 ve Koloseliler 1:16.⁷³te Mesih hakkındaki ilahi ifadelerine benzer. Ancak bu pasajlar arasında bazı farklılıklar vardır. 1 Korintliler 8:6'da, Tanrı hem yaratıcı hem de her şeyin hedefi olarak kabul edilirken, Mesih aracıdır. Gos'un bu kısmının yorumlanması üzerine ⁷¹'de her üç yön de Tanrı ile ilişkilendirilir. Thom. 77, bkz. Marjanen, 'Thomas bir Gnostik İncil mi?', 121-24. ⁷² Bkz. Dunn, Christology, 165. ⁷³ Bu ifadelere Stoacı bir paralellik Marcus Aurelius Antoninus tarafından sağlanmıştır, Meditations, 4.23 (KCE F a Æ, K da Æ, N b Æ); bkz. C. H. Dodd, The Interpretation of the Fourth Gospel (Cambridge: Cambridge University Press, 1960), 188; Bo Reicke, 'A (B.3-4)', TDNT 5.892-93. 108 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 124 ---

Romalılar 11:36, Koloseliler 1:16 ise Mesih'i hem aracı hem de amaç olarak sunar. Tüm bu pasajların aksine, Thomas 77 İsa'yı yaratıcı olarak tanımlar ve onun aracı olduğundan bahsetmez. Bu nedenle, bu sözle yansıtılan Bilgelik Kristolojisi'nin doğrudan Pavlus'tan veya onun haleflerinden türetilmiş olması pek olası değildir. Bununla birlikte, yalnızca bu sözde ve Koloseliler 1:16'da İsa'nın (veya Mesih'in) herkesin hedefi olarak tasvir edilmesi dikkat çekicidir. Bu, Thomas 77'nin Bilgelik Kristolojisinin dötero-Pauline gelişimiyle ilişkili olduğunu gösteriyor. Elbette bu ihtimali kesin olarak ileri sürmek mümkün değildir. Koloseliler muhtemelen Pavlus sonrası bir mektup olsa da, Koloseliler 1:16'nın ait olduğu ilahi bölümü mektubun kendisinden çok daha eski olan gelenekleri barındırıyor olabilir. Özetle, Tomas 77 ile Yuhanna arasındaki benzerlikler büyük ihtimalle Hikmet geleneklerindeki ortak geçmişlerinden kaynaklanmaktadır.⁷⁴ Üstelik İsa'nın rolüne ilişkin olarak aralarında önemli bir kavramsal farklılık da vardır. Yuhanna, Ø edatını kullanarak, aynı zamanda 1 Korintliler 8:6 ve Koloseliler 1:16'da olduğu gibi, İsa'yı yaratılışın aracı olarak tanımlar. Bu nüans Thomas 77'de görünmüyor. ⁷⁴ Popkes, Gos'un olduğunu öne sürüyor. Thom. 77'nin Thomas İncili'ne daha sonra yapılan bir ekleme olabileceğini ve Yuhanna İncili'nin yeniden anlatımına dayanabileceğini ('Erwagungen', 673-74). Bununla birlikte, Thomas 77'nin daha sonraki bir aşamada eklendiğine ikna olmadım ve Yahudi Bilgelik geleneklerinde ışık imgesi çok geniş bir şekilde yaygın olduğundan, bu ifadede belirgin bir şekilde Johannine dilinin daha sonraki bir yansımasını görmeyi gerekli bulmuyorum. İsa'nın Thomas 109'daki Sözleri

--- SAYFA 125 ---

8. DİĞER PARALELLER (GOS. THOM. 23, 43 ve 104) Brown'un işaret ettiği gibi Thomas 23, Yuhanna İncili ile seçim fikri yoluyla bağlantılıdır.75 Ancak yine de bu benzerlik, Brown'un iddia ettiği gibi Tomas ve Yuhanna arasında belirgin bir ilişki olduğu anlamına gelmez, çünkü havarilerin İsa tarafından seçildiği fikri başka yerlerde de mevcuttur (örneğin Luka 6:13; Barn. 5:9). Efesliler 1:4, tüm Hristiyan topluluğunun dünyanın kuruluşundan önce zaten seçilmiş olduğu fikrini bile öne sürüyor. Yuhanna'da seçime Tomas 23'te olmayan iki özellik daha eşlik etmektedir. Birincisi, Yuhanna'da İsa'nın havarileri arasındaki bir hainden söz ettiği bölümlerde bahsedilmektedir (Yuhanna 6:70; 13:18). İkincisi, öğrencilerinin İsa tarafından seçilmesi, onların dünyada karşılaşacakları muhalefetle bağlantılıdır (Yuhanna 15:16, 19).76 Öte yandan Thomas 23'te seçim, gelecekteki bir olay olarak anlaşılır ("Sececeğim") ve bir olma idealiyle ilişkilendirilir. Üstelik sözde seçilenlerin sayısının sınırlı olacağı belirtiliyor. Bu noktada Thomas 23, Matta'daki paralel bir pasaja (22:14 "Çünkü çoğu çağrılır ama çok azı seçilir") Yuhanna'daki herhangi bir pasaja çok daha yakındır.77 Thomas 23 ve Yuhanna İncili bu nedenle farklı seçim geleneklerinin temsilcileridir. 75 Bkz. Brown, 'Thomas İncili ve Aziz Yuhanna İncili', 164. 76 Krş. Gottlob Schrenk, 'KCE^a ÆØ (C-E)', TDNT 4.168-76, özellikle. 172-74. 77 Bkz. Me'nard, L'e'vangile selon Thomas, 116. 110 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 126 ---

Yuhanna 8:25'te Yahudilerin İsa'nın kimliği sorusunu gündeme getirdiği tasvir ediliyor ("sen kimsin?", fr). Öğrenciler Thomas 43'te İsa'ya aynı soruyu sorduklarında, İsa onların 'Yahudiler gibi olduklarını' söyler. Thomas'taki bu fikir birleşimi, Koester'in Yuhanna 8:12-59'un ardındaki söz geleneklerine ilişkin hipotezini kabul etmeyi zorlaştırır. Ona göre Johannine yazarı, Thomas İncili de dahil olmak üzere Nag Hammadi yazılarından paralelliklerle doğrulanan İsa'nın geleneksel sözlerini ve içinde İsa'nın Yahudilerle tartışmasının bulunabileceği Papirüs Egerton78 tarafından onaylanan başka bir kaynağı bir araya getirdi. Ancak Thomas 43'te Yahudilerden bahsedilmesi, Koester'in Yuhanna 8'in arkasındaki kaynaklara ilişkin teorisiyle kötü bir şekilde örtüşmektedir.79 Bu teoriye göre Yahudilerden, Yuhanna ve Thomas'ın ortak sözler geleneğinde değil, İsa ile Yahudiler arasındaki anlaşmazlığı anlatan kaynaktan bahsedilmişti. Ancak görünen o ki durum böyle değil; dolayısıyla Thomas 43, Koester'in teorisini sorgulanabilir hale getiriyor. 78 Koester, 'Gnostic Sayings', 106. Elbette Papyrus Egerton 2'nin Johannine öncesi geleneğin tanığı olarak değeri tartışmalıdır. Papirüsün daha geç bir tarihe (M.S. 150-200) tarihlendirilme olasılığı, yakın zamanda P. Köln 255'in bir parçası olarak tanımlanmasıyla artırılmıştır; bkz. Michael Gronewald, 'Unbekanntes Evangelium oder Evangelienharmonie (Fragment aus dem 'Evangelium Egerton')', Ko'İner Papyri 6 (1987), 136-37; Dieter Lührmann, 'Das neue Fragment des PEgerton (PKo'İn 255)', The Four Gospels'de (ed. F. Van Segbroeck ve diğerleri; BETL 100; Leuven: Leuven University Press/Peeters, 1992), 2239-55, özellikle. 2246-47; Frans Neirynck, 'The Apocryphal Gospels and the Gospel of Mark', aynı kaynaktan, Evangelica II: 1982-1991 (BETL 99; Leuven: Leuven University Press/Peeters, 1991), 715-72, özellikle. 754. Yine de papirüsün hâlâ Yuhanna'dan bağımsız daha eski Yahudi-Hristiyan geleneklerini bünyesinde barındırıyor olması pekala mümkündür; bkz. Kurt Erlemann, 'Papyrus Egerton 2: 'Missing Link' zwischen synoptischer und johanneischer Tradition', NTS 42 (1996), 12-34. 79 Bkz. yukarıdaki ikinci bölüm, ikinci bölüm. İsa'nın Thomas 111'deki Sözleri

--- SAYFA 127 ---

Aslında Yuhanna 8:25 ile Tomas 43 arasındaki benzerlikler, iki pasaj arasında herhangi bir karşılıklı ilişki olduğunu öne sürmez. Yahudilerin İsa'yı yanlış anladıkları suçlaması şu ya da bu şekilde edebi bir bağımlılığa işaret etmez; çünkü bu özellik, her iki İncil'de de görülen Yahudiliğin olumsuz tablosuyla uyumludur. Üstelik İsa'nın kimliği sorusu ("Kimsin sen?") Yuhanna İncili'nden bağımsız olarak Tomas İncili'nde de yer alır (Gos. Thom. 61). Thomas 104 ve Yuhanna 8:46'da İsa'nın günahsız olduğu söylenir. Ancak anlatı bağlamları her iki yönde de doğrudan bir edebi bağımlılık önermek için çok farklıdır. Tomas 104, İsa'nın kendisinden dua etmesini ve oruç tutmasını isteyenlere verdiği yanıtı içermektedir: 'Ne günah işledim ya da nasıl yenildim?' Yuhanna 8:46 ise İsa'nın Yahudi muhaliflerini kendisine inanmamakla suçladığı bölüme aittir. Dahası, erken Hristiyan literatüründe İsa'nın günahsızlığına ilişkin daha geniş bir tartışmanın olduğuna dair kanıtlar vardır. Konuya İbraniler 4:15,80'de ve Matta'nın İsa'nın vaftiziyle ilgili anlatımında değinilmektedir; burada Vaftizci Yahya başlangıçta İsa'yı tövbe vaftiziyle vaftiz etmeyi reddeder ve sonunda yalnızca "tüm doğruluğu yerine getirmek" için razı olur (Mat. 3:14-15). Nasıralıların İncili, Matta İncili ile aynı "özür dileme sürecinin"81 parçasıydı, ancak annesi ve erkek kardeşlerinin Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edileceğini ileri sürerek bir adım daha ileri gitti, 80 Krş. Brown, Yuhanna'ya Göre İncil, 1.358. 81 Crossan, The Historical Jesus, 233. 112 İsa'nın Thomas'taki Sözleri

--- SAYFA 128 ---

İsa onlara katılmayı reddetti çünkü 'günahların bağışlanması için' vaftize ihtiyacı yoktu (Gos. Naz. 2).82 Sonuç olarak, İsa'nın günahsızlığına yönelik bu muameleye dayanarak Tomas 104 ile Yuhanna 8:46 arasında doğrudan bir temas olduğunu varsaymak gerekli değildir. En olası açıklama, yine, birbirlerinin bu tartışmadaki pozisyonlarını bilmeden ortak bir konu hakkındaki tartışmanın parçası olmalarıdır. 9. SONUÇ Bu bölümde tartışılan materyallerden çıkarılacak ilk sonuç, bunların Thomas ve Johannine metinleri arasında hiçbir açık edebi bağımlılık vakası sunmadıklarıdır. Aksine, her biri benzer Yahudi ve Hristiyan geleneklerini oldukça farklı şekillerde kullanıyordu. Bu sonuç, Thomas İncili ile Johannine yazıları arasında yakın bir bağlantı olduğunu varsayan her türlü görüşe şiddetle karşı çıkıyor: ya Thomas'ın Johannine topluluğu tarafından erken bir aşamada kullanıldığı ya da bu metinlerin arkasındaki toplulukların karşılıklı bir tartışma içinde olduğu yönünde. Bununla birlikte, bu bölümde incelenen kanıtlar, John ve Thomas'ın aynı konular hakkında bir tartışmanın parçası oldukları bir dizi noktayı ortaya çıkardı; ancak yazarları 82 Bu parça aslında Gos'a en yakın paralelliği sağlıyor. Thom. 104. Her pasaj, birisinin İsa'dan kültle ilgili bir eyleme katılmasının istendiğini ve İsa'nın günahsızlığını gösteren retorik bir soru sorarak bunu yapmayı reddettiğini anlatan bir özdeyiştir. İsa'nın Thomas 113'teki Sözleri

--- SAYFA 129 ---

birbirlerinin pozisyonlarını bilmiyorlardı. Yukarıda yapılan bazı gözlemler, bu ortak konuların İsa'nın sözleriyle ilgili en eski geleneklere dayanmadığını göstermektedir. Aksine, her iki müjde de bu sözlerin naklinde daha sonraki gelişmeleri yansıtıyor gibi görünüyor. Bu, John ve Thomas'ın hemen hemen aynı anda yazılmış olabileceği ihtimaline işaret ediyor. Yukarıda tartışılan kanıtların ışığında, MS 70 ile MS 100 arasındaki dönem, her iki müjde için de en olası tarihi sunacaktır. Bu öneri yukarıda belirtilen üç nokta ile desteklenebilir: (1) Yuhanna ve Tomas, İsa'nın 'Xesh'inin (æ) yalnızca onun acısını değil aynı zamanda bütünüyle dünyevi yaşamını ifade ettiği fikrine sahipti; Bu görüşe en yakın benzetmeler 1. Timoteos'ta, İbraniler'de ve Havarisel Babaların metinlerinde bulunabilir. (2) Tapınak deyişi Yuhanna 2:19 ve Tomas 71'de farklı versiyonlarda yer almasına rağmen, onların bu söze ilişkin yorumları, Kudüs'teki yıkılan tapınağın yeniden inşasının artık mümkün görünmediği Yahudi Savaşı sonrası bir ortamı (muhtemelen Markos 14:57-58'in yaptığı gibi) varsayıyordu. (3) İsa'nın günahsızlığı, Thomas 104 ve Yuhanna 8:46'ya ek olarak, yukarıda önerilen MS 70 ile MS 100 arasındaki zaman aralığından daha eski olmayan metinlerde de tartışılmaktadır: İbraniler (4:15); Matta (3:14-15) ve Nazorluların İncili (bölüm 2). Ayrıca Thomas 77'de ve Deutero-Pauline Koloseliler'de (1:16) İsa aynı şekilde -her şeyin hedefi olarak- anlatılmıştır. 114 İsa'nın Sözleri Thomas'ta eşitliğin ya Tanrı'nın ya da ilahi alemin bir niteliği olarak tanımlanma şekli

--- SAYFA 130 ---

Thomas 61, eğer varsa, Yuhanna 5:18'e yalnızca çok uzak bir paralellik sundu; Thomas'ta eksik olan, Johannine'in İsa'nın Tanrı'ya eşit olduğu iddiasıydı. Thomas 61'de eşitlikten söz edilme şekline en yakın benzetme aslında ikinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Valentinianus Hristiyanlığına tanıklık eden metinlerde bulunmuştur (Clement'in Theodotus'tan Alıntılar; Üçlü Risale). Ancak bundan Thomas'ın Valentinianus'un teolojisini varsaydığı ve bu nedenle çok daha sonraki bir kökene sahip olduğu sonucu çıkarılamaz, çünkü Valentinianus'un Thomas İncili'ne veya şimdi onun içinde yer alan geleneklere erişimi olması mümkündür. İsa'nın Thomas 115'teki Sözleri

--- SAYFA 131 ---

5 Yuhanna İncili'ndeki Sevgili Mürit Bu kitaptaki sonraki üç bölüm, Yuhanna İncili'nde aynı anda hem büyük öneme sahip bir Figür, hem de bulunması zor bir karakter olan esrarengiz "İsa'nın sevdiği öğrenciye" ayrılmıştır. O, yalnızca İsa'nın en yakın takipçilerinden biri olarak değil, aynı zamanda bu müjdenin yazarı olarak da tanıtılır (Yuhanna 21:24). Önemli rolüne rağmen, Yuhanna'nın yalnızca belirli pasajlarında adı geçmektedir (13:21-30; 19:25-27; 20:2-10; 21:7, 20-25 ve muhtemelen 19:35-36) ve bu pasajlarda bile ortaya çıkışı ani olmuştur: Johannine hikâyesindeki hiçbir şey onun varlığına yol açmamıştır ya da onun sahnedan kaybolması onu uyarmamıştır. Sevindirici haberin dinleyicileri.¹ Üstelik, Sevgili Mürit 1'de görünmüyor. Sevgili Mürit'in Yuhanna 1:35-37'de adı geçen iki havariden biriyle özdeşleştirilmesini pek olası görmüyorum; bu sayı için özellikle bkz. Frans Neirynck, 'The Anonymous Disciple in John 1', aynı kaynakta, Evangelica II: 1982-1991 Collected Essays (BETL 99; Leuven: Leuven University Press/ Peeters, 1991), 617-49; bkz. ayrıca R. Alan Culpepper, John, the Son of Zebedee: The Life of a Legend (Studies on Personalities of the New Testament; Columbia: University of South Carolina Press, 1994), 59; Joachim Kugler, Der Junger, den Jesus liebte: Literarische, theologische und historische Untersuchungen zu

--- SAYFA 132 ---

hepsi sinoptik İncillerde, hatta Yuhanna'da kendisinden bahsedildiği pasajlarla sinoptik paralelliklerde bile yok. Sevgili Mürit'in Yuhanna'daki anlaşılması güç olması ve onun diğer kaynaklarda bulunmaması, bilim adamlarının çoğunu, bu Şeklin Yuhanna İncili'nin yazarının elinde bulunan daha önceki geleneklere ikincil olarak eklendiği varsayımına yöneltmiştir. Ben de Yuhanna'da Sevgili Mürit'ten söz edilen pasajların sinoptik müjdelere bağlı olduğuna inanan bilim adamlarıyla aynı fikirdeyim. Örneğin, Şeytan'ın Yahuda'ya girdiğine ilişkin Johannine notu (Yuhanna 13:27), Luka 22:3'ü varsayıyor gibi görünüyor; bu, büyük ihtimalle Luka'nın Markos 14:10'a yazdığı editoryal eklemidir ve Yuhanna 20:2-10, Petrus'un Luka 24:12'deki İsa'nın mezarını ziyaretinin kısa anlatımının anlatısal bir detaylandırması olarak görülebilir. Sevgili Mürit'in Yuhanna'da yer aldığı tüm pasajlar Yuhanna 21 ile aynı Johannine katmanına aittir ve bu katmanın yazarı ikna edici olarak sinoptik müjdeleri biliyordu.³ Bununla birlikte, bu konularda önemli anlaşmazlıklar var. Bazı akademisyenler Sevgili Mürit'i tanıtan pasajların sinoptiklere bağlı olmadığını konusunda ısrar ediyorlar, ancak onlar bile genellikle Sevgili Mürit Figürünün einer Schlusselform johanischer Theologie und Geschichte tarafından kullanılan daha önceki geleneklerde yer almadığını kabul ediyorlar; mit einem Exkurs über die Brotrede in Joh 6 (SBB 16; Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1988), 421-24. 2 Bkz. Frans Neirynck, 'John and the Synoptics: The Empty Tomb Stories', aynı kaynakta, Evangelica II, 571-600, özellikle. 582-95. 3 Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 157-79, 298-306, 340-49. Elbette ki Kugler'in argümanına kolayca ikna oldum, çünkü bu benim Dunderberg, Johannes und die Synoptiker, passim'deki sonuçlarımla örtüşüyor. Yuhanna 117'deki Sevgili Mürit

--- SAYFA 133 ---

Johannine yazar(lar)ı.4 Yuhanna'daki Sevgili Mürit'ten söz eden pasajların altında yatan kaynakların Sinoptik İnciller mi yoksa onlardan bağımsız ayrı gelenekler mi olduğu sorusu benim argümanım için birincil öneme sahip değil. Ayrıca Sevgili Mürit'in Yuhanna'da anonim kalması da ilgi çekicidir. Yuhanna'da onun için kullanılan tek isim 'İsa'nın sevdiği öğrenci'dir. Bu merkezi figürün anonimliği, Yaşlı Yahya, Yuhanna Markos (çapraz başvuru Elçilerin İşleri 12:12), Lazarus (çapraz başvuru Yuhanna 11:3, 5), Matthias (çapraz başvuru Elçilerin İşleri 1:15-26), zengin genç (çapraz başvuru Markos) dahil olmak üzere çok sayıda kimlik belirleme girişimine yol açmıştır. 10:17-22), Pavlus (çapraz başvuru Gal. 2:20), Thomas, Magdalalı Meryem ve Andrew.5 Örneğin, Yuhanna'nın sinoptiklere bağımlı olduğunu düşünmeyen Jürgen Becker, Yuhanna'daki Sevgili Mürit'e yapılan tüm atıfları bu müjdenin son yazım katmanına atfederken; Jürgen Becker, *Das Evangelium des Johannes* (2 cilt; 3. baskı; O" TKNT 4; Gutersloh ve Würzburg: Gutersloher Verlagshaus ve Echter Verlag, 1991), 1.518-19. Benzer bir görüş için bkz. Marinus de Jonge, 'The Beloved Disciple and the Date of the Gospel of John', *Text and Interpretation: Studies in the New Testament Presented to Matthew Black* (ed. Ernest Best ve R. McL. Wilson; Cambridge: Cambridge University Press, 1979), 99-114, özellikle. 107-8; Culpepper, John, the Son of Zebedee, 72.5 Tüm bu tanımlamaları tartışmayı gerekli bulmuyorum, çünkü onlar Sevgili Mürit hakkında yakın zamanda yapılan diğer çalışmalarda yeterince analiz edilmiştir; bkz. Kugler, *Der Junger, den Jesus liebte*, 439-48; Culpepper, *Zebedi'nin Oğlu John*, 72-84; James H. Charlesworth, *Sevgili Mürit: Yuhanna İncili'ni Kimin Tanığı Doğruluyor?* (Valley Forge, Pennsylvania: Trinity Press International, 1995), 127-224. Magdalalı Meryem Ramon K. Jusino, 'Mary Magdalene, Dördüncü İncil'in yazarı' [<http://www.BelovedDisciple.org>, 14 Ekim 2005'te görüntülendi] ve Esther A. de Boer, 'Meryem İncili: Bir Gnostik ve İncil'deki Mary Magdalene'in Ötesinde' (Th. D. Diss. Theologische Universiteit, Kampen, 2002), 169-79; ead., 'Mecdelli Meryem ve İsa'nın Sevdiği Mürit.' *Lectio diYcilor* 1/2000 [<http://www.lectio.unibe.ch>, 14 Ekim 2005'te görüntülendi]. Sevgili Müritin Andrew olduğu Klaus Berger tarafından öne sürülüyor, *Im Anfang war Johannes: Datierung und Theologie des vierten Evangeliums* (Stuttgart: Quell, 1997), 96-109. 118 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 134 ---

Bu konu bilimsel çalışmalarda bir süreliğine bir kenara bırakıldı, Martin Hengel ve James Charlesworth'un tam ölçekli monografileri ve diğer bilim adamlarının son önerileri yenilenen ilginin sinyali veriyor. Sevgili Mürit'in kimliğine yönelik yeni arayış aynı zamanda Yuhanna ve Thomas arasındaki ilişkiyle de bağlantılıdır; çünkü Charlesworth, DeConick ve Riley gibi, Suriyeli Yahuda Thomas geleneği ile Yuhanna İncili arasında bir bağlantı olduğunu öne sürmektedir, ancak John ve Thomas'ın çelişkili müjdelere olduğu yönündeki teorilerini kabul etmemektedir. Aslında Charlesworth'un kitabının ana amacı, Johannine'in Sevgili Müritlerinin Thomas'la özdeşleştirilmesi gerektiğini göstermektir. Charlesworth'un teorisi yedinci bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacak ve burada Yuhanna'daki Sevgili Mürit Figürleri ile Thomas İncili'ndeki Thomas figürleri arasında daha yakın bir karşılaştırma yapacağım. Sekizinci bölümde, Yuhanna'da çizilen Sevgili Mürit resmine ilişkin anlayışımızı nasıl tamamladıklarını görmek için erken Hristiyan metinlerinde resmedilen İsa'nın diğer sevgili öğrencilerine odaklanacağım. Bu bölümde Sevgili Mürit'in Johannine portresine odaklanacağım. 1. SEVGİLİ MÜSLÜMANIN TANIMI BELİRTİLEBİLİR Mİ? Hengel'in Sevgili Mürit hakkındaki çalışmasında bu Figürün kimliği cevaplanması gereken Johannine sorusudur. Hengel'in önerisi, Yuhanna 119'daki Sevgili Mürit Yuhanna İncili'nin editörlerinin

--- SAYFA 135 ---

Sevgili Mürit'e kasıtlı olarak çifte bir kimlik vermiştir: Mevcut Figürü iki ünlü John'un, Zebedi'nin oğlu John ve Yaşlı John'un özelliklerini içermektedir.6 Buna karşılık Charlesworth, Sevgili Mürit'in Thomas'la özdeşleştirilmesi gerektiğinde ısrar eder.7 Aksi takdirde farklı olan bu iki öneriyi bir araya getiren şey, onların 'örtülü bir yolu' varsaymalarıdır,8 6 Martin Hengel, *The Johannine Question* (çev. John Bowden; Londra/ Philadelphia: SCM Press/Trinity Press International, 1989); id., *Die johanneische Frage: Ein Lösungsversuch* (WUNT 67; Tübingen: Mohr, 1993). Hengel, Dördüncü İncil'in arkasındaki iki Yuhanna hakkındaki görüşünü, bu metnin şu anki başlığının (PÆ^{aa} Ø CEÆ a) olduğunu ileri sürerek desteklemektedir. Ø) editörlerinden kaynaklanmaktadır (The Johannine Question, 74-76; Die johanneische Frage, 204-9). Ancak bu teori, Hartwig Thyen ve Michael Theobald'ın da gösterdiği gibi savunulamaz. Müjdelerin başlıkları büyük ihtimalle kanonlaşma sürecinde, bu müjdelerin birbirinden ayırt edilmesi gerektiğinde gerekli hale geldi. Üstelik Theobald, Turner'ın, Hengel'in büyük ölçüde üzerine inşa ettiği P66'da (Papyrus Bodmer II) bile başlığın 'sonradan eklenen bir şey gibi görüldüğü' yönündeki değerlendirmesine gönderme yapıyor. Krş. Hartwig Thyen, 'Noch einmal: Johannes 21 und 'der Junger, den Jesus liebte', *Texts and Contexts: Biblical Texts in its Textual and Situational Contexts* (FS Lars Hartman; ed. Torn Fornberg ve David Hellholm; Oslo vb.: Scandinavian University Press, 1995), 147-89 (157 n. 29); Michael Theobald, 'Der Junger, den Jesus liebte: Beobachtungen zum anlatin Konzept der johanneischen Redaktion', *Geschichte—Tradition—ReXexion* (FS Martin Hengel), cilt. 3: *Fruhes Christentum* (ed. Hubert Cancik, Hermann Lichtenberger ve Peter Schafer; Tübingen: Mohr, 1996), 219-55 (251). Üstelik Hengel'in ataerkil tanıkları kullanması eleştirildi; bkz. Culpepper, John, the Son of Zebedee, 307: 'Tartışmanın temel taşı - Yaşlı Yuhanna'nın (Papias'taki tek bir referanstan) 2. Yuhanna 1 ve 3. Yuhanna 1'in en büyüğü ile özdeşleştirilmesi, bunun üzerine inşa edilen tartışmanın ağırlığını taşımayacaktır.' Hengel'in patristik kanıtları sorunlu kullanımıyla ilgili daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Randar Tasmuth, 'The Disciple with Many Many Yüzler: Martin Hengel ve James H. Charlesworth'un Sevgili Mürit'e İlgili Teorileri' (Th.D. Diss., Helsinki Üniversitesi, 2004), 71-112. 7 Charlesworth, Sevgili Mürit, kısa not. 8 Hengel, *Johannine Sorunu*, 132 (¼ Die johanneische Frage, 321). 120 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 136 ---

ya da müjdenin yazarı (ya da editörleri) tarafından 'algısal okuyucular' olarak adlandırılan kişilere doğru çözümün ima edildiği 'son derece incelikli yollar'9. (Görünüşe göre, eğer bu teorilerle aynı fikirde değilseniz, bu sadece algı eksikliğinizi gösterir!) Benzer bir ikna stratejisi, Esther de Boer'in yakın zamanda Sevgili Mürit'i Mecdelli Meryem ile özdeşleştirme girişiminde de gereklidir. Bu önerinin bariz zorluğu, Yuhanna'da Sevgili Mürit'e atıfta bulunurken eril tanımlıkların ve zamirlerin kullanılmasıdır. De Boer bunu, benim görüşüme göre savunulamaz bir şekilde, Sevgili Mürit'in kadın kimliğini fazla açık hale getirmeme çabası olarak açıklıyor: . . . İsa'nın sevdiği havarinin (ve diğer anonim havarilerin) durumunda anonimlik Yuhanna'nın yazarı için bu kadar önemli olsaydı, eril dilbilgisinin kullanımı anonimliği, okuyuculara müridin en az bir önemli özelliğini, yani onun bir kadın olduğunu açıkça ortaya koyacak olan dişil dilbilgisi kullanımından daha iyi bir şekilde garanti eder miydi? 21. 11 De Boer, 'The Gospel of Mary', 174. Meryem'i Sevgili Mürit ile özdeşleştirmeyi zorlaştıran şey, gramer referanslarına ek olarak Yuhanna 19:26'da İsa tarafından 'oğul' olarak adlandırılmasıdır (çapraz başvuru Charlesworth, *The Beloved Disciple*, 5-6). Bu ayetteki "işte oğlun" ve "işte annen" cümleleri arasındaki paralellik, de Boer'in "oğul" ifadesinin burada İsa'nın kendisine atıfta bulunacağı yönündeki iddiasını savunulamaz kılmaktadır. Üstelik Mecdelli Meryem ve Sevgili Öğrenci Yuhanna 20:2'de farklı kişiler olarak tasvir ediliyor. De Boer'in bu ayetteki 'İsa'nın sevdiği diğer öğrenci' ifadesinin 'Mecdelli Meryem ya da Petrus'un İsa'nın sevdiği öğrenci olabileceği seçeneğini açık bıraktığı' yönündeki teorisi. . . 19,25-27'de ("Meryem İncili", 173) daha önce adı geçen kişi gergin görünüyor. Yuhanna 20:2'yi okumanın daha doğal yolu, Yuhanna 121'deki Sevgili Öğrenci'dir.

--- SAYFA 137 ---

Hengel, Charlesworth ve de Boer'in Sevgili Mürit'in kimliği hakkında bu kadar farklı teorilere varmaları gerçeği, onların "incelikli" argümanlarının diğer bilim adamlarını ikna edecek sonuçlar üretmediğini gösteriyor. Bu nedenle, bu yeni teorilerin Sevgili Mürit'in kimliğine yönelik yeni arayışlara son vermesi pek olası değildir. Aynı zamanda, Sevgili Mürit'i tespit etmeye yönelik tüm girişimin meşruluğuna ilişkin diğer yakın tarihli çalışmalarda ifade edilen kapsamlı şüpheleri de ortadan kaldırmıyorlar. Kevin Quast'ın bu şekilde ilgili çalışmasında belirttiği gibi, 'Sevgili Mürit için yüzyıllardır süren yoğun ve geniş kapsamlı araştırma kimseyi tatmin etmediyse, o zaman belki de metinle ilgili farklı sorular sormanın zamanı gelmiştir.'¹² 2. JOHANNINE TOPLULUĞUNUN KURUCUSU VE LİDERİ? Sevgili Mürit'in kimliğini belirlemeyi mümkün bulmayan bilim adamları bile onun Johannine toplumu için büyük önem taşıyan tarihi bir Figür olduğunu düşünüyor. Meryem bu görüşü İsa'nın iki öğrencisine ilettiler; bunların arasında zaten bilinen (Yuhanna 20:2'deki kesin makaleye dikkat edin) diğeri Sevgili Mürit'ti. 12 Kevin Quast, Peter and the Beloved Disciple: Figures for a Community in Crisis (JSNTSup 32; SheYeld: JSOT Press/SheYeld Academic Press, 1989), 12. Kuğler ayrıca Sevgili Mürit'in kimliğini ifşa etmeye yönelik tüm girişimlerde 'metin tarafından oluşturulan anonimlik her zaman çözülmesi ve yok edilmesi gereken olumsuz bir şey olarak kabul edilir.' (Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 448; ayrıca bkz. Thyen, 'Johannes 21', 156-57.)¹²² Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 138 ---

Bu terim genellikle Yuhanna İncili'nin, 'kardeşler arasında' 'bu öğrencinin ölmeyeceğine' dair bir söylentinin yayıldığını belirten bir açıklama içeren sonuçtan çıkarılır (Yuhanna 21:22-23). Ancak benim görüşüme göre, bu pasajın Johannine topluluğunun bilimsel inşası açısından değeri fazlasıyla abartılıyor. Johannine anlatıcı bu söylentiye İsa'nın söylediklerine ilişkin bir yanlış anlama olarak açıklar (Yuhanna 21:23). Çoğu bilim adamı, bu pasajın yalnızca Sevgili Mürit'in tarihi bir Figür olduğuna tanıklık etmekle kalmayıp, aynı zamanda onun Johannine topluluğunun kurucusu ve lideri olarak rolünün kanıtını da gördüğünü düşünüyor. Bu bilimsel fikir birliği bir dizi alıntıyla kanıtlanabilir, ancak son zamanlarda yapılan iki değerlendirme bu görüşü destekleyen ana argümanları yeterince göstermektedir: . . . Yuhanna 21, Sevgili Öğrencinin ölümüne değinerek onun gerçekten tarihi bir kişi olduğunu açıkça ortaya koyuyor. . . . Yuhanna 21:20-23'ten Johannine toplumunun Sevgili Mürit'in beklenmedik ölümü ve buna eşlik eden ortak inanç ve kimliklerine yönelik tehditle karşı karşıya kaldığını anlayabiliriz.¹³ Sevgili Mürit'i yalnızca sembolik bir Figür olarak yorumlayan çözümler, Yuhanna 21:20-23'te Sevgili Mürit'in ölümüyle ilgili endişeyi tatmin edici bir şekilde açıklamaz. Sık sık belirtildiği gibi sembolik Figürler ölmez. O zaman elimizde, İsa'nın veda konuşması, yargılanması, ölümü ve dirilişi gibi önemli sahnelerde idealize edilmiş bir rol verilmiş olan tarihsel bir Figür vardır.¹⁴ 13 Quast, Peter and the Beloved Disciple, 150. 14 Culpepper, John, the Son of Zebedee, 70; bkz. id., Johannine Okulu, 269; Dördüncü İncil'in Anatomisi, 47. Yuhanna 123'teki Sevgili Mürit

--- SAYFA 139 ---

Yuhanna 21:20-23 hakkındaki bu tür ifadeler kolaylıkla çoğaltılabilir.¹⁵ Bunların ortak noktası, (a) Johannine metnin Sevgili Mürit'in ölümünden söz ettiği ve (b) bunun onun tarihsel bir Figür olduğunu kanıtladığı varsayımdır. Ancak her iki varsayım da açıkça garanti edilmemektedir. Öncelikle, (b)'nin mutlaka (a)'dan kaynaklanmadığına dikkat edilmelidir: Bir kişinin ölümüne ilişkin bir açıklama, onun tarihselliği konusunda kesin bir kanıt sunmaz;¹⁶ Kurgusal karakterler de ölebilir. (En azından onların ölümüne ilişkin kayıtlardan Adem, Musa veya Agamemnon'un tarihsel kişiler olduğunu iddia etmeyeceğim.) Varsayım (a) ile ilgili ikinci, daha ciddi bir sorun daha var: Sevgili Mürit'in ölümünden Yuhanna 21:20-23'te açıkça bahsedilmiyor. Modern yorumcuların etkili yorumlarının tersine, Johannine metni, Johannine topluluğundaki bu müridin ölümünün yol açtığı derin umutsuzluğa ilişkin hiçbir açıklama içermediği gibi,¹⁷ onun 'ileri yaşına' ilişkin de herhangi bir ipucu yoktur. Charlesworth, *The Beloved Disciple*, xiv, xviii, 5, 13, 18, 20, 47, 65, vb.; Theo K. Heckel, *Vom Evangelium des Markus zum viergestaltigen Evangelium* (WUNT, 120; Tübingen: Mohr, 1999), 175, 180; Hengel, *Die johanneische Frage*, 213-14; de Jonge, 'Sevgili Mürit', 101; Hartwig Thyen, 'Johanneischen Theologie ve Kirche im Spiegel von Joh'un Entwicklungen İç Halleri. 21 und der Lieblingsjüngertexte des Evangeliums', *L'Evangile de Jean*: Kaynaklar, redaksiyon, teoloji (ed. Marinus de Jonge; BETL 44; Leuven: University Press, 1977), 259-99, özellikle. 293; aynı kaynaktan, 'Johannes 21', 162-64. 16 Kugler, *Sevgili Mürit'i Kurgusal bir Figür olarak görse de*, Yuhanna 21:20-23'ün onun ölümünden bahsettiğini düşünmektedir; Kugler, *Der Junger, den Jesus liebte*, 481-84. 17 Bkz. Theobald, 'Der Junger, den Jesus liebte', 250: '21,20-23 dient nicht der Aufarbeitung eines vermeintlichen Schocks, den die Gemeinde wegen 124 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 140 ---

bu onun hiç ölmeyeceği söylentisini tetikleyebilirdi.¹⁸ Metin, 'topluluğun kurucusu ve baş otoritesinin doğal ölümünden'¹⁹ söz etmiyor ve onun 'gizemli bir ölümle öldüğünü' de söylemiyor.²⁰ Tüm bu ayrıntılar, Sevgili Mürit'in Yuhanna'daki ölümsüzlüğüne ilişkin söylentiye dayanan bilimsel uydurmalarıdır. Aslında, Yuhanna 21:20-23'te ölümsüzlüğüne ilişkin düşünceleri tetikleyen şeyin Sevgili Öğrencinin ölümü olduğunu varsaymak gerekli değildir. Bu pasaj, geciken Parousia'nın yol açtığı sorunlarla ilgili olarak da yorumlanabilir. Bu durumda vurgu, İsa'nın sözlerinin koşullu ifadeleri üzerindedir ('İstersem', $\text{K} \text{ } \text{L} \text{ } \text{Ø}$). Ölümsüzlük umudunun koşullu ifadesine yapılan bu vurgu, İsa'nın Markos 9:1'deki ölümsüzlük vaadinin daha olumlu versiyonuyla çarpıcı bir tezat oluşturuyor: 'Doğrusu, size söylüyorum, burada duran bazıları var ki, Tanrı'nın krallığının güçle geldiğini görmeden ölümü tatmayacaklar.' Johannine yazarı, *seines Sterbens* ile belirtilen ölümsüzlük beklentisini açıklıyor ($\text{PCE I } \text{L} \text{ fi } \text{Æ Ø}$, Yuhanna 21:23). *erlitten hatte*. [Yuhanna 21, 20-23, topluluğun onun ölümü nedeniyle yaşayacağı şoku sindirmesine olanak vermez.] Bununla birlikte Theobald da metnin Sevgili Mürit'in ölümünü öngördüğünü düşünüyor (ibid. 249). 18 Sevgili Mürit'in ilerlemiş yaşı Hengel için özellikle hayati öneme sahiptir (örneğin, Johannine Sorunu, 134), ancak bu durum diğer bilim adamları tarafından da varsayılmaktadır; bkz., örneğin, Stephen R. Johnson, 'The Identity and Significance of the Neaniskos in Mark', *Forum* 8 (1992), 123-39 (136); Pagels, *İnancın Ötesinde*, 59; Theobald, 'Der Junger, den Jesus liebte', 250. 19 Böylece Terence V. Smith, *Petrine Tartışmaları Erken Hristiyanlıkta* Petrine Tartışmaları: İlk İki Yüzyılın Hristiyan Yazılarında Peter'a Tutumlar (WUNT 2/15; Tübingen: Mohr, 1985), 150. 20 Tom Thatcher, 'The Legend of the Beloved Disciple', *Jesus in Johan- dokuz Gelenek* (ed. Robert T. Fortna ve Tom Thatcher; Louisville: Westminster John Knox, 2001), 91-99 (99). Yuhanna 125'teki Sevgili Mürit

--- SAYFA 141 ---

Markos 9:1 gibi gelenekler İsa'nın sözlerinin yanlış bir yorumu olarak görülüyor. Yuhanna'nın sonundaki bu ifade özel bir öneme sahiptir, çünkü bu müjdede imanlılara ölümsüzlük sıklıkla vaat edilmektedir (Yuhanna 6:51, 58; 8:51; 11:25-26). Yuhanna 21:22-23'ü bu pasajların olası yanlış anlaşılmasına karşı bir uyarı olarak okumak mümkündür.21 Dolayısıyla Yuhanna 21, Sevgili Mürit'in bile ölüme maruz kaldığını söylüyor olarak okunabilir; zira İsa, bu öğrencinin o dönene kadar hayatta kalmasını istemez. Buradan okuyucu, müjdenin başka yerlerdeki ölümsüzlük vaatlerinin, fiziksel ölümden kaçınmak anlamında anlaşılması gerektiği sonucuna varabilir. Bu nokta bize apaçık görünebilir, ancak erken Hristiyanlık döneminde mutlaka böyle değildi. Menander'in ataerkil anlatımları, ölümsüzlük ile fiziksel ölümden kaçınmanın birbirinden her zaman net bir şekilde ayrılmadığını göstermektedir. Menander'in takipçilerine, kendisine vaftiz edilmeleri halinde fiziksel ölümden kaçınacakları anlamında ölümsüzlük sözü verdiği söyleniyor.22 Bu tür inançlar, fiziksel ölüm ile ölümsüzlüğün iki ayrı konu olduğunun açıklığı kavuşturulmasını gerekli kılabilirdi. Luka İncili kesinlikle bu yöndedir. Bu müjdede Markos 12:25'e, dirilişte payı olanların 'artık ölemeyeceklerini' belirten bir not eklenmiştir (Luka 20:36). Dolayısıyla Luka'nın versiyonunda ölümsüzlüğün, fiziksel ölümü dışlamayan gelecekteki bir nitelik olarak anlaşılması gerektiği açıkça belirtiliyor. 21 Bkz. Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 483. 22 Justin, 1. Apol. 26.4; Irenaeus, Haer. 1.23.5. Bunun gerçekten Menander'in özgün öğretisi mi, yoksa rakiplerinin bu öğretiyeye yönelik kötü niyetli yorumu mu olduğunu söylemek imkansızdır. 126 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 142 ---

Johannine'in ölümsüzlük sözlerini ve Sevgili Mürit'in bile ölüme maruz kaldığına dair beyanı bu arka planda anlamak mümkündür. Johannine pasajının Menander ve takipçilerine karşı bir tepki olarak yazıldığını varsaymak zorunda değiliz, ancak kalan kanıtlar, fiziksel ölümden kaçınma anlamına gelen ölümsüzlük fikrinin dolaşımda olduğunu ve Yuhanna İncili'nin yazıldığı MS birinci yüzyılın başında onunla mücadele edilmesi gerektiğini gösteriyor. Benim görüşüme göre bu ortam, Sevgili Mürit'in ölmeyeceğine dair söylentiye yaymak için yeterli bir gerekçe sunuyor; İsa'nın bu sözüyle ilgili tüm tartışmayı tetikleyen şeyin beklenmedik ölümü olduğu yönündeki yaygın varsayım gerekli değildir. Yuhanna 21:21-23 de bize, Sevgili Mürit'in Johannine topluluğunun kurucusu veya lideri olarak oynadığı role ilişkin sağlam kanıtlar sunmuyor. Onun bu toplulukla ilişkisi metinde açıklanmıyor; Johannine grubunun kurucusu ve/veya lideri olduğu söylenmiyor. Üstelik Johannine mektuplarında Sevgili Mürit'ten hiç bahsedilmemesi dikkat çekicidir. Eğer o, bilim adamlarının genellikle varsaydığı gibi, Johannine toplumu için bu kadar büyük önem taşıyan bir figürse, Johannine mektuplarının onun hakkında sessiz kalması gerçeği şaşırtıcıdan da ötedir. Çoğu bilim adamı bu zorluğu tamamen görmezden gelirken, Culpepper bunu çözmek için çaba gösterdi. Onun önerisi, 1. Yuhanna'da Sevgili Mürit'ten söz edilmediğidir çünkü bu mektupta adı geçen muhalifler 'onun otoritesini talep ediyorlardı.'23 Maalesef 23 Culpepper, The Johannine School, 282. Yuhanna 127'de Sevgili Mürit'ten kesinlikle söz edilmiyor.

--- SAYFA 143 ---

Bu görüş için 1 Yuhanna'daki kanıtlar. Cemaati terk edenlerin Sevgili Mürit'in yetkisine başvurdıkları ve onun onlarla başka bir şekilde ilişkili olmadığı iddiasını hiçbir yerde bulamıyoruz. Sevgili Mürit'in Johannine topluluğunun (veya topluluklarının) kurucusu ve/veya lideri olarak tarihsel figürüne dair kanıtlar sonuçta çok zayıf kalır.²⁴ 3. İDEAL HER ZAMAN PARADİGMATİK DEĞİLDİR Sevgili Mürit'in Johannin anlatısındaki karakterizasyonu onun kimliğinden veya Johannine topluluğu içindeki rolünden daha güvenle tartışılabilir. Akademisyenler onu genellikle 'ideal' bir karakter olarak tasvir eder, ancak bu adlandırma, Sevgili Mürit hakkında oldukça farklı anlayışlara yol açabilir. Bazı akademisyenler bunu Sevgili Mürit'in yalnızca edebi bir Figür olduğu anlamında kullanırlar. Bacon, Sevgili Mürit'i "tamamen ideal bir Figür" olarak tanımladığında, bu Figürün yalnızca "Xesh ve kanın müridi olmadığını" kastediyordu.²⁶ 24 Bu noktada Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 478-88 ile aynı fikirdeyim. 25 B. W. Bacon, The Fourth Gospel in Research and Debate: A Series of Essays on Problems Concerning the Origin and Value of the Apostle John (London—Leipzig: T. Fisher Unwin, 1910), 320. 26 Bacon, The Fourth Gospel, 317, 319. Ancak Bacon pek tutarlı değildi. ayrıca "İsa'nın sevdiği havari" ifadesinin tamamen ideal bir Figürden daha fazlası olduğunu iddia etti. Portre için çok gerçek bir adam oturdu. . . Bacon'a göre bu 'çok gerçek adam' Paul'dü ve Sevgili Mürit'i Zebedi'nin oğlu John'la karıştıran kişi yalnızca daha sonraki bir Johannine editörüydü (ibid. 325-26). 128 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 144 ---

Ancak günümüzde çoğu bilim insanı artık bu yorumu kabul etmiyor, Sevgili Mürit ile bağlantılı olarak 'ideal'i farklı bir şekilde anlıyor. Yukarıda görüldüğü gibi, Yuhanna İncili'nin iddia ettiği şey olmasına rağmen, o genellikle (benim görüşüme göre daha az inandırıcı olsa da) Johannine toplumunda önemli bir figür olarak kabul edilir, yine de İsa'nın en yakın takipçilerinin yakın çevresine ait değildi. Dolayısıyla bu akademisyenler, müjdedeki Sevgili Mürit resminin, tarihsel olarak tamamen güvenilir olmaması anlamında 'idealleştirilmiş' olduğunu, ancak Sevgili Mürit'in kendisinin tarihsel bir kişi olduğunu varsaymaktadır: 'şu anki (dördüncü İncil) Sevgili Mürit, Johannine geleneğinin erken dönemlerinde önemli bir oyuncu olan gerçek bir kişinin efsanevi bir uzantısı olabilir.'²⁷ Son olarak, 'ideal' terimi sıklıkla şununla ilişkilendirilir: Sevgili Öğrencinin mükemmel bir öğrenci olduğu iddiası: İsa'nın söylediklerini daha iyi anlayan ve ona inanmaya diğer öğrencilerden daha yatkın (Yuhanna 20:8) biri olarak tasvir edilir. Bu görüşle yakından bağlantılı olan, Sevgili Mürit'in, müjdeyi dinleyenler için gerçek öğrencilik standardını belirlemek için kullanılan paradigmatic bir Figür olduğu varsayımdır.²⁸ Sevgili Mürit ile bağlantılı olarak 'ideal' terimine eklenen bu farklı çağrışımlar, birbirini dışlayan değildir. Daha doğrusu, bunlar bilimsel çalışmalarda birbirleriyle birleşiyorlar ²⁷ Thatcher, 'The Legend of the Beloved Disciple', 96. Cf., örneğin, Thorwald Lorenzen, Der Lieblingsjünger im Johannesevangelium (SBS 55; Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1971), 82, 107-8; R. Alan Culpepper, The Johannine School: An Evaluation of the Johannine-School Hypothesis Based on the Nature of Ancient Schools (SBLDS 26; Missoula, Mont.: Scholars Press, 1975), 265, 270. ²⁸ Krş., örneğin Theobald, 'Der Junger, den Jesus liebte', 243. Yuhanna 129'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 145 ---

Sevgili Müridin görüşleri. Bu birleşme bazen sallantılı sonuçlara yol açmıştır. Örneğin, Sevgili Mürit'in bir rol model olarak yorumlanması, her ne kadar genellikle onun 'ideal' bir Figür olmasının apaçık bir sonucu olarak görülsede, olduğu gibi kabul edilemez. Antik metinlerde ideal figürler çok sayıda farklı işlev üstleniyordu; İdeal bir figürün davranış modeli olarak tasviri bunlardan yalnızca biriydi. John Collins ve George Nickelsburg, eski Yahudi metinlerindeki ideal figürleri sınıflandırırken, bu tür karakterlere atfedilen dört farklı rolü birbirinden ayırmışlardır. Aslına bakılırsa, (1) 'bir takım Figürler taklit edilebilecek örnekler olarak kolaylıkla kendilerine ödünç verilmektedir; bunlar paradigmatiktir.'²⁹ Ancak paradigmatik işlev, bazı Yahudi metinlerinde ideal Figürlerin sunumunda başarısız olur. Örneğin vizyoner literatürde ideal Figürler (2) "vahyin içeriğine ağırlık vermek ve içeriğini doğrulamak için"³⁰ kullanılırdı. Aynı şekilde, (3) mucize işçiler ve (4) eski Yahudi metinlerinde tasvir edilen eskatolojik Figürler, doğru davranışın paradigmatları değildir, ancak kendi ilgili işlevlerine sahiptir: Hanina ben Dosa'nın mucizevi çalışması. . . her halükarda taklidi kabul etmezdi. Mucize hikayeleri daha ziyade mucize yaratan kişiye hayranlık ve saygı uyandırmak ve onun yaşam tarzına doğaüstü bir hava katmak için tasarlanmıştır. Eskatolojik ²⁹ John J. Collins ve George W. E. Nickelsburg, Introduction to İdeal Figures in Ancient Judaism: ProWles and Paradigms (ed. John J. Collins ve George W. E. Nickelsburg; SBLSCS 12; Chico, Kaliforniya: Scholars Press, 1980), 7. 30 Collins ve Nickelsburg, 'Giriş', 8. 130 The Beloved Disciple John'da

--- SAYFA 146 ---

Figürler yine doğrudan taklit için modeller değildir ancak davranışı etkileyen ideallerin ifadesini verirler.³¹ Eski Yahudi yazılarında ideal Figürlere atfedilen işlevlerdeki bu çeşitlilik, Sevgili Mürit'in 'ideal' yönlerinin ve Johannine anlatısındaki işlevlerinin olağandan daha büyük bir kesinlikle tasvir edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yeniden değerlendirme, Richard Bauckham'ın Sevgili Mürit analizinde bir dereceye kadar zaten yer almıştır. Bauckham, Sevgili Mürit'in 'diğerleri için bir model olarak öğrencilik idealini temsil ettiği' yönündeki yaygın bilimsel görüş birliğini eleştirir.³² Bunun yerine, Bauckham şunu öne sürer: ' . . . Sevilen mürit, İncil anlatısında, onun ideal olarak İncil'in yazarı olmaya yeterli olduğunu gösterecek şekilde tasvir edilmiştir.'³³ Bu nokta dikkate değerdir, ancak Bauckham'ın kendisi de bunu Yuhanna İncili'nin tarihsel güvenilirliği hakkında aşırı güvenli bir görüşü desteklemek için kullanır. Bauckham, diğer şeylerin yanı sıra, Yuhanna İncili'nin "yazarını İsa'nın kişisel bir öğrencisi ve İncil öyküsündeki bazı olayların görgü tanığı olarak doğru bir şekilde sunduğunu" iddia eder.³⁴ Bu sonuca en büyük zorluk, Sevgili Mürit'in Johannine pasajlarına paralel olan sinoptik anlatımlarda bulunmamasıdır; burada kendisi ³¹ Collins ve Nickelsburg, 'Giriş', 8. ³² Richard Bauckham, 'The The İdeal Yazar Olarak Sevgili Mürit', JSNT 49 (1993), 21-44 (33). ³³ Bauckham, 'Sevgili Mürit', 24. ³⁴ Bauckham, 'Sevgili Mürit', 32. Yuhanna 131'deki Sevgili Mürit

--- SAYFA 147 ---

Bahsedilen ve Bauckham bu zorluğu çözmek için çok az şey yapıyor.³⁵ Bununla birlikte Bauckham, Sevgili Mürit'e atfedilen ideal özelliklerin, bu müjdeye özgünlük kazandıran kişi olarak rolüyle yakından bağlantılı olduğunu ve onun kelimenin olası diğer tüm anlamlarında da "ideal" bir Figür olduğunu varsaymanın gerekli olmadığını gösterdi. 4. İSA'NIN EN YAKIN MÜRİDİSİ Bauckham'ın, Johannine'in Sevgili Mürit portresinin, metni dinleyenler için örnek niteliğinde sayılamayacak birçok yönü olduğuna doğru bir şekilde işaret ettiğine inanıyorum. Son Akşam Yemeği'nde İsa'nın koynundaki konumu, çarşıdaki varlığı ve boş mezarı ziyareti, izleyici tarafından taklit edilemeyecek benzersiz özelliklerdir.³⁶ Sevgili Mürit, Yuhanna'da sıklıkla diğer karakterlerden üstün olarak tasvir edilir. Onun İsa'ya olan özel yakınlığı çeşitli şekillerde vurgulanmaktadır. İzleyicilere 'müritlerinden biri' olarak tanıtılıyor. . . İsa'nın sevdiği kişi' (Yuhanna 13:23) ve bu, ³⁵te ona verilen tek isimdir ve Bauckham, Johannine anlatımının güvenilirliğine ilişkin genel onaylamalardan memnundur, örneğin: 'Sevgili öğrencinin figürü redaktörden kaynaklanıyorsa, yazarın, İncil öyküsündeki önemli olaylara tanık olan İsa'nın kişisel bir öğrencisi olduğunu varsayarken yanılmış olamaz.' (Bauckham, 'Sevgili) Mürit', 32.) ³⁶ Bauckham, 'Sevgili Mürit', 33. 132 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 148 ---

anlatının tamamı (Yuhanna 19:26; 20:3; 21:7, 20). Ancak bu isim, iyi bilinen bir figür için mutlaka geleneksel olarak sabitlenmiş bir ifade değildir, çünkü müjdede 'İsa'nın sevdiği öğrenci' ifadesinin iki farklı biçimi kullanılmaktadır (n M^a Æ, Yuhanna 13:23; 19:26; 21:7, 20; n K Ø, Yuhanna 20:2). Bununla birlikte, bu isim, Johannine anlatısında Sevgili Mürit'i İsa'nın seçkin bir takipçisi yapar, çünkü bu veya benzer bir isim Yuhanna'da başka hiçbir öğrenci için kullanılmaz. Sevgili Mürit'in İsa'ya olan özel yakınlığı, anlatıcının onun "İsa'nın koynunda" yattığı şeklindeki ifadesinden de anlaşılmaktadır (K fiH Æ^o fiø F F) Son Akşam Yemeği'nde (Yuhanna 13:23). Bu söz, Sevgili Mürit'in bu yemekte şerefli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.³⁷ Bu, Yuhanna'da (13:25; 21:20) iki kez tekrarlandığı için, Sevgili Mürit'in vasıflandırılmasında açıkça vurgulanan bir husustur. Son Akşam Yemeği hikayesinde, Sevgili Mürit'in samimi konumu, havarileri İsa'nın hain hakkındaki sözleri karşısında şaşkına döndüklerinde, onun diğer öğrenciler ile İsa arasındaki arabulucu rolüne zemin hazırlar (Yuhanna 13:23-25). Yuhanna 21:20'de anılmasından da anlaşılacağı üzere bu noktaya da vurgu yapılıyor. ³⁷ Sjef van Tilborg, *Imaginative Love in John* (Biblical Interpretation Series 2; Leiden: E.J. Brill, 1993), 89, Sevgili Mürit ile bağlantılı olarak bahsedilen 'göğüs' kelimesini 'evlilikteki cinsel ilişkilere' ve 'rahimdeki bir çocuğa karşı koruyucu sevgiye' işaret olarak yorumluyor. Ona göre bu kelimenin kullanımı, diğer şeylerin yanı sıra, Johannine'in Sevgili Mürit'in hikayesi 'klasik ÆØ æÆ Æ fikri' açısından anlaşılmalıdır. Van Tilborg'un bahsetmediği şey, yemek durumunda 'koynunda' ifadesinin basitçe 'şeref konusunun yeri' anlamına gelebileceğidir (Rudolph Meyer, 'Æ^o', TDNT 3.824-26). Yuhanna 133'teki Sevgili Mürit

--- SAYFA 149 ---

Sevgili Mürit'i ayırt edici bir Figür yapan daha fazla özellik, Johannine Passion anlatımında (Yuhanna 18-19) tanıtılmaktadır. Yuhanna 18:15'te bahsi geçen 'diğer öğrencinin' Sevgili Mürit olup olmadığı tamamen kesin değildir.³⁸ Eğer öyle ise, ki muhtemel görüldüğü gibi³⁹, Johannine'in anlatımında onunla Petrus arasında bir tezat çizilebilir: Sevgili Mürit İsa'ya avluya kadar eşlik ederken, Petrus İsa'yı inkar etti (Yuhanna 18:17-18, 25-27). Bununla birlikte, Sevgili Mürit'in avluya kabulü (Petrus'un inkârının tersine) onun cesaretiyle değil, "basitçe" başrahiple tanışıklığının bir sonucu olarak açıklandığından, bu karşıtlığın potansiyeli Yuhanna'da tam anlamıyla kullanılmamaktadır. Sevgili Mürit, çarmıha gerilme sırasında orada bulunan tek öğrenci ve İsa'nın annesinin bakımını üstlendiği kişi olarak tasvir edilir (Yuhanna 19:25-27).⁴⁰ Aslında burada Sevgili Mürit'in görevi devralması sağlanmıştır. id., *Evangelica: Gospel Studies—E'tudes d'E'vangile: Toplu Denemeler* (BETL 60; Leuven: Leuven University Press/Peeters, 1982), 335-64, özellikle. 335-48. ³⁹ 'Diğer öğrenci', Sevgili Öğrenci'nin geleneksel olarak yaptığı gibi Yuhanna 18'de Petrus'la birlikte görünür (Yuhanna 13:23-24; 20:2-10 ve 21:1-14, 20-22); Sevgili Öğrenci Yuhanna 20:2'de 'diğer öğrenci' olarak anılır; ve Yuhanna 18:15'teki "diğer öğrenci"nin Sevgili Mürit ile özdeşleştirilmesi, onun çarmıha gerilme sırasındaki varlığını açıklayabilir (Yuhanna 19:25-27, 35-37). Kuşkusuz, son argüman ancak biraz ihtiyatla kullanılabilir, çünkü onun farklı pasajlarda birdenbire ortaya çıkması Johannine'in Sevgili Mürit tasvirine özgüdür. Onun 'tesadüfi karakteri' göz önüne alındığında (dolayısıyla Neiryneck, 'Diğer Mürit', 363), Sevgili Mürit, İsa'yı ilk önce avluya ve sonra çarmıha kadar takip ettiğine dair bir belirti olmaksızın çarmıhta mevcut olarak tasvir edilebilir. ⁴⁰ Yuhanna burada muhtemelen Luka'dan yararlanıyor. Markos'a göre tüm havariler İsa'yı Getsemani'de bırakmışken, Luka 23:49'da çarmıha gerilme sırasında birçok arkadaşının (ἄλλοι) orada olduğu belirtilmektedir. ¹³⁴ Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 150 ---

onun koruyucusu olmak. Bu görev İsa'nın kardeşlerine ait olacağı için, Sevgili Mürit'in onların yerine geçeceği belirtilmektedir.⁴¹ Bu yorum, Yuhanna 7'de İsa'nın kardeşleri hakkında çizilen, ona inanmadıklarının ve dolaylı olarak İsa'ya düşman olan dünyanın temsilcileri olduklarının söylendiği olumsuz tabloyla uyumludur (Yuhanna 7:5-7).⁴² Yuhanna'da Sevgili Mürit ile İsa'nın kardeşleri arasındaki örtülü karşıtlık. 19:25-27, aşağıda tartışılacağı gibi, Sevgili Mürit gibi bir Figürün gerekli hale geldiği tarihsel bir ortama dair ipuçları vermektedir. Sevgili Havarinin İsa'nın annesinin koruyucusu olduğu iddiası onun Yuhanna İncili'nin yazarı rolüyle doğrudan bağlantılı değildir. Bununla birlikte, bu sahne onun İsa'nın en güvenilir öğrencisi olduğu resmini güçlendiriyor ve bu da onun müjdenin güvenilir yazarı olarak tasvir edilmesine katkıda bulunuyor. Böylece Yuhanna 19:25-27 no 41 Krş. Anton Dauer, 'Das Wort des Gekreuzigten an seine Mutter und den 'Ju''nger den er liebte': Eine events-geschichtliche und theologische Untersuchung zu Joh 19,25-27', BZ 11 (1967), 222-239; BZ 12 (1968), 80-93, özellikle. 12.81-82; ayrıca bkz. Tilborg, Imaginative Love, 94 (ayrıca Dauer'in argümanlarına ilişkin bazı çekinceleri de ifade ediyor) ve Marinus Rese, 'Das Selbstzeugnis des Johannesevangeliums über seinen Verfasser', ETL 72 (1996), 75-111, özellikle. 95. 42 John Painter doğru bir şekilde şunu söylüyor: 'İsa'nın kardeşlerine yönelik muamele, Sevgili Mürit'i yüceltme eğilimine karşı okunmalıdır; John Painter, Just James: The Brother of Jesus in History and Tradition (Edinburgh: T. & T. Clark, 1999), 15. Ancak onun, İsa'nın kardeşlerinin 'açık inançsızlardan ziyade 'yanılabilir takipçiler' olarak tasvir edildiği' yönündeki önerisi (a.g.e. 17) daha az ikna edicidir. Yuhanna 7:5'te yapıldığı gibi, İsa'nın başka hiçbir "yanılabilir takipçisinin" İsa'ya inanmadığı söylenir; aslında onların imanı Yuhanna 12:42'de doğrulanmıştır. Üstelik Yuhanna 7:5'te İsa'nın kardeşlerinin inançsızlığının Yuhanna 12:38'de Yahudilerin inançsızlığına ilişkin daha genelleyici bir ifadede geçen aynı ifadeyle ("inanmadılar", PCE K1) ifade edilmesi dikkat çekicidir. Yuhanna 135'teki Sevgili Mürit

--- SAYFA 151 ---

şüphe 'Sevgili Mürit'in bir tür meşruiyetine' hizmet eder ve İsa'nın annesi 'belirli bir şekilde Johannine geleneğinin koruyucusu rolünü üstlenir.'⁴³ Yuhanna 20:2-10'da İsa'nın boş mezarında bulunan Sevgili Mürit'in hikayesi ya doğrudan Petrus'un Luka 24:12,44'teki ziyaretinin kısa anlatımına ya da buna benzer bir geleneğe dayanmaktadır.⁴⁵ Her iki durumda da, Sevgili, Mürit muhtemelen ilk hikayede yer almıyordu ancak ona Johannine'li bir yazar tarafından eklendi. Sevgili Mürit ile Petrus arasındaki ilişkiye gelince, çoğu kişinin yaptığı gibi bu hikayenin arkasında Johannine ve "Petrine" Hristiyanları arasında bir rekabet olduğunu öne sürmeyi gerekli bulmuyorum;⁴⁶ en azından boş mezarla olan ırkları böyle bir rekabete pek işaret etmiyor (Yuhanna 20:3-4). Petrus ile Yuhanna'da anlatılan Sevgili Havarî arasında herhangi bir tartışma yoktur (örneğin, Meryem İncili'nde Petrus ile Mecdelli Meryem arasında olduğu gibi).⁴⁷ Bununla birlikte, Sevgili Mürit'in Yuhanna 20:8'e olan inancı onu, bu bağlamda inancından bahsedilmeyen Petrus'tan üstün kılıyor gibi görünmektedir. Bu ayetin yorumunu sağlayan şey nedir? 43 Heikki Räisänen, Die Mutter Jesu im Neuen Testament (AASF Ser. B, 158; Helsinki: The Finland Academy of Science and Letters, 1969), 179-80. 44 Bu nedenle Neiryneck, Neiryneck, Evangelica, 365-455'te (özellikle 390-96, 399, 432-40, 452-55) yayınlanan çeşitli makalelerinde. Neiryneck'in görüşü Kugler tarafından benimsenmiştir, Der Junger, den Jesus liebte, 346-49. 45 Örneğin, Lorenzen, Der Lieblingsjunger, 28-29, 31-32; Quast, Peter and the Beloved Disciple, 107. 46 Cf., örneğin, Raymond E. Brown, The Gospel According to John (2 cilt; AB 29-29A; Garden City NJ: Doubleday, 1966/1970), 1004-7; Quast, Peter and the Beloved Disciple, 119. Petrus ve Sevgili Mürit arasındaki ilişkinin ilk Hristiyan gruplar arasındaki rekabeti yansıttığı yönündeki yorumların bir özeti için bkz. Smith, Petrine Controversies, 146-48. 47 Meryem İncili'ndeki Meryem için aşağıdaki yedinci bölümün üçüncü kısmına bakınız. 136 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 152 ---

Bununla birlikte, her iki öğrencinin de kutsal yazılar konusunda eşit derecede bilgisiz olduğuna işaret edilen şu anlatı bir yana, herkesin bildiği gibi zor bir şeydir: 'Çünkü onlar O'nun ölümden dirilmesi gerektiğini söyleyen kutsal yazıyı henüz anlamadılar' (Yuhanna 20:9 NRSV). Bazı alimler bu yorumu Sevgili Müridin istisnai imanının olumlu bir teyidi olarak yorumluyorlar. Bu durumda Yuhanna 20:9'un amacı şunu söylemek olacaktır: 'Her iki öğrencinin de kutsal yazılara ilişkin anlayış eksikliği . . . bunun yerine dirilişe olan inancın temeli olarak görmek geldi.'⁴⁸ Ancak bu öneri iman ile kutsal yazılar arasında Yuhanna'da savunulması mümkün olmayan bir karşıtlığı çağırıştırıyor. Çünkü bu müjdenin başka yerlerinde, kutsal yazıların doğru anlaşılması her zaman İsa'nın dirilişinin olumlu bir sonucu olarak sunulur (Yuhanna 2:22; 12:16). Aslında kutsal yazılara ilişkin olumlu değerlendirme Yuhanna 20:9'da da görülmektedir. Burada ilahi E harfi, doğru anlaşıldığında kutsal yazıların İsa'nın dirilişinin kaçınılmaz olduğunu gösterdiğini doğrulamak için kullanılmıştır. Üstelik, Pø ('henüz değil') sözcüğü, Yuhanna 2:22 ve 12:16'da olduğu gibi, burada kutsal yazıların gelecekte öğrenciler tarafından doğru şekilde anlaşılacağını öngörmektedir. Yuhanna 20:8 ve 20:9'un zor yan yana getirilmesine yönelik bir çözüm, Yuhanna 20:8'in Sevgili Mürit'in diriliş inancına gönderme yapmadığını varsaymak olacaktır. Anlatı bağlamında, Sevgili Mürit'in inancının beyanı, onun ikna olduğu anlamına basitçe anlaşılabilir.⁴⁸ Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 330. Benzer görüşler için bkz. Robert G. Maccini, Her Tanıklık Doğru: John'a Göre Kadınlar Olarak Tanıklar (JSNTSup 125; SheYeld: SheYeld Academic Press, 1996), 211; Rese, 'Selbstzeugnis', 96; Theobald, 'Der Junger, den Jesus liebte', 245-46. Yuhanna 137'deki Sevgili Mürit

--- SAYFA 153 ---

Meryem'in ona ve Petrus'a söylediklerinin bir kısmı: İsa'nın mezarı boştu (Yuhanna 20:2).⁴⁹ Bu yorum, anlatıcının Sevgili Mürit'in imanının sonradan ortaya çıkan hiçbir etkisinden bahsetmediği gerçeğini açıklayabilir: Hikayenin bu kısmı, kendisi ve Petrus'un 'evlerine döndükleri' şeklindeki basit sonuçla biter (20:10 NRSV).⁵⁰ Ancak bu teorinin açıklayamadığı şey, Yuhanna'da Ø Ø fiilinin mutlak kullanımıdır. 20:8. Bu kullanım, Sevgili Mürit'in imanının daha geniş bir anlamda anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedir (çapraz başvuru Yuhanna 19:35; 20:25, 29).⁵¹ Ancak Yuhanna 20:8'in Sevgili Mürit'in tam gelişmiş diriliş imanını ifade edip etmediği açık değildir.⁵² Yuhanna 20:9'da söylenenler dikkate alınırsa, belki de en iyisi şu sonuca varmaktır: 'onun imanı, Marta'ninki gibi ([Yuhanna] 11,27.39), tam bir anlayış gerektirmiyordu.'⁵³ Görmeye dayalı iman, Yuhanna'da düzenli olarak eleştirel yorumlara yol açması gerçeği (çapraz başvuru Yuhanna 4:48; 6:14-15) bu yorumu desteklemektedir. En önemlisi, Şüpheli Thomas'ın aşağıdaki öyküsünde (Yuhanna 20:24-29), onun görmeye dayalı inancı, görmeden inananların kutsamasıyla karşılaştırılıyor. Bu karşıtlık görgü tanıklarının inancının tamamen reddedilmesi anlamına gelmez. ⁴⁹ Kugler'de listelenen bu görüşün savunucularına göre, Der Junger, den Jesus liebte, 331 n. 2, artık Charlesworth, The Beloved Disciple (79, 83, 94'te) eklenebilir. ⁵⁰ Bkz. Paul S. Minear, 'Nerede olduğunu bilmiyoruz.' . . .': Yuhanna 20:2', Int 30 (1976), 125-39, özellikle. 127. ⁵¹ Theobald, 'Der Junger, den Jesus liebte', 235 n. 89; bkz. ayrıca Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 331; Graig Koester, 'Yuhanna İncili'ni İşitmek, Görmek ve İnanmak', Bib 70 (1989), 327-48, özellikle. 344. ⁵² Dikkat çekicidir ki, Ø Ø fiili Yuhanna 4:53'te İsa'nın dirilişine değinilmeden tamamen kullanılmıştır. ⁵³ Koester, 'İşitme', 344. 138 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 154 ---

Yuhanna 1:14'teki 'gördük' (ΚἜ ἸΕΛΕ) ifadesinden başlayarak, Yuhanna İncili boyunca onların tanıklıklarına verilen ağırlık dikkate alındığında. Ancak görmeden inananların bereketi, görgü tanıklarının imanına önemli bir boyut katmaktadır. Bu kutsamanın amacı, Johannine anlatısındaki karakterlerle karşılaştırıldığında, müjdeyi dinleyenlerin, artık İsa'yı göremeseler bile, ona inanmaları için eşit, hatta daha iyi bir fırsata sahip olduklarını göstermektir. Bu yön, Yuhanna 20:8-9'daki imanla kutsal yazıların tuhaf yan yana gelişini anlamamıza yardımcı olur. Anlatıdaki figürler mezarı inceleyebilse de müjdeyi dinleyenler için bu artık bir seçenek değildir. Anlatıcının kutsal metinlerin diriliş için yeterli kanıt içerdiği yönündeki iddiası bundan kaynaklanmaktadır. Boş mezarı görmek inanmak için şart değildir ancak dirilişin inandırıcılığını artırır. Bu durumda, Sevgili Mürit'in gördüklerine dayanan inancı ile müjdeyi ima eden okuyucuların kendi bilgilerine ve kutsal yazıların doğru yorumlanmasına dayanan inancı arasında kesin bir zıtlık yoktur. Yuhanna 20:8-9'da anlatıcı, hem Sevgili Mürit'in hem de kutsal yazıların aynı şeye, İsa'nın dirilişine tanıklık ettiğini doğrulamaktadır. Bu şekilde anlaşıldığında, Sevgili Mürit'in imanı, müjdeyi dinleyenler için örnek teşkil edecek nitelikte kabul edilebilir. Ancak burada bile Sevgili Mürit, ima edilen okuyucular için açıkça bir rol model olarak gösterilmiyor. Bunun yerine anlatıcı, inançlarının gerçek temeli olarak kutsal yazıların önemini vurguluyor. Yuhanna 21:1-14'te Sevgili Öğrenci, dirilen İsa'yı diğer öğrencilerden önce tanıyan kişi olarak tasvir edilir (Yuhanna 21:7). Ancak Yuhanna 139'daki Sevgili Mürit'in bu olup olmadığı belirsizliğini koruyor.

--- SAYFA 155 ---

tanınma, aslında onun İsa'yı daha iyi anladığını veya ona üstün bir inancını ima eder. Anlatıcı bu konuya özel bir ilgi göstermez. Sevgili Mürit'in Yuhanna İncili'ni yazdığı iddiası bu metnin sonunda ortaya atılmıştır (21:24-25). Bu iddia onun İsa'nın görgü tanığı olarak gösterilmesiyle yakından ilgilidir. Tanıklığının güvenilirliği, hem görgü tanığı hem de yazar rolü söz konusu olduğunda aynı şekilde vurgulanır (Yuhanna 19:35; 21:24). Ek olarak, Yuhanna 19:35'te görgü tanığının ifadesine atanan işlev, tüm müjdenin hedefiyle aynıdır (Yuhanna 20:30-31): her ikisinin de amacı, müjdeyi alan kişilerde iman uyandırmaktır.⁵⁴ 5. SEVGİLİ MÜRİD, PARAKLET VE İSA Yuhanna'da Sevgili Mürit'in tasvirinin sık sık öne sürüldüğü görülmektedir. Paraklit'inkiyle yakından ilişkilidir,⁵⁵ ancak bu bağlantı metinde şaşırtıcı derecede belirsiz kalır 54 Cf. Bernhard Bonsack, 'Der Presbyter des dritten Briefes und der geliēiebte Junger des Evangeliums nach Johannes', ZNW 79 (1988), 45-62, özellikle. 52-53. Bu amaç John'da nispeten yaygın bir özelliktir; aynı zamanda Vaftizci Yahya'ya (Yuhanna 1:7) ve bizzat İsa'ya (Yuhanna 11:15, 42; 14:29; 17:21) atıfta bulunularak da belirtilir. 55 örneğin, Culpepper, The Johannine School, 267-70; Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 435-38. 140 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 156 ---

Sevgili Mürit, Faraklit'e atfedilen özelliklerden yalnızca birini paylaşmaktadır: Hem kendisi hem de Faraklit, İsa'ya tanıklık etmektedir.⁵⁷ Ancak bu benzerlik, ikisi arasında özel bir bağlantı yaratmaz, çünkü Yuhanna'nın başka yerlerinde tüm havarilere İsa'ya tanıklık etmeleri söylenmiştir (15:27). Sevgili Mürit ile Paraklit arasında, aralarında özel bir benzerlik olduğunu düşündürecek başka hiçbir sözlü bağlantı yoktur. Aslında Sevgili Mürit'in tasviri, Johannine anlatısındaki Paraklit tasvirinden ziyade İsa tasviriyle daha yakından ilişkilidir. 'İsa'nın sevdiği öğrenci' unvanı, Baba'nın Oğul'u sevdiğine dair Yahya'nın beyanına benzer (Yuhanna 3:35; 5:20; 10:17; 15:19; 17:23-26). Üstelik Sevgili Mürit için kullanılan 'İsa'nın koynunda' ifadesi, Yuhanna 1:18.58'de İsa'nın 'Baba'nın koynunda' tasvirini hatırlatmaktadır. Hem Sevgili Öğrenci hem de İsa aynı zamanda görgü tanığı olarak tasvir edilmiştir: İsa, Baba'yı görmüş olandır (Yuhanna 5:19-20, 37; 6:46) ve Sevgili Mürit de İsa'yı görmüştür; İsa'nın Baba'ya tanıklık etmesi gibi, Sevgili Mürit de İsa'ya tanıklık eder. Son olarak İsa'nın tanıklığının güvenilirliği 56 Krş. Heckel, Evangelium, 82. 57 Paraklit'e atfedilen işlevler, İsa'ya tanıklık etmenin (Yuhanna 15:26) yanı sıra, İsa'yı yüceltmeyi (16:14), öğretmeyi ve sözlerini hatırlamayı (14:26) ve öğrencilerini gerçeğe yönlendirmeyi (14:16; 16:13) içerir. 58 Origen'in (Ioa'da 32.20.264) zaten fark ettiği, İsa ile Sevgili Öğrenci arasındaki bu benzerliğe, Yuhanna 13:23'ün neredeyse tüm modern yorumcuları tarafından işaret edilmiştir; bkz., örneğin, Charlesworth, The Beloved Disciple, 54; Dauer, 'Das Wort des Gekreuzigten', 237; Kugler, Der Junger, den Jesus liebte, 147 (önceki literatüre yapılan atıfların kapsamlı bir listesiyle birlikte); Quast, Peter ve Sevgili Mürit, 58; Rese, 'Selbstzeugnis', 91. Yuhanna 141'deki Sevgili Mürit

--- SAYFA 157 ---

Sevgili Öğrencinin ifadesine benzer bir şekilde anlatılmaktadır (Yuhanna 3:11, 32; 8:38). İsa ile Sevgili Mürit tasviri arasındaki benzerlik, bunun kasıtlı bir edebi araç olduğunu varsaymamıza yetecek kadar güçlüdür. Bu bize Yuhanna'da üçlü bir vahiy hiyerarşisi önermemizi sağlar. Bu hiyerarşi (1) Baba'nın sevgili Oğul'a öğrettiği ve gösterdiği şeye; (2) Babanın öğretisi oğul tarafından öğrencilerine açıklandı; ve (3) vahiy güvenilir bir şekilde belgelendi ve Sevgili Mürit tarafından müjdeyi dinleyenlere iletildi. Bu 'vahiy hiyerarşisi' ile vurgulanan şey, Baba'dan Oğul ve Sevgili Mürit aracılığıyla müjdeyi dinleyenlere kadar uzanan kesintisiz bir aktarım zincirinin olduğudur. Sevgili Mürit'in bu iletişim sürecindeki rolü, kısmen Yuhanna'da kendisi için kullanılan isimle açıklanmaktadır. Öğrencilerinin önünde Babasına tanıklık eden sevgili Oğul olduğuna göre, Oğul'un tanıklığını güvenilir bir şekilde aktaran Sevgili Öğrencinin de olması gerekir. Bu nedenle, 'İsa'nın sevdiği öğrenci' ifadesi, bu öğrencinin Yuhanna İncili'nin içeriğini meşrulaştıran kişi olarak işleviyle yakından ilgilidir. İsmi açıklanmaması, onun isminin değil, İsa'nın en yakın öğrencisi olma statüsünün önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla anonimlik, onun bu müjdenin garantörü olarak rolünü vurgulamaktadır.⁵⁹ Bu bakımdan, Johannine'in Sevgili Müridi, anonim 3. Yuhanna'nın Yaşlısı'na benzemektedir; bkz. Bonsack, 'Der Presbyter', 52. 142 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 158 ---

İnanıyorum ki, Johannine anlatısındaki 'İsa'nın sevdiği öğrenci' tanımıyla ilgili olarak bu kadar sonuca varılabilir. Ancak yedinci bölümde bu figürün ortaya atılmasının metin dışı başka nedenlerinin de olduğunu öne süreceğim. Ancak bu konuya dönmeden önce, Sevgili Öğrencinin İsa'nın söylediklerine dair daha iyi bir anlayışa veya gizli bilgiye sahip olduğu yönündeki popüler fikrin kısaca tartışılması gerekiyor. Benim görüşüme göre, bu yön John'da açık olmaktan uzaktır. Bu önemli bir nokta, çünkü Yuhanna'daki Sevgili Mürit ile diğer erken Hıristiyan yazılarında anlatıldığı gibi İsa'nın en sevilen öğrencileri arasındaki en önemli farkı tam da burada göreceğim. 6. ALGILAMALI MÜRİD? İsa'nın Yuhanna 1:18'de Baba'yı 'yorumlayan' (KÆ) olarak tanımlandığı gibi, Sevgili Mürit'in İsa'nın bir tercümanı olarak kabul edilebileceği sıklıkla öne sürülmüştür. Eğer bu rol Sevgili Mürit'i kapsayacak şekilde genişletilebilseydi, onda Kumran toplumdaki Doğruluk Öğretmeni'ne benzer bir Figür görülebilirdi.⁶⁰ Buna ek olarak birçok bilim adamı, Sevgili Mürit'in Yuhanna'da özellikle anlayışlı bir karakter olarak tasvir edildiğini, İsa'ya daha erken inanan ve onu 60 Krş. Jürgen Rolov, 'Der johanneische "Lieblingsjünger" und der Lehrer der Gerechtigkeit', NTS 15 (1968/69), 129-51. Yuhanna 143'teki Sevgili Mürit

--- SAYFA 159 ---

diğer öğrenciler de bunu yapar (çapraz başvuru Yuhanna 20:8 ve 21:7) ve onun sırdaşı olarak hareket ederler.⁶¹ Bununla birlikte, Sevgili Mürit'in bu şekilde tanımlanmasına ilişkin çok az metinsel kanıt vardır. İsa, Yuhanna 1:18'de Baba'nın tercümanı olarak sunulurken, Sevgili Mürit hakkında benzer bir ifadede bulunulmamaktadır. Yukarıda görüldüğü gibi, Yuhanna'daki işlevi her şeyden önce İsa'nın Baba hakkındaki yorumunun aktarılmasıdır. Sevgili Öğrencinin İsa'nın sırdaşı olduğu görüşü, Johannine'in Son Akşam Yemeği sahnesine ilişkin bilimsel açıklamalarda sıklıkla görülür (Yuhanna 13:21-30). Bu pasaj, geleneksel olarak, İsa'nın ihanet edenin kimliğini yalnızca Sevgili Mürit'e açıkladığını, onun da bazı nedenlerden dolayı bu bilgiyi diğer öğrencilerden sakladığını ima edecek şekilde okunur. Hikayenin bu şekilde okunması, İsa ve Sevgili Öğrencinin masada bir sırrı paylaştıklarını, diğer öğrencilerin ise olup bitenlerden tamamen habersiz kaldıklarını varsayar (Yuhanna 13:28). Ancak bu okuma kötü görünüyor. 'Bu metnin Sevgili Mürit'i 'İsa hakkında özel bir bilgiye sahip' olarak tanıttığı şeklinde anlaşılamayacağını ileri süren Quast'a katılıyorum.⁶² Metinde İsa'nın cevabını yalnızca Sevgili Mürit'in duyduğu söylenmiyor⁶³ ve metinde de 61 Cf., örneğin Dauer, 'Das Wort des Gekreuzigten', 11.237; David J. Hawkin, 'Johannin Redaksiyonunda Sevgili Mürit Motifinin İşlevi', Laval the'ologique et philosophique 33 (1977), 135-50, özellikle. 150; Pagels, Beyond Belief, 66 ('...sevgili öğrenci' ruhsal anlayışta Petrus'u geride bıraktı.'). Tilborg, Imaginative Love, 91. 62 Böylece Quast, Peter and the Beloved Disciple, 63, Hawkin'in yorumuna gönderme yapıyor ('The Function of the Beloved Disciple Motif', 143). 63 İsa'nın Yuhanna 13:26'daki cevabı Sevgili Öğrenciyle sınırlı değildir; muhatapları hiçbir şekilde tanımlamadan tanıtılıyor (IÆÆÆ F). 144 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 160 ---

Örneğin de Jonge'un iddia ettiği gibi, anlatının burada ya da daha sonraki bölümlerinde bir sırda ilişkini açık bir ipucu içermemelidir: 'Sevgili Mürit'in, Yahuda'nın efendisine ihanet edeceğini bilmesine izin verilmiştir. . . . Sevgili Mürit, bilgisini mürit arkadaşlarıyla paylaşmaz. . . .'64 Metin, örneğin, İsa ve Sevgili Mürit'in birbirleriyle 'sessiz bir şekilde' konuştuklarını söylemiyor, ancak bazı yorumcular Yuhanna 13'teki bu sahneyi bu şekilde okuyor.65 Yazar, Sevgili Mürit ve İsa'nın bir sırrı paylaştıklarını vurgulamak isteseydi, bu konunun hikayenin ilerleyen kısımlarında tekrar gündeme getirilmesi beklenebilirdi. Örneğin Yuhanna 21:20, İsa ile Sevgili Öğrenci arasındaki konuşmanın diğerlerinden gizli tutulduğunu açıklamak için iyi bir fırsat sağlayabilirdi, çünkü bu ayette Son Akşam Yemeğindeki Sevgili Öğrenciye başka göndermeler de yer alıyor. Benim görüşüme göre, Yuhanna 13:21-30, öğrencilerin yanlış anlamalarını anlatan tipik bir Johannine hikayesi olarak okunmalıdır. Yuhanna'daki yanlış anlamalar genellikle İsa'nın ölümü ve yüceltilmesiyle ilgili meselelerle ilgilidir66 ve burada da durum böyle görünüyor. İsa 64 de Jonge, 'The Beloved Disciple', 103 olamazdı. 65 Dolayısıyla Quast, Peter and the Beloved Disciple, 64: 'İsa, Sevgili Mürit'e sorunun sorulduğu sessiz tavırla cevap veriyordu.' Quast'ın burada bu görüşü desteklemesi biraz şaşırtıcı çünkü başka bir yerde Yuhanna 13:23-30'u yorumlarken gizlilik teorisini reddetmişti. 66 Bkz. R. Alan Culpepper, Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design (Philadelphia: Fortress, 1983), 163: 'Yanlış anlamalarda en sık görülen tema İsa'nın ölümü/dirilişi/yüceltilmesidir (sekiz kez: 2:19-21; 6:51-53; 7:33-36; 8:21-22; 12:32-34; 13:36-38; 14:4-6; 16:16-19).' Yuhanna 145'te Sevgili Öğrenci

--- SAYFA 161 ---

hainini tanımlamada daha açık. Önce bir lokmayı batırıp haine vereceğini söyledi; sonra lokmayı batırıp Yahuda'ya verdi (Yuhanna 13:26-27). Daha ne kadar netlik olabilir ki? Buna rağmen öğrenciler ihanet eden tanımlamada başarısız olurlar ve Yahuda'nın ayrılışıyla ilgili 'dünyevi' açıklamalar üzerinde düşünmeye başlarlar (Yuhanna 13:29). O halde anlatıcı, İsa'nın Yahuda'ya söylediği sözleri "masadaki hiç kimsenin" anlamadığını doğrular (Yuhanna 13:28). İsa ile Sevgili Öğrenci arasında masada özel bir konuşma yapılması fikri, Yuhanna 13:21-30'un, öğrencilerin yanlış anlamalarının öyküsü olarak okunmasıyla çelişir; bu, bu pasajın en doğal yorumu gibi görünmektedir. Keşke İsa ve Sevgili Mürit ihanet edenin kimliğini bilseydi, hiçbir yanlış anlaşılma olmazdı, çünkü bu durumda diğer öğrenciler ihanet eden hakkında bilgilendirilmezdi. Bu nedenle, Yuhanna 13'te anlatıcının, Sevgili Mürit'in diğer öğrencilerden daha fazlasını bildiğini veya daha anlayışlı olduğunu göstermeyi amaçladığı sonucunu buldum.67 Metindeki hiçbir şey, '13:28'deki müjdecinin artık 13:23-25'teki isimsiz öğrenciyi düşünmediği' iddiasını haklı çıkarmaz.68 Aksine, bu pasajda Sevgili Mürit 'geri kalanlar kadar cahildir'. havarilerden İsa hakkında özel bir bilgi göstermez ve havarilere sorduktan sonra 67 Benzer şekilde Quast, Petrus ve Sevgili Mürit, 64; ayrıca bkz. Charlesworth, The Beloved Disciple, 54. 68 Robert Mahoney, The Two Disciples at the Tomb: The Background ve John'un Mesajı 20.1-10 (Theologie und Wirklichkeit 6; Bern: Herbert Lang—Frankfurt am Main: Peter Lang, 1974), 93; benzer görüşler için bkz. örneğin Lorenzen, Der Lieblingsjunger, 17; Theobald, 'Der Junger, den Jesus liebte', 229; RoloV, 'Der johanneische 'Lieblingsjunger'', 133 n. 1. 146 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 162 ---

sorusuna rağmen eskisi kadar cahil görünüyor.'69 Johannine anlatıcı başka bir yerde öğrencilerin İsa'yı ancak dirilişinden sonra anladıklarına işaret ediyor (Yuhanna 2:22; 12:16);70 Sevgili Mürit bile bu kuralın bir istisnası gibi görünmüyor. O, Yuhanna'daki daha iyi anlayışı açısından nitelendirilmemiştir. 7. SONUÇ Yukarıdaki analiz, iki tarihsel veya tarihselleştirici yaklaşımın Sevgili Mürit gizemini açıklamada yetersiz kaldığını göstermiştir. İlk olarak, kimliğini belirlemeye yönelik girişimler genel olarak ikna edici sonuçlar vermedi. İkincisi, John, Sevgili Mürit'in Johannine topluluğunun kurucusu ve/veya lideri olduğuna dair teori için, eğer varsa, çok az kanıt sunar. Sevgili Mürit, Johannine anlatısındaki ilk ve en önemli karakterdir ve ona bu şekilde yaklaşılmalıdır. Sevgili Mürit'in özdeşleştirilmesi gerektiği varsayımına dayanarak anlatı dünyasından metnin arkasındaki sosyal dünyaya atlamaya yönelik tüm girişimler 69 Quast, Peter and the Beloved Disciple, 160-61. Bu iddia Mahoney'nin yukarıda aktarılan görüşüne tamamen zıt olduğundan, Quast'ın çalışmasının başka bir yerinde bu görüşe katıldığını dile getirmesi şaşırtıcı görünüyor (Peter and the Beloved Disciple, 67). 70 Yuhanna'da dikkat çekici olan şey, anlatıcının, İsa'nın dirilişinden sonra bile yanlış anlaşılma hikayelerinden vazgeçmek konusunda görünüşe göre tereddüt etmesidir. Yuhanna 2:22 ve 12:16'nın ışığında beklenebilecek olanın aksine, öğrenciler Yahya'nın diriliş anlatılarında (Yuhanna 20-21), anlatının önceki bölümlerinde olduğundan çok daha fazla anlayış göstermezler. Yuhanna 147'deki Sevgili Mürit

--- SAYFA 163 ---

Bazı tarihsel Figürlerle (ya isimlendirilmiş bir karakter ya da önemli anonim bir Figür) aynı derecede tehlikeli görünüyor. Yuhanna İncili, Sevgili Mürit'in edebi figürünü incelemek için daha sağlam bir zemin sunar. Her ne kadar anlaşılması zor bir anlatı karakteri olsa da birçok önemli özelliği üstleniyor. Her şeyden önce, John'un tanıklığının güvenilirliği mümkün olan her fırsatta vurgulanmıştır. Onun karakterinin bu yönü, bu müjdenin sonunda Yuhanna'nın yazarı olarak tanımlanmasının yolunu hazırlamaktadır. Sevgili Mürit'i Yuhanna'da ideal bir Figür yapan özellikler onun yazarlığıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla onun ideal özellikleri, her şeyden önce bu müjdenin içeriğini doğrulamaya ve meşrulaştırmaya hizmet eder. Onun bir rol modeli ya da İsa'nın öğrettiklerine diğer havarilerden daha duyarlı olan bir Figür olarak işlevi, Yuhanna'nın anlatısında çok daha az göze çarpmaktadır. Yukarıda tartışıldığı gibi, Yuhanna'daki Sevgili Mürit, erken Hristiyan edebiyatında hiçbir şekilde benzersiz değildir; Diğer havarilerin benzer portreleri, İsa'nın takipçilerine ilişkin birçok kanonik anlatımda çizilmiştir ve bunlar, sonraki iki bölümde karşılaştırma yapılması çağrısında bulunmaktadır. Her ne kadar bu açıklamalar sıklıkla göz ardı edilse de, benim görüşüme göre, Sevgili Mürit'in edebi tasvirindeki bazı farklı özellikleri daha net görmemize ve bu tasvirin ardındaki tarihsel bağlamı daha iyi anlamamıza yardımcı oluyorlar. 148 Yuhanna'daki Sevgili Mürit

--- SAYFA 164 ---

6 Sevgili Mürit ve Thomas Önceki bölümde, Charlesworth'un Johannine Sevgili Mürit'i Thomas'la özdeşleştirme girişiminde Suriye Judas Thomas geleneğinden yararlandığından bahsetmiştim. Benzer bir görüş, Charlesworth'tan önce, Suriyeli Judas Thomas geleneğinin Sevgili Mürit Figürü için tarihsel bir model sağladığını öne süren Hans-Martin Schenke tarafından geliştirildi.¹ Ancak, Sevgili Mürit'in tarihsel bir Figür olup olmadığı konusundaki değerlendirmelerinde Charlesworth ve Schenke birbirlerinden farklıdır. Schenke, Sevgili Mürit'i "Dördüncü İncil'e bir görgü tanığı tarafından doğrulanmış ve yazılmış gibi görünme işlevini veren redaksiyonel bir hikaye" olarak değerlendirdi.² Charlesworth'a göre, Sevgili Mürit tarihsel bir Figürdür, 1 Hans-Martin Schenke, 'Yuhanna İncili'nde Sevgili Müritin İşlevi ve Arka Planı', Nag Hammadi, Gnostisizm ve Erken Hristiyanlık'ta (ed. Charles W. Hedrick ve Robert Hodgson; Peabody, Mass.: Hendrickson, 1986), 111-25. 2 Schenke, 'Fonksiyon ve Arka Plan', 116. Bu değerlendirme, yukarıda beşinci bölümde tartıştığım görüşüme uygundur.

--- SAYFA 165 ---

çünkü o bu öğrenciyi İsa'nın on iki havarisinden biri olan Tomas'la özdeşleştirmişti.³ Ancak Schenke'nin Thomas'ın Sevgili Mürit ile özdeşleştirilmesi konusundaki tutumu biraz kafa karıştırıcı olmaya devam ediyor. Bir yandan Thomas'ı yalnızca "Dördüncü İncil'deki Sevgili Mürit Figürünün tarihsel modeli (gelenekler tarihi açısından)" olarak anlıyordu.⁴ Öte yandan Schenke'nin diğer yorumları, Charlesworth gibi onun da Sevgili Mürit'i Thomas'la özdeşleştirdiğini ima ediyor. Schenke, çalışmasının sonucunda şunu doğruladı: Eğer bu iddia doğru olsaydı, Dördüncü İncil'in redaktörü aslında Thomas'ın figürünü iki katına çıkarırdı. Zira Thomas, Yuhanna İncili'nde de kendi adıyla, özellikle de İncil'in Evanjelist tarafından yazılan kısmında yer alır ve daha sonra müjdenin editör tarafından eklenen kısmında isimsiz Sevgili Mürit olarak yeniden ortaya çıkar.⁵ Bu bölümde, bırakın Charlesworth tarafından önerilen iki Figürün tanımlanması bir yana, Schenke'nin Thomas'ın Sevgili Mürit için tarihsel model olduğu yönündeki görüşüne dair yeterli bir kanıt bulunmadığını tartışacağım. Ancak bu, Thomas İncili'nde Thomas'a atfedilen roller ile Yuhanna'daki Sevgili Mürit'e atfedilen roller arasında çarpıcı benzerlikler olduğunu inkar etmek anlamına gelmez. En önemlisi, her iki Figür de ilgili İncillerin yazarları olarak tanıtılmaktadır. ³ Charlesworth, Sevgili Mürit, 418–19. Bu kanaatin ana nedeni, Charlesworth'a göre 'Sevgili Mürit'in öldüğünü gösteren' Yuhanna 21'dir (ibid. 419). Bu görüş akademisyenler arasında ne kadar popüler olsa da kesin olmaktan uzaktır (bkz. yukarıda, bölüm Wve, ikinci kısım). ⁴ Schenke, 'İşlev ve Arka Plan', 123. ⁵ Schenke, 'İşlev ve Arka Plan', 124, vurgu eklenmiştir. 150 Sevgili Mürit ve Thomas

--- SAYFA 166 ---

Bu metnin sonunda Yuhanna İncili Sevgili Havari'ye atfedilirken (Yuhanna 21:24), Thomas İncili bu metnin Tomas tarafından yazıldığını iddia eden bir önsözle başlar: 'Bunlar yaşayan İsa'nın söylediği ve Didymus Yahuda Tomas'ın yazdığı gizli sözlerdir (Nşaje). Tanırım. Önceki bölümde bahsedildiği gibi, Sevgili Mürit, Yuhanna'da Son Akşam Yemeği'nde İsa'nın koynuna yaslanmış (Yuhanna 13:23), İsa'nın çarmıhında hazır bulunan tek öğrenci (Yuhanna 19:25-27), İsa'nın dirilişinin ilk üç tanıklarından biri (Yuhanna 20:1-12), Celile Kalesi'nde dirilen İsa'yı diğer öğrencilerden önce tanıyan öğrenci (Yuhanna) olarak görünür. 21:7) ve müjdenin sonunda nihai ölümü İsa için özel bir önem taşıyan öğrenci olarak (Yuhanna 21:20-23). Thomas İncili'nde Thomas'ın İsa'yla özellikle yakın bir ilişkisi olduğu tasvir edilir. İsa, özel içgörüsünü kabul eder ve ona özel olarak 'üç gizli kelime' anlatır (Gos. Thom. 13). Thomas ve Sevgili Mürit'in çizdiği resimler arasındaki benzerlikler tartışmaya açık iki önemli konuyu gündeme getiriyor. Öncelikle ilgili metinlerin yazarları olarak sunumları ("yazarın eylemi") bu metinlerin nasıl okunmak istendiği açısından büyük önem taşıyor. İkincisi, her iki mürit de kendilerine atfedilen İncillerde anlatı figürleri olarak göründükleri için, bu durum yazarlık iddialarının hikayedeki aktörler olarak rolleriyle nasıl ilişkili olduğu sorusunu gündeme getiriyor. Sevgili Mürit ve Thomas 151

--- SAYFA 167 ---

1. JUDAS THOMAS (ÖRNEK OLAN) SEVGİLİ HARİÇ MİYDİ? Thomas'ın geleneklerinin Yuhanna'daki Sevgili Mürit Figürü üzerinde etkili olduğu yönündeki Schenke'nin teorisinde, bu tür geleneklerin Yuhanna İncili'nin yazılmasından önce ortaya çıktığı varsayılmalıdır. Yuhanna İncili'nde Thomas'tan bahsedildiği için bu savunulamaz bir hipotez değildir (11:16; 20:24-29). Ancak bu gelenekleri 'tüm Suriye Yahuda Thomas geleneği' olarak adlandırma konusunda Schenke'ye katılmak daha zordur.⁶ Bu zorluk, bu çalışmada daha önce de belirtildiği gibi, bu geleneğin en açık tanımlama işareti olan 'Yahuda Thomas' çift adının Yuhanna'da mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır.⁷ Schenke'nin teorisine göre ilgili daha önemli bir soru şudur: Thomas'ı Sevgili Mürit'in arkasındaki tarihsel model olmaya en iyi aday yapan şey nedir? Schenke, makalesinde, diğer erken Hristiyan metinlerinde İsa'yla benzersiz bir ilişki içinde olduğu tasvir edilen Mecdelli Meryem ve Yakup gibi başka figürlerden de bahsetmişti.⁸ Neden İsa'nın diğer takipçilerinden birinin değil de Thomas'ın Sevgili Mürit için bir 'model' işlevi gördüğü düşünülüyor? Benim görüşüme göre Schenke, Suriye geleneği arasında özel bir bağlantı olduğu yönündeki görüşünü kanıtlamayı başaramadı. ⁶ Schenke, 'İşlev ve Arka Plan', 122. ⁷ Bu konu için yukarıdaki üçüncü bölüm birinci kısma bakınız. ⁸ Bkz. Schenke, 'İşlev ve Arka Plan', 122. Bu şekiller aşağıda yedinci bölümde daha yakından tartışılacaktır. 152 Sevgili Mürit ve Thomas

--- SAYFA 168 ---

Yuhanna'da Thomas ve Sevgili Mürit'in hikayeleri. Schenke bu görüşü desteklemek için üç argüman öne sürdü, ancak bunlardan hiçbiri gerçekten kesin değil. İlk olarak Schenke, Thomas'ın Kitabı'nda (NHC II, 7) İsa'nın Thomas'a "ikizim ve gerçek dostum" (138.7-8) olarak hitap ettiğine dikkat çekti. Schenke, 'gerçek arkadaşım'ın (paϣbRMmhe) arkasındaki Yunanca orijinalin 'sen benim gerçek arkadaşımın' (fr . . . > ρ ι > ι ρ Λ Ø) olabileceğini öne sürdü. Bu varsayım tamamen akla yatkındır ancak henüz Suriyeli Yahuda Thomas geleneği ile Sevgili Mürit arasında herhangi bir bağlantı olduğunu kanıtlamamaktadır. Böylece Schenke daha karmaşık bir argümanı bir araya getirdi: 'Yuhanna İncili'ninkine paralel bir biçime aktarıldığında, 'gerçekten sevdiğim sensin' veya üçüncü tekil şahısla 'İsa'nın gerçekten sevdiği kişi o' şeklinde okunur.'⁹ Bu noktada Schenke'nin argümanı, yalnızca doğrulaması zor olmakla kalmayıp, aynı zamanda metinlerin kendileri arasındaki açık farkı da bulanıklaştıran bir spekülasyona dönüşür. Thomas Kitabı, Thomas için 'arkadaş' ismini kullanırken Yuhanna İncili, Sevgili Mürit için 'İsa'nın sevdiği öğrenci' sözlü ifadesini kullanır. Schenke'nin çözümü, Johannine yazarının sabit bir geleneğin parçası olması durumunda neden "arkadaş" isminden kaçınmayı tercih ettiğini açıklayamıyor. Bu yazarın bu ismi diğer Figürler için kullanmakta hiçbir çekincesi yoktu - İsa, Yuhanna 11:11'de Lazarus'u 'dostumuz' olarak adlandırıyor - ancak bu isim hiçbir zaman Sevgili Mürit ile bağlantılı olarak kullanılmamıştır. İkinci olarak Schenke, hem Thomas'ın hem de Sevgili Mürit'in İsa'nın ailesiyle bağlantılı olduğunu ileri sürmüştür; birincisi Yahuda Thomas geleneğinde İsa'nın ikiz kardeşidir, 9 Schenke, 'Function and Background', 123. The Beloved Disciple and Thomas 153

--- SAYFA 169 ---

ikincisi ise 'İsa'nın annesini emanet ettiği' kişidir.¹⁰ Bu, Thomas ve Sevgili Mürit'in tasvirlerindeki çok önemli bir benzerliktir, ancak bu figürler arasında herhangi bir özel bağlantı ima etmez; diğer önde gelen figürler de ilk Hristiyan yazılarında İsa'nın ailesiyle ilişkilendirilmiştir. Dahası, Yuhanna 19:26-27'ye dayanarak, Sevgili Mürit'in Yuhanna'da İsa'nın ailesinin bir üyesi olarak değil, İsa'nın kardeşlerinin yerine geçen kişi olarak tasvir edildiği görülmektedir.¹¹ Üçüncüsü ve en önemlisi Schenke, "İsa'nın Thomas'a, o [İsa] gelinceye kadar bekleyeceğine, yani Mesih'in dönüşünden önce ölmeyeceğine söz verdiğini" öne sürdü.¹² Eğer bu iddia kanıtlanabilirse, kesinlikle bir tartışma yaratacaktır. Yuhanna İncili'nin sonunda Sevgili Öğrenci hakkında söylenenlerle etkileyici bir bağlantı (Yuhanna 21:22). Ne yazık ki bu öneriye ilişkin açık bir metinsel kanıt bulunmamaktadır; Thomas 13'teki esrarengiz 'üç gizli kelimenin' içeriğine dair çılgın bir tahmine dayanıyor: Bu üç 'kelime'den birinin şöyle bir şey olabileceğini hayal etmek için fazla bir şeye gerek yok: 'Ben gelene kadar kalacaksın' veya 'Ben gelinceye kadar ölümü tatmayacaksın.' Her halükarda, bu tür bir vaat anlaşılır bir şekilde diğer öğrencilerin beklenen kıskançlığına yol açacaktır.¹³ Thomas 13'ün 'üç gizli kelimesi' hakkında bir dizi ilginç teori ortaya atılmıştır. önerildi,¹⁴ ancak hiçbiri 10 Schenke, 'Fonksiyon ve Arka Plan', 123. 11 Bkz. yukarıdaki bölüm Wve, bölüm dördüncü. 12 Schenke, 'İşlev ve Arka Plan', 124. 13 Age. 14 Sadece birkaç öneriden bahsetmek gerekirse Gunther, üç gizli kelimenin 'Didymus Judas Thomas' olduğunu öne sürüyor; Riley, Thomas'ın Kitabı'ndan türetilen sözcükleri tercih ediyor: 'pasoeiϣ, paϣBr Mme [sic!], pason ('ikizim, benim gerçek 154 Sevgili Mürit ve Thomas')

--- SAYFA 170 ---

bunlar kesin kabul edilebilir; Schenke'nin önerisi alternatiflerinden daha iyi durumda değil. Thomas 13'e göre gizli sözler yalnızca Thomas'a söylendi; diğer öğrencilere veya Thomas İncili'ni dinleyenlere açıklanmadı. Davies'in belirttiği gibi: 'Üç gizemli kelimenin veya logia'nın kimliği hakkında akıllıca tahminlerde bulunmak kolaydır, ancak bu tür tahminlerden kaçınmak en iyisi olacaktır. Thomas'a "hiçbir kulağın duymadığı şey" verildi (17), ama bize verilmedi.'¹⁵ Özellikle Schenke'nin teklifine gelince, bu, diğer müritlerin Thomas'a gizli kelimeleri ifşa etmesi durumunda neden taşıyacaklarını açıklamıyor. Bu üç gizli kelime ne olursa olsun, bunların açıklanmasıyla ilgili taşlama olayı, diğer öğrencilerin bunları İbranice İncil'deki kanunlara karşı ciddi bir suç olarak gördüklerini gösteriyor. Bu suç küfür olabilir,¹⁶ ama aynı zamanda başka olasılıklar da var: yoldaş ve kardeşim', DeConick 'Tanrı'nın üç kelimeden oluşan gizli ilahi ismi, ejea tWa ejea (Mısır'dan Çıkış 3:14)' lehine konuşuyor ve Wayment, Frenchkowski'nin üç gizli kelimenin 'Ben senim' olduğu yönündeki önerisini takip ediyor. Bkz. John J. Gunther, "Judas Thomas' İsmi'nin Anlamı ve Kökeni", Muse'on 93 (1980), 113-48 (114, 125); Riley, Diriliş Yeniden Değerlendirildi, 112-13; DeConick, Onu Görmeye Çalışın, 112-13; Thomas A. Wayment, 'Matthew ve Thomas'ta Hristiyan Öğretmenler: 'Üstat' Olma Olasılığı', J ECS 12 (2004), 289-311 (305), Marco Frenchkowski'ye referansla, 'The Enigma of the Three Words of Jesus in the Gospel of Thomas Logion 13', JHG 1 (1994), 73-84. ¹⁵ Davies, The Gospel of Thomas, 92. Bu yorumun ışığında, Davies'in kendisinin daha yeni makalesinde üç gizli kelime hakkında bir teori ortaya attığını ve bunların "Gos'un ilk üç emri" olduğunu öne sürdüğünü görmek şaşırtıcıdır. Thom. 14: Oruç tutmayın; dua etme; sadaka vermeyin.' (Davies, 'Cristology and Protology', 676.) ¹⁶ Böylece Davies, 'Cristology and Protology', 676; DeConick, Onu Görmeye Çalışın, 112. Sevgili Mürit ve Thomas 155

--- SAYFA 171 ---

Kutsal Kitap'ta infaz yönteminin belirtildiği yerlerde en yaygın olanı taşlamadır: irtidat (Lev 20:2; Yasa'nın Tekrarı 13:11; 17:5), küfür (Lev 24:14, 16, 23; 1 Sam 21:10), büyücülük (Lev 20:27), Şabat ihlali (Sayılar 15:35-36), itaatsizlik için. oğlu (Yas. 21:21) ve henüz gelişmemiş bir eşin zina yapması (Yas. 22:21,24; çapraz başvuru Hezek 16:40; 23,47).¹⁷ Schenke ayrıca şunu da savundu: 'Tomas İncili'nin 1. bölümü. . . kolaylıkla "İsa Tomas'a şöyle demişti: Sözlerimin açıklamasını bulduğun için ölümü tatmayacaksın."¹⁸ ifadesinin bir dönüşümü olarak alınabilir (Yuhanna 21:23b gibi). Ek olarak, Thomas 1'de ölümsüzlük vaadi sonraki gizli kelimelerin yorumlanmasıyla ilişkilendirilse de, bundan Thomas 13'te bahsedilen üç gizli kelimeden birinin Thomas 1'de bahsedilen ölümsüzlük vaadi olduğu sonucu çıkmaz. Charlesworth'un Thomas'ı Sevgili Mürit ile özdeşleştirilmesi Schenke'nin argümanından bile daha sorunludur. Charlesworth'un hipotezindeki en büyük sorun, John'un hiçbir yerinde Thomas'ın Sevgili Mürit ile doğrudan özdeşleştirilmemesidir. Eğer yine de bu tanımlama amaçlanmışsa, Johannine yazarının bu fikri bu kadar şifreli (ya da Charlesworth'un deyimiyle "incelikli") bir şekilde ifade etmek zorunda kalmasının nedeninin ne olduğu merak edilebilir. Bu genel zorluğa rağmen, Charlesworth'un on iki argümanından ikisi daha yakından ilgiyi hak ediyor. İlk olarak 17 Raymond Westbrook'a dikkat çekiyor, 'Cezalar ve Suçlar', ABD 5.546-56 (555). ¹⁸ Schenke, 'İşlev ve Arka Plan', 124. ¹⁵⁶ Sevgili Mürit ve Thomas

--- SAYFA 172 ---

Yuhanna 20:27'de Tomas'ın İsa'nın delinmiş tarafını görme talebinin çarmıha gerilme sırasında neler olduğuna dair bilgi sahibi olunmasını gerektirdiğini söylüyor. Romalı bir askerin İsa'nın böğrünü delmesine tanık olan tek kişi Sevgili Öğrenciydi (Yuhanna 19:34-35). Öyle görünüyor ki, Johannine anlatısında Thomas, yalnızca Sevgili Mürit'in bilebileceği bir şeyi biliyordu. Charlesworth'a göre bu, Thomas'ın Sevgili Mürit ile özdeşleştirilmesi gerektiğini gösteriyor. Bu dikkate alınmaya değer bir noktadır ancak Thomas'ın Sevgili Mürit ile özdeşleştirilmesini kaçınılmaz kılmaz. Charlesworth, Johannine'in anlatımında sadece bir boşluk olan şeye fazlasıyla güveniyor. Aslında Johannine Passion anlatısında benzer bir boşluk durumu daha var. Yuhanna 19:38-42'ye göre, İsa gömüldüğünde orada bulunan tek kişiler Aramatyalı Yusuf ve Nikodim'di. Dolayısıyla İsa'nın mezarının yerini yalnızca onlar biliyordu. Bununla birlikte, sonraki sahnede, anlatıcı Joseph ve Nicodemus'un ona mezarın nerede olduğu konusunda bilgi verdiğinden hiçbir yerde bahsetmemesine rağmen, Mecdelli Meryem mezara giden yolu biliyor (Yuhanna 20:1). Burada Charlesworth'un tartışma tarzını takip edersek, Mary'yi ya Joseph ya da Nicodemus ile özdeşleştiririz! Her iki durumda da daha olası olan açıklama, Johannine yazarının izleyiciye kimin kime ne söylediğine dair titiz bir açıklama sunmakla meşgul olmamasıdır; hikayedeki boşlukların nedeni budur.19 Johannine Passion hikayesi tarihsel bir kayıt değildir; 19 Anlatıdaki boşluklar ve boşluklar hakkında aydınlatıcı bir tartışma için bkz. Petri Merenlahti, *Poetics for the Gospels: Rethinking Narrative Criticism* (Edinburgh: T. & T. Clark, 2003), 65-66. Merenlahti bize anlatıların sıklıkla boşluklar içerdiğini, yani 'ilgi eksikliği nedeniyle atlananlar'ı hatırlatıyor (ibid. 66, *The Beloved Disciple* ve Thomas 157 ile birlikte).

--- SAYFA 173 ---

Bu hikayenin anlaşılmasında önemli olan, izleyicinin İsa'nın delinmiş tarafını (ve İsa'nın cenazesini) bilmesi ve dolayısıyla yazarın niyetini takip edebilmesidir. Charlesworth'un iddiasındaki bir diğer zekice ama aynı şekilde inandırıcı olmayan nokta ise, dirilmiş İsa'nın öğrencilerine ilk görünüşü sırasında Thomas'ın yokluğunun (Yuhanna 20:19-23), İsa'nın mezarına yaptığı ziyaretten kaynaklanan ritüel kirliliğinden kaynaklandığı iddiasıdır (Sevgili Mürit, Yuhanna 20:2-10 gibi).20 Thomas'ın yokluğunun nedeni bu olsaydı, bunun yazar tarafından daha açık bir şekilde belirtilmesi beklenirdi. Karşılaştırma yapmak gerekirse, Yuhanna 2:6'da yazar 'Yahudilerin arınma ayinleri için altı adet taş su testisi bulunduğunu' (NRSV) belirtmektedir. İkinci açıklama, yazarın izleyicinin Yahudi arınma törenleri hakkında bilgi sahibi olduğunu varsaymadığını gösteriyor. Yuhanna İncili'nin ima edilen okuyucusuna gelince, Alan Culpepper (Yuhanna 2:6; 4:9; 18:28 ve 19:40'ın ışığında) doğru bir şekilde şunu iddia ediyor: 'Ancak bazı Yahudi inanç ve uygulamaları açıklama gerektirir. Ritüel saflık uygulamasıyla ilgili konular özellikle belirsizdir.'21 Üstelik Charlesworth'un teorisi, Petrus da İsa'nın mezarına girdiğinden beri Yuhanna 20:24'te neden sadece Tomas'ın yokluğundan bahsedildiğini açıklamakta başarısız oluyor (Yuhanna 20:6). Neden Petrus da Thomas/Sevgili Mürit gibi öğrenci grubunda yoktu? Aslında, Sternberg'in daha anlamlı 'boşluklar' ile daha az anlamlı 'boşluklar' arasındaki ayrımına gönderme). 20 Charlesworth, Sevgili Mürit, 283-85. 21 Culpepper, *Anatomy of the Fourth Gospel*, 221 (vurgu eklenmiştir). 158 Sevgili Mürit ve Thomas

--- SAYFA 174 ---

Charlesworth, yorumuyla bağlantılı bu zorluğun farkındadır ancak herhangi bir çözüm önermemektedir.22 2. THOMAS VE SEVGİLİ HARİCİNİN ANLATICI KARAKTERLERİNDEKİ FARKLILIKLAR Hem Schenke hem de Charlesworth, Thomas ve Sevgili Mürit Figürleri arasında özel bir benzerlik varsayarken, aşağıdaki analiz bunun tersini öne sürmektedir: İsa ile yakın ilişkileri ve onlarla bağlantılı yazarlık iddiaları dışında, bunlar Seçkin müritler tamamen farklı şekillerde tasvir ediliyor. Hem Yuhanna İncili hem de Tomas İncili, İsa'yla ilişkisi özellikle yakın olan bir havari tarafından yazıldığını iddia etse de, bu figürleri sunma biçimleri farklıdır. En göze çarpan fark, Tomas İncili'nde Tomas'ın İsa ile ilişkisinin aşk ilişkisi olarak ifade edilmemesidir; ona hiçbir yerde 'İsa'nın sevdiği öğrenci' denmiyor. Bu adlandırmaya daha yakın benzetmeler, sonraki bölümde tartışılacak olan diğer erken Hristiyan metinlerinde bulunacaktır.23 22 Charlesworth, *The Beloved Disciple*, 283 n. 189. 23 Kuşkusuz, Thomas'ın Kitabı'nda İsa, Tomas'a 'gerçek dostum' olarak hitap eder, ancak bu bile Tomas ile Sevgili Mürit arasında hiçbir bağlantı sağlamaz (yukarıya bakınız). Bu ışık altında, Charlesworth'un "Sevgili Mürit ve Thomas Okulu 159" iddiası

--- SAYFA 175 ---

Bir diğer bariz farklılık ise Thomas'la bağlantılı gizlilik motifi ve Sevgili Mürit vakasında bu motifi bulunmamasıdır. Tomas İncili'nin girişinde Yahuda Tomas, İsa'nın gizli sözlerini yazan kişi olarak nitelendirilir. Tomas 13'te aynı motif daha da özel bir biçim alır: İsa'nın üç gizli sözü yalnızca Tomas'a hitap ediyordu, o da her ne sebeple olursa olsun bunları diğer öğrencilere iletmeyi reddediyordu. Önceki bölümde belirttiğim gibi, birçok bilim adamı Yuhanna 13:21-30'da Sevgili Mürit ile bağlantılı benzer bir gizlilik motifi görmüş, İsa'nın kendisine ihanet edenin kimliğini yalnızca Sevgili Müritle ilişkilendirdiğini varsaymıştır. Ancak yukarıda bu yorumun Johannine metni tarafından açıkça desteklenmediğini savundum; Johannine yazarının bu pasajda Sevgili Mürit'i gizlilik açısından tanımlama niyetinde olmadığı daha muhtemel görünüyordu.²⁴ Thomas 13'te, Thomas'ın özel statüsü onun özellikle mantıklı anlayışı vurgulanarak vurgulanıyor. Thomas, İsa'yı başkasıyla kıyaslayamadığını itiraf ederek özel bir anlayış gösterdi. Bu itiraf İsa tarafından onaylandı ve daha sonra Thomas'a özel olarak üç gizli kelime ilettiler. Thomas 13'te tasvir edildiği gibi, 'Rab'bin kendisini iyi anladığını kabul ettiği İsa'nın sırdaşı' ve 'İsa hakkında özel bir bilgiye sahip'²⁵ olarak tanımlanmayı hak eden kişi, Sevgili Mürit değil, Thomas'tır.²⁵ Thomas, Thomas'ı Sevgili Mürit'ten başkası olarak algılamıyordu' (Sevgili Mürit, 328) şüpheli olmaya devam ediyor. ²⁴ Yukarıdaki Bölüm Wve'nin altıncı kısmına bakın. ²⁵ Hawkin, 'Sevgili Mürit Motifinin İşlevi', 143, 150. 160 Sevgili Mürit ve Thomas

--- SAYFA 176 ---

Tomas İncili'ndeki Tomas'tan ve bir sonraki bölümde tartışılacak olan ilk Hristiyan metnilerindeki İsa'nın diğer bazı seçkin öğrencilerinden farklı olarak, Yuhanna'nın hiçbir yerinde özel anlayışından dolayı İsa tarafından övülen Sevgili Mürit yoktur. Beşinci bölümde tartıştığım gibi, Sevgili Mürit'in daha derin içgörüsünü gösterebilecek diğer özellikler de Johannine anlatısında oldukça belirsiz kalıyor. Bir görgü tanığı olarak güvenilirliğine, algısından daha fazla vurgu yapılıyor. Sevgili Mürit Figürünün paradigmatic işlevinin de Yuhanna'da bilim adamlarının genellikle varsaydığından daha az açık olduğu ortaya çıktı. Bunun tersine Thomas, Thomas İncili'nde açıkça paradigmatic bir Figür olarak sunulur. Stephen Patterson'un belirttiği gibi, 'Thom 13, Thomas'ı bir bakıma prototip Thomas Hristiyan yapıyor. . . .'²⁶ Bu yorum Thomas 13 ile Thomas 108.²⁷ arasındaki yakın bağlantıyla desteklenmektedir. İki söz, içki metaforunu ve sırları açıklama motifini birbiriyle paylaşmaktadır. Thomas 108'de bu özellikler İsa'ya eşit olma idealiyle ilişkilendirilir: Onun ağzından içen İsa gibi olacak, İsa'nın kendisi de o kişi olacak ve bu nedenle sırlar Thomas'a olduğu gibi ikincisine de açıklanacaktır (Thomas 13). Aslında Thomas İncili'ndeki 13 ve 108. sözler arasındaki yakın ilişki, ²⁶ Patterson, The Gospel of Thomas and Jesus, 206'ya katkıda bulunmuş olabilir. ²⁷ Thomas 13 ve 108 arasındaki bağlantı, Patterson'un yanı sıra birçok bilim adamı tarafından da fark edilmiştir; bkz., örneğin, Davies, Gospel of Thomas, 91-94; aynı zamanda, 'Kristoloji ve Protoloji', 675; Marjanen, İsa'nın Sevdığı Kadın, 42-43; Wayment, 'Hristiyan Öğretmenler', 305. Sevgili Mürit ve Thomas 161

--- SAYFA 177 ---

Thomas'ın İsa'nın ikiz kardeşi olarak tasvir edildiği geleneğin ortaya çıkışı. Bu fikir Thomas İncili'nde dile getirilmemiştir ancak Thomas Kitabı (138.10) ve Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nde tasdik edilmiştir.28 Bu fikir Thomas 13 ve Thomas 108'in yan yana okunmasıyla ortaya çıkmış olabilir. Çünkü Thomas 13, Thomas 108'in ışığında okunursa, en bariz sonuç, İsa'nın gerçek takipçisinin paradigması olarak Thomas'ın zaten İsa gibi olduğudur; dolayısıyla muhtemelen onun İsa'nın ikizi olduğu fikri. Bu fikir doğrudan Thomas İncili'nde ifade edilmez, ancak sonuçları Thomas Kitabı ve Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nde görülebilir.29 Her ne olursa olsun, Thomas 13'te izleyicinin takip edeceği paradigma olarak Thomas'ın rol aldığı sonucuna rahatlıkla varılabilir. Onun İsa hakkındaki deneyimi ve içgörüsü, başkalarının bunları başaramayacağı anlamında benzersiz değildir. 28 Bu kavram ve onun Thomas'ın İşleri'ndeki sonuçları için bkz. Paul-Hubert Poirier, 'E'vangile de Thomas, Actes de Thomas, Livre de Thomas: Une gelenek et ses dönüşümleri', Apocrypha 7 (1996), 9-26, özellikle. 20-22. Gunther ayrıca Thomas'ın İsa'ya nasıl benzersiz bir şekilde benzediğine dair tamamen gelişmiş bir teorinin Thomas'ın İşleri'nde, bölüm 2'de yer aldığını ileri sürer. 11-12, 31, 34, 39, 45, 47-48, 57, 147-53' ("Yahuda Thomas" İsminin Anlamı ve Kökeni, 113). 29 Poirier, yalnızca Thomas İncili'nin ve Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nin 'gerçek olarak Thomas'a ait' olduğu, oysa Thomas Kitabı'nın 'edebi Thomasin geleneğinin unsurlarının bilinmesini ve kullanılmasını varsaydığına' dair ilginç bir öneride bulunmuştur. Poirier, diğer şeylerin yanı sıra, Thomas Kitabı'nın (138.4-21) önsözünde Thomas'tan yalnızca Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nde başka yerde belirtilen terimlerle ("kardeş", "ikiz" ve "kardeş", "ikiz" ve "arkadaş"). Bu ortak unsurların Thomas Kitabı'nda tanıtılma şekli ("senin benim ikizim ve gerçek yoldaşım olduğun söyleniyor...", "çünkü sana kardeşim deniyor..." vb.), Poirier'e göre, bu yazının redaktörünün "aşağıdaki diyalogu doğrulamak için bilinen bir temayı" kullandığını gösteriyor (Poirier, 'Une gelenek et ses dönüşümleri', 23-25). 162 Sevgili Mürüt ve Thomas

--- SAYFA 178 ---

Çünkü Thomas 108'de müjdeyi dinleyenler İsa'yla Thomas'ın zaten başarmış olduğu ilişkiye benzer bir ilişki aramaya teşvik ediliyor. Son olarak Sevgili Öğrenci ve Thomas, İsa'nın ailesiyle farklı şekillerde ilişkilendirilir. Bazı geleneklerde Thomas, İsa'nın ikizi olarak tanımlanır. Sevgili Öğrenci ise İsa'nın kardeşlerinin (Yuhanna 7:2-9'da inanmayanlar olarak tasvir edilen) yasal sorumluluğu olan bir görevi üstlenen İsa'nın annesinin yeni koruyucusu olarak tasvir edilir (Yuhanna 19:25-27). Sevgili Mürüt, İsa'nın kardeşi olarak anılmaz, hatta onun ikizi bile değildir.30 Aslında, bu isim Thomas literatüründe de eşitsiz bir şekilde doğrulanmaktadır. Aramice 'Thomas' ismi ve Yunanca 'Didymos'un her ikisi de 'ikiz' anlamına gelse de, Thomas İncili Thomas'ın İsa'nın ikizi olduğunu iddia etmez. Bu fikir yalnızca Thomas'ın Kitabı'nda ve Thomas'ın Elçilerinin İşleri'nde ifade edilmiştir ve Thomas geleneklerinin daha sonraki gelişimini yansıtır olabilir. 3. SONUÇ Önceki analizin ışığında, Thomasine gelenekleri ile Johannine Sevgili Mürüt Figürü arasında özel bir bağlantı olmadığı sonucuna varabiliriz. Schenke'nin Thomas'ın (Suriye geleneklerinde tasvir edildiği şekliyle) 30'un edebi figürü için tarihsel model olduğuna ilişkin önerisi de Yuhanna 20:17'de İsa tüm öğrencilerini 'kardeşleri' olarak adlandırır, ancak burada bile bu terim özellikle Sevgili Mürüt ile sınırlı değildir. Sevgili Mürüt ve Thomas 163

--- SAYFA 179 ---

Sevgili Mürit ve Charlesworth'un Thomas'ı Sevgili Mürit ile özdeşleştirmesi savunulabilir olduğunu kanıtladı. Schenke'nin görüşü, Thomas İncili'nin versiyonlarında söylenebilecek (ama söylenmeyen) şeyler hakkında çok fazla kanıtlanmamış varsayıma dayanıyordu,³¹ oysa Charlesworth, Johannine'in anlatımında çok fazla basit boşluk bırakmıştı. Sevgili Mürit ve Tomas aslında ilgili İncillerde farklı şekillerde ve farklı amaçlarla tasvir ediliyor. Hem Yuhanna İncili hem de Tomas İncili seçkin bir mürit tarafından yazıldığını iddia etse de, bu benzerlik iki İncil ya da Thomas ve Sevgili Mürit figürleri arasında özel bir ilişki olduğunu göstermeye yeterli değildir. Bununla birlikte, her iki yazının da İsa'yla yakın ilişkileriyle karakterize edilen havarilere atfedilmesi, muhtemelen erken Hristiyanlık döneminde bu tür figürler kullanarak yeni yazıları teşvik etmenin giderek daha gerekli hale geldiği bir duruma işaret ediyor. Bu bakımdan Yuhanna ve Thomas, erken Hristiyan edebiyatında hiçbir şekilde benzersiz değildir. Bu bizi bir sonraki bölümde tartışılacak daha geniş konulara götürüyor: İsa'nın öğrencileri ilk Hristiyan metinlerine özgünlük havasını nasıl veriyorlardı ve Thomas ve Yuhanna'nın İncillerinde tasvir edilen seçkin havariler bu Figürler arasında nereye aitti? ³¹ Meyer, Schenke'nin önerisini 'Thomas'la ilgili metinlerin zorla okunmasına ve yorumlanmasına' dayandığına dikkat çekiyor; bkz. Marvin Meyer, *Secret Gospels: Essays on Thomas and the Secret Gospel of Mark* (Harrisburg, Penn.: Trinity Press International, 2003), 146. 164 The Beloved Disciple ve Thomas

--- SAYFA 180 ---

7 Bağlamda Sevgili Mürit Johannine Sevgili Mürit ile Süryani Thomas gelenekleri arasında özel bir bağlantıya dair bir belirti olmasa da, daha karşılaştırmalı bir yaklaşım, bu figürlerin Yuhanna İncili ve Tomas İncili'nde tanıtılmasının etkisine ışık tutacaktır. İlk Hristiyan metinlerinin İsa'nın öğrencilerine atfedilmesi hiçbir şekilde bu iki müjdeyle sınırlı olmadığından, bu bölümün ilk iki kısmı, öğrencileri yazar olarak tanıtarak 'yazar eserinin' yaratıldığı diğer çeşitli örnekleri inceliyor. Bu benzetmeler bize Johannine'in Sevgili Mürit tasvirindeki hem ortak hem de farklı özellikleri kavramamıza yardımcı olan bir bağlam sağlar. İsa'nın seçkin öğrencilerinin, Yuhanna'da olduğu gibi, onun sevdikleri olarak anıldığı birkaç başka erken dönem Hristiyan metni de vardır. Bu bölümün üçüncü kısmında bu öğrencilerin çizdiği resimleri Yuhanna'daki Sevgili Mürit'in resimleriyle karşılaştıracam. Onun portresinin Thomasine geleneklerindeki Thomas portresinden özellikle bir noktada farklı olduğuna daha önce işaret etmiştim: Sevgili Mürit'i seçkin yapan şey onun daha üstün anlayışı değildir.

--- SAYFA 181 ---

Yuhanna'nın öğrencisi, ancak tanık olarak güvenilirliği. Thomas İncili'nde Thomas, Yuhanna'daki Sevgili Mürit'ten çok daha üstün içgörüsü açısından anlatılmıştır. Aynı sonucun, Sevgili Mürit'in Johannine Figürü, belirli metinlerin yazarları ve/veya sevdiklerinin yazarları olarak tasvir edilen İsa'nın diğer müritleriyle karşılaştırıldığında da çıkarılabileceğini ileri süreceğim. Bu bölümün son kısmında, Johannine'nin Sevgili Müridi ile İsa'nın kardeşi Yakup arasındaki ilişkiyi tartışacağım, çünkü Yakup birçok metinde İsa'nın sevgilisi olarak tasvir ediliyor. Benim önerim, İsa'nın aile üyeleri ve onların ilk Hristiyanlar arasındaki özel otorite iddialarıyla ilgili tartışmaların ortasında, Yuhanna'daki Sevgili Havari gibi bir Figürün gerekli hale geldiği yönünde olacaktır. Yuhanna'daki Sevgili Mürit figürü bu tür iddialarla mücadele etmenin bir yolu olabilirdi. 1. YAZAR KURGU VE HERMENÖTİK Q türü üzerine ufuk açıcı çalışmasında John Kloppenborg, antik eğitim koleksiyonlarının yorumbilgisi için yazar kurgusunun önemine dikkat çekti.¹ Bu literatür bütününde yazar kurgusunu, 'talimatın üretim tarzını temsil etme şekli' olarak tanımladı. 1 John S. Kloppenborg, *The Formation of Q: Trajectories in Ancient Wisdom Collections* (Studies in Antik Çağ ve Hristiyanlık; Philadelphia: Fortress, 1987), 263-316 f. 166 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 182 ---

Yaratılış.'2 Yazarın kurgusunun can alıcı rolü elbette Kloppenborg'un tartıştığı eğitim türüyle sınırlı değil, daha geniş bir olgudur. Örneğin, Oniki Patrik'in Ahitleri'nin Yahudi-Hıristiyan koleksiyonunda yazarların yazısı büyük önem taşır; her ne kadar kesin olarak talimat türünden ziyade (ikincisinin unsurlarını içermesine rağmen) vasiyet literatürüne ait olsa da. Aslında bu koleksiyon, büyük ölçüde, antik eğitim koleksiyonlarında da yaygın olan sunum tarzı olan ebeveyn eğitimi biçiminde sunulmaktadır.³ Ahit'teki her bir 'kitap', bir patriğin oğullarına ve torunlarına son eğitim sözlerini söylediği bir anlatımla başlar. Her 'vasiyet', 'vasiyetnamesinin bir kopyasını' sunduğu notuyla başlar. . . ' Bu ifade, 'eski' bir metnin yazılı biçimine vurgu yapmaktadır. Yazarın bir 'nüsha'dan bahsetmesi, patrikler döneminden kalma olduğu iddia edilen metinlerin baştan beri yazılı olduğu izlenimini vermenin önemli olduğunu gösteriyor. Geçmişte yer alan metinlerin yazılı biçimi de sıklıkla erken dönem Hıristiyan metinlerinde onaylanır. 2 Kloppenborg, The Formation of Q, 274. 'Yazarın Düşüncesi' teriminin, Yuhanna'daki açık yazarlık iddiası için 'ima edilen yazar'dan daha doğru bir tanım olduğunu düşünüyorum (dolayısıyla Culpepper, Anatomy of the Fourth Gospel, 47), çünkü önceki terim bir yazının kendisinin yazarı hakkında ne söylediği sorusuna odaklanmaktadır. Bu bağlamda 'ima edilen yazar' teriminin kullanımı, Culpepper'ın 'ima edilen yazar'ı 'metinde görünen seçeneklerin toplamı' olarak tanımlaması ışığında kafa karışıklığı yaratabilir (ibid. 14-15). Dolayısıyla her metnin bir 'ima edilen yazarı' vardır, oysa 'yazarlık eylemi' olmayan, yani metnin üretim tarzının açık bir açıklaması olmayan metinler de vardır. 3 Bkz. Kloppenborg, The Formation of Q, 274, 284. Bağlamda Sevgili Mürit 167

--- SAYFA 183 ---

Yazarın kimliği Yahudi ve Hıristiyan kıyamet edebiyatında da çok öne çıkan bir husustur.⁴ Ayrıca yazma eyleminin kendisine de vurgu yapılır. Vahiy Kitabı'nda Yuhanna'ya gördüklerini yazması emredilir (Va. 1:11).⁵ Hanok'a atfedilen Yahudi kıyametleri, sadece görücünün bir şeyler yazdığını belirtmekle kalmaz (örneğin, 'Hanok'un mektupları Kitabı'nın Hanok'a atfedildiği 1 Hanok 92:1), aynı zamanda ilahi vahyi hemen kaydedebilmesi için ona bir kalem ve diğer yazı araçlarının nasıl sağlandığını da anlatır (2) Enok 22-23). Kloppenborg, eğitim koleksiyonlarının tipik bir örneği olarak şunu düşünüyor: 'öğretmenin asla bir bilgenin yaratımı olduğu düşünülüyor. Tam tersine bu onun aktardığı ve kendi deneyiminin de doğruladığı bir şeydir.'⁶ Bu gözlem aynı zamanda diğer antik türler için de geçerlidir. Hanok edebiyatındaki Enoch, Yuhanna'daki Sevgili Mürit ve Thomasine metinlerindeki Thomas, bu vahyin yenilikçileri veya yorumcularından çok, ilahi bir vahyin öğretilerinin aktarımıyla eşit derecede ilişkilidir. Çarpıcı bir şekilde, Thomas İncili 13'te Thomas'ın kendisini özel kılan bir şeyi anlayan biri olarak anlatılıyor, ancak bu onun içgörüsünün ne olduğu izleyiciyle ilgili değil. Antik edebiyatın çeşitli türlerinde yazarın kurgusunun en belirgin işlevi kimlik doğrulamadır. Klop- 4 Cf., örneğin, Philip Vielhauer ve Georg Strecker, Introduction to 'Apocalypses and İlgili Konular', NTA 2, 542-68, özellikle. 545.5 Bkz. Vahiy Kitabı'ndaki ilahi yazma emrinin (Vahiy 1:19; 2:1,8,12,18; 3:1,7,14; 15:13; 19:9; 21:5) ve yasaklayıcı emrin (Vahiy 10:4) diğer örnekleri. 6 Kloppenborg, Q'nun Oluşumu, 275. 168 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 184 ---

penborg, Mısır talimat koleksiyonlarında 'sözlerin yetkili bir garantörü için türün gerekliliğini' açıkça göstermektedir.⁷ Benzer şekilde, beşinci bölümde işaret edildiği gibi, Yahudi vizyoner edebiyatında ideal Figürler, ilahi vahyin doğruluğunu doğrulamak için kullanılır.⁸ Vahiylere bir metin biçiminde iletilmesinin teknik yönü bu türde sıklıkla vurgulanır. Örneğin Hanok literatüründe görüm sahibi, yazma faaliyetinin güvenilirliğini doğrular (2 Hanok 23:4; 40) ve metnin güvenilir aktarımı, orijinal elyazmasının Tufan'dan bile ilahi bir şekilde korunduğunu iddia ederek tasdik edilir (2 Hanok 33:8-12)! Yuhanna'daki Sevgili Mürit, başka yerlerdeki Hanok'unkine benzer bir işlev görür. Sevgili Öğrenci, yalnızca İsa'nın öğrencilerinden biriyle özdeşleştirilmekle kalmıyor, bu da onu bir görgü tanığı yapıyor, aynı zamanda görgü tanığının ifadesinin güvenilirliğine defalarca işaret ediliyor (Yuhanna 19:35; 21:24). Tomas İncili bu noktada daha az açıktır ancak Tomas'ın İsa'nın gizli sözlerini yazan kişi olarak tanıtılması (Gos. Thom. incipit), onun İsa'nın öğretilerinin güvenilir aktarımının garantörü olarak kullanıldığını göstermektedir. 2. YAZAR OLARAK İSA'NIN MÜRİDLERİ Yuhanna ve Tomas'ın müjdelerine ek olarak, 7 Kloppenborg, The Formation of Q, 275'in müritlerine atfedilen birkaç erken Hıristiyan metni de vardır. 8 Yukarıdaki bölüm Wve, bölüm üç'e bakınız. Bağlamda Sevgili Mürit 169

--- SAYFA 185 ---

İsa. Bazı metinler kendilerini İsa'nın öğrencileri tarafından anlatıldığı şekilde sunar (örneğin, Petrus'un İncili, Yuhanna'nın Kıyameti, Petrus'un Kıyameti), diğer bazı metinler ise onlar tarafından yazıldığını iddia eder (örneğin, Thomas'ın Bebeklik Hikayesi; Yakup'un Protevangelium'u). İsa'nın öğrencileri tarafından yazıldığı iddia edilen belgelere ek olarak, bazı metinler ya tamamen (Epistula apostolorum) ya da kısmen (Abgar Efsanesi'nde yer alan İsa'nın Abgar'a mektubu) İsa'ya atfedilmektedir.⁹ Aslında Vahiy Kitabı, Yuhanna'nın Küçük Asya'daki yedi Hristiyan topluluğuna İsa'nın yazdığı mektuplar olarak sunulan mektuplarla başlar (Va. 2-3); John kendisini yalnızca bu mektupların yazarı olarak tasvir ediyor. Belirli metinlerin İsa'nın öğrencilerine atfedilmesinin yanı sıra, bu metinlerden bazıları onların üretim tarzlarına ilişkin giderek daha ayrıntılı açıklamalar içermektedir. Thomas Kitabı ve Pistis Sophia bu eğilimin başlıca örnekleridir. Tomas Kitabı sadece yazarı Mathias'ı tanımlamakla kalmıyor, aynı zamanda bu metinde (138.1-4) İsa'nın Tomas'la yaptığı konuşmanın kaydedildiği bir olayı da anlatıyor: "Kurtarıcının Yahuda Tomas'a söylediği ve ben, Mathaias'ın yazdığı gizli sözler. Yürüyordum ve onların birbirleriyle konuştuklarını duydum".¹⁰ 9 İsa tarafından yazıldığı iddia edilen yazıların dolaşıma girdiğine dair daha fazla kanıt Wolfgang Speyer tarafından, 'Religio' se Pseudepigraphie und literarische Fa'lschung im Altertum', Pseudepigraphie in der heidnischen und ju'disch-christlichen Antike'de (ed. Norbert Brox; Wege der Forschung) sağlanmıştır. 484; Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1977), 195-271. 10 Burada takip edeceğim çeviri (düzeltilecek) John D. Turner'ın Layton, Nag Hammadi Codex II,2-7, 2.181'deki çevirisidir. 170 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 186 ---

Thomas Kitabı, İsa'nın öğretisini alan kişi (Thomas) ile yazarı (Mathaias) arasında net bir ayrım yapması bakımından Thomas İncili'nden ayrılır. Ancak bu ayrım, bu metnin 'Thomas'ın Kitabı' olarak adlandırılan sonunda bulanıklaşır (145.17).¹¹ Her ne kadar yazının Mathias'a ve Thomas'a çifte atfedilmesi bazı bilim adamlarının Thomas'ın Kitabı'nda birden fazla katman görmesine yol açmış olsa da,¹² başlangıç ile başlık arasındaki gerilim 11 Schenke'nin işaret ettiği gibi, yazı kendisini 'Yarışmacı Thomas'ın Kitabı' yerine 'Thomas'ın Kitabı' olarak tanımlamaktadır, çünkü 'yarışmacı' aşağıdaki ikinci cümlelerin öznesidir (145.18-19: paclhths efsxai NNteleios, 'yarışmacı mükemmel olanlara yazıyor'); bkz. Hans-Martin Schenke, Das Thomasbuch (Nag Hammadi-Codex II,7) (TU 138; Berlin: Akademie-Verlag, 1989), 193-95. Ancak yazının şu anki kapanışında, 'yarışmacı' aynı zamanda Thomas'a da atıfta bulunmalıdır, bu nedenle 'Yarışmacı Thomas'ın Kitabı'ndan bahsetmek tamamen yanlış değildir. Schenke'nin 'Thomas'ın Kitabı' ile aşağıdaki dolaylı cümle ("Mükemmel olana yazan yarışmacı") arasında yaptığı kesin ayrım, ikincisinin orijinal yerinin bir mektubun başında olduğu yönündeki görüşüyle bağlantılıdır (a.g.e. 194). Üstelik Schenke, Yahudi Bilgeliği literatürünü platonikleştirmede tek bir yarışmacının olduğunu, patrik Yakup'un olduğunu ileri sürer (ibid. 196). Dolayısıyla Schenke, mevcut Thomas Kitabı'nın arkasında, "Mükemmelliğe Giden Yarışmacı'nın (sahte epigrafi) bir mektubu" veya "Yakup'un uydurma bir mektubu" olarak tanımladığı ve aslında Hristiyan olmayan bir belge olan bir kaynak tespit eder (ibid. 196-97). Schenke'nin önerisi oldukça sorunlu olmaya devam ediyor, çünkü Thomas'ın Kitabı'nda İbranice İncil'deki Yakup'tan ismiyle bahsedilmiyor ya da İbranice İncil'deki Yakup anlatımının herhangi bir kısmına herhangi bir gönderme yok. 12 Robinson, Thomas Kitabı'nın başlığını, girişine göre ikincil önemde görüyor. Turner ise Thomas Kitabı'nın, İsa'nın Mathias'a atfedilen sözlerinin bir koleksiyonunu ve Thomas'ın Kurtarıcı ile bir diyalogunu içerdiğini savundu. Bu durumda, Thomas Kitabı'nın başlangıcı (Thomas'a yapılan atıflar hariç) başlangıçta sözler koleksiyonuna bir giriş olabilirdi ve yazının kapanışı da diyalogun başlığı olabilirdi. Bkz. James M. Robinson, 'LOGOI SOPHON: On the Gattung of Q', James M. Robinson ve Helmut Koester, Trajectories through Early Christian (Philadelphia: Fortress, 1971), 71-113, özellikle. 81-83; Turner, Yarışmacı Thomas'ın Kitabı, 108-9. Turner'ın The Beloved Disciple'ine Bağlamda Eleştiri 171

--- SAYFA 187 ---

oldukça yüzeysel. 'Thomas'ın Kitabı' başlığı yalnızca, vahyin muhatabı ve alıcısı olarak Thomas'ın, yazarı Mathias'tan daha önde gelen bir Figür olduğunu gösterir; dolayısıyla kitabın sonunda Thomas'a atfediliyor. Çok benzer bir yazar yazısı, genellikle MS üçüncü yüzyıla tarihlenen Pistis Sophia'da bulunabilir.¹³ Burada İsa, sözlerini Philip, Matta ve Tomas'ın da aralarında bulunduğu birçok havarisine yazma görevini kendisi verir (PS 71.18-72).¹⁴ Müritlerin yazma faaliyetlerine ilişkin en ayrıntılı açıklama Philip'e aittir; yazma eylemi anlatının kendisinde anlatılan tek öğrencidir: Şimdi oldu, İsa Philip'in söylediği bu sözleri duyduğunda ona şöyle dedi: 'Mükemmel, Philip, sen sevgili kişi. Şimdi gelin, oturun ve söyleyeceğim her kelimenin, ne yapacağımın ve göreceğiniz her kelimenin kendinize düşen kısmını yazın.' Ve Philip hemen oturdu ve yazdı (PS 75.1-6).¹⁵ Kaynak teorisi Uro, Thomas, 18 tarafından dile getirildi: '... en azından mümkün olduğu kadar, vaaz niteliğindeki söylem biçiminin başlangıçta olduğu ve söylemin, düzeltmenin bir aşamasında Thomas ile İsa arasındaki diyaloga eklendiği hipotezidir.' ¹³ Krş. Marjanen, The Woman Jesus Loved, 171-72: 'Pistis Sophia'nın her iki eserinin de [ör. I-III ve IV] üçüncü yüzyıldan kalmadır. ... Pistis Sophia'nın her iki bölümünün de Gnostik eserler olduğuna şüphe yoktur. Yuhanna'nın Apocryphon'una benzeyen bir efsaneyi varsayıyorlar gibi görünüyor.' PHEME Perkins, 'Pistis Sophia', ABD 5.375-76 tarafından benzer, hatta daha geç bir tarihlleme (MS üçüncü veya dördüncü yüzyıl) öneriliyor. ¹⁴ Bkz. Wolfgang A. Bienert, 'Erken Hristiyan Geleneğinde Havarinin Resmi', NTA 2.5-27, özellikle. ¹⁸ ¹⁵ Pistis Sophia'nın Carl Schmidt (ed.) ve Violet MacDermot (çev.), Pistis Sophia (NHS 9; Leiden: E.J. Brill, 1978)'de verilen çevirisini (bazı değişikliklerle) takip ediyorum. ¹⁷² Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 188 ---

Thomas Kitabı ve Pistis Sophia'daki yazarlık anlatımlarıyla karşılaştırıldığında, yazarın tutumu hem Yuhanna İncili'nde hem de Thomas İncili'nde daha az ayrıntılıdır. Bu müjdelerin İsa'nın öğrencileri tarafından hangi koşullar altında yazıldığına dair herhangi bir açıklama içermiyorlar. John ve Thomas'taki üretim tarzına ilişkin daha az ayrıntılı açıklamalar, bunların nasıl üretildiklerine dair daha ayrıntılı açıklamalar içeren metinlerden daha eski olduklarına dair bir argüman olarak kullanılabilir mi? Kabul etmek gerekir ki, yazarların hikayelerinin farklı biçimleri bize erken Hristiyan yazılarının tarihlenmesi konusunda kesin bir gösterge sağlamaz, çünkü yazarların hikayeleri MS 1. yüzyıldan veya daha öncesine (1 ve 2 Hanok) ve Vahiy Kitabı'na (yaklaşık MS 90-100) tarihlenen Yahudi vizyoner literatüründe zaten çok ayrıntılı olabilir. Bununla birlikte, yazarların yazısı, Yuhanna İncili ve Thomas İncili'nin erken Hristiyanlık içindeki yerini belirlemede yardımcı bir araç olabilir. Öyle görünüyor ki, yazarların düşüncesi erken dönem Hristiyan edebiyatında giderek daha somut biçimler almaya başladı. Yukarıda bahsedilen örneklerle ek olarak, Yeni Ahit'in en eski İncillerinde anlatıcı tarafından 'ben' veya 'biz' kullanılmazken, daha sonraki İncillerde bu özelliğin sıklıkla yer aldığına dikkat çekilmiştir.¹⁶ Üretim tarzına ilişkin tasvirler, havarilerin daha sonraki eserlerinde de giderek daha ayrıntılı hale gelmektedir.¹⁷ ¹⁶ Krş. Wolfgang Speyer, Dieliterarische Fa"lschung im heidnischen und christlichen Altertum: Ein Versuch ihrer Deutung (Münih: C.H. Beck, 1971), 51, 262. Speyer'in belirttiği gibi, bu özellik aynı zamanda eylem edebiyatının daha sonraki temsilcilerinin tipik özelliğidir. Bu gözlem, kesin olarak Yuhanna için geçerli değildir (çapraz başvuru 1:14; 21:24), fakat kesinlikle Tomas için geçerlidir. ¹⁷ Bkz. Speyer, Literarische Fa"lschung, 51. Bağlamda Sevgili Mürit ¹⁷³

--- SAYFA 189 ---

Üstelik Yeni Ahit'te yer alan İnciller, kimlik doğrulamanın giderek artan gerekliliğine işaret ediyor. Genellikle en eski İnciller olarak kabul edilen İnciller (Markos ve Matta) bunların üretim şekli hakkında herhangi bir açıklama vermezken, Luka İncili bunun güvenilirliğini vurgulayan bir notla başlar (Luka 1:1-4) ve Yuhanna İncili sadece içeriğini doğrulamak için Sevgili Mürit'i tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda aynı amaç için bir 'biz' grubu da ekler (Yuhanna 1:18; 21:24; krş. 1). Yuhanna 1:1-3). İlginçtir ki, Sevgili Mürit'in anlatısal bir figür olarak geçtiği Johannine pasajları yakın sinoptik paralelliklere sahiptir (Yuhanna 13:21-30; 19:25-27; 20:1-10; 21:1-14). Eğer bu pasajlar sinoptik müjdelerin bilgisini ele veriyorsa, 18 Sevgili Mürit'in doğrulama işlevi daha da belirgin hale gelir. Bu durumda, Johannine yazarı, özgünlük iddiasını daha da etkili bir şekilde desteklemek için bu pasajlara Sevgili Mürit Figürünü eklemiştir. Görünen o ki bu yazar, daha önceki kaynak materyallere ilişkin olarak, başlangıçta önceki kaynakların varlığından ve kullanımından söz eden Luka İncili'nin yazarından farklı bir yaklaşım seçmiştir (Luka 1:1-4). Her ne kadar Yuhanna İncili'ndeki yazarların anlatımı, birçok erken Hristiyan yazısında olduğundan daha az detaylı olsa da, bu müjde, anlatılan olaylar gerçekleşirken orada olması gereken bir yazar-müriti tanıttığından, çok somut bir yazar hikayesine doğru çok önemli bir adım atılmıştır. Thomas'taki yazarın yazısı John'dakinden biraz daha az ayrıntılıdır. Yuhanna'da iddia edilenin güvenilirliği 18 Yukarıya bakın, bölüm Wve. 174 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 190 ---

yazarın altı özel açıklamalarla vurgulanmıştır (Yuhanna 19:35; 21:24). Benzer ifadeler Thomas'ta eksik. Öte yandan, Tomas İncili'nin vurgusunun İsa'nın gizli sözlerinde yer alması, onun 'kamuya açık' öğretisinin zaten dolaşımda olduğu ve yaygın olarak bilindiği bir durumu varsayabilir. Bu nedenle, hem Yuhanna hem de Tomas, kendilerine özgü yöntemlerle, diğer İsa geleneklerinin varlığına dair farkındalık gösterirler ve bu rekabetçi durum, İsa'nın öğrencilerinin doğrulayıcı Figürler olarak kullanılmasını gerekli kılmış olabilir. 3. İSA'NIN DİĞER SEVGİLİ MÜRİDLERİ Yuhanna İncili'nde ortaya atılan metnin İsa'nın en yakın öğrencisi tarafından yazıldığı iddiası, erken dönem Hristiyan edebiyatında benzersiz değildir. Thomas, Thomas İncili'nin yazarı ve İsa'nın en sevdiği öğrencisi olarak tasvir edilmiştir (Gos. Thom. 13). Ancak Johannine'in Sevgili Müridi ile karşılaştırıldığında Thomas'ın bu portresinde eksik olan şey, 'İsa'nın sevdiği öğrenci' ifadesidir. Ancak bu özellik başka yerlerde de yaygındır. Seçkin öğrenciler genellikle kendileri ve öğretmenleri arasındaki sevgi açısından nitelendirilirdi. Hristiyan olmayan bir örnek, John Hyrcanus'un (M.Ö. 135/4 ve 104 yıllarında Baş Rahip ve etnarşi) Ferisilerle çatışmasından önce 'onlar tarafından çok sevilen müridi' olduğundan bahseden Josephus'tan alınabilir (ÆŁ c b ÆP H q ÆÆd !æÆÆ, ÆÆd æÆ) ÆPH M^aÆ A, Ant. 13.289). Bağlamda Sevgili Mürit 175

--- SAYFA 191 ---

Ayrıca Yunan felsefe okullarında öğretmenler ile onların en iyi öğrencileri arasındaki yakınlığın tasvirlerinde aşktan sıklıkla bahsedilir. Öğretmen sıklıkla 'sevgili' (KæÆ) ve öğrenci ise 'sevgili' (Kæ) olarak tanımlanıyordu. Özellikle 'sevilen' terimi, belirli bir okuldaki öğretmenlerinin halefi olan öğrenciler için kullanılıyordu.¹⁹ Aslında Plutarch, aşk terminolojisinin bu bağlamda kullanılmasından nefret ediyordu çünkü bu, öğretmen ve öğrencisi arasında aşırı sevgi dolu veya erotik bir ilişkiyi ima ediyordu.²⁰ Benim görüşüme göre, Yuhanna'da KæÆ ve Kæ özel terimlerinin bulunmaması, öğretmenler ve onların özel müritleri arasındaki aşktan bahseden Yunanca metinlerin, eski düşünce okulları, Johannine'in Sevgili Mürit tasvirine pek yakın bir paralellik göstermemektedir.²¹ Daha Yakından 19 Krş. van Tilborg, John'da Hayali Aşk, 85-87, Diogenes Laertius'tan alıntı, 4.19.21-22.29.32. 20 Bkz. Plutarch, Moralia 448E: 'Yine, genç adamlar kültürlü öğretmenleriyle karşılaştıklarında, onları takip ederler ve ilk başta yararlılıklarından dolayı onlara hayranlık duyarlar; ama daha sonra onlara karşı da sevgi duymaya başlarlar ve tanıdık arkadaşları ve öğrencileri (ÆΛ H) yerine onlara sevgili (KæÆ Æ) denir ve aslında öyledirler' (çev. Helmbold, LCL). Plutarch, öğretmen ile öğrenci arasındaki bu tür aşk ilişkisini insanın mantıksızlığının bir işareti olarak görür (Moralia, 448D). Öte yandan Plutarch, homoerotik ilişkileri bu şekilde kınamaz, ancak onlardan olumlu terimlerle söz eder - 'arzuyla Xashing' içermedikleri sürece (Moralia, 751, Tilborg tarafından atıfta bulunulan, Imaginative Love, 80-81). Burada Yunan toplumu ve edebiyatındaki eşcinsel ilişkilerin çeşitli yönlerini tartışmak mümkün değil; Bu konunun kısa bir incelemesi için bkz. Martti Nissinen, Homoerotizm in the Biblical World: A Historical Perspective (Minneapolis: Fortress, 1998), 57-69. 21 Dolayısıyla van Tilborg'un Johannine'in Sevgili Mürit portresine ilişkin yorumu abartılı görünüyor. Van Tilborg (Imaginative Love, 247-48) bu portrenin "hayali eşcinsel davranışa" bir ifade olarak anlaşılması gerektiğini savunuyor, ancak bu "bir ifade değil".

--- SAYFA 192 ---

İsa'nın birkaç öğrencisinin ya 'İsa'nın sevdiği öğrenci' ya da 'sevgili' olarak adlandırıldığı diğer erken Hristiyan metinlerinde paralellikler bulunabilir.²² Bu metinlerde sevgi genellikle öğrencilerin İsa'nın öğretileri hakkında belirli bir bilgiye sahip olmasıyla bağlantılıdır. Bu fikirle bağlantılı olarak gizlilik çoğu zaman İsa'nın sevgili öğrencilerinin karakterizasyonunun önemli bir parçasıdır. Gizlilik motifi kapsayıcı veya dışlayıcı bir biçimde kullanılabilir. İlk durumda, sevilen mürit, gizli bilgisini anlatıdaki diğer figürlere açıklar, ikinci durumda ise bunu yapmayı reddeder (Thomas'ın 13. bölüme göre yaptığı gibi). Filipus İncili ve Meryem İncili'nde tasvir edilen Mecdelli Meryem, İsa'nın sevilen havarilerinin 'kapsayıcı' grubuna dahildir.²³ Filipus İncili'nde diğer havariler, İsa'nın Meryem'i neden diğerlerinden daha çok sevdiği sorusunu gündeme getirirler. Onun İsa'ya olan özelliği, İsa'nın onu sık sık öptüğü ifadesinde de gösterilmektedir (Gos. Phil. 63.32-64.9). Benzer şekilde Meryem İncili'nde Kurtarıcı'nın Meryem'i diğer öğrencilerden ve diğer kadınlardan daha çok sevdiği söylenir. Eşcinsellik arasındaki yakın ilişki. Bu, ÆØ æÆ Æ'nin, Tanrı'nın oğluna olan sevgisinin ve dolayısıyla Tanrı'nın evrene olan sevgisinin bilgisine mükemmel bir giriş olarak ÆÆ sevgisinin bir ifadesidir.' ²² Schenke, 'Sevgili Müritin İşlevi ve Arka Planı', aşağıda tartışılan örneklerin çoğundan sadece geçerken de olsa değindi, çünkü çoğunlukla Thomas'ın dünya için tarihsel bir model olduğu tezine destek sunmakla ilgileniyordu. Sevgili Mürit (bu teori için yukarıdaki altıncı bölümün birinci bölümüne bakın). ²³ Bu yazılarda Mecdelli Meryem hakkında bkz. Marjanen, The Woman Jesus Loved, 94-121, 147-69. Bağlamda Sevgili Mürit 177

--- SAYFA 193 ---

Kurtarıcı ve Meryem bu metinde vahyin neden İsa tarafından Meryem'e verildiğini ve onun tarafından diğer havarilere iletilildiğini açıklamak için kullanılmaktadır (Gos. Meryem 10.1-6; 18.14-15). Her ne kadar bazı bilim adamları Meryem'i Johannine'in Sevgili Müridi ile özdeşleştirmiş olsalar da, benim görüşüme göre bu önerinin sağlam bir temeli yoktur.²⁴ Bununla birlikte, onun karakterinde karşılaştırma gerektiren başka yönler de vardır. Meryem İncili'nde Meryem'in üstlendiği işlev şüphesiz Yuhanna'daki Sevgili Mürit'in işlevine benzer: ilgili metinlerin içeriğini doğrulamak için sevgi ilişkisi onaylanır. Meryem İncili'nde diğer havarilerin de Meryem'in vizyonu hakkında şüphe duydukları söylenir (Gos. Meryem 17.10-19.2). Bu pasaj, metnin 'sevgili bir mürit' aracılığıyla doğrulanmasını gerekli kılan, içinde yer alan²⁵ öğretilere karşı direnişi öngörüyor. Meryem'i Johannine'in Sevgili Müridi'nden farklı kılan ise İsa'ya dair özel görüşü nedeniyle diğer havarilerden daha fazlasını bilen biri olarak tasvir edilmesidir (Gos. Mary 10.10 V.). İsimsiz bir genç, 'İsa'nın sevdiği kişi' adını verdi (n M^a Æ ÆP > Markos'un Gizli İncili'ndeki (3.15-16) F)', İsa'nın seçkin takipçilerinden oluşan 'ayrıca' grubu temsil eder. Bu metinle ilgili sorunlar iyi bilinmektedir: hem özgünlüğü hem de metinle ilişkisi. 25 Bkz. Marjanen, İsa'nın Sevdiği Kadın, 113-14, 119-21; Karen L. King, The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle (Santa Rosa, Kaliforniya: Polebridge, 2003), 5. 178 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 194 ---

Yeni Ahit'teki İnciller tartışılmaktadır.²⁶ Bununla birlikte, metin erken dönem Hristiyan kökenli olabileceği için dikkatimizi hak etmektedir. Bu metinde İsa ile genç arasındaki aşk, gençlerin 'Tanrı'nın krallığının sırrına' inisiyasyonu ile bağlantılıdır (e ı æØ B Æ Ø^a Æ F Ł F, 30: 10). Secret Mark'ın günümüze ulaşan parçalarından anlaşıldığı kadarıyla bu sır, anlatıdaki diğer figürlere veya metnin izleyicisine açıklanmamaktadır. Gizli İşaret'in ayrıcalıklı özelliği, bu belgede İsa'nın anonim gence eşlik eden kadınları açıkça reddetmesinde de görünür hale gelmektedir.²⁷ Üstelik Gizli İşaret'in İsa ile genç arasındaki karşılıklı aşk ilişkisini tasvir etmesi dikkat çekicidir. Sadece İsa'nın gençleri sevdiği söylenmiyor, aynı zamanda gençlerin de İsa'yı sevdiği söyleniyor. İkinci yön, Gizli İşaret'te anlatılan gençliği Johannine'in Sevgili Müritinden farklı kılmaktadır, çünkü Yuhanna'nın hiçbir yerinde Sevgili Mürit'in İsa'yı sevdiğinden bahsedilmemektedir. Bu metinlere ek olarak İsa'nın öğrencilerine 'sevgili' diye hitap ettiği birçok yazı da vardır. Bu adlandırma, İsa'nın Bartholomew'e hitap ettiği Bartholomew Soruları'nda (MS 3. yüzyıldan itibaren mi?) sıklıkla görülür (Quest. Barth. 1:5, 8, 26; 4:67). Bartholomew bu metinde gizemlerin alıcısı olarak tanımlanıyor, ancak aynı zamanda İsa tarafından "onları sadık olan herkese emanet etmesi ve kendilerine saklaması" (Quest. Barth. 4:67, NTA) ve "bu (gizli) sözü isteyen herkese vaaz etmesi" (Quest. Barth. 5:6, NTA) söylenmiştir. Dolayısıyla, Meryem İncili'nde olduğu gibi, gizlilik de 26 Markos'un Gizli İncili'nin keşfi ve bununla ilgili sonraki tartışmalar hakkında kısa bir açıklama için bkz. Meyer, Secret Gospels, 109-10, 114-19, 135-37. 27 Bkz. Meyer, Gizli İnciller, 125. Bağlamda Sevgili Mürit 179

--- SAYFA 195 ---

vahyin alınmasıyla bağlantılıdır ancak bu vahyin başkalarına vahyedilmemesini gerektirmez. Yuhanna ve Tomas'ta olduğu gibi, İsa'nın seçkin öğrencisi tarafından garanti edilen mesaja inananlara sonsuz yaşam vaat edilmektedir (Araştırma. Bart. 5:6). Pistis Sophia'da 'sevgili' (pmerit) sıfatı İsa'nın birkaç takipçisi için kullanılmaktadır: Philip (PS 44), Yuhanna (PS 64), Matta (PS 72) ve Yakup (PS 68, 78). Ayrıca İsa, tüm havarilerine toplu olarak 'sevdiklerim' diye hitap eder (PS 138). Dolayısıyla bu terim artık İsa'nın en sevdiği öğrencisini değil, onun takipçilerinden oluşan daha büyük bir grupla ilişkilendirilmektedir. Bu, Pistis Sophia'da "İsa'yla sohbet eden tüm öğrencilerin İsa'nın talimatlarını iyi anlamış gibi görüldüğü" gözlemiyle örtüşmektedir.²⁸ "Sevgili" muhataplar, İsa tarafından sürekli olarak "mükemmel" (euge), "aferin" (kalws) ve "kutsanmış" (makarios) sözleriyle övülür. 4. İSA'NIN SEVGİLİSİ OLARAK YAKUP İsa'nın "sevgilisi" olarak anılan takipçileri arasında kardeşi Yakup öne çıkıyor. 'Sevilen' sıfatı, James'in önemli bir rol oynadığı Nag Hammadi metinlerinde sıklıkla James'e eklenir. Bu koleksiyondaki James metinleri kesinlikle çok eski dönemlere ait bazı gelenekleri içermektedir. Ron 28 Marjanen, İsa'nın Sevdiği Kadın, 175. 180 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 196 ---

Cameron, James'in Apocryphon'unda İsa'nın sözlerine ilişkin erken dönem geleneklerin bulunduğunu ortaya koymuştur ve Charles Hedrick, (İkinci) James'in Kıyametinde "yazarın bizzat ele aldığı konular olan daha sonra geliştirilen gnostik sistemlere imaların yokluğuna" işaret etmiştir. . . ve Yeni Ahit geleneğine yapılan atıfların neredeyse tamamen yokluğu, risalenin kökeni için erken bir tarih önermektedir.'29 Buna ek olarak, Wilhelm Pratscher bu metinlerde, Hegesippus tarafından kullanılan Yakup'un şehit edilmesiyle ilgili aynı Yahudi-Hristiyan geleneğinin çeşitli özelliklerini tespit etmiştir (Eusebius, Kilise Tarihi 2.23.8-18'de alıntılanmıştır).30 Yakup'un (İlk) Kıyameti, Daha sonraki bir kökene işaret eden Valentinian öğretisiyle benzerlikler vardır, ancak bu 29 Ron Cameron, Sayings Traditions in the Apocryphon of James (HTS 34; Philadelphia: Fortress, 1984); Charles W. Hedrick, 'James'in (İkinci) Kıyameti'ne Giriş, Nag Hammadi Codices V, 2-5 ile Papyrus Berolinensis 8502, 1 ve 4 (ed. Douglas M. Parrott; NHS 11; Leiden: E.J. Brill, 1979) 105-9 (108). 30 Bkz. Wilhelm Pratscher, Der Herrenbruder Jakobus und die Jakobustradition (FRLANT, 139; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987), 238-55. Bauckham, Yakup'un (İkinci) Kıyametinde Yakup'un şehit edilmesine yapılan atıfların, bu metnin Hegesippus'un anlatımına bağımlı olduğunu göstermediğini ikna edici bir şekilde savunuyor; daha ziyade her ikisi de 'ortak bir Yahudi Hristiyan kaynağına bağımlıdır'; bkz. Richard Bauckham, 'James Hangi Ovence İçin Öldürüldü?', James the Just and Christian Origins'de (ed. Bruce Chilton ve Craig A. Evans; NovTSup, 98; Leiden: E.J. Brill, 1999), 199-232, özellikle. 200-6. Dolayısıyla Bauckham, Society of Biblical Literature 1990 Seminar Papers'da (ed. David J. Lull; SBLSP 29; Atlanta: Scholars Press, 1990) Stanley Jones'un 'The Martyrdom of James in Hegesippus, Clement of Alexandria, and Christian Apocrypha, Include Nag Hammadi: A Study of Textual Relations' adlı eserinde önerdiği karşıt teoriyle mücadele eder. 323-27. Bağlamda Sevgili Mürit 181

--- SAYFA 197 ---

aynı zamanda Yakup'un ölümüyle ilgili Yahudi-Hristiyan geleneklerine ilişkin bilgiyi de sergiler (1 Kıyamet Ya. 36.16-19).31 Yakup'un (İkinci) Kıyametinde ve Yakup'un Kıyametinde İsa tarafından Yakup'a 'sevgili' denir. Bu metinlerde çizilen resim, Pistis Sofya'daki havari grubu ile Meryem İncili ve Philip İncili'ndeki Meryem resmine benzemektedir. Yakub'un İsa'nın sevgilisi olarak statüsü, kendisine gönderilen özel bir vahiy ile bağlantılıdır: 'Sevgilim (pamerit)! Bakın, size ne göklerin ne de onların arkonlarının bilmediği şeyleri açıklayacağım. İşte, övünen adamın bilmediği şeyi sana açıklayacağım. . .' (2 Apoc. Jas. 56.16-23).32 Yuhanna'daki Sevgili Mürit gibi, James de önemli bir rol oynadığı metinlerde yazarlık hikâyesiyle bağlantılıdır. Yakup'un Kıyametinin yazarı olarak görünür, vizyonunun hikayesi Yakup'un (Birinci) Kıyametinde (1 Kıyamet 24.11) ilk kişide anlatılır (1 Kıyamet 24.11),33 ve Yakup'un (İkinci) Kıyamet, kendisini onun söylemi olarak sunar (2 Kıyamet 44.1). Yakup ayrıca İsa'nın en sevdiği öğrencilerinin yinelenen bazı özelliklerine de sahiptir. Meryem gibi o da İsa tarafından öpülür (2 Kıyamet Yahya 56/14-16), ancak Yakup'un İsa'yı kucaklayıp öptüğü de söylenir (1 Kıyamet Yahya 31/4-5). Meryem İncili'ndeki ve Philip ile Tomas İncili'ndeki Meryem gibi 31 Krş. Alexander Bohlig, 'Der judenchristliche Hintergrund in gnostischen Schriften der Nag Hammadi', aynı zamanda, Mysterion und Wahrheit: Gesammelte Beiträge zur spätantiken Religionsgeschichte (AGSJU 6; Leiden: E.J. Brill 1968) 102-11, özellikle. 110; William R. Schoedel, 'James'in (İlk) Kıyameti [Giriş]', Parrott, Nag Hammadi Yazmaları V, 2-5, 65-67, özellikle. 66. 32 Çev. Hedrick, modifikasyonla. 33 Bununla birlikte, 1. Apoc. Evet. bu metin Addai tarafından yazılmıştır (1 Apoc. Jas. 36.20-24). 182 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 198 ---

Tomas İncili'nde Yakup, İsa'nın sözlerini anladığı için övülür (1 Apoc. Jas. 29.4-5; 40.9-10). Thomas Kitabı ve Thomas'ın İşleri'ndeki Thomas gibi, Yakub da İsa'nın kardeşi olarak tasvir edilir (1 Apoc. Jas. 24.14-16; 2 Apoc. Jas. 50.11-23). Yakup söz konusu olduğunda, bu adlandırma erken dönem Yahudi-Hristiyan geleneğinden kaynaklanmaktadır ("adil" tanımlaması gibi).³⁴ Bununla birlikte, bu metinlerin yazarları, İsa ile Yakup'un tamamen aynı olmadığını eklemeyi önemli bulmuşlardır. Yakup'un yalnızca İsa'nın kardeşi olarak adlandırıldığı (1 Apoc. Jas. 24.14-16)³⁵ ve kendisi ve James aynı sütle beslenmiş olmasına rağmen İsa'nın başka bir babası olduğu vurgulanıyor (2 Apoc. Jas. 50.11-23) - ikinci referansı onların aynı anneye sahip oldukları anlamında alıyorum.³⁶ James, Bartholomew'in Sorularında Johannine Sevgili Mürit ve Bartholomew'e benzer. yani İsa'nın ona vahyinin amacı imanı uyandırmaktır (1 Kıyamet Yahya 29/19-28): Rab şöyle dedi: 'Yakup, bunlardan sonra sana her şeyi açıklayacağım, yalnızca senin iyiliğin için değil ama onun hatırı için. 34 Nag Hammadi metinleri arasında 'adil' sıfatı Gos'ta Yakup'a eklenmiştir. Thom. 12; 1 Apok. Evet. 32; 2 Kıyamet. Evet. 44; bkz. Pratscher, Der Herrenbruder, 163-64, 167-68, 177. 35 Krş. James hakkında Eusebius'ta (Hist. eccl. 1.12.5; 2.1.2; cf. Painter, Just James, 111) ve Thom'da Thomas hakkında benzer değerlendirmeler yapılmıştır. Devam 138.10. 36 Pratscher, (Birinci) Yakup'un Kıyameti'nde "İsa ve Yakup'un muhtemelen kuzenler olarak anlaşıldığını" ileri sürer (Der Herrenbruder, 168). Ancak 'aynı süt' ifadesinin onların aynı anneye sahip kardeşler olarak tasvir edildiğine işaret ettiğini düşünüyorum. Bağlamda Sevgili Mürit 183

--- SAYFA 199 ---

insanların inançsızlığı, böylece (iman) onlarda var olsun. Çünkü birçokları imana [erişecek] ve çoğalacaklar. . .]³⁷ Buna ek olarak, Yuhanna'da olduğu gibi, Yakup'un (ikinci) Kıyametinde de sevgili Tanrı Oğlu ile onun sevgili öğrencisi arasında bir bağlantı kurulur. Burada 'sevilen' olarak anılan sadece Yakup değildir, aynı isim İsa için de kullanılmaktadır (49.8).³⁸ Yakup'un Apokrifyonu'nda 'sevilen' terimi hem Yakup hem de Petrus için kullanılmaktadır. İsa'nın bu öğrencilerine gösterdiği sevgi yine hayat veren bir işlevle bağlantılıdır: 'Siz sevilirsiniz; birçok kişinin yaşamının sebebi olacak olanlar sizlersiniz' (Ap. Jas. 10; çev. Williams). Sevgi aynı zamanda İsa'ya eşit olma olasılığını da içerir:³⁹ Eğer onun (yani Baba'nın) isteğini yerine getirirseniz, onun sizi seveceğini, sizi benimle eşit yapacağını ve [senin] kendi seçiminiz ve O'nun takdiri sayesinde sevildiğinizi düşüneneğimi [söylerim] (Ap. Jas. 4-5, çev. Williams). 37 Çev. Schoedel. 38 2 Apoc'un tüm bölümü. Evet. 49.8-15, Yuhanna İncili'nin Kristolojik dilini hatırlatmaktadır. Ancak aşağıda da görüleceği gibi 2 Apoc'u olduğu gibi kabul etmek mümkün değildir. Evet. Yeni Ahit geleneklerinden yararlanıldı. 39 İsa'ya eşit olma umudu yalnızca Thomas'ın İncili 13 ve 108'de görülmez, aynı zamanda erken dönem Hristiyan yazılarında da daha geniş bir biçimde doğrulanır. Gos'a ek olarak. Thom. 108, Williams aşağıdaki örnekleri aktarır: 1 Yuhanna 3:2; Irenaeus, Haer. 1.25.1; Tertullianus, De Anima 32; Gos. Phil. 61.30-31; 67.21-27; Pistis Sofya 96; Frank E. Williams, 'James'in Apocryphon'una [Notlar]', Harold W. Attridge (ed.), Nag Hammadi Codex I (Jung Codex), cilt. 2: Notlar (NHS 23; E.J. Brill: Leiden 1985) 7-37, özellikle. 15. 184 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 200 ---

Yakup'un Apocryphon'unda 'sevgili' terimi İsa'nın en sevdiği iki öğrencisiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda kurtarılacak olan (ya da halihazırda ilahi aleme ait olan) herkes için de kullanılır (Ap. Jas. 16). Bununla birlikte, bu metin bir gizlilik motifinin özel biçimine tanıklık etmektedir: Yakup ve Petrus'un vahiylerini diğer müritlere tam olarak açıklamadıkları (Ap. Yak. 15-16) - fakat bunu gelecek nesiller için sakladıkları belirtilmektedir.⁴⁰ Pratscher, Yakup üzerine yaptığı çalışmada, Nag Hammadi metinlerinde Yakup için kullanılan 'sevgili' terimi ile Yuhanna'daki Sevgili Mürit Figürü arasında bir bağlantı olduğunu öne sürmektedir. Pratscher'a göre, Yakup'un İsa'nın sevilen biri olarak 'gnostik' Figürü, Yuhanna'daki Sevgili Mürit ile karşılaştırıldığında daha sonraki bir gelişmeydi: 'Yuhanna İncili'nin anonim Sevgili Müridi'nden, o zaman belirli bir gnostik grubun tanınmış sevilen müridi ortaya çıkacaktı.⁴¹ Ancak bana öyle geliyor ki, Yakup'un İsa'nın sevgilisi olarak resmi, Yuhanna'nın tasvirinden bağımsız olarak ortaya çıkmış olabilir. Sevgili Öğrencinin. Kıpti terimi merit (örneğin, 2. Apoc. Jas. 56.15-16; PS 68 vb.), Yuhanna'da Sevgili Mürit'in kullandığı sözlü ifadelerden ziyade Yunanca ΙᾱϞε kelimesini varsayar (n Mᾱ ἈϞ=K ϱ Ø). Ayrıca, 'sevgili' teriminin 40'ların Yahudi-Hıristiyan geleneklerinin bir parçası olabileceğine dair güçlü göstergeler vardır. Yakup'un bu tanımıyla dikkate değer bir tezat, Eusebius'un İskenderiyeli Clement'e atfettiği bir alıntıda bulunabilir. Bu pasajda Yakup (Petrus ve Yuhanna ile birlikte) 'yüksek bilginin' alıcısı olarak tasvir ediliyor, ancak aynı zamanda 'onların bunu diğer havarilere aktardığı' da vurgulanıyor (Kilise Tarihi 2.1.4; krş. Painter, Just James, 111, 115-16). ⁴¹ Pratscher, Der Herrenbruder, 169. Bağlamda Sevgili Mürit 185

--- SAYFA 201 ---

James. Terim, LXX ve Yahudi pseudepigrapha'sında benzer bir biçimde geçmektedir (örneğin Yaratılış 22:2, 12, 16; İşaya 26:17; Tob. 10:13; T. Levi 18:13; T. Benj. 11:2). Bu metinlerin bazılarında 'sevgili' terimi, İbrahim'in Kıyametinin (muhtemelen MS birinci veya ikinci yüzyıla tarihlenen) gösterdiği gibi, sırların açığa çıkmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu metinde vahiy vahiyi, İbrahim'e sevgilisi olarak hitap eder (Kıyamet İbrahim 9:6): 'Size korunan şeyleri duyuracağım ve görmediğiniz harika şeyleri göreceksiniz, çünkü beni aramak istediniz ve ben sizi sevgilim olarak adlandırdım.'⁴² Olasılıkla, Yakup'un başından itibaren Mesih'le ilgili bir görüş (çapraz başvuru 1 Korintliler 15:7; Gos. İbraniler 7) ve onun aralarındaki otorite iddiasını deneyimlediği anlaşıldı. İlk Hıristiyanlar yalnızca İsa'yla olan aile bağlarına değil, aynı zamanda onun vizyonuna da dayanıyordu.⁴³ İlk Hıristiyan geleneklerinde, Yakup'un ilahi vahiylerin aktarıcısı olarak rolü onun vizyonu ile bağlantılıydı.⁴⁴ Örneğin, İskenderiyeli Clement, 'Rab'bin dirilişinden sonra Adil Yakup'a, Yuhanna ve Petrus'a bilgi (ᾱ H Ø) verdiği; bunu diğer havarilere, diğer havariler de Barnabas'ın mensubu olduğu yetmiş kişiye ilettiler.'⁴⁵ Yakup'un bir vahiy aracısı olarak aynı geleneği, Nag Ham-42 Trans'taki tasvirlerinde de görülmektedir. Rubinkiewicz ve Lunt, OTP. 43 Bkz. Pratscher, Der Herrenbruder, 29-48. ⁴⁴ Yakup'un İsa'nın açığa çıkışındaki aracılık rolü için özellikle bkz. Pratscher, Der Herrenbruder, 158-65. ⁴⁵ Clement, Hypotyposeis 7 (Eusebius'a göre, Church History 2.1.4- 5;) cf. Martin Hengel, 'Jakobus der Herrenbruder—der erste "Papst"?', aynı kaynaktan, Paulus und Jakobus: Kleine Schriften III (WUNT 141; Tübingen: Mohr Siebeck, 2002), 549-82, özellikle. 563. 186 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 202 ---

yukarıda sözü edilen madi metinleri.⁴⁶ İbrahim'in Kıyametinin ışığında, Yakup'la ilişkilendirilen 'sevgili' sıfatı, erken dönem Yahudi-Hristiyan geleneğinin bir parçası olabilir. Dolayısıyla, Pratscher'in yaptığı gibi, Johannine'in Sevgili Müridi'nin, bazı metinlerde Yakup'un İsa'nın sevdiği biri olarak tasvir edilmesi için model oluşturduğunu varsaymak için zorlayıcı bir neden yoktur. Bu isim makul bir şekilde James'in daha önceki geleneklerinin bir parçası olabilirdi. 5. JOHANNINE'İN SEVGİLİ MÜRİDİSİ: BİR ANTI-JAMES MI? Nag Hammadi metinlerindeki Yakup Figürünün Johannine'in Sevgili Müritini örnek alarak modellenmesi pek olası görünmese de, Yakup'un geleneksel imajının Yuhanna'daki Sevgili Mürit'in yaratılışında bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Yukarıda Sevgili Mürit Figürü'nün Johannine'in İsa'nın kardeşlerine karşı polemiği ile bağlantılı olduğuna işaret edilmişti. Yuhanna 7:2-9'da inanmayanlar olarak tanımlanmış olsalar da, Sevgili Öğrenci, İsa tarafından annesinin koruyucusu olma yetkisine sahipti (Yuhanna 19:26-27). Dolayısıyla Johannine anlatısında bu öğrenci, yargı açısından İsa'nın kardeşlerinin hukuki sorumluluğunu üstleniyor.⁴⁷ Bu resim, İsa'nın kardeşi olduğunu iddia eden herkese düşmanca olacaktır. Tartışılan kanıtların ışığında ⁴⁶ Cf. Hengel, 'Jakobus der Herrenbruder', 563-66. ⁴⁷ Yukarıdaki Wve bölümü, dördüncü kısma bakın. Bağlamda Sevgili Mürit 187

--- SAYFA 203 ---

yukarıda, bu tür iddialarda bulunabilecek başlıca adaylar Thomas ve James olacaktır. Bununla birlikte, Yuhanna İncili'nin Thomas'ın İsa'nın ikizi olarak adlandırıldığı gelenekten habersiz görünmesi nedeniyle, Thomas'ın Johannine'nin İsa'nın kardeşlerine karşı polemiğinin hedefi olması pek olası görünmüyor. Yuhanna'da Tomas basitçe İsa'nın öğrencilerinden biri olarak tasvir edilir. Yakup'un daha fazla dikkate alınması gerekiyor.⁴⁸ Yeni Ahit'te ondan söz eden yalnızca birkaç pasaj vardır (Markos 6:3; Elçilerin İşleri 12:17; 15:13-21; 21:18; 1 Korintliler 15:7; Gal. 1:19; 2:9, 12; Yakup 1:1; Yahuda 1). Ayrıca, İsa'nın kardeşlerinden (Markos 3:31-35// Matt. 12:46-50//Luka 8:19-21; Markos 6:3//Mat. 13:55; Yuhanna 2:12; 7:2-10; Elçilerin İşleri 1:14; 1 Korintliler 9:5) veya akrabalarından (Markos 3:21) söz eden pasajlara da dahil edilebilir. Ancak Yeni Ahit'te Yakup'a yapılan dağınık göndermeler onun Kudüs'teki ilk Yahudi Hristiyan topluluğunun lideri olarak tarihsel önemiyle pek örtüşmemektedir. Yeni Ahit'te kanonlaştırılan metinlerin, ilk Yahudi-Hristiyan topluluğunun lideri olarak Yakup'un önemini küçümseme eğilimi gösterdiği genel olarak kabul edilmektedir.⁴⁹ Dört kanonik İncil'de İsa'nın kardeşlerine ilişkin çizilen tablo çarpıcı biçimde olumsuzdur. Bu resim özellikle Yakup'la ilişkilendirilebilir: 'İnciller, Yakup'tan söz ederken bunu büyük bir sempatiyle yapmıyorlar.'⁵⁰ 48 Krş. Rese, 'Selbstzeugnis', 95 n. 65. 49 bkz., örneğin Hengel, 'Jakobus der Herrenbruder', 550; Scot McKnight, 'Yolda Bir Ayrılık: İsrail ve Saflık Üzerine İsa ve Yakup', Chilton ve Evans, Adil James, 83-129, özellikle. 101. 50 Bruce Chilton, Chilton ve Evans'a Giriş, Adil James, 7-8. 188 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 204 ---

Bununla birlikte, Yeni Ahit'te bile Yakup'un Kudüs'teki en eski Hristiyan cemaatinde yetkili bir adam olduğunu öne süren kanıtlar vardır.⁵¹ Pavlus ondan bu topluluğun üç "direğinin" (F° Ø; diğer ikisi Petrus ve Yuhanna'ydı) ilki olarak bahseder (Gal. 2:9) ve Yakup'tan gönderilen elçiler Petrus ve diğer Yahudi Hristiyanların Antakya'daki Yahudi olmayan Hristiyanlarla ortak yemeklerden çekilmesini sağladı (Gal. 2:11-14). Elçilerin İşleri'nde, Yahudi olmayan Hristiyanların uyması gereken uygulama kurallarının ana hatlarını çizen bir konuşma yapan Yakup'tur (Elçilerin İşleri 15:13-21) ve bu talimatlar Antakya, Suriye ve Kilikya'daki Hristiyanlara bir mektup şeklinde gönderilir (Elçilerin İşleri 15:22-29). Yakup'un Elçilerin İşleri 15'teki konuşması, Elçilerin İşleri'ndeki diğer tüm konuşmalar gibi⁵² muhtemelen Luka-Elçilerin İşleri kitabının yazarının özgür eseri olmasına rağmen, özü tarihsel olabilir. Yakup'a atfedilen, Yahudi olmayan Hristiyanların putlara sunulan etlerden, kandan ve fuhuştan kaçınmaları gerektiği yönündeki talimat, İbranice İncil'deki 'yerleşik uzaylılar' için geçerli olacak şekilde genişletilmiş düzenlemelere dayanıyor gibi görünüyor (Lev. 17-18). Bu nedenle, Elçilerin İşleri 15:13-29'da tüm Hristiyanlara tavsiye edilen yaşam tarzının aslında Kudüs'teki Hristiyan topluluğunda, Yahudi olmayanların da bu topluluğa dahil edilebileceği yönünde alınan bir kararı yansıtmaya aklı yatkındır. ⁵¹ Yakup'un Kudüs'teki Hristiyan topluluğuna liderlik ettiği, onunla ilgili neredeyse tüm çalışmalarda varsayılmaktadır; bir örnek için bkz. Painter, Just James, 44, 54-56. ⁵² Lukan kompozisyonları olarak Elçilerin İşleri'ndeki konuşmalar için bkz. Lars Aejmelaeus, Die Rezeption der Paulusbrieve in der Miletrede (Apg 20:18-35) (AASF Ser. B 232; Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1987), 23-28. Bağlamda Sevgili Mürit 189

--- SAYFA 205 ---

Tora'da tanımlanan 'yerleşik yabancılar'dır ve ona göre davranılmalıdır.⁵³ Elçilerin İşleri 15'te, Kudüs'teki 'havariler, ihtiyarlar ve tüm cemaatin' daha sonra kabul ettiği (Elçilerin İşleri 15:22) bu kararın önünü açan kişinin Yakup olması pek tesadüf değildir, çünkü o, Elçilerin İşleri'nin başka yerlerinde öncelikli öneme sahip bir adam olarak tasvir edilmiştir. Petrus hapishaneden kurtarıldıktan sonra Yakup'a bir mesaj gönderir (12:17) ve Elçilerin İşleri 21'de anlatılan Kudüs ziyareti sırasında Pavlus'un Yakup'a faaliyetleri hakkında bir açıklama yaptığı söylenir (21:18). Her ne kadar bu hikayeler tam anlamıyla tarihsel kayıtlar olmasa da, Yakup'un Kudüs'teki ilk Hristiyan topluluğunun lideri olarak tanınmasına dayanmaktadır ve bu topluluğun otoritesi yalnızca Kudüs'te değil aynı zamanda Antakya'daki Yahudi Hristiyanlar tarafından da tanınmıştır. Yakup'un İsa'nın kardeşi olması, şüphesiz onun otoritesini ve ilk Hristiyanların ona gösterdiği saygıyı artırmıştı. Pavlus onu zaten 'İsa'nın kardeşi Yakup' olarak tanımlamıştı (Gal. 1:19; çapraz başvuru 1 Korintliler 9:5). Yakub'un İsrail'in yeniden dirilişiyle ilgili İsa'nın vizyonunu paylaşmış olması muhtemeldir.⁵⁴ Ölümüne yol açan süreçlerde dikkate değer bir benzerlik vardır: her iki durumda da, Kudüs'teki başrahip onlara karşı suçlamalarda bulunmada önemli bir rol oynamıştır.⁵⁵ Yüksek 53 Krş.'nin aktif katılımı, örneğin Markus Bockmuehl, 'Antioch and James the Just', Chilton ve Evans, James the Just, 155-98, özellikle. 187; Pratscher, Der Herrenbruder, 73; McKnight, 'Yolda Bir Ayrılık', 102 n. 44, 108. 54 bkz. McKnight, 'A Parting Within the Way', 109. 55 Yakup'un ölümüne ilişkin en eski anlatım Josephus, Ant'ta bulunabilir. 20.9.1 § 197-203; bu hikaye için bkz. Pratscher, Der Herrenbruder, 230-38; 190 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 206 ---

Rahip şunu belirtebilir: 'İsa ve Yakup, tapınak kuruluşuna karşı pekâlâ aynı gündemi ileri sürmüş olabilirler. . . '56 Josephus'ta Yakup'un ölümüyle ilgili anlatım ayrıca, başrahip II. Ananus'un onu ölüme mahkûm etme kararının, 'yasaların çiğnenmesinden en çok tedirgin olan' Yahudiler arasında bile muhalefet uyandırdığını gösteriyor. . . ' (Ant. 20.9.1). Bu, Yakup'un yasayı çiğnediği suçlamasının diğer Yahudiler -muhtemelen Ferisiler-57 tarafından hatalı olarak değerlendirildiğini ve tüm sürecin II. Ananus'un adaletsiz yönetiminin bir örneği olarak ele alındığını göstermektedir.⁵⁸ Bu nedenle, Josephus'ta Yakup'un idam edilmesinin hikayesi, Galatyalılar ve Elçilerin İşleri'nden türetilen genel tabloyla örtüşmektedir: Yakup'un kendisi Tevrat'a bağlı kalmıştır.⁵⁹ Hengel, 'Jakobus der Herrenbruder', 551-53; Richard Bauckham, 'James Hangi Sebep İçin Öldürüldü?'. 56 Craig A. Evans, 'Jesus and James: Martyrs of the Temple', Chilton ve Evans, James the Just, 233-49 (249). 57 Bauckham, 'For What O'Vence', 222. 58 Bu noktayı doğrulamak aslında Josephus'un başlangıçta James'in ölümü hakkında yazmayı seçmesinin tek nedeniydi: Bu, Josephus'un II. Ananus'un 'öfkesinde cesur bir adam ve çok küstah' olduğu yönündeki yargısının bir örneği idi. Josephus'a göre James'in idamına karşı yapılan protestolar Ananus'un görevinden alınmasına yol açtı. Josephus'un Yakup'un ölümüyle ilgili açıklamasındaki eğilimleri için bkz. James S. McLaren, 'Ananus, James, and Earliest Christian: Josephus' Account of the Death of James', JTS 52 (2001), 1-25. 59 Yakup'a, artık Tevrat'a uymanın Yahudi olmayan Hristiyanlar için gerekli olduğunu düşünmeyen Pavlus gibi Hristiyanlarla olan ilişkileri nedeniyle yasayı çiğneme suçlamasının getirilmiş olabileceğini düşünüyorum. Diğer bir olasılık ise suçlamanın Yahudi olmayan Hristiyanların Yahudi Hristiyan topluluğuna dahil edilmesine dayandırılmış olmasıdır. Bu durumda tapınak rahipleri o toplulukta geliştirilen argümanı kabul etmediler.

--- SAYFA 207 ---

Dolayısıyla Yakup'un erken dönem Yahudi Hristiyanlığının sembolü olduğuna şüphe yoktur. Pavlus'un Yakup'un Antakya'daki çatışmaya yol açan müdahalesine ilişkin açıklamasında görülebileceği gibi, onun tarihsel ya da sembolik (bu durumdan duruma değişir) rolünün de tartışılmış olması dikkat çekicidir. Sinoptik İncillerde Yakub'un ismi belirtilmez, ancak İsa'nın, aklını kaçırdığını düşünüp onu gözaltına almaya çalışan annesini ve kardeşlerini nasıl reddettiği anlatılır. Thomas İncili 12, Yakup'a hürmet ve eleştirinin tuhaf bir birleşimini sunuyor. Bu sözle havariler, İsa'nın ayrılışından sonra liderlerinin kim olacağını bilmek isterler ve onun cevabı, 'Gök ve yer uğruna var olan Adil Yakup'a' gitmeleri gerektiğidir. Bu sözdeki yaratılışa yapılan atıf, geleneksel bir Yahudi fahri unvanıdır⁶⁰ ve bunun Yakup'a atfedilmesi, bu sözün, ona saygı gösteren Yahudi Hristiyan geleneklerine dayandığını muhtemel kılmaktadır.⁶¹ Ancak öyle görünüyor ki, Yakup'un liderliğinin meşrulaştırılması olarak bu sözün orijinal amacı tersine çevrilmiş. Bu söz Thomas'ın İncili'nde yer aldığı anda.⁶² (Elçilerin İşleri'nin önerdiği gibi muhtemelen Yakup tarafından) Yahudi olmayan Hristiyanlara 'yerleşik yabancılar' muamelesi yapılması gerektiği. Bkz. Pratscher, Der Herrenbruder, 259: 'James'in konumu şuydu. . . Pagan Hristiyanlığıyla, özellikle de Pavlus'la olan bağlantısı nedeniyle tehlike altında.' 60 Krş. Marjanen, 'Thomas a Gnostic Gospel?', 119, "benzer bir ifadenin 4 Ezra 7.11'de İsrail için, haham yazılarında patrikler, Davud ve Mesih için ve Hermas Çobanı'nda Hristiyan kilisesi için (1.1.6; 2.4.1) onursal bir sıfat olarak kullanıldığına" işaret ediyor. Daha fazla Yahudi paralelliği için bkz. Pratscher, Der Herrenbruder, 154-56. 61 Bkz. Pratscher, Der Herrenbruder, 154. 62 Aşağıdakiler için bkz. Valantasis, Thomas'ın İncili, 73-74; Uro, Thomas, 84-86, 93-95. 192 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 208 ---

Bu müjdedeki bu sözün anlaşılmasına yönelik yorumlayıcı çerçeve, 'liderlerinizin' öğretilerinin alay edildiği Thomas 3'te sunulmaktadır. Bu, Thomas'ın otorite iddiasında bulunanlara karşı olumsuz tutumunu göstermektedir ve Yakup, Thomas 12'de bu kişilerden biri olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca, Yakup'un şerefinde kullanılan yaratılış referansı, daha sonra 'bu cennet ortadan kalkacak' (Gos. Thom. 11) ve 'gökler ve yer önünüze yuvarlanacak' (Gos. Thom. 111) ifadeleriyle zayıflatılmaktadır. Bana göre Thomas 12'nin en son yorumlarında dikkate alınmayan şey, sinoptik İncillerde İsa'nın kardeşlerini şüpheli bir şekilde tasvir eden hikayenin Thomas'ta da (99) yer almasıdır. Thomas ayrıca diğer kaynaklara göre Yakup'un temsil ettiği Kanun'a uyulması konusunda da eleştirel bir tutum sergilemektedir (sünnetin reddi: Thomas 53; dua ve orucun reddi: Thomas 104). Bütün bu sözler, çağdaş edebi bağlamda, Thomas 12'nin James'in liderlik iddiası üzerine ironik bir yorum olarak anlaşılması gerektiğini öne sürerken,⁶³ Thomas 13, Thomas tarafından temsil edilen gerçek müritlikte öğretmen ve öğrenci arasındaki hiyerarşinin bile ortadan kaybolduğunu göstermektedir.⁶⁴ 63 Krş. Valantasis, *The Gospel of Thomas*, 74: 'Koleksiyonun tamamının bağlamı böyle bir liderlik ihtiyacının eksikliğine işaret ediyor ve Yakup'a başvurmak bir zayıflık işaretini temsil ediyor.' 64 Wayment, 'Christian Teachers', 298 (Patterson, Thomas ve Jesus'a atıfta bulunarak, 116-17), Gos arasındaki gerilimi görüyor. Thom. 12 ve 13'te "topluluk, James'in kozmolojik imajının yerini alacak daha dünyevi bir model geliştirmeye çalışırken bu iki deyişten biri eklenmiştir." Bu teori hakkında tam olarak ikna olmuş değilim, çünkü bu hala son yazarın iki *The Beloved Disciple in Context* 193'ü yerleştirme niyeti sorusunu akla getiriyor.

--- SAYFA 209 ---

Yuhanna'da Yakup'un ismi geçmez, ancak İsa'nın kardeşleri topluca inançsız olmakla suçlanır. Üstelik Yuhanna'da sadece Yahudilere, Yahudi inançlarına ve uygulamalarına yönelik değil, aynı zamanda ikonu Yakup'un hiç şüphesiz olduğu Yahudi Hristiyanlara yönelik eleştirileri de görmek mümkündür.⁶⁵ Johannine İsa'nın Yahudilere yönelik en sert suçlamasının aslında 'ona inanan Yahudilere' yönelik olması dikkat çekicidir (Yuhanna 8:31). Sadece birkaç ayet sonra İsa'yla tartışmaya başlayan, İsa'yı öldürmeye teşebbüs etmekle suçlananlar (8:40) ve İsa'nın son olarak söylediği (8:44 NRSV) Yahudilerden oluşan bu gruptur: 'Sen şeytan babandansın ve babanın arzularını yerine getirmeyi seçiyorsun.' Bu pasajı sadece genel olarak Yahudilere değil, aynı zamanda özel olarak Yahudi Hristiyanlara karşı eleştirel bir tutum sergiliyor olarak okumamak çok zor olurdu.⁶⁶ Ayrıca, burada başka referanslar da var. John inanan Yahudilere. Yuhanna 6'da onların İsa'dan yüz çevirdikleri anlatılıyor.⁶⁷ Görünüşe göre İsa'nın "gerçekçi" Efkariya öğretisi onları rahatsız ediyor. Çünkü bu, sözlerin yan yana açıklamasıdır. Thomas 12'nin aslında Yahudi-Hristiyan kökenli ayrı bir deyiş olduğu varsayımının burada yeterli bir kaynak eleştirisi hipotezi olduğunu düşünüyorum. ⁶⁵ Yuhanna İncili'nde Yahudi Hristiyanlara olası göndermeler için Brown, *The Community of the Beloved Disciple*, 73-81'deki mantıklı tartışmaya bakınız. ⁶⁶ Bkz. Brown, *Sevgili Mürit Topluluğu*, 76-77. Bu görüşün diğer temsilcileri için bkz. Hakola, *Identity Matters*, 183 n. 23. Hakola'nın kendisi de bu yorum konusunda temkinli davranıyor ve Yuhanna 8'deki inanan Yahudilerin Yuhanna'daki (184) 'diğer Yahudilerle bir arada tutulduğuna' doğru bir şekilde işaret ediyor. Ancak Hakola, inanan Yahudilerin Yahudi Hristiyanlara atıfta bulunma olasılığını tamamen inkar etmiyor; Aslında yorumlarından bazıları bu özdeşleşmeyi varsayıyor. ⁶⁷ Bkz. Hakola, *Kimlik Önemlidir*, 186-87. 194 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 210 ---

Yahudilerin İsa'ya inanması nedeniyle, Brown'un iddia ettiği gibi, 'burada Yuhanna, Yuhanna'nın komünyonu ilişkin görüşünü paylaşmadıkları için artık gerçek inananlar olarak kabul edilmeyen Yahudi Hristiyanlardan söz ediyor.'⁶⁸ Buna ek olarak Yuhanna'nın yazarı, Yahudi Hristiyanlar tarafından değer verilmiş olabilecek birçok inanç ve uygulamayı baltalıyor gibi görünüyor. Yuhanna'da İsa, Yahudi uygulamalarından bir yabancı olarak söz ettirilir ("sünnetiniz", Yuhanna 7:19-24),⁶⁹ Tevrat hakkında eleştirel ifadeler vardır (1:17; 5:39) ve İsa'nın kardeşleri kâfir olarak görünür (Yuhanna 7:2-9). Tomas, dirilişten sonra İsa'yı görmek için ilk fırsatı kaçırmış ve daha sonra dirilmiş Rab'bi görmesine izin verilmiş olsa da, Yuhanna'da (veya diğer kanonik müjdelerde) İsa'nın kardeşleri hakkında bununla karşılaştırılabilir hiçbir şey söylenmez. Yakup'un başka bir yerde dirilişin en önemli tanıklarından biri olarak kabul edildiğini hesaba katarsak bu özellikle çarpıcıdır.⁷⁰ Öyle görünüyor ki, Yuhanna'daki "İsa'nın sevdiği öğrenci", beşinci bölümde tartıştığım gibi, yalnızca Johannine'in aktarım zincirinde (Baba/Sevgili Oğul/Sevgili Mürit/müjdenin dinleyicileri) buna benzer bir Figürün gerekli olması nedeniyle yaratılmamış. Yukarıda açıklanan daha geniş bağlamın ışığında, bu karakteri tanıtmak aynı zamanda James'in yakın ilişkisine dayanan Yahudi-Hristiyan otorite iddialarını çürütme girişimi de olabilirdi ⁶⁸ Brown, *The Community of the Beloved Disciple*, 74. ⁶⁹ Bu pasajın dikkatli bir yorumu için bkz. Hakola, *Identity Matters*, 130-42. Onun vardığı sonuç şudur: 'Johannin Hristiyanları sünneti kimliklerinin merkezi bir göstergesi olarak görmediler' (144). ⁷⁰ Bkz. Brown, *Sevgili Mürit Topluluğu*, 75. Bağlamda Sevgili Mürit 195

--- SAYFA 211 ---

İsa'ya. Eğer 'sevgili' terimi Yahudi-Hristiyan geleneğinde Yakup'a zaten bağlıysa, bu görüş özellikle olası görünüyor. Bu durumda, İsa'nın sevgili kardeşi ve Yahudi Hristiyanlığının tanınmış sembolü Yakup'un, Yuhanna'da başka, anonim bir sevgili öğrenciyle değiştirildiği varsayılabilir. Bu olasılığa başka bir destek daha var. Pratscher'e göre Yakup'la ilgili Yahudi-Hristiyan geleneklerinde MS 80 ile 140 yılları arasında önemli bir artış yaşandı.⁷¹ Dolayısıyla bu gelişme Yuhanna İncili'nin yazıldığı dönemde gerçekleşmiş olmalı. Buna ek olarak Pratscher, Yakup geleneklerinin bu ikinci dalgasının bir özelliğinin de İsa ve Yakup'un hayatları arasındaki paralelliklere yapılan vurgu olduğunu öne sürdü.⁷² Bu vurgu, Johannine'in Sevgili Mürit tasvirinde bulunan vurguya tekabül eder: o, bazı açılardan İsa'ya çok benzetilebilir olarak tanımlanır (örneğin, İsa'nın koynundaki konumu, 13:23, İsa'nın Baba'nın koynundaki konumunu hatırlattı, 13:23). Yuhanna 1:18). Ayrıca, Yakup'un diğer kaynaklarda olduğu gibi, Sevgili Mürit Yuhanna'da dirilişin ilk tanıklarından biri olarak anlatılır; ve Sevgili Mürit, Yakup'un geleneklerde ona odaklandığı gibi, İsa'nın öğretisinin aktarımıyla bağlantılıdır. Yakub ile Sevgili Mürit arasındaki bu benzerlikler ⁷¹ Pratscher, *Der Herrenbruder*, 121'de makul bir açıklama bulacaktır. ⁷² Pratscher, *Der Herrenbruder*, 121. İsa'nın yaşamı ile Yakup'un yaşamı arasındaki analogiler özellikle Hegesippus'un Hesaplarında (*Æ Æ*) (Eusebius, *Kilise Tarihi*) kaydedilen Yahudi-Hristiyan geleneğinde çizilmiştir. 2.23.4-18; 4.22.4) (aynı eser 118). 196 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 212 ---

Johannine'in Sevgili Müridi'nin bir tür 'James karşıtı' olarak işlev görmek üzere yaratıldığı varsayımı. 6. SONUÇ Bu bölümün ilk iki bölümünün en önemli noktası, Johannine Sevgili Müritinin izole bir olgu olmadığı gerçeğinin kabul edilmesidir; Benzer kimlik doğrulama figürleri diğer bazı Yahudi ve Hristiyan metinlerinde de yer almaktadır. İlk Hristiyanlık metinlerinin birçoğu İsa'nın takipçilerine atfedilir ve bunların çoğuna "sevgili" adı verilir. Ancak Johannine Sevgili Mürit benzer figürlerden bir açıdan farklıydı: İsa'ya olan yakınlığı, yukarıda tartışılan ilk Hristiyan metinlerinde tasvir edilen İsa'nın diğer tüm seçkin takipçilerinde olduğu gibi, onun daha iyi anlayışıyla bağlantılı değildir. İsa'nın kardeşi Yakup'un, İsa'nın takipçilerinin "sevgili" diye adlandırdığı kişilerden biri olması özellikle dikkat çekicidir. Bu sıfat, Nag Hammadi Kütüphanesi'ndeki metinlerde James'e saygı duruşunda bulunmak amacıyla ortaya çıktı. Bu metinlerin muhtemelen erken dönem Yahudi-Hristiyan geleneklerine borçlu olduğu ve onun İsa'nın sevilen biri olarak adlandırılmasının bu geleneklerin bir parçası olması muhtemel görünüyor. Öte yandan Yuhanna İncili'nde Yahudi Hristiyanlığına yönelik polemikçi bir tutumun işaretleri vardır. Yalnızca İsa'nın kardeşleri imansız olarak tanımlanmakla kalmıyor (Yuhanna 7:2-9), aynı zamanda İsa'ya inanan Yahudiler de gerçek imandan yoksun oldukları için sert bir şekilde eleştiriliyor (Yuhanna 6:66; 8:31). Bağlamda Sevgili Mürit 197

--- SAYFA 213 ---

Bu tabloya Yuhanna 19:25-27'de Sevgili Öğrenci'nin İsa tarafından İsa'nın kardeşlerinin yerine geçmek üzere yetkilendirilmiş olarak tasvir edildiği gerçeğini de eklersek, bu figürün Yuhanna'nın Yahudi Hristiyanlara karşı polemiğinin bir parçası olarak yaratıldığı tartışılabilir görünüyor. Bu nedenle, onun İsa'nın sevdiği havari olarak atanması, beşinci bölümde tartıştığım gibi, yalnızca İsa'nın sözlerinin güvenilir aktarımına ilişkin Johannine görüşünü ifade etmek için gereken metin içi bir araç değil, aynı zamanda onun İsa'nın kardeşlerinin yerine geçen kişi olarak rolünü vurgulayan bir atamadır. Bu bağlamda Johannine'nin iddiası şu şekilde anlaşılabilir: İsa'nın sevilen takipçisi ve öğretilerinin aktarıcısı Yakup değildi. Bunun yerine, İsa'nın sevdiği ve sözlerinin güvenilir bir şekilde iletilmesini garanti eden isimsiz bir öğrenci olan başka bir Figür vardı. İsa'nın kardeşlerine ve özellikle Yakup'a atfedilen otoriteyi küçümseme eğilimi, bazı erken dönem Hristiyan metinlerinde açıkça kanıtlanmıştır, ancak bu metinlerde benimsenen stratejiler çarpıcı biçimde farklıydı. Yuhanna İncili'nde İsa'nın kardeşlerinin, Tomas İncili'nde ise Yakup'un tasviri bu aşağılamanın yalnızca iki örneğidir. Yine, iki müjde ilk Hristiyanlar arasındaki daha geniş bir tartışmanın parçasıydı ancak birbirlerinin konumlarını bilmiyorlardı. 198 Bağlamda Sevgili Mürit

--- SAYFA 214 ---

8 Sonuç Bu çalışmanın çeşitli sonuçları her bir bölümün sonunda zaten özetlenmiştir, dolayısıyla kısa bir inceleme yeterli olacaktır. Ayrıca çalışmamın konusuyla ilgili daha geniş bazı değerlendirmelerde bulunacağım. Yuhanna ve Thomas arasındaki karşılaştırma, doğal olarak, Yeni Ahit kanonunun varlığının, onların ilişkilerine yönelik hem yaklaşımları hem de çalışmaların sonuçlarını ne kadar etkilediği sorusunu gündeme getiriyor. Genelde kabul edildiğinden daha önemli olduğunu düşündüğüm bu konuya bu bölümün son kısmında kısaca değineceğim. 1. SONUÇLARIN ÖZETİ İkinci ve üçüncü bölümlerde, Yuhanna İncili ile Tomas İncili arasında özellikle yakın bir bağlantı olduğunu varsayan teorilerden hiçbirinin çok ikna edici görünmediğini savundum. Brown ve Sell tarafından sunulan paralellikler, Thomas'ın

--- SAYFA 215 ---

ya doğrudan (Sat) ya da dolaylı olarak (Kahverengi) Yuhanna İncili'ne bağlıdır. İki İncil arasında yakın paralelliklerin bulunmaması, Davies'in, Yuhanna İncili yazılmadan önce Thomas İncili'nin ya da çok benzer bir metnin Johannine toplumunda kullanımda olduğu yönündeki önerisinin önündeki en büyük engeli oluştuyordu. Thomas ve Yuhanna'nın birbiriyle çelişen İnciller olduğu teorisinin farklı versiyonlarıyla ilgili olarak, Johannine'in Thomas tasvirinin yorumlanmasında zorluklar birikmişti. Pratik olarak bu teorisinin tüm savunucuları, Thomas'ın Johannine anlatısında çürütülmüş bir 'Thomasine' bakış açısını somutlaştırdığı konusunda hemfikirdi, ancak bu bakış açısının ne olduğu konusunda anlayamadılar. Bunun yerine, Thomas'ın Johannine Figürü'nde farklı - ve bazen birbirini dışlayan - teolojik konumlar okuyorlar. Bu durum, bu edebi portreye dayanan sosyo-tarihsel sonuçların oldukça sorunlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çatışma teorisinin savunucuları, Yuhanna'da İsa'nın diğer takipçileri hakkında çizilen olumsuz tabloyu yeterince ciddiye almamışlardır. Yuhanna'nın yazarının bazı olumsuz özellikler atfettiği (Nikodemus, Marta, Philip, Tomas, Petrus, Yahuda, vb.) İsa'nın her takipçisinin arkasında çürütülmüş teolojik konumların ve diğer erken dönem Hristiyan grupların gizlendiğini görmek aşırıya kaçmak olur. İsa'nın kardeşlerinin durumunda durum farklı olabilir. Onların İsa'nın takipçileri olmadıkları iddiası, Yuhanna için bile alışılmadık derecede serttir ve ilk Hristiyan kaynaklarında Yakup'un çizilen tablosuyla çalışmaktadır. İsa'nın Tomas'taki "ben" sözlerinin analizi ve bunların Yuhanna İncili ile paralellikleri (dördüncü bölüm) hiçbir sonuç vermedi.

--- SAYFA 216 ---

yakın bir karşılıklı ilişkinin işaretleri de var. Aslına bakılırsa bu analiz, Thomas ve Yuhanna'nın aynı konularla ilgili daha geniş bir erken Hristiyan tartışmasının parçası oldukları, ancak diğerlerinin konumlarına dair herhangi bir farkındalık belirtisi göstermedikleri birçok örneği ortaya çıkardı. Dolayısıyla bu bölüm bir yandan John ve Thomas'ın birbirlerinden bağımsız olduğu sonucunu destekledi. Öte yandan, aralarındaki bazı benzerlikler, her iki İncil için de birinci yüzyılın başında ortak bir entelektüel ve teolojik arka plan olduğunu gösteriyordu ve bu da muhtemelen onlar için en makul tarihi sunuyor. Sevgili Müritin Johannine Figürüne ayrılan üç bölüm (B5'ten yedinciye kadar olan bölümler) Yuhanna İncili'nin yorumlanması için önemli olan çeşitli sonuçlara yol açtı. Birincisi, Sevgili Mürit'in anlatısal bir karakterden başka biri olduğuna dair kanıtlar şaşırtıcı derecede zayıf kaldı. İkincisi, benim analizim onun Johannine hikâyesindeki temel işlevinin bu müjdeye özgünlük kazandırmak olduğunu öne sürüyor. Üçüncüsü, bu işlev Sevgili Mürit ile sınırlı olmayıp, diğer erken dönem Hristiyan metinlerinde İsa'nın ilk takipçilerinin bir kısmına bağlanmıştır; bunların başlıca örnekleri Mecdelli Meryem, Tomas ve Yakup'tur. Sevgili Mürit ile bu diğer öğrenciler arasındaki karşılaştırma, onun diğer Figürler gibi İsa'nın öğretilerine ilişkin farklı anlayışı açısından nitelendirilmediğini gösterdi. Aksine, Sevgili Mürit ile ilgili metinler onun bir görgü tanığı olarak güvenilirliğini vurgulamaktadır. Dördüncüsü, 'İsa'nın sevdiği öğrenci' unvanı, Johannine metin dünyasında, bu Figürün, Baba'dan Sonuç 201'in dinleyicilerine uzanan aktarım zincirinde önemli bir halka olarak statüsünün bir göstergesi olarak işlev görür.

--- SAYFA 217 ---

müjde. Ancak bu isim aynı zamanda Johannine yazarının toplumsal gerçekliğiyle de bağlantılı olabilir. Sevgili Mürit, yazarın geleneklerinde Yakup'un İsa'nın sevgilisi olarak tanımlandığı Yahudi Hristiyanlarla yaptığı tartışmanın bir parçası olabilirdi. Eğer öyleyse, yazar yalnızca İsa'nın kardeşlerini ve Yahudi Hristiyanları karalamakla kalmamış, aynı zamanda ikonları Yakup'un yerine isimsiz başka bir öğrenciyi koymuştur. Beşten yediye kadar olan bölümlerde tartışılan kanıtlar, Yuhanna ve Tomas'ın birbiriyle çelişen müjdeler olduğu teorisine hiçbir ek destek ortaya çıkarmadı. Aksine, İncillerin havarisel yazarlık iddiaları, erken Hristiyan metinlerindeki daha genel bir gelişme içinde görülmelidir. Sadece İsa'nın öğrencilerine (veya İsa'nın kendisine) atfedilen daha sonraki birkaç yazı mevcut değildi, aynı zamanda, yaygın olarak kabul edildiği gibi, Yeni Ahit'te havarisel yazarlığa ilişkin ikincil iddialar zaten ileri sürülmüştü.¹ Daha sonra Pavlus'un okulundan kaynaklanan yazılar (örneğin Pastoral Mektuplar) ona atfedilirken, diğer mektuplar yazarları olarak İsa'nın öğrencilerini veya akrabalarını tanıtıyor (Petrus, Yahuda, Yakup) ve/veya bir kişi tarafından yazıldığını iddia ediyor. görgü tanığı (1 Yuhanna 1:1-4; 2 Pet. 1:16-18). 2 Üstelik ikinci yüzyılda 'ikincil yazarlık eylemi' ortaya çıktı: Kanonik İncillerin başlangıçta bilinmeyen yazarları için kimlikler yaratıldı. Yeni Ahit müjdelerinin yazarları ya İsa'nın öğrencileri (Matta, Yuhanna) ya da onların yakın arkadaşları (Petrus'un tercümanı olarak Markos ve Pavlus'un iş arkadaşı olarak Luka) olarak tanımlanıyordu. 1 Bkz. Lorenzen, *Der Lieblingsjünger*, 102. 2 Hristiyan yazılarının doğrulanmasında 'görgü tanıklarının ifadelerinin' kullanıldığı daha sonraki örnekler için bkz. Speyer, *Literarische Fa"lschung*, 51-56. 202 Sonuç

--- SAYFA 218 ---

aynı zamanda havarilerin veraset sorunu giderek daha önemli hale geldi. Bu konu, örneğin Papias'ın, İsa'nın kendi öğrencileri aracılığıyla iletilen daha değerli "yaşayan ve kalıcı sesi" ile daha az değerli yazılı anlatımlar arasında bir ayrım yapan ünlü bölümünde yansıtılmaktadır.³ Yalnızca birkaç on yıl sonra, havarisel ardıllık iddiaları, bir yanda Irenaeus, diğer yanda Basilides ve Valentinus gibi çok farklı görüşlere sahip Hristiyan öğretmenler için görünüşe göre eşit önem taşıyordu.⁴ Bu yaygın yaygın eğilimdir. Erken Hristiyanlığın sonraki nesilleri boyunca havarisel otorite iddiasında bulunmak, Yuhanna'daki Sevgili Mürit ve Thomas İncili'ndeki Thomas gibi kimlik doğrulama figürlerini yaratmak ve kullanmak için en makul bağlamı sunar. İlk Hristiyan yazarlar, erken Hristiyan geleneklerindeki çeşitlilik konusunda ne kadar bilinçli hale geldiyse, okuyucularını, temsil ettikleri geleneğin belirli bir dalının en güvenilir olduğuna ikna etmek o kadar önemli hale geldi. Onların yazılarının İsa'nın öğrencilerine atfedilmesi, artan popüleritesinden de görülebileceği gibi, görünüşe göre bu gelenekleri doğrulamanın bir vektörü aracıydı. 3 Eusebius, *Kilise Tarihi* 3.39.3-4. 4 Irenaeus: Av. haa. 3.3.4; Basilides ve Valentinus: Clement, *Strom.* 7.106.3-4. Bkz. Christoph Marksches, *Valentinus Gnosticus? Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis mit einem Kommentar zu den Fragmenten Valentins* (WUNT 65; Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1992), 298-302. Clement'e göre Basilides, Petrus'un tercümanı Glaucias'a güvenirken Valentinus, Pavlus'un öğrencisi Theodas'ı (² æØ) dinlediğini iddia etti. Sonuç 203

--- SAYFA 219 ---

Yuhanna İncili ile Thomas İncili arasındaki ilişkiye dair vardığım sonuçlar, bu İncillerin hiçbirinin, en azından mevcut biçimleriyle, MS 1. yüzyılın çok erken tarihlerine tarihlenemeyeceği görüşünü desteklemektedir. Bu İncillerde doğrulayıcı Figürlerin sunulma şekli, onları, bu tür atıfların eksik olduğu en eski İncillerden daha sonraki Hristiyan yazılarıyla ilişkilendirmektedir. Bununla birlikte, Yuhanna ve Thomas'ın yazarlarındaki anlatım, diğer bazı erken dönem Hristiyan yazılarına kıyasla daha az somut biçimler aldı. Bu onların hala bu gelişmenin eşiğinde durduklarını gösterir; bu da erken dönem Hristiyan sözde epigrafik metinlerinin giderek daha ayrıntılı bir şekilde doğrulanmasına yol açmıştır. 2. SONUÇ DÜŞÜNCELERİ: YUHANNA, THOMAS VE YENİ Ahit'in Kanonu D. Moody Smith, Yuhanna ve Sinoptikler arasındaki ilişkinin araştırma tarihini anlatırken, Yeni Ahit kanonunun varlığının bu konunun incelenmesi üzerinde yarattığı etkiye dikkat çekmiştir: 'Yuhanna İncili'nin artık diğer üç İncille birlikte Kutsal Yazılar'ın bir kanonunda yer aldığı gerçeği, kısmen paralel ve kısmen Oldukça farklı, onların ilişkilerine dair görüşümüzü etkiliyor.'⁵ Yeni Ahit kanonunun yaklaşımımız üzerindeki etkisi kadar açık 5 D. Moody Smith, *John Among the Gospels: The Relationship in Twentieth-Century Research* (Minneapolis: Fortress, 1992), 191. Bu kitabın yeni, ikinci baskısı ne yazık ki bu çalışmayı yazarken elimde değildi. 204 Sonuç

--- SAYFA 220 ---

İlk Hristiyan metinlerine göre bu durum, başlangıçta bireysel topluluklar için üretilmiş metinler arasındaki tarihsel ilişkileri bulanıklaştırabilir. Smith, bilim adamlarını tarihsel olarak güvence altına alınmamış sonuçlara götürmüş olabilecek bir 'kanonik varsayım'dan söz eder: Kanonik bir varsayımında bulunmak çok kolay ve doğaldır ve bu nedenle Yuhanna'ya sanki yazar Sinoptikleri biliyormuş gibi davranmak ve bilseydi, kendi müjdesini onlarla olan baskın bir ilişkiden (yorum, ekleme veya karşıtlık) dolayı yazacağını varsaymak çok kolay ve doğaldır. . . . John ve Sinoptikler arasındaki ilişkiye dair modern görüşler bu nedenle kanonik statüleri tarafından çok kolay bir şekilde belirlenmektedir.⁶ John ve Sinoptikler hakkındaki önceki çalışmamda bu noktayı önemli buldum, ancak onların ilişkilerine dair kendi görüşüm Smith'inkinden farklı. ⁷ Bu uyarının, Yuhanna İncili ile Tomas İncili arasındaki ilişkiye dair tartışmamız için de aynı derecede önemli olduğunu düşünüyorum. Smith'in bahsettiği 'kanonik varsayım', yalnızca John ve Sinoptik hakkındaki pek çok güncel görüşte örtük olarak yer almakla kalmaz, aynı zamanda Thomas'a ve onun John'la ilişkisine ilişkin farklı teorilerin arkasında da görülebilir. Bu çalışmanın ışığında, Thomas İncili'ni Yuhanna İncili ile kanıtlardan daha yakın temasa sokma eğilimi olduğu görülmektedir. ⁶ Smith, John Among the Gospels, 192. ⁷ Cf. Ismo Dunderberg, 'Johannine Anomalies and the Synoptics', New Readings in John: Literary and Theological Perspectives (ed. Johannes Nissen ve Sigfried Petersen; JSNTSup 182; She Yeld: SheYeld Academic Press, 1997), 108-25, özellikle. 123. Johannine yazarının veya editörünün sinoptik İncilleri bildiğini varsaymaya Smith'ten daha meyilliyim, ancak Yuhanna İncili'nin "onlarla bazı baskın ilişkilerden dolayı" yazılmadığı konusunda Smith ile aynı fikirdeyim. Sonuç 205

--- SAYFA 221 ---

gerçekten itiraf ediyor. Bu eğilimin hiç şüphesiz Yuhanna İncili'nin Yeni Ahit'teki dört kanonik müjdeden biri olmasından kaynaklanmaktadır. Thomas ile kanonik İnciller arasında doğrudan bir bağlantı kurulabilirse, Thomasine araştırmalarının sonuçları daha etkileyici ve anlamlı görünebilir. John ve Thomas arasında yakın bir bağlantı kurma ihtiyacı iki şekilde görünür hale geldi. Akademisyenler ya Thomas İncili'nin kanonik Yuhanna İncili'nden açıkça sonra olduğunu ve ona bağlı olduğunu göstermeye çalıştılar ya da kanonlaştırılmış Yuhanna ile kanonik olmayan Thomas arasında bir çatışma yaratmaya çalıştılar. İki İncil arasındaki iddia edilen çatışmadaki konuların, Kilise'de İsa'nın tanrısallığı veya bedeninin dirilişi ve ruhun ölümsüzlüğü hakkındaki daha sonraki doktrinsel tartışmalarla sıklıkla aynı olması özellikle ilgi çekicidir. John ve Thomas arasındaki tartışma, daha sonraki dini tartışmaları öngördüğü iddialarıyla daha da önemli hale geliyor. Dahası, Yuhanna İncili bu teorilerde daha sonra Hristiyan ortodoksluğunun (örneğin bedeninin dirilişini kabul etme) tutumunun ilk temsilcisi olarak görülürken, Thomas daha sonra Kilise tarafından 'sapkınlık' olarak kınanan şeyin ilk versiyonunu temsil ediyor. Bir yandan, Yuhanna ile Tomas arasındaki bir çatışma teorisi, erken dönem Hristiyanlığın incelenmesi için kanonik olmayan metinlerin ciddiye alınmasına yönelik hoş bir girişime işaret etmiş ve bu dönemin tarihsel incelemesi için bir sınır olarak kanonun yararlılığının sorgulanmasına işaret etmiştir. Öte yandan, paradoksal olarak, iki İncil arasında ortaya çıkan çatışmanın resmi, ortodoksluk ile sapkınlık arasındaki ya da kanon ile kanonik olmayan arasındaki ikiliği ayakta tutuyor.

--- SAYFA 222 ---

metinler.8 Her ne kadar 'sapkın' ve 'kanonik olmayan' konum, Pagels'in özellikle yaptığı gibi, öncekinden daha büyük bir sempatiyle tasvir edilse ve kutsal sayılan John ve onun daha sonraki savunucularının temsil ettiği iddia edilen ortodoks konum, eskisinden daha eleştirel merceklerle okunsa bile, bu ikilem sorunludur. Kanonik olmayan ve kanonik bir metin karşılıklı tartışma yoluyla birbirine bağlansaydı, bu kesinlikle çok daha heyecan verici bir hikaye ortaya çıkarırdı ve böyle bir hipotezden elde edilen sonuçlar bizim için John ve Thomas'ın aynı tartışmanın parçası oldukları, ancak birbirlerinin konumlarını bilmedikleri yönündeki önerimden daha alakalı görünürdü. Her ne kadar Yeni Ahit'in kanonu, Thomas İncili'nin tarihsel analizi için bir sınır oluşturmaya da, öyle görünüyor ki, bilim adamları her zaman, her şeyden önce ve en önemlisi, bu metnin Yeni Ahit'teki müjdelerle ilişkisi sorunuyla meşgul olmuşlardır ve büyük olasılıkla da öyle olacaklardır. Bu hiç şüphesiz, Yeni Ahit kanonunun ve hangi metinlerin dahil edilip çıkarıldığı ve neden çıkarıldığı ile ilgili soruların bizim için şu ya da bu şekilde hala önemli olduğu mevcut durumumuzla bağlantılıdır. Çalışmamda tarihsel olmaktan çok teolojik olan bu noktada şu ya da bu tutumu sergilememeye dikkat etmeye çalıştım. Hem Yuhanna'ya hem de Thomas'a, hemen hemen aynı zamanlarda ifade edilen erken dönem Hristiyan görüşlerine tanıklık eden kişiler olarak yaklaşmaya çalıştım, fakat aynı zamanda onları birbirine fazla yaklaştıracak bir hikâyenin yaratılmasından da kaçınmaya çalıştım. 8 Gnostisizm çalışmalarındaki bu problem için bkz. King, Gnostisizm Nedir? (örneğin, 147-48, 179). Sonuç 207

--- SAYFA 223 ---

Yeni Ahit kanonu, içinde yer alan metinlerin incelenmesi için de bir kısıtlama oluşturabilir. Bunun bir örneği, pek çok bilim insanının Sevgili Mürit'e, Yuhanna'daki Figürü tamamen yalıtılmış bir fenomenmiş gibi yaklaşması ve doğrudan Johannine anlatısından onun arkasındaki toplumsal durum hakkındaki hipotezlere sıçramasıdır. Benim görüşüme göre, bu akademisyenler, Yeni Ahit kanonunun dışındaki diğer erken Hristiyan metinlerini, özellikle de Nag Hammadi Kütüphanesi'ndeki nispeten yeni kanıtları tanımakta başarısız oldular. Bu metinlerin sunduğu daha geniş edebi bağlama daha fazla dikkat edilmiş olsaydı, isimsiz Sevgili Mürit'in kimliğini belirlemeye yönelik bu kadar çok (nafile) girişim veya onun Johannine cemaatinin idaresindeki konumu hakkında (gereksiz) spekülasyonlar olmayabilirdi. Yuhanna İncili kanonda olmasaydı, Sevgili Mürit'in kimliği ya da ilk Hristiyan topluluğundaki liderliği hakkında bilgili tahminler yapma endüstrisinin, örneğin Bartholomew'in Bartholomew Soruları'nın ardındaki grupla bağlantısı hakkındaki teorilerden daha önemli olduğu düşünülemezdi. Ancak Yuhanna İncili kanonda yer aldığından, Sevgili Mürit'in önceki teorilerinin (benimki gibi) eleştirel bir incelemesinin, onun muammasını çözmeye çalışan yeni önerilerin ortaya çıkmasına son vermesi pek olası değildir. Ve belki bir gün birileri bu soruna bilim adamlarının çoğunluğu tarafından tatmin edici sayılacak parlak bir çözüm bulmayı başaracaktır. Ancak görünüme göre bu çalışmadaki payım bu değildi ve hedefim de bu değildi. 208 Sonuç

--- SAYFA 224 ---

Kaynakça Standart sözlükler ve metin baskıları kaynakçaya dahil değildir. Aejmelaesus, Lars. Die Rezeption der Paulusbriefe in der Miletrede (Apg 20:18-35). AASF Ser. B 232. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1987. Attridge, Harold A. 'İki Kıpti İfadenin Yunanca Eşdeğerleri: CG I,1.65,9-10 ve CG II,2.43.26.' BASP 18 (1981), 27-32. Attridge, Harold A. Q, Thomas ve John'da "Aryan" ve "Soran".' Quest'ten Q'ya Sayfalar 295-302. Düzenleyen: Jon Ma. Asgeirsson, Kirstin de Troyer ve Marvin W. Meyer. BETL 146. Leuven: Leuven University Press—Peeters, 2000. Baarda, Tjitze. "İsa şöyle dedi: Yoldan geçenler olun": Thomas İncili'nin Logion 42'sinin Anlamı ve Kökeni Üzerine.' Sayfa 179-205 aynı sayfada, İsa'nın Sözlerinin Erken Aktarımı: Thomas, Tatian ve Yeni Ahit Metni. Amsterdam: VU, 1983. Bacon, B. W. Araştırma ve Tartışmada Dördüncü İncil: Havari Yuhanna'ya Atfedilen Anonim Yazıların Kökeni ve Değerine İlişkin Sorunlar Üzerine Bir Dizi Deneme. Londra: T. Fisher Unwin, 1910. Bauckham, Richard. 'İdeal Yazar Olarak Sevgili Mürit.' JSNT 49 (1993), 21-44.

--- SAYFA 225 ---

Bauckham, Richard. 'James Hangi Nedenle Öldürüldü?' Adil James ve Hristiyanlığın Kökenleri kitabının 199-232. Sayfaları. Bruce Chilton ve Craig A. Evans tarafından düzenlenmiştir. NovTSup 98. Leiden: E. J. Brill, 1999. Becker, Jürgen. Das Evangelium des Johannes (2 cilt; 3. baskı. O" TKNT 4. Gu"tersloh ve Würzburg: Gu"tersloher Verlagshaus ve Echter Verlag, 1991. Berger, Klaus. Im Anfang war Johannes: Datierung und Theologie des vierten Evangeliums. Stuttgart: Quell, 1997. Berger, Klaus. 'Zur Tartışma u"ber die Herkunft von I Kor 11.9.' NTS 24 (1978), 271-83. Bienert, Wolfgang A. 'Erken Hristiyan Geleneğinde Havarinin Resmi.' Sayfa 5-27, Yeni Ahit Apocrypha, cilt 2: Havarilerle İlgili Yazılar, Kıyametler ve İlgili Konular. Düzenleyen: Wilhelm Schneemelcher, çeviren ve düzenleyen: Cambridge: James Clarke, 1992. Markus. 'Antioch and James the Just.' Sayfa 155-98, James the Just and Christian Origins. Düzenleyen: Bruce Chilton ve Craig A. Evans. 1999. Boer, Esther A. de. 'Meryem İncili: Bir Gnostik ve İncil'deki Mary Magdalene'in Ötesinde.' Th. D. Diss. Theologische Universiteit, Kampen, 2002. Boer, Esther A. de 'Mary Magdalene ve İsa'nın Sevdığı Mürit.' Lectio di Ycilior [<http://www.lectio.unibe.ch>. 14 Ekim 2005'te görüntülendi]. Bo"hlrig, Alexander 'Der judenchristliche Hintergrund in gnostischen Schriften der Nag Hammadi.' Sayfa 102-11, Mysterion und Wahrheit: Gesammelte Beiträ"ge zur spa"tantiken Religionsgeschichte. 6. Leiden: E. J. Brill, 1968. Bonsack, Bernhard. 'Der Presbyter des dritten Briefes und der gelişiebte Junger des Evangeliums nach Johannes.' ZNW 79 (1988), 45-62.

--- SAYFA 226 ---

Bovon, Francois. Das Evangelium ve Lukas. 3 cilt. EKKNT 3. Zürih—Neukirchen-Vluyn: Benziger/Neukirchener, 1989-2001. Brown, Raymond E. 'The Gospel of Thomas and St John's Gospel.' NTS 9 (1962-1963), 155-77. Brown, Raymond E. Yuhanna'ya göre İncil: Giriş, Çeviri ve Notlar. 2 cilt. AB 29-29A. Garden City, NJ: Doubleday, 1966-1970. Brown, Raymond E. Sevgili Mürit Topluluğu. New York: Paulist Press, 1979. Brown, Raymond E. Yeni Ahit'e Giriş. New York: Doubleday, 1997. Bultmann, Rudolph. Das Evangelium des Johannes. 21. baskı. KEK 2. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986. Cameron, Ron. 'Eski Mitler ve Thomas İncili ve Hristiyan Kökenlerine İlişkin Modern Teoriler.' Din Çalışmalarında Yöntem ve Teori 11 (1999), 236-57. Cameron, Ron. James'in Apocryphon'unda Sözler Geleneği. HTS 34. Philadelphia: Fortress, 1984. Casey, Robert P. İskenderiyeli Clement'in Theodoto'dan Alıntıya Giriş. Robert P. Casey tarafından düzenlenmiştir. SD 1. Londra: Christophers, 1934. Charlesworth, James H. Sevgili Mürit: Yuhanna İncili'ni Kimin Tanıdığı Doğruluyor? Valley Forge, Penn.: Trinity Press International, 1995. Charlesworth, James H. ve Craig E. Evans, 'Jesus in the Agrapha and Apocryphal Gospels.' Sayfa 479-533, Studying the History of Jesus: Evaluations of the State of Current Research. Bruce Chilton ve Craig E. Evans tarafından düzenlenmiştir. NTTS 19. Leiden: E.J. Brill, 1994. Chilton, Bruce. 'İsa'nın Öğretisinin Kaynağı Olarak Thomas'a Göre İncil.' Gospel Perspectives: The Jesus Bibliyografyası 211'deki Sayfa 155-75

--- SAYFA 227 ---

İncillerin dışındaki gelenek. David Wendham'ın Düzenlediği. SheYeld: JSOT, 1985. Chilton, Bruce ve Craig A. Evans (ed.), James the Just ve Christian Origins. NovTSup 98. Leiden: E. J. Brill, 1999. Collins, John J. ve George W. E. Nickelsburg, Antik Yahudilikte İdeal Figürlere Giriş: ProWles ve Paradigmalar. John J. Collins ve George W. E. Nickelsburg tarafından düzenlenmiştir. SBLSCS 12. Chico, Kaliforniya: Scholars Press, 1980. Crossan, John D. The Historical Jesus: The Life of a Mediterranean Jewish Peasant. San Francisco: Harper & Row, 1991. Culpepper, R. Alan. Dördüncü İncil'in Anatomisi: Edebi Tasarım Üzerine Bir Araştırma. 2. baskı. Philadelphia: Fortress, 1987. Culpepper, R. Alan. Johannine Okulu: Antik Okulların Doğasının İncelenmesine Dayalı Johannine Okulu Hipotezinin Değerlendirilmesi. SBLDS 26. Missoula, Mont.: Scholars, 1975. Culpepper, R. Alan. Zebedi'nin Oğlu Yahya: Bir Efsanenin Hayatı. Yeni Ahit'in Kişilikleri Üzerine Çalışmalar. Columbia: University of South Carolina Press, 1994. Davies, Stevan L. The Gospel of Thomas and Christian Wisdom. New York: Seabury Press, 1983. Davies, Stevan L. 'Thomas İncili'nin Kristolojisi ve Protolojisi.' JBL 111 (1992), 663-82. Davies, Stevan L. Riley'nin İncelemesi, Diriliş Yeniden Değerlendirildi. JBL 116 (1997), 147-48. Dauer, Anton. 'Das Wort des Gekreuzigten an seine Mutter und den 'Ju'nger den er liebte': Eine eventsgeschichtliche und theologische Untersuchung zu Joh 19,25-27.' BZ 11 (1967), 222-239; BZ 12 (1968), 80-93. DeConick, April D. ve Jarl Fossum. 'Tanrının Önünde Soyulmuş: Thomas İncili'ndeki Logion 37'nin Yeni Bir Yorumu.' VigChr 45 (1991), 123-50. 212 Kaynakça

--- SAYFA 228 ---

DeConick, April D. Onu Görmeye Çalışın: Thomas İncili'nde Yükseliş ve Vizyon Mistisizmi. VigChrSup 33. Leiden: E. J. Brill, 1996. DeConick, April D. Mistiklerin Sesleri: Yuhanna ve Thomas'ın İncillerinde ve Diğer Antik Hristiyan Edebiyatında Erken Hristiyan Söylemi. JSNTSup 157. SheYeld: SheYeld Academic Press, 2001. DeConick, April D. 'John Rivals Thomas: From Community Conixct to Gospel Narrative.' Sayfa 303-11, Jesus in Johannine Tradition. Robert T. Fortna ve Thomas Thatcher tarafından düzenlenmiştir. Louisville: Westminster John Knox, 2001. DeConick, April D. 'The Original Gospel of Thomas.' VigChr 56 (2002), 167-99. Dodd, C. H. Dördüncü İncil'in Yorumu. Cambridge: Cambridge University Press, 1960. Dunderberg, Ismo. Johannes und die Synoptiker: Studien zu Joh 1-9. AASF Diss. uğultu. küçük. 64. Helsinki: Finlandiya Bilim ve Edebiyat Akademisi, 1994. Dunderberg, Ismo. 'Johannine Anomalileri ve Sinoptikler' Sayfa 108-25, John'daki Yeni Okumalar: Literary and Theological Perspectives. Johannes Nissen ve Sigfred Petersen tarafından düzenlenmiştir. JSNTSup 182. SheYeld: SheYeld Academic Press, 1997. Dunderberg, Ismo. 'Thomas' I-Deyişleri ve Yuhanna İncili.' Sayfa 33-64, Yol Ayrımında Thomas'ta. Risto Uro tarafından düzenlenmiştir. Edinburg: T. & T. Clark, 2003. Dunderberg, Ismo. 'Thomas'tan Valentinus'a: Valentinus'ta Yaratılış Tefsiri' Fragman 4 ve Thomas'ın İncili ile İlişkisi.' Antik Çağda Thomasine Gelenekleri: Thomas ve Akralarının İncili'nde Sayfa 221-37. Jon Ma tarafından düzenlenmiştir. Asgeirsson, April D. De Conick ve Risto Uro. NHMS 59. Leiden: E. J. Brill, 2006. Dunn, James D. G. Yapım Aşamasında Kristoloji: Enkarnasyon Doktrininin Kökenlerine İlişkin Yeni Bir Ahit Araştırması. Londra: SCM, 1980. Kaynakça 213

--- SAYFA 229 ---

Erlemann, Kurt. 'Papyrus Egerton 2: 'Kayıp Halka" zwischen synoptischer und johanneischer Tradition.' NTS 42 (1996), 12-34. Evans, Craig A. 'Jesus and James: MartyrsofttheTemple.' Sayfalar 233-49, James the Just ve Christian Origins. Bruce Chilton ve Craig A. Evans tarafından düzenlenmiştir. NovTSup98. Leiden: E. J. Brill, 1999. Fallon, Francis T. ve Ron Cameron, 'The Gospel of Thomas: A Forschungsbericht and Analysis.' ANRW II 25.6: 4195-251. Fieger, Michael. Das Thomasevangelium: Einleitung, Yorum ve Sistematiik. NTAbh, N.F. 22. Münster: AschendorV, 1991. Fleddermann, Harry. 'Yuhanna ve Gelecek (Mat. 3:11-12/Lk 3:16-17).' SBLSP 23 (1984), 377-84. Frenchkowski, Marco. 'Thomas Logion İncili'ndeki İsa'nın Üç Kelimesinin Gizemi 13.' JHG 1 (1994), 73-84. Frey, Jorg. 'Ek: Erwagungen zum Verha"ltnis der Johannesapokalypse zu den u"brigen Schriften des Corpus Johanneum.' Sayfa 326-429, Martin Hengel, Die johanneische Frage: Ein Lo"sungsversuch. WUNT 67. Tübingen: Mohr-Siebeck, 1993. Gartner, Bertil. Ne haber? Thomasevangeliets hemliga Jesusord. Stockholm: Diakonistyrrelse, 1960. ET: Thomas İncili'nin Teolojisi. E. J. Sharpe tarafından çevrilmiştir. Londra: Collins, 1961. Gaston, Lloyd. Başkasının Üstünde Taş Yok: Sinoptik İncillerde Kudüs'ün Düşüşünün Önemi Üzerine Çalışmalar. Kasım 23. Leiden: E. J. Brill, 1970. Grant, Robert M. ve David N. Freedman, İsa'nın Gizli Sözleri. Londra: Collins Fontana Books, 1960. Gronewald, Michael. 'Unbekanntes Evangelium oder Evangelienharmonie (Fragment aus dem "Evangelium Egerton").' Ko"lner Papyri 6 (1987), 136-37. Gunther, John J. "Judas Thomas" İsminin Anlamı ve Kökeni." Muse'on 93 (1980), 113-48. 214 Kaynakça

--- SAYFA 230 ---

Hakola, Raimo. 'Yeniden Dirilen Bir Karakter: Dördüncü İncil'de ve Sonrasında Lazarus.' İncillerde Karakterizasyon: Anlatı Eleştirisini Yeniden Anlamak içinde Sayfa 223-63. David Rhoads ve Kari Syreeni tarafından düzenlenmiştir. JSNTSup 184. SheYeld: SheYeld Academic Press, 1999. Hakola, Raimo. Kimlik Önemlidir: John, Yahudiler ve Yahudilik. NovTSup 118. Leiden: E. J. Brill, 2005. Hawkin, David J. 'Johannin Redaksiyonunda Sevgili Mürit Motifinin İşlevi.' Laval the'ologique et philosophique 33 (1977), 135-50. Heckel, Theo K. Vom Evangelium des Markus zur viergestaltigen Evangelium. WUNT 120. Tübingen: Mohr, 1999. Hedrick, Charles W. James'in (İkinci) Kıyametine Giriş. Nag Hammadi Kodeks V, 2-5, Papyrus Berolinensis 8502, 1 ve 4'teki 105-9. Sayfalar. Douglas M. Parrott tarafından düzenlenmiştir. NHS 11. Leiden: Brill, 1979. Hengel, Martin. Johannine Sorunu. John Bowden tarafından çevrilmiştir. Londra: SCM, 1989. Hengel, Martin. Die johanneische Frage: Ein Lo"sungsversuch. WUNT 67. Tübingen: Mohr, 1993. Hengel, Martin. 'Jakobus der Herrenbruder—der erste "Papst"?' Sayfa 549-82 aynı yerde, Paulus und Jakobus: Kleine Schriften III. WUNT 141. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002. Hirshman, Marc (Menachem) G. Bir Deha Rekabeti: Geç Antik Çağda Yahudi ve Hristiyan İncil Yorumları. Batya Stein'in çevirisi. Albany: New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1996. Hurtado, Larry. Rab İsa Mesih: İlk Hristiyanlıkta İsa'ya Bağlılık. Grand Rapids, Mich.: Eerdmanns, 2003. Johnson, Stephen R. 'The Gospel of Thomas 76:3 and Canonical Parallels: Three Segments in the Tradition History of the Sing.' Sayfa 308-26, The Nag Hammadi Library After Elli Yıl: Proceedings of the 1995 Society of Biblical Literatür Bibliyografyası 215

--- SAYFA 231 ---

Anma. John D. Turner ve Anne McGuire tarafından düzenlenmiştir. NHMS 44. Leiden: E. J. Brill, 1997. Johnson, Stephen R. 'The Identity and Significance of the Neaniskos in Mark.' Forum 8 (1992), 123-39. Jones, Stanley. 'Hegesippus'ta Yakup'un Şehitliği, İskenderiyeli Clement ve Christian Apocrypha, Nag Hammadi Dahil: Metinsel İlişkiler Üzerine Bir Araştırma.' İncil Edebiyatı Topluluğu 1990 Seminer Yazılarında Sayfa 323-27. David J. Lull tarafından düzenlenmiştir. SBLSP 29. Atlanta: Scholars Press, 1990. Jonge, Marinus de. 'Sevgili Öğrenci ve Yuhanna İncili'nin Tarihi.' Metin ve Yorumlamada Sayfa 99-114: Matthew Black'e Sunulan Yeni Ahit'teki Çalışmalar. Ernest Best ve R. McL tarafından düzenlenmiştir. Wilson. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. Jusino, Ramon K. 'Mary Magdalene, Dördüncü İncil'in yazarı.' [http://www.BelovedDisciple.org. 14 Ekim 2005'te görüntülendi]. Kral, Karen L. Magdalalı Meryem İncili: İsa ve İlk Kadın Havari. Santa Rosa, Kaliforniya: Polebridge, 2003. King, Karen L. 'Thomas'ın İncili'ndeki Krallık.' Forum 3:1 (1987), 48-97. King, Karen L. Gnostisizm Nedir? Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2003. Kloppenborg, John S. Q'nun Oluşumu: Antik Bilgelik Koleksiyonlarındaki Yörüngeler. Antik Çağ ve Hristiyanlık Çalışmaları. Philadelphia: Fortress, 1987. Koester, Graig. 'Yuhanna İncili'ni İştirmek, Görmek ve İnanmak.' Bib 70 (1989), 327-48. Koester, Helmut. 'GNOMAI DIAPHOROI: Erken Hristiyanlık Tarihinde Çeşitliliğin Kökeni ve Doğası.' Sayfa 114-57, James M. Robinson ve Helmut Koester, Erken Hristiyanlık Yoluyla Yörüngeler. Philadelphia: Fortress, 1971. 216 Kaynakça

--- SAYFA 232 ---

Koester, Helmut. 'Bir İsa ve Dört İlk İncil.' Sayfa 158-204, James M. Robinson ve Helmut Koester, Erken Hristiyanlık Yoluyla Yörüngeler. Philadelphia: Fortress, 1971. Koester, Helmut. 'Dialog und Sprachüberlieferung in den gnostischen Texten von Nag Hammadi.' EvT 39 (1979), 532-56. Koester, Helmut. 'Değiş Geleneginin Gelişiminin Tanıkları Olarak Gnostik Yazılar.' Sayfa 238-61, Gnostisizmin Yeniden Keşfi, cilt. 1: Valentinus Okulu. Bentley Layton tarafından düzenlenmiştir. Dinler Tarihi Çalışmaları 41. Leiden: E. J. Brill, 1980. Koester, Helmut. Yeni Ahit'e Giriş, cilt 2: Erken Hristiyanlığın Tarihi ve Edebiyatı. Philadelphia: Fortress, 1982. Koester, Helmut. 'Yuhanna 8:12-59'da Gnostik Sözler ve Tartışmalı Gelenekler.' Nag Hammadi, Gnostisizm ve Erken Hristiyanlık'ta Sayfa 97-110. Düzenleyen: Charles W. Hedrick ve Robert Hodgson. Peabody, Massachusetts: Hendrickson, 1986. Koester, Helmut. Thomas'a Göre İncil'e Giriş. Nag Hammadi Kodeksi II,2-7'deki sayfalar 1.38-49 ile XIII,2*, Brit. Lib. Or.4926(1) ve P.Oxy. 1, 654, 655. 2 cilt. Bentley Layton tarafından düzenlenmiştir. NHS 20-21. Leiden: E.J. Brill, 1989. Koester, Helmut. Eski Hristiyan İncilleri: Tarihleri ve Gelişimleri. Londra/Philadelphia: SCM/Trinity Press International, 1990. Kotila, Markku. Der umstrittene Zeuge: Studien zur Stellung des Gesetzes in der johanneischen Theologiegeschichte. AASF Diss. uğultu. küçük. 48. Helsinki: Finlandiya Bilim ve Edebiyat Akademisi, 1988. Kugler, Joachim. Der Junger, den Jesus liebte: Literarische, theologische und historische Untersuchungen zu einer Schlüsselperson johanneischer Theologie und Geschichte; mit einem Exkurs u"ber die Brotrede in Joh 6. SBB 16. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1988. Kaynakça 217

--- SAYFA 233 ---

Layton, Bentley. Gnostik Kutsal Yazılar. Garden City, NJ: Çift gün, 1987. Lelyveld, Martha. Les logia de la vie dans l'E'vangile selon Thomas: a' la recherche d'une gelenek ve d'une re'daction. NHS 34. Leiden: E.J. Brill, 1987. Lorenzen, Thorwald. Der Lieblingsjünger im Johannesevangelium. SBS 55. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1971. Luhrmann, Dieter. 'Das neue Fragment des PEGerton (PKo^{II} 255).' Dört İncil'deki sayfalar 2239-55. Frans Van Segbroeck ve diğerleri tarafından düzenlenmiştir. BETL 100. Leuven: Leuven University Press/ Peeters, 1992. Luz, Ulrich. 'Das Geheimnismotiv und die markinische Christologie.' ZNW 56 (1965), 9-30. Maccini, Robert G. Tanıklığı Doğru: John'a Göre Kadınlar Tanık. JSNTSup 125. SheYeld: SheYeld Academic Press, 1996. McCue, James F. 'Valentinianizmin Çelişkili Versiyonları? Irenaeus ve Theodoto'dan Alıntı.' Sayfa 404-16, Gnostisizmin Yeniden Keşfi, cilt. 2: Sethian Gnostisizmi. Bentley Layton tarafından düzenlenmiştir. Dinler Tarihi Çalışmaları 41. Leiden: E. J. Brill, 1981. Mack, Burton. Logos und Sophia: Untersuchungen zur Weisheits-theologie im hellenistischen Judentum. SUNT 10. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973. McKnight, Scot. 'Yolda Bir Ayrılık: İsrail ve Saflık Üzerine İsa ve Yakup.' Adil Yakup ve Hristiyan Kökenleri'nin 83-129. Sayfaları. Bruce Chilton ve Craig A. Evans tarafından düzenlenmiştir. NovTSup98. Leiden: E. J. Brill, 1999. McLaren, James S. 'Ananus, James ve İlk Hristiyanlık: Josephus' James'in Ölümünün Hesabı', JTS 52 (2001), 1-25. Mahoney, Robert. Mezardaki İki Öğrenci: Yuhanna'nın Arka Planı ve Mesajı 20.1-10. Theologie und Wirklichkeit 6. Bern: Herbert Lang, 1974. 218 Kaynakça

--- SAYFA 234 ---

Marcoviç, Miroslav. 'Thomas İncili Üzerine Metin Eleştirisi.' JTS 20 (1969), 53-74. Marjanen, Antti. İsa'nın Sevdığı Kadın: Nag Hammadi Kütüphanesi ve İlgili Belgelerde Mecdelli Meryem. NHMS 40. Leiden: E.J. Brill, 1996. Marjanen, Antti. 'Thomas bir Gnostik İncil mi?' Yol Ayrımında Thomas'ın 107-39. sayfalarında. Risto Uro tarafından düzenlenmiştir. Edinburg: T. & T. Clark, 1998. Marjanen, Antti. 'Thomas ve Yahudi Dini Uygulamaları.' Sayfa 163-82, Thomas Yol Ayrımında. Risto Uro tarafından düzenlenmiştir. Edinburg: T. & T. Clark, 1998. Marjanen, Antti. 'Thomas İncili'nde Kadın Müritler.' Sayfa 89-106 Thomas Yol Ayrımında. Risto Uro tarafından düzenlenmiştir. Edinburgh: T. & T. Clark, 1998. Marksches, Christoph. Valentinus Gnosticus'mu? Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis mit Fragmenten Valentins'den bir yorum. WUNT65. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1992. Martyn, J. Louis. Dördüncü İncil'de Tarih ve Teoloji. New York: Harper & Row, 1968. Meeks, Wayne A. 'Equal to God.' The Conversation Continues: Studies in Paul and John'un 309-21. sayfalarında. Düzenleyen: Robert T. Fortna ve Beverly R. Gaventa. Nashville: Abingdon, 1990. Meeks, Wayne A. Peygamber-Kral: Musa Gelenekleri ve Johannine Kristolojisi. Kasım 14. Leiden: E. J. Brill, 1967. Men'ard, Jacques E'. L'Evangile selon Thomas. NHS 5. Leiden: E.J. Brill, 1975. Merenlahti, Petri. İnciller için Şiir: Anlatı Eleştirisini Yeniden Düşünmek. Edinburgh: T. & T. Clark, 2003. Metzger, Bruce M. Yeni Ahit'in Kanonu: Kökeni, Gelişimi ve Önemi. Oxford: Clarendon, 1987. Meyer, Marvin. Thomas'ın İncili: İsa'nın Gizli Sözleri. San Francisco: Harper, 1992. Kaynakça 219

--- SAYFA 235 ---

Meyer, Marvin. Gizli İnciller: Thomas ve Markos'un Gizli İncili Üzerine Yazılar. Harrisburg, Pennsylvania: Trinity Press International, 2003. Meyer, Rudolph. 'CE 9.' TDNT 3.824-26. Minear, Paul S. "Nerede olduğunu bilmiyoruz." . " Yuhanna 20:2.' Int 30 (1976), 125-39. Myllykoski, Matti. Markus, Johannes, diğer Gelenekler ve Frage'in tarihi. 2 cilt. AASF Ser. B 256, 272. Helsinki: Finlandiya Bilim ve Edebiyat Akademisi, 1991-94. Neller, Kenneth V. 'Thomas'ın İncili'ndeki Çeşitlilik: Yeni Bir Yön İçin İpuçları?' SecCent 7 (1989-1990), 1-18. Noack, Bengt. Zur johanneischen Geleneği: Beitrage zur Kritik ve derliterarkritischen Analizi des vierten Evangeliums. Kopenhag: Rosenkilde og Bager, 1954. Neiryneck, Frans. Yuhanna 18,15-16'da "Diğer Mürit". Aynı sayfada 335-64. Sayfalar, Evangelica: Gospel Studies—E'tudes d'E'vangile: Toplu Denemeler. BETL 60. Leuven: Leuven University Press/ Peeters, 1982. Neiryneck, Frans. 'Yuhanna 1'deki Anonim Mürit.' Sayfa 617-49, aynı, Evangelica II: 1982-1991. BETL 99. Leuven: Leuven University Press/Peeters 1991. Neiryneck, Frans. 'Kıyamet İncilleri ve Markos İncili.' Sayfa 715-72 aynı yerde, Evangelica II. Neiryneck, Frans. 'John ve Sinoptikler: Boş Mezar Hikayeleri.' Sayfa 571-600 aynı yerde, Evangelica II. Nissinen, Martti. İncil Dünyasında Homoerotizm: Tarihsel Bir Perspektif. Minneapolis: Kale, 1998. Onuki, Takashi. 'Traditionsgeschichte von Thomasevangelium 17 und ihre christologische Relevanz.' Sayfa 221-39 aynı sayfada, Heil und Erlo'sung: Studien zum Neuen Testament und Gnosis. WUNT 165. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. (Orijinal yayın: 220 Bibliyografya

--- SAYFA 236 ---

Anfa'inge der Christologie'deki sayfalar 399-415. Cilliers Breytenbach ve Henning Paulsen tarafından düzenlenmiştir. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1991.) Pagels, Elaine. 'Valentinianus Eskatolojisinin Çelişkili Versiyonları: Irenaeus' İncelemesi ve Theodotus'tan Alıntılar.' HTR 67 (1974), 35-53. Pagels, Elaine. 'Thomas ve Yuhanna İncillerinde Yaratılış 1'in Tefsiri.' JBL 118 (1999), 477-96. Pagels, Elaine. İncanın Ötesinde: Thomas'ın Gizli İncili. New York: Random House, 2003. Ressam, John. Just James: Tarih ve Gelenekte İsa'nın Kardeşi. Yeni Ahit'in Kişilikleri Üzerine Çalışmalar. Edinburgh: T. & T. Clark, 1999. Patterson, Stephen J. The Gospel of Thomas and Jesus. Temeller ve Yönler: Referans Serisi. Sonoma, Kaliforniya: Polebridge, 1993. Patterson, Stephen J. Thomas İncili'ne Giriş. John S. Kloppenborg ve diğerleri, Q-Thomas Reader'daki sayfalar 77-123. Sonoma, Kaliforniya: Polebridge 1990. Perkins, PHEME. 'Pistis Sophia.' ABD 5.375-76 Poirier, Paul-Hubert. 'E'vangile de Thomas, Actes de Thomas, Livre de Thomas: Une gelenek ve ses dönüşümleri.' Apocrypha 7 (1996), 9-26. Popkes, Enno Edzard. "Ich bin das Licht"—Erwa'ngungen zur Verha'ltisbestimmung des Thomasevangeliums und der johanneischen Schriften anhand der Lichtmetaphorik.' Sayfa 641-74, Contexte des Johannesevangeliums: Das vierte Evangelium in Religions- und geleneklergeschichtlicher Perspektive. Jorg Frey, Udo Schnelle ve Juliane Schlegel tarafından düzenlenmiştir. WUNT 175. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. Pratscher, Wilhelm. Der Herrenbruder Jakobus und die Jakobustradition. FRLANT 139. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987. Kaynakça 221

--- SAYFA 237 ---

Vay, Kevin. Peter ve Sevgili Mürit: Krizdeki Bir Topluma İlişkin Rakamlar. JSNTSup 32. SheYeld: JSOT Press/SheYeld Academic Press, 1989. Quispel, Guilles. 'Kumran, Yuhanna ve Yahudi Hristiyanlığı.' Yuhanna ve Ölü Deniz Parşömenlerinde Sayfa 137-55. James Charlesworth tarafından düzenlenmiştir. New York: Crossroad, 1991. Raisanen, Heikki. Die Mutter Jesu im Neuen Ahit. AASF Ser. B 158. Helsinki: Finlandiya Bilim ve Edebiyat Akademisi, 1969. Ra'isa'nen, Heikki. Paul ve Kanun. Philadelphia: Kale, 1986. Reicke, Bo. 'A (B.3-4).' TDNT 5.892-93. Rese, Marinus. 'Das Selbstzeugnis des Johannesevangeliums über seinen Verfasser.' ETL 72 (1996), 75-111. Richter, Georg. 'Pra'sentische und futurische Eschatologie im 4. Evangelium.' Sayfa 346-82 aynı inde, Studien zum Johannesevangelium. Josef Hainz tarafından düzenlenmiştir. BU 13. Regensburg: Friedrich Pustet, 1977. Riley, Gregory J. 'Son Burslarda Thomas'ın İncili.' Araştırma Akımları: İncil Çalışmaları 2 (1994), 227-52. Riley, Gregory J. 'Thomas İncili Metni Üzerine Bir Not 37.' HTR 88 (1995), 179-81. Riley, Gregory J. Diriliş Yeniden Değerlendirildi: Tartışmalı Thomas ve John. Minneapolis: Fortress, 1995. Robbins, Vernon K. Erken Hristiyan Söyleminin Duvar Halısı: Retorik, Toplum ve İdeoloji. Londra: Routledge, 1996. Robinson, James M. 'LOGOI SOPHON: Q Gattung'unda.' James M. Robinson ve Helmut Koester, Erken Hristiyanlık Yoluyla Yörüngeler'de sayfa 71-113. Philadelphia: Fortress, 1971. Robinson, James M. 'Die Bedeutung der gnostischen Nag Hammadi Texte für die neutestamentliche Wissenschaft.' Yeni Ahit Dünyasında Dini Propaganda ve Misyoner Yarışması'nda Sayfa 23-41. Düzenleyen: Lukas Bormann, Kelly Del 222 Kaynakça

--- SAYFA 238 ---

Tredici ve Angela Standhartinger. NovTSup 74. Leiden: E. J. Brill, 1994. Robinson James M. ve Helmut Koester, Erken Hristiyanlık Yoluyla Yörüngeler. Philadelphia: Fortress, 1971. RoloV, Jürgen. 'Der johanneische "Lieblingsjünger" und der Lehrer der Gerechtigkeit.' NTS 15 (1968-69), 129-51. Ruckstuhl, Eugen. 'ø A .' EWNT 1.407-409. Sandelin, Karl-Gustav. Besleyici Olarak Bilgelik: Eski Ahit Teması Üzerine Bir Araştırma, Erken Yahudilik İçindeki Gelişimi ve Erken Hristiyanlık Üzerindeki Etkisi. AAAbo 64:3. Turku: A°bo Akademi, 1986. Sanders, E.P. İsa ve Yahudilik. 2. baskı. Londra: SCM, 1987. Schenke, Hans-Martin. Der Gott 'Mensch' in der Gnosis: Ein Religionsgeschichtlicher Beitrag zur Diskussion über die paulinische Anschauung von der Kirche als Leib Christi. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962. Schenke, Hans-Martin. 'Yuhanna İncili'nde Sevgili Müritin İşlevi ve Arka Planı.' Nag Hammadi, Gnostisizm ve Erken Hristiyanlık'ta Sayfa 111-25. Düzenleyen: Charles W. Hedrick ve Robert Hodgson. Peabody, Massachusetts: Hendrickson, 1986. Schmidt, Armin. 'Zwei Anmerkungen zu P.Ryl III.' Archiv für Papyrusforschung 35 (1989), 11-12. Schnackenburg, Rudolph. Das Johannesevangelium. 4 cilt. HTKNT 4. Freiburg: Herder 1975-1984. ET Aziz Yuhanna'ya Göre İncil. 3 cilt. Kevin Smyth'in çevirisi. Herders'in Yeni Ahit Üzerine Teolojik Yorumu. Londra: Burns & Oates, 1980. Schoedel, William R. James'in (İlk) Kıyametine Giriş. Nag Hammadi Kodeksleri V, 2-5'teki 65-67. Sayfalar, Papyrus Berolinensis 8502, 1 ve 4 ile. Douglas M. Parrott tarafından düzenlenmiştir. NHS 11. Leiden: E. J. Brill, 1979. Kaynakça 223

--- SAYFA 239 ---

Schrage, Wolfgang. Das Verhältnis des Thomas-Evangeliums zur synoptischen Tradition und zu den koptischen Evangelienübersetzungen: Zugleich ein Beitrag zur gnostischen Synoptikerdeutung. BZNW 29. Berlin: Alfred Topelmann, 1964. Schrenk, Gottlob. 'KΘ° æ ÆØ (C-E).' TDNT 4.168-76 Schweizer, Eduard. 'æ Æ Ø. (E & F).' TDNT 7.124-51 Sat, Jesse. 'Thomas İncili'nin Logion 61'inde Johannine Gelenekleri.' Dini Araştırmalarda Perspektifler 7 (1980), 24-37. Selew, Philip. 'Thomas Hristiyanlığı: Bir Cemaat Arayışındaki Bilim Adamları.' The Apocryphal Acts of Thomas'ın 11-35. sayfalarında. Jan N. Bremmer tarafından düzenlenmiştir. Leuven: Peeters, 2001. Sieber, John H. 'Thomas'a Göre İncil'in Kaynakları Sorusuna Göre Sinoptik İncillerin Redaksiyonel Analizi.' Ph.D. Diss., Claremont Graduate School, 1965. Smith, D. Moody. İnciller Arasında Yuhanna: Yirminci Yüzyıl Araştırmalarındaki İlişki. Minneapolis: Kale, 1992. Smith, Terence. V. Erken Hristiyanlıkta Petrine Tartışmaları: İlk İki Yüzyılın Hristiyan Yazılarında Petrus'a Yönelik Tutumlar. WUNT 2/15. Tübingen: Mohr, 1985. Snodgrass, Klyne R. 'The Gospel of Thomas: A Secondary Gospel.' SecCent 7 (1989-90), 19-38. Speyer, Wolfgang. Dieliterarische Faßschung im heidnischen und christlichen Altertum: Ein Versuch ihrer Deutung. Münih: C. H. Beck, 1971. Speyer, Wolfgang. 'Religiose Pseudepigraphie und literarische Faßschung im Altertum.' Pseudepigraphie in der heidnischen und jüdisch-christlichen Antike'de sayfa 195-271. Norbert Brox tarafından düzenlenmiştir. Wege der Forschung 484. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1977. Stahlin, Gustav. 'YΘ°.' TDNT 3.343-55. 224 Kaynakça

--- SAYFA 240 ---

Stibbe, Michael W. G. John, Hikaye Anlatıcı rolünde: Anlatı Eleştirisi ve Dördüncü İncil. SNTSMS 73. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. Stibbe, Michael W. G. 'A Tomb with a View: John 11.1-44 in Narrative-Critical Perspective.' NTS 40 (1994), 38-54. Talbert, Charles H. 'Filipililerde Önceden Var Olma Sorunu 2:6-11.' JBL 86 (1967), 141-53. Tasmuth, Randar. 'Birçok Yüzü Olan Müritle: Martin Hengel ve James H. Charlesworth'un Sevgili Müritle İlgili Teorileri.' Th. D. Diss. Helsinki Üniversitesi, 2004. Thatcher, Tom. 'Sevgili Müritle Efsanesi.' Johannine Geleneginde İsa'nın 91-99. Sayfaları. Robert T. Fortna ve Tom Thatcher tarafından düzenlenmiştir. Louisville: Westminster John Knox, 2001. Theobald, Michael. 'Der Junger, den Jesus liebte: Beobachtungen zum anlatin Konzept der johanneischen Redaktion.' Sayfa 219-55, Geschichte—Tradition—ReXexion, cilt. 3: Fruhes Christentum. Hubert Cancik, Hermann Lichtenberger ve Peter Schafer tarafından düzenlenmiştir. Tübingen: Mohr, 1996. Thyen, Hartwig. 'Entwicklungen innerhalb der Johanneischen Theologie und Kirche im Spiegel von Joh. 21 und der Lieblings-jünger-texte des Evangeliums.' Sayfa 259-99, L'E'vangile de Jean: Kaynaklar, redaksiyon, teoloji. Marinus de Jonge tarafından düzenlenmiştir. BETL 44. Leuven: University Press, 1977. Thyen, Hartwig. 'Noch einmal: Johannes 21 und der Junger, den Jesus liebte.' Sayfalar 147-89, Metinler ve Bağlamlar: Metinsel ve Durumsal Bağlamlarında İncil Metinleri. Torn Fornberg ve David Hellholm tarafından düzenlenmiştir. Oslo: Scandinavian University Press, 1995. Tilborg, Sjef van. John'da Hayali Aşk. İncil Yorumlama Serisi 2. Leiden: E. J. Brill, 1993. Turner, John D. 'Suriye Judas Thomas Geleneginde Yeni Bir Bağlantı.' Sayfa 109-19, Bibliyografyadaki Nag Hammadi Metinleri Üzerine Denemeler 225

--- SAYFA 241 ---

Alexander Böhlig'in onuru. M. Krause tarafından düzenlenmiştir. NHS 3. Leiden: E. J. Brill 1972. Turner, John D. Nag Hammadi'den Kahire Gnostik Kütüphanesi Codex II'den Yarışmacı Thomas'ın Kitabı (CG II,7): Çeviri, Giriş ve Yorumlu Kıpti Metin. SBLDS 23. Missoula, Mont. : Scholars Press, 1975. Uro, Risto. 'Thomas bir Encratite İncili mi?' Sayfa 140-62, Thomas Yol Ayrımında'nın Düzenleyen: Risto Uro. Edinburg: T. & T. Clark, 1998. Uro, Risto. Thomas: Thomas İncili'nin Tarihsel Bağlamını Araştırmak. Londra: T. & T. Clark, 2003. Uro, Risto (ed.), Thomas at the Crossroads. Edinburg: T. & T. Clark, 1998. Valantasis, Richard. Thomas'ın İncili. Yeni Ahit Okumaları. Londra: Routledge, 1997. Vielhauer, Philip ve Georg Strecker, 'Giriş [Kıyametlere ve İlgili Konulara]' Sayfa 542-68, New Testament Apocrypha, cilt. 2: Havariler, Kıyametler ve İlgili Konularla İlgili Yazılar. Düzenleyen Wilhelm Schneemelcher, çeviren ve düzenleyen R. McL. Wilson. Cambridge: James Clarke, 1992. Wayment, Thomas A. 'Matthew ve Thomas'ta Hristiyan Öğretmenler: 'Usta' Olma Olasılığı.' JECS 12 (2004), 289-311. Westbrook, Raymond. 'Cezalar ve Suçlar.' ABD 5.546-56. Williams, Frank E. 'James'in Kıyametine Notlar.' Sayfa 7-37, Nag Hammadi Kodeksi I (Jung Kodeksi), cilt. 2: Notlar. Harold W. Attridge tarafından düzenlenmiştir. NHS 23. Leiden: E. J. Brill, 1985. Williams, Michael A. 'Gnostisizm'i Yeniden Düşünmek: Şüpheli Bir Kategoriyi Ortadan Kaldırmaya Yönelik Bir Argüman. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996. Zahn, Theodor. Geschichte des neutestamentlichen Kanons. 2 cilt. Erlangen: Deichert, 1890. 226 Kaynakça

--- SAYFA 242 ---

Antik Referanslar Dizini 1. İbranice İncil/Septuagint Yaratılış 1:1-3 42 1:26-27 42 3:5 93 22:2 186 22:12 186 22:16 186 Çıkış 3:14 155 Levililer 17-18 189 20:2 156 20:27 156 24:14 156 24:16 156 24:23 156 Sayılar 15:35-36 156 Tesniye 13:11 156 17:5 156 21:21 156 22:21 156 22:24 156 33:2 80 n. 18 1 Samuel 21:10 156 İşaya 26:17 186 56:7 105 64:3 77, 84 n. 23 65:16 77 Özdeyişler 3:19 108 16:22 75 18:4 75 9:1 104 Hezekiel 16:23 156 16:40 156 16:47 156

--- SAYFA 243 ---

Tobit 10:13 186 Süleyman'ın Bilgeliği 8:6 108 Sirach (Ecclesiasticus) 24:8 88 14:24 104 51:23 104 Baruch 3:12 75 3:38 89 3:24 104 2. Diğer Yahudi Edebiyatı İbrahim'in Kıyameti 9:6 186 Musa'nın Kıyameti 1 80 n. 18 Daniel'in Kıyameti 6:4-5 78 n. 15 1 Enoch 92:1 168 2 Enoch 22-23 168 23:4 169 23:40 169 33:8-12 169 4 Ezra 7:11 192 n. 60 14:45 79 Josephus Antik Eserleri 13.289 175 15 80 n. 18 136 80 no. 18 20.9.1 190 bilgi yok. 55, 191 Yahudi Savaşı 6.5.2§282 104 Jübileler 1:29 80 n. 18 Pesikta Rabbati 21 80 n. 18 Filo ve buluş 109 108 Posteritate Caini 138 75 Somniis 1.141V 80 n. 18 228 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 244 ---

Quod Deterius potiori insidari soleat 54 108 Pseudo-Philo İncil'deki Eski Eserler 26.13 78 n. 15 Kumran Literatürü 1QS 3.20-21 107 Benjamin'in Vasiyeti 11:2 186 Dan'ın Vasiyeti 6:2 80 n. 18 Levi'nin Ahit'i 18:13 186 3. Yeni Ahit Matta 3:11-12 85 n. 25 3:14-15 112, 114 10:3 47 10:6 104 10:26 62 11:8 104 11:27 92 12:46-50 188 13:55 49, 188 15:24 104 16:13-23 72 16:17 58 no. 25 21:13 105 22:14 110 26:60-61 101 Markos 1:7-8 85 3:18 47 3:31-35 188 4:22 62 6:3 49, 188 8:27-33 72, 73 n. 5 9:1 125-26 9:4 86 10:17-22 118 11:17 105 12:25 126 14:10 117 14:57-58 101, 114 Luka 1:1-4 174 1:11 86 1:27 104 1:69 104 3:16-17 85 no. 25 6:13 110 6:17 49 6:15 47, 51 n. 10 Antik Referanslar Dizini 229

--- SAYFA 245 ---

Luka (devam) 6:17 49n. 4, 56 8:17 62 8:19-21 188 9:18-22 72, 73 n. 4 10:22 92 12:22 62 19:46 105 20:36 126 22:3 117 22:43 86 23:49 134 n. 40 24:12 117, 136 24:36 86 24:34 86 24:39 64 n. 44 24:41-42 64 not. 45 Soru 3:16 85 10:22 92 13:35 104 Yuhanna 1:1 65 1:3 6, 43, 108 1:5 6, 106 1:7 140 n. 54 1:9-11 6 1:9 23 sn. 20, 107 1:10 85, 108 1:11 85 1:14 6, 23 n. 20, 71, 85-86, 88-89, 139, 173 n. 16 1:17 195 1:18 35, 65, 141, 144, 174, 196 1:19-23 104 1:26 85-86 1:31 85 1:35-51 74 1:35-37 116 n. 1 1:35 54 1:40 54 1:45 8 n. 10 1:46 96 1:50 58 2:6 158 2:12 188 2:16-17 105 2:16 104 2:18-22 31 2:19-22 101-2, 106 2:19-21 145 n. 66 2:19 104, 114 2:21 32 2:22 71, 137, 147 3 2 3:11 71, 142 3:18-19 7 230 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 246 ---

3:19-21 106-7 3:31 96 3:32 142 3:34 75 3:35 141 3:36 7 4:9 158 4:13-15 23 n. 20 4:14 70, 75 4:25 52, 53 4:48 138 4:53 138 n. 52 5-8 2 5:18-23 92 5:18 70, 91, 93, 97, 100, 115 5:19-23 92 5:19-20 141 5:19 35 5:20 141 5:24-26 7 5:24 70, 71 5:27 7 5:37 141 5:39 7, 8 n. 10, 195 6 194 6:8 54 6:14-15 138 6:31-58 21 6:35 69, 70 6:37 92 6:41 7 6:46 141 6:51-53 145 n. 66 6:51 69, 126 6:52 7 6:58 126 6:70 71, 110 6:66-71 58 n. 25, 73 6:66 198 6:68-69 58 6:70 6 7 135 7:2-10 188 7:2-9 52, 163, 187, 195, 197 7:5-7 135 7:5 135 n. 42 7:19-24 8, 195 7:32-36 23 m. 20 7:33-36 145 not. 66 7:33-34 33 7:37-8:52 16 n. 5 7:37-38 70 7:38-39 75 8:12-59 25, 111 8:12 6, 23 n. 20, 69, 70, 106-7 8:21-22 145 m. 66 8:21 33 8:25 111, 112 Antik Referanslar Dizini 231

--- SAYFA 247 ---

Yuhanna (devam) 8:30-48 21, 22 8:31-52 71 8:31-32 71 8:31 6, 194, 197 8:38 142 8:40 194 8:44 194 8:46 112-14 8:48 7 8:51-52 6, 30 numara 37 8:51 126 8:52-53 7 8:58 6 9:1 107 9:4 6 9:5 23 sn. 20, 69, 106-7 10 2 10:7 69 10:9 69 10:11 69 10:14 69 10:17 141 10:34-36 8 10:35 101 11 58 11:3 118 11:5 118 11:8 58 11:9-10 6, 107 11:11 153 11:16 47, 52, 58, 152 11:24-27 7 11:25-26 126 11:25 69 11:27 57 11:40 57 11:47-53 58 12:6 54 12:9-11 58 12:16 137, 147 12:26 71 12:31 7 12:32-34 145 n. 66 12:35 6, 107 12:36 21, 107 12:38 135 n. 42 12:42 135 bilgi yok. 42 12:44-48 71 12:46 107 13-17 16 n. 5 13 145-46 13:18 6, 110 13:21-30 116, 144-46, 160, 174 13:23-30 145 n. 65 13:23-25 133, 146 13:23-24 134 not. 39 13:23 54, 132-33, 141 not. 58, 151, 196 232 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 248 ---

13:25 133 13:26-27 146 13:26 144 sn. 63 13:27 117 13:28-29 59 13:28 144, 146 13:29 146 13:33 33 13:36-38 145 n. 66 13:37-38 57 14 56, 58, 59 14:3-7 58 14:4-6 145 sn. 66 14:5 35, 37, 47, 56, 58, 59 14:6 51 n. 10, 69 14:7 59 14:8-9 35, 57, 59 14:8 58 14:16 141 n. 57 14:22 50, 56, 58 14:23-24 71 14:26 141 numara. 57 14:30 6 15:1 69 15:3 71 15:5 69 15:15 74, 101 15:16 6, 71, 110 15:19 6, 110, 141 15:20 71 15:25 8 n. 10 15:26 141 bilgi yok. 57 15:27 141 16:1-4 6, 58 16:13-14 141 not. 57 16:16-20 59 16:16-19 145 sn. 66 16:31-32 58 17:11 101 17:16 6 17:23-26 141 17:23-24 101 17:24 92 18-19 134 18:15 134 18:17-18 134 18:25-27 134 18:28 158 18:31 8 18:37 96 19:25-27 116, 121 n. 11, 134-35, 151, 163, 174, 198 19:26-27 154, 187 19:26 121 n. 11, 133 19:34-35 157 19:35-37 134 sn. 39 19:35-36 116 19:35 138, 140, 169, 175 19:38-42 157 Antik Referanslar Dizini 233

--- SAYFA 249 ---

John (devam) 19:40 158 20-21 147 not. 70 20 65 20:1 157 20:1-12 151 20:1-10 174 20:2-10 116-17, 134 n. 39, 136, 158 20:2 121-22 not. 11, 133, 134n. 39, 138 20:3-4 136 20:3 133 20:6 158 20:8-9 139 20:8 136-38, 144 20:9 137-38 20:10 138 20:14 64 20:17 163 n. 30 20:18 60 20:19-29 60 20:19-23 158 20:19 86 20:20 60 20:24-29 37, 45, 47, 59, 61, 65, 138, 152 20:24 37, 52, 53, 158 20:25 56, 60, 138 20:27 37, 47, 65, 157 20:28 52, 64 20:29 57, 60, 138 20:30-31 140 21 64, 117, 123, 126 21:1-14 134 no. 39, 139, 174 21:2 47, 52, 54 21:4 11, 64 21:7 116, 133, 139, 144, 151 21:20-25 116 21:20-23 123-25, 151 21:20 133, 145 21:21-23 127 21:22-23 123, 126 21:22 154 21:23 123, 125 21:23b 156 21:24-25 140 21:24 8, 116, 140, 151, 169, 173 n. 16, 174-75 Elçilerin İşleri 1:13 49, 56 1:14 188 1:15-26 118 14:22 49 12:17 190 15 190 15:13-21 189 15:22-29 189 234 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 250 ---

15:22 190 6:13-14 101 7:38 80 n. 18 7:53 80 n. 18 9:17 86 12:12 18 12:17 188 13:31 86 15:13-29 188-89 21 190 21:18 188, 190 26:16 86 Romalılar 8:3 87 11:36 108-9 1 Korintliler 2:9 77-78, 83, 84 n. 23 2:10 78 8:6 108-9 9:5 188, 190 11:9 78 n. 15 15:5V 86 15:7 186, 188 2 Korintliler 5:1 104 6:14 107 Galatyalılar 1:19 188, 190 2:9 188-89 2:11-14 189 3:19 80 n. 18 2:20 118 12 188 Efesliler 1:4 110 2:14 87 5:8-14 107 20:2 88 Filipililer 2:6-7 93 2:6 93 Koloseliler 1:16 108-9, 114 1:22 87 1 Selanikliler 5:5 107 1 Timothy 3:16 87-88 Hebrews 2:2 80 n. 18 2:11 95 Index of Ancient References 235

--- SAYFA 251 ---

İbraniler (devam) 2:14 88 4:15 112, 114 5:7 88 Yakup 1:1 188 1 Petrus 4:1 88 4:18 88 2 Petrus 1:16-18 202 1 Yuhanna 1:1-4 202 1:1-3 76, 81, 174 1:1-2 80 1:1 30, 77, 81-84 1:7 21 2:9 21 3:2 184 n. 39 4:1 81 4:2 88 2 Yuhanna 7 88 Yahuda 1 188 Vahiy 1:11 168 1:8 70 1:17 70 1:19 168 n. 5 2-3 170 2:1 168 n. 5 2:8 168 bilgi yok. 5 2:12 168 bilgi yok. 5 2:18 168 bilgi yok. 5 2:23 70 3:1 168 bilgi yok. 5 3:7 168 bilgi yok. 5 3:14 168 no. 5 10:4 168 N. 5 15:13 168 no. 5 19:9 168 no. 5 21:5 168 no. 5 4. Nag Hammadi Kütüphanesi Yakup'un Apocryphon'u (NHC I, 2) 4-5 184 10 184 15-16 185 16 185 Gerçeğin İncili (NHC I, 3) 30.26-32 82 n. 20 31,4-5 88 25,8 98 no. 49 25,23 104 236 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 252 ---

Üçlü Risale (NHC I, 5) 67.36-37 97 Thomas İncili (NHC II, 2) Giriş 16 n. 5, 20n. 14 1 6, 16 n. 5, 49n. 3, 156 3 7, 36, 37, 67, 100, 105, 193 2 15 n. 4 4 15 4, 100 5 62 6 15 4, 37 8 20n. 14 10 71 11 15 4, 21, 100, 107, 193 12 16 n. 5, 183 no. 34, 192-93, 194 not. 64 13 16 5, 20n. 14, 23. 20, 50n. 9, 69-76, 97, 151, 154-56, 160-62, 168, 175, 177, 184; 39, 193 14 37, 155 not. 15 15 15 4 16 71, 104 17 30, 31, 71, 76-84, 155 18 7, 16 n. 5 19 6, 16n. 5, 70 21 6, 103 21-22 15 n. 4 22-23 100 23 15 4, 71, 110 24 6, 16 n. 5, 23n. 20, 99n. 51, 107 27 16 not. 5 28 6, 16n. 5, 20n. 14, 23. 20, 71, 84-89 29 15 no. 4, 71 30 11, 15n. 4, 70 37 16 no. 5, 45n. 88 38 16 no. 5, 20n. 14, 23. 20, 71 40 15 4 42 15 4, 21 Antik Referanslar Dizini 237

--- SAYFA 253 ---

Thomas İncili (devam) 43 7, 16 n. 5, 20n. 14, 21, 22, 71, 111-12 46 71 48 103-4 49 15 n. 4 49-50 6 50 16 n. 5, 36, 107-8 51 7, 16 n. 5 52 7, 15n. 4, 79-80 53 8, 193 55 70 55-56 15 n. 4 56 6 59 16 5 61 6, 16n. 5, 69-70, 71, 89-91, 92-98, 99 n. 51, 99n. 53, 100, 107, 112, 115 62 71 68-69 6 69 16 n. 5 71 31, 32, 61-62, 71, 101-6, 114 72 69-70 76 15 n. 4 77 6, 11, 16 n. 5, 23n. 20, 69-70, 71, 106-9, 114 78 16 n. 5, 80 6 88 79-80 90 15 n. 4, 70 91 16n. 5, 20n. 14 92 16 no. 5, 20n. 14, 71 98 103 99 70, 193 100 16 n. 5, 70 101 15n. 4, 70 104 15n. 4, 71, 112-14, 193 105 15 n. 4 106 100 108 16 5, 35, 71, 97, 161-63, 184 not. 39 110 15 no. 4 111 16 no. 5, 193 113 7, 105 114 15 n. 4, 71 P. Oksi. 1 11-12 85 13-14 86 238 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 254 ---

P. Oksi. 654 1-2 51 31 62 Philip İncili (NHC II, 3) 55.23-24 67 56.15-17 67 67.35-37 67 73.1-3 67 61.30-31 184 n. 39 63,32-64,9 177 67,21-27 184 no. 39 Ruh Üzerine Tefsir (NHC II, 6) 128,36 104 129,5 104 132,21 104 137,11 104 Book of Thomas (NHC II, 7) 138 49 n. 3, 50n. 9, 52 138,1-4 170 138,4-21 162 no. 29 138,7-8 153 138,10 162, 183 not. 35 145,17 171 Kurtarıcı'nın Diyalogu (NHC III, 5) 57 77 n. 14 (İlk) Yakup'un Kıyameti (NHC V, 3) 24.11 182 24.14-16 183 29.4-5 183 29.19-28 183 31.4-5 182 32 183 n. 34 36,16-19 182 36,20-24 182 m. 33 40.9-10 183 (İkinci) Yakup'un Kıyameti (NHC V, 4) 56.16-23 182 44 183 n. 34 44,1 182 49,8-15 184 no. 38 50.11-23 183 56.14-16 182 56.15-16 185 Shem(NHCVII,1)'in Açıklamaları 39.23-26 90 n. 33 5. Yuhanna'nın Diğer Erken Hristiyan Edebiyatı Elçilerin İşleri 90 65 Eski Referanslar Dizini 239

--- SAYFA 255 ---

Petrus'un İşleri 39 77 n. 14 Thomas'ın İşleri 1 49 n. 3, 51 10 65 11-12 162 no. 28 11 50 9 36 77 no. 14 31 50 9, 162n. 28 34 162 no. 28 39 50 9, 162n. 28 45 162 no. 28 47-48 162 no. 28 57 162 no. 28 147-53 162 not. 28 166 65 1 Klement 34:8 77 n. 14 32:2 88 2 Clement 11:7 77 n. 14 9:5 88 İskenderiyeli Clement Theodotus'tan alıntılar 10.5 77 n. 14 26 99 no. 53 34-35 99 no. 53 36,1 95 36,2 99 no. 52 54-56 99 no. 53 63,2 99 no. 53 Didache 11:3-6 79 11:13 79 Addai Doktrini 5 50 n. 7 Efrayim İnanç Vaazları 7.11.3 50 n. 7 Epiphanius Panarion 28.1.3 80 n. 18 Barnabas Mektubu 5:1 88 5:6 88 5:9 110 5:10-11 88 5:12-13 88 5:14 88 6:3 88 6:7-16 88 7:5 88 240 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 256 ---

Eusebius Kilisesi Tarihi 1.12.5 183 n. 35 2.1.2 183 bilgi yok. 35 2.1.4 185 bilgi yok. 40 2.1.4-5 186 not. 45 1.13.10 50 yok. 7 2.23.4-18 196 not. 72 2.23.8-18 181 3.39.3-4 203 no. 3 İbranilerin İncili 7 186 Meryem İncili 10.1-6 178 10.10 V. 178 17.10-19.2 178 18.14-15 178 Nasıralıların İncili 2 113-14 Hippolytus Refutatio 5.8.32 21 5.24.1 77 n. 14 5.26.16 77 bilgi yok. 14 5.27.2 77 bilgi yok. 14 6.24.4 77 bilgi yok. 14 Ignatius Efesliler 7:2 88 Magnesliler 13:2 88 Polikarp'a 7:1 88 İzmirli 1:2 88 1:1 88 3:2 64 n. 44, 82n. 20 3:3 64 N. 45 Irenaeus Adversus Haereses 1.2.6 98 n. 49 1.23.5 126 no. 22 1.25.1 184 bilgi yok. 39 3.3.4 203 bilgi yok. 4 Justin 1 Özür 26,4 126 n. 22 Muratorian Canon 29-31 83 Origen'in Yuhanna Şerhi 32.20.264 141 n. 58 P. Köln 255 111 n. 78 Antik Referanslar Dizini 241

--- SAYFA 257 ---

Pistis Sophia 44 180 64 180 68 180, 185 71 172 78 180 72 180 75,1-6 172 96 184 n. 39 138 180 Bartholomeos'un Soruları 1:5 179 1:8 179 1:26 179 4:67 179 5:6 179-80 Markos vii'nin Gizli İncili (!) 3.15-16 178 30.10 179 Hermas Çobanı Benzerlikler 9.14.1 104 Tertullianus De Anima 32 184 n. 39 6. Yunan ve Romalı Yazarlar Homer Odyssey 19.357-60 64 n. 42 19.388-89 64 no. 42 19.392-94 64 no. 42 19.464-75 64 no. 42 Pindarus De aeternitate mundi 43 98 Plutarch Moralia 448E 176 n. 20 448D 176 no. 20 751 176 no. 20 242 Antik Referanslar Dizini

--- SAYFA 258 ---

İncil ve Diğer Antik İsimler Dizini Abgar 50 n. 7 İbrahim 186 Adem 93, 124 Agamemnon 124 Ananus 191 n. 58 Barnabas 186 Bartholomew 183, 208 Cerinthus 80 n. 18 David 192n. 60 Enoch 168-69 Hanina ben Dosa 130 James 152, 182-92, 193 n. 63-64, 194-98, 201-2 Yuhanna 186, 202 Yaşlı Yahya 120 Yuhanna Hyrcanus 175 Zebedi oğlu Yuhanna 120 Arimathea'lı Yusuf 157 Yahuda 49, 51, 53-56, 200 Yahuda İskariyot 49 Yahuda Tomas 50-52, 152, 160 ayrıca bkz. Thomas Jude 202 Lazarus 153 Luka 202 Matta 202 Markos 202 Marta 57, 66, 138, 200 Meryem 60, 64, 118 n. 5, 121, 136, 138, 152, 157, 177, 178, 182, 201 Mathaias 170-72 Matta 72, 172 Menander 127 Musa 74, 124 Nikodim 157, 200 Pavlus 190, 191 n. 59, 192 no. 59, 202 Petrus 57, 72-73, 136, 138, 158, 184-86, 189-90, 200, 202

--- SAYFA 259 ---

Philip 57, 59, 66, 172, 200 Salome 70, 90, 94-98 Doğruluk Öğretmeni 143 Thomas 48, 49-56, 57, 59-61, 63-64, 66, 72-73, 138, 150-160, 163-66, 168-72, 175, 177, 188, 195, 200-1 ayrıca bkz. Judas Thomas 244 İncil ve diğer Antik İsimler Dizini

--- SAYFA 260 ---

Modern Akademisyenler Dizini Attridge, Harold 2, 29, 62, 94, 98 n. 49 Aejmelaesus, Lars 189 n. 52 Baarda, Tjitze 21-22 Bacon, B.W. 128 Bauckham, Richard 131-32, 181 n. 30, 191n. 57 Becker, Jürgen 118 n. 4 Berger, Klaus 118n. 5 Bienert, Wolfgang A. 172 n. 14 Bockmuehl, Markus 190n. 53 Boer, Esther A. de 118 n. 5, 121, 122 Bonsack, Bernhard 140 n. 54, 142 no. 59 Bovon, François 49 n. 4 Brown, Raymond E. 15-16, 18, 19, 20, 32, 40, 49 n. 5, 70n. 2, 74-75, 87 not. 28, 103, 110, 112 no. 80, 124n. 15, 136 no. 46, 194n. 65-66, 195, 199-200 Bultmann, Rudolf 70 n. 2 Bohlig, Alexander 182 n. 31 Cameron, Ron 4, 11 n. 16, 104, 180-181 Casey, Robert P. 98 n. 50 Charlesworth, James 22-23, 25, 118 n. 5, 119-22, 124 not. 15, 138 no. 49, 141n. 58, 146n. 67, 149-50, 156-59, 164 Chilton, Bruce 50 n. 8, 188 no. 50 Collins, John 130-31 Crossan, John D. 106 n. 69, 112n. 81 Culpepper, Alan R. 63 n. 40, 116n. 1, 118 not. 4-5, 120 sn. 6, 123n. 14, 127, 129 no. 27, 140n. 55, 145n. 66, 158, 167 no. 2 Evans, Craig A. 22-23, 25, 191 n. 56 Dauer, Anton 135n. 41, 141n. 58, 144n. 61

--- SAYFA 261 ---

Davies, Margaret 41n. 77 Davies, Stevan L. 16 n. 7, 26-28, 41n. 79, 55n. 16, 89, 103n. 63, 155n. 15-16, 161 not. 27 DeConick, Nisan D. 2-3, 14 n. 1, 18n. 11, 29, 31, 33-42, 44-46, 47-48, 52, 56, 59; 27, 60, 64n. 42, 65-66, 119, 155 not. 14, 16 Dodd, C.H. 108 n. 73 Dunderberg, Ismo 12n. 18, 15n. 1, 43n. 84, 73 no. 5, 85n. 25, 99 no. 53, 205 no. 7 Dunn, James D.G. 93 n. 39, 108 no. 72 Erlemann, Kurt 111n. 78 Fallon, Francis T. 11 n. 16 Fieger, Michael 10n. 13 Fleddermann, Harry 85 n. 25 Fossum, Jarl 33 n. 47, 45n. 88 Freedman, David N. 77 n. 13 Frenchkowski, Marco 155n. 14 Frey, Joërg 19 n. 12 Gartner, Bertil 18, 79 n. 17, 86-87, 102, 103-4 Gaston, Lloyd 102, 104 Gottlob, Schrenk 110 n. 76 Grant, Robert M. 77 n. 13 Gronewald, Michael 111n. 78 Gunther, John J. 154n. 14, 155n. 14, 162 no. 28 Hakola, Raimo 41, 194n. 66-67, 195 not. 69 Hawkin, David J. 144n. 61, 160n. 25 Heckel, Theo K. 124n. 15, 141n. 56 Hedrick, Charles 181, 182 n. 32 Hengel, Martin 19 n. 12, 119, 120n. 6, 120n. 8, 122, 124n. 15, 125n. 18, 186 no. 45, 187 no. 46, 188 no. 49, 191 no. 56 Hirshman, Marc G. 38 n. 69 Hurtado, Larry 4, 64 n. 43 Johnson, Stephen 2, 29 Jonge, Marinus de 41 n. 77, 118 no. 4, 145n. 64 Jones, Stanley 181n. 30 Jusino, Ramon K. 118 n. 5 Kral, Karen L. 4, 7 n. 7, 17, 178 no. 25, 207 no. 8 Kloppenborg, John 166-69 246 Modern Akademisyenler Dizini

--- SAYFA 262 ---

Koester, Helmut 2n. 1, 9n. 12, 24-25, 28, 50. 6, 55n. 16, 70n. 2, 111 Koester, Graig 138 n. 51, 53 Kotila, Markku 8 n. 10 Kugler, Joachim 41 n. 77, 116 no. 1, 117 no. 3, 122n. 12, 124n. 16, 126 no. 21, 128 no. 24, 137 no. 48, 138 no. 49, 138 no. 51, 141n. 58 Lambdin, Thomas 90n. 32, 91, 94n. 42 Layton, Bentley 90n. 32, 90n. 34, 99 no. 53 Lietzmann, Heinz 82 n. 21 Lorenzen, Thorwald 129 n. 27, 136 no. 45, 146 no. 68, 202 no. 1 Luhrmann, Dieter 111 n. 78 Luz, Ulrich 73 n. 5 Maccini, Robert G. 137 n. 48 MacDermot, Violet 172 n. 15 Mack, Burton 75n. 10 MacRae, George W. 98 n. 49 Mahoney, Robert 146 n. 68 Marcovich, Miroslav 11 n. 15, 21 Marjanen, Antti 7 n. 9, 18n. 11, 37n. 62, 79n. 17, 90n. 32, 91n. 35, 108 no. 71, 161 no. 27, 172 no. 13, 177 no. 23, 178 no. 25, 180n. 28, 192 no. 60 Martyn, Louis J. 40, 41 McKnight, Scot 188 n. 49, 190n. 54 McLaren, James S. 191n. 58 Meeks, Wayne A.8 n. 10, 93n. 40 Menard, Jacques E'. 79, 98 no. 49, 110n. 77 Merenlahti, Petri 157 n. 19 Metzger, Bruce M.82 n. 21 Meyer, Marvin 90n. 32, 91, 91n. 37, 94n. 41, 133 no. 37, 164n. 31, 179 no. 26-27 Minear, Paul S. 138 n. 50 Morrisette, Paul 53n. 12 Myllykoski, Matti 105 Neirynck, Frans 111 n. 78, 116 no. 1, 117 no. 2, 136n. 44 Neler, Kenneth V. 12 n. 17 Nickelsburg, George 130, 131n. 31 Nissinen, Martti 176 n. 20 Modern Akademisyenler Dizini 247

--- SAYFA 263 ---

Noack, Bengt 23n. 21 Onuki, Takashi 30-31, 76-77, 80-81, 84 Pagels, Elaine 2-3, 29, 30, 31, 36, 40 n. 74, 41n. 79, 42-45, 125 not. 18, 144n. 61, 207 Ressay, John 135 n. 42, 183 no. 35, 185n. 40, 189n. 51 Patterson, Stephen J. 10 n. 13, 55n. 16, 96n. 44, 106n. 68, 161, 193 no. 64 Perkins, Pheme 172 n. 13 Poirier, Paul-Hubert 162 n. 28-29 Popkes, Enno Edzard 4, 5 n. 4, 107n. 70, 109n. 74 Pratscher, Wilhelm 181, 183 n. 36, 185, 186 no. 43-44, 187, 190 not. 53, 55, 192 no. 59-61, 196 Quast, Kevin 122, 123 n. 13, 136 no. 46, 141n. 58, 144n. 62, 145n. 65, 146 no. 67, 147 no. 69 Quispel, Gilles 23, 85 n. 24 Raisanen, Heikki 80 n. 18, 136 no. 43 Reinhartz, Adele 41n. 77 Rese, Marinus 135 n. 41, 137 no. 48, 188n. 48 Richter, George 7 n. 8 Riley, Gregory 2-3, 6, 28-33, 37, 40, 41, 42, 44-46, 47-48, 52-54, 55 n. 16, 55n. 17, 56, 57, 59. 28, 61-64, 65-66, 101-5, 119, 154-55; 14 Robbins, Vernon K. 39 n. 72 Robinson, James M. 11 n. 16, 171 no. 12 RoloV, Jürgen 143 n. 60, 146n. 68 Sandelin, Karl-Gustav 75 n. 10 Sanders, E.P. 104 n. 65 Schenke, Hans-Martin 42 n. 81, 149-50, 152-56, 159, 163, 164 not. 31, 171 no. 11, 177 no. 22 Schmidt, Armin 9 n. 11 Schnackenburg, Rudolph 61 n. 32 Schoedel, William R. 182 n. 31, 184n. 37 Schrage, Wolfgang 10 n. 13 Schweizer, Eduard 87 n. 29, 88n. 30 248 Modern Akademisyenler Dizini

--- SAYFA 264 ---

Sat, Jesse 20, 92 n. 38, 199-200 Sellw, Philip 4 Sieber, John H. 10 n. 13 Smith, D. Moody 204-5 Smith, Terence V. 125 n. 19 Snodgrass, Klyne N. 12 n. 17, 20, 27n. 32 Speyer, Wolfgang 170 n. 9, 173 no. 16-17, 202 not. 2 Strecker, Georg 168 n. 4 Talbert, Charles H. 93 n. 39 Tasmuth, Randar 120 n. 6 Thatcher, Tom 125n. 20, 129n. 27 Theobald, Michael 120n. 6, 124-25 no. 17-18, 129 not. 28, 138n. 51, 146n. 68 Thyen, Hartwig 120n. 6, 124n. 15 Tilborg, Sjef van 133 n. 37, 135 no. 41, 144n. 61, 176 no. 19-21 Turner, John D. 51 n. 9, 170n. 10, 171 no. 12 Turner, Martha 99n. 53 Uro, Risto 4, 5 n. 5, 7n. 7, 48n. 1, 50n. 6, 50n. 7, 67n. 46, 100n. 54-55, 172 not. 12, 192 no. 62 Valantasis, Richard 2, 5 n. 5, 11n. 16, 30n. 38, 90n. 34, 91n. 36, 97 no. 47-48, 192 not. 62, 193 no. 63 Vielhauer, Philip 168 n. 4 Wayment, Thomas A. 155 n. 14, 161 no. 27, 193 no. 64 Westbrook, Raymond 156 n. 17 Williams, Michael 17 Zahn, Theodor 83 n. 22 Modern Akademisyenler Dizini 249